

L $\frac{69-7}{17}$ L $\frac{69-7}{17}$

L
34

Rokraksta vietā.

ADMINISTRĀTĪVĀS TIESĪBAS,

prof.K.Dišlera lasīto lekciju konspektīvs
atreferējums.

1935.

I. I E V A D S.

§ 1.

ADMINISTRĀTĪVĀS TIESĪBAS UN ADM. TIES. ZINĀTNE.

Lai nebūtu jēdzienu sajukuma, kādā dažkārt nonāk pat ievērojami zinātnieki, ikvienu zinātni vajaga sākt un beigt ar dažu galveno pamatjēdzienu noskaidrošanu. Skaidrība jēdzienos ir nepieciešama nevien zinātnē, bet lielā mērā arī praktiskajā dzīvē, ikdienas sarunu valodā. Šai sakarā kā piemēru varam atzīmēt grieķu filozofu Sōkratu, kas pat visvienkāršākajā sarunā mēdza savam sarunu biedram jautāt, ko viņš saprot ar teikto, un tādējādi nereti noveda to pretrunās.

Tāpēc, lai novērstu pārpratumus, jau pašā kursa sākumā studēsim sev jautājumu, kas ir administratīvās tiesības?

Vācu administratīvisks Otto Sarvejs savā darbā "Allgemeine Verwaltungsrecht" definē: "Das Verwaltungsrecht ist die Lehre von der Verwaltung." Tas īstenībā ir galīgi nepareizi. Tādēļ vien, ka likumi visiem ir jāzina, tiesības vēl nevaram nosaukt par mācību. Tiesības pašas par sevi nav un nekad nevar būt mācība. Tiesības ir normas, normatīvi formulējumi par to, kam jābūt. Bet var gan būt mācība par tiesībām, var būt juridiska disciplīna, kas nodarbojas ar tādu vai citādu tiesību normu pētīšanu, tās iztulkojot, salīdzinot un sistematizējot, un uz šādi apstrādāta materiāla pamata, izveidojot zināmu tiesību zinātnes nozari. Tādā kārtā mums stingri jāšķir jēdziens administratīvās tiesības no jēdziena administratīvo tiesību zinātnē, tāpat kā jāizšķir valsts tiesības kā normu kopums no valststiesību zinātnes kā teorētiskas disciplīnas, civiltiesības no civiltiesību zinātnes u.t.t. Ikviens no mums sapratīs, ka īstenībā nav nedz lekciju, nedz eksāmena administratīvajās tiesībās, bet gan administratīvo tiesību zinātnē, un ja ikdienas dzīvē pirmo apzīmējumu dažkārt lietojam otra vietā, tad tas notiek vienīgi izteiksmes īsuma dēļ.

TIESĪBAS, NORMAS UN LIKUMI.

Tiesību zinātnē mēs izšķiram tiesības objektīvā un tiesības subjektīvā nozīmē. Kā tas ir ļoti parasts apzīmēt, tiesības objektīvā nozīmē ir normas, kas kaut ko noregulē, kam kā jābūt, kas nosaka kādas personas vai organizācijas darbību, sastāvu vai tml. Piem., zināms likuma pants nosaka pilsētas valdes sastāvu, cits pants nosaka to, kā viņu ievēl, norobežo amatpersonu darbību u.t.t. Ja nu objektīvās tiesības ir normas, tad tiesības subjektīvā nozīmē ir uz šo normu pamata atsevišķām personām dotie pilnvarojumi kaut ko prasīt.

Vai minētais traфарētais objektīvo tiesību apzīmējums, kas normas identificē ar tiesībām, ir pilnīgi un bez ierunām pieņemams?

Īstenībā tiesību jēdziens mums ir jānodala no normas jēdziena un jāšķir:

- 1) objektīvās tiesības;
- 2) normas;
- 3) likumi.

Praktiskajā dzīvē šos trīs jēdzienus, izteiksmes vienkāršības dēļ, parasti apvienojam vienā, turpretī zinātniskā darbā tas nav pieļaujams.

Tiesības objektīvā nozīmē ir pozitīvs regulējošs spēks, regulējoša enerģija, kas pastāv sabiedrībā un kas noregulē sabiedrisko dzīvi.

Ne bez pamata mēdza teikt, ka "organizētā sabiedrībā valda tiesību spēks". Lai šo spēku varētu konstatēt, pētīt, tam atrast uzvepamu viedu, mums pamazām jānodok pie normas jēdziena.

Norma ir tiesību loģiskais ietācņš. Ar normas, kā tiesību loģiskā ietvēruma, palīdzību mums ir iespējams

tiesību regulējošo spēku konstatēt. Piem., ka miljoniem cilvēku dzīvo kopā vienā valstī, tas norāda uz lielu tiesību spēku, un šī spēka izpaudumu mēs varam saskatīt normās, kurās tas izteicas. Ja normu nebūtu, mēs varam iedomāties, ka jūrists tomēr varētu, uz sabiedriskās dzīves novērojuma pamata, normas pats loģiski uzstādīt. Ja mēs, piem., iedomātos gadījumu, kad jūrists nonāktu kādā svešā valstī, kur tam būtu aizliegts ieskatīties likumos, tad idejā, teorētiski mums jāpieņem, ka uz dažādu iestāžu un amatpersonu darbības novērojuma pamata, viņam būtu iespējams pašam uztvert tur pastāvošās normas. Normas ārējais ietērpis ir likums.

L i k u m s i r t i e s ī b u ā r ē j ā č a u l a, t i e s ī b u v ā r d i s k a i s i e t ē r p s. Likumā nedrīkstētu būt neviena vārda nedz par daudz, nedz par maz. Ja likums būtu tik ideāli uzrakstīts, ka neietvertu sevī neviena lieka vārda un tā izteiksmē arī nekā netrūktu, tad likums sakristu ar normu. Protams, ka tāda ideāla likuma redakcija praksē ir grūti iedomājama un sastopama dzīvē ļoti reti.

PRIVĀTAS UN PUBLISKAS TIESĪBAS.

Visas tiesības savos pamatos sadalās p u b l i s k ā s un p r i v ā t ā s tiesībās. No tīri praktiska viedokļa varētu atzīmēt, ka visām publiskām tiesībām piemīt kaut kas kopējs, - proti, viņas tā vai citādi attiecas uz pašu valsti, uz valsts iekārta, valsts organu uzbūvi un šo organu darbību. Privāto tiesību galvenā pazīme, kā zināms, ir tā, ka privātās tiesības attiecas uz privātpersonām, noregulē viņu savstarpējās tiesiskās attiecības.

Mums ir tāds praktisks kritērijs, kuru pielietojot mēs viegli varam atšķirt privātās no publiskām tiesībām. Uzstādām jautājumu: uz ko tā norma attiecas? Vai te figurē arī valsts, valsts organi, kaut tas arī būtu tikai šo attiecību vienā daļā? Zem valsts tiesībām no šī viedokļa mēs saprotam tās tiesību normas, kas attiecas uz valsts vispārēju organizāciju, normas, kuras nosaka valsts satversmi materiālā nozīmē. Ja mēs runājam par krimināltiesībām, tāpat te atradīsim vienmēr valsti kā varas subjektu, valsti kā sodošo subjektu, valsti, kas uzstājas zināmos gadījumos. Ja runājam par procesuālām tiesībām, arī te ir darīšana ar zināmiem valsts organiem, tiesām, kas attīsta savu darbību.

ADMINISTRĀTĪVĀS TIESĪBAS KĀ PUBLISKO TIES. SASTĀVDAĻA.

Publisko tiesību starpā ievērojamu vietu ieņem arī administratīvās tiesības kā to normu kopums, kas nosaka valsts administratīvo organu uzbūvi, darbību un savstarpējās attiecības, kā arī noregulē attiecības starp administratīviem organiem un pilsoņiem. Par publiskām tiesībām vispār jāsaprot, ka tās savā tagadējā noteiktajā veidā ir samērā jaunas tiesības, un to īstie sākumi meklējami tikai jaunos laikos. Valstiskas organizācijas pirmsākumus atrodam gan jau sirmā senatnē Babilonijā, Eģiptē, Grieķijā u.c., tomēr tad vēl nav stingri norobežota normu kopuma, kuru varētu apzīmēt par tīri publiskām tiesībām. Romiešu tiesībās gan atrodam jau publisko tiesību jēdzienu un jūrists Ulpiāns dod mums pazīstamo publisko tiesību formulējumu, atšķirībā no privātām tiesībām, tomēr romiešu tiesības pašas par sevi vēl ir viscauri privātas tiesības. Publiskās tiesības attīstījās vispirmā kārtā kā administratīvās tiesības tikai 17. un 18. g. simteņos, kad valdniekiem bija jānoregulē tai laikā plaši attīstītā valsts organu policejiskā darbība. Tikai 19. g. s., kad sāk vairāk attīstīties jaunā jurisprudences, sāk jau sistematizēt visas tiesību normas, un šai laikā līdzās administratīvām tiesībām sāk jau izšķirt arī citas publisko tiesību nozares. Izveidojas valsts tiesības, galvenā kārtā ar konstitucionālās valsts nodibināšanos. Vēlāk publiskajās tiesībās sāk izšķirt arī krimināltiesības, procesuālās tiesības, starptautiskās tiesības. Tādējādi 19. un 20. g. s. administratīvās tiesības vairs vienas pašas nesastāda visas publiskās tiesības, kā tas bija publisko ties. attīstības sākumā 17. un 18. g. s., bet ir kļuvušas vairs tikai par vienu publisko tiesību sastāvdaļu.

ANGLŪ JŪRISPRŪDENCES IESKATS PAR ADMINISTRĀTĪVĀM TIESĪBĀM.

Angļu jūrisprūdence ir īpatnēja tai ziņā, ka viņa administratīvās tiesības nemaz neatzīst.

Ar ko izskaidrojams šāds angļu jūristu noliedzošs uzskats? Lai to noskaidrotu, izsekosim administratīvo tiesību attīstībai kontinenta valstīs, salīdzinot to ar Anglijas apstākļiem.

Vispirms jāatceras, ka administratīvās tiesības kā administratīvo normu komplekss ir samērā jauna tiesību nozare, kas īstenībā sākuši veidoties tikai vēstures jaunajos laikos. Jāatceras, ka 16., 17. un 18. g. simteņi ir tie, kad rodas vispār tās tiesības, ko tagad apzīmē par publiskajām tiesībām, turpretim civiltiesības ir ļoti vecas un samērā labi izstrādātas jau senajā Romā republikas laikā.

Līdz romiešu tiesību recepcijai kontinenta valstīs, kurās sākums attiecināms uz 11. un 12. g. s., starp Angliju un kontinenta zemēm tiesību ziņā principiālas atšķirības nav. Kā tur, tā te pastāv ierašu tiesības, kas savā starpā atšķiras tikai vietējo konkrēto noteikumu ziņā. 11. un 12. g. s. sāk atdzimt romiešu tiesības un iet savu uzvaras gājienu Vakarēuropas kontinenta valstīs. Romiešu tiesību pielietošanu veicina tā laika izglītotie jūristi, kas savas zināšanas bija smēlušies Itālijas universitāšu jūriskajās fakultātēs. Pēc studiju beigšanas, izklīsdami pa lielo valšku kultūras centriem, viņi izplatīja tur romiešu tiesību principus un augstākajās tiesu iestādēs pielietoja romiešu tiesības subsidiāri līdzšinējām nacionālajām tautas ierašu tiesībām. Tādā kārtā romiešu tiesībām Vakarēuropas valstīs bija liels unificējošs iespaids.

Pretēji kontinenta valstīm, Anglija palika pilnīgi ārpus romiešu tiesību iespaida, un romiešu tiesību recepcijas vilnis, kas vēlās pāri Vakarēuropai, šeit nemaz nebija manāms. Anglijā jau sākot ar 12. g. s. jaunie normāņu iekarotāji noorganizēja tiesu iekārtu, kurā t. s. "ceļojošie tiesneši" palīdzēja izveidot vienu īpatnēju un vienotu tiesību sistēmu visā valstī. Un sakarā ar šo jau agri notikušo savu tiesību sistēmas unifikāciju, šie recipēt romiešu tiesības nebija nekāda vajadzība. Angļu vecu vecā vienotā nacionālo tiesību sistēma, t. s. *common law* sastādījās:

- 1) no vecajām nerakstītajām ierašu tiesībām
- 2) no t. s. tiesnešu tiesībām, kurās radās tiesas prakses ceļā. Drīz tomēr nāk klāt vēl trešais elements. Ar 14-15. g. s. Anglijā izveidojas parlaments kā likumdevēja iestāde, un no šī laika angļi sāk izšķirt:

a) *common law* - vecās nerakstītās ierašu tiesības un tiesu praksi;

b) *statute law* - likumiskās tiesības, t. i. parlamenta aktus.

Tomēr šis pēdējais sadalījums ir tīri *formāls*, nevis būtisks un šķīro tiesības tikai pēc to izcelšanās veida, jo Anglijas parlaments nekad nav mēģinājis radīt kādas īpatnējas, jaunas tiesības, bet gan vienmēr uzstājies kā veco tiesību aizstāvis un uzsvēris, ka viņa izdotie likumi esot vecu veco, labo tiesību atjaunojums.

Ēuropas kontinenta valstīs nebija tāda samērā agri izveidota likumdošanas organa - parlaments, kā tas bija Anglijā. Kontinenta valstīs arī nebija tādas vienotas, skaidras un pārskatāmas tiesību sistēmas, kā Anglijā, bet tiesību ziņā bija liela dažādība: pastāvēja vairākas vietējas ierašu tiesību sistēmas un bez tam vēl subsidiāri pielietoja romiešu tiesības. Tāpēc, piemēram, tādā lielā un samērā augsti kulturālā valstī, kāda bija Francija, kurai bija daudz ievērojamu zinātnieku un slavenu mākslinieku, tiesību iekārtas ziņā vēl apgaismības gadu simtenī, t. i. 13. g. s. redzam neapmierinošu ainu. Ļoti jūtams bija vienotas tiesību sistēmas trūkums, un ja arī vispār bija izdarīti mēģinājumi atsevišķās vietējās ierašu tiesības uzrakstīt, tad daudzās provincēs pat arī tas nebija paveikts.

Šīm dažādajām civiltiesību sistēmām blakus Francijā ar laiku sāka attīstīties jaunās publiskās tiesības, kas pēc sava satura bija administratīvas tiesības. Proti, tās bija tiesības, ko radīja Francijas valdnieki 17. un 18. g. s.

Kamēr Francija bija sadalīta feodālās valstiņās, tikmēr administratīvās tiesības nebija vajadzīgas. Katrs feodālis bija pats sava apgabala administrators un visu savu terričoniju pārvaldīja kā savu muižu. Bet stāvoklis pilnīgi mainījās, sabrūkot feodālajai iekārtai.

Tad lielās valsts pārvaldīšanai bija nepieciešami jārodas jaunām tiesībām, proti, administratīvām tiesībām. Valstij piekrita arvien jaunā uzdevumi un pienākumi, auga valsts pārvaldes aparāts, un līdz ar to bija nepieciešami noteikumi, normas, kas rēgulētu tā darbību. Šīs jaunās normas izdeva karalis dažādu karaļa aktu, reglamentu, rīkojumu, reskriptu, manifestu u.t.t. veidā. Šiem aktiem bija dažādi nosaukumi, un mūsu dienās jūristam ir ļoti grūti šos orientēties un šos aktus klasificēt, jo nereti pēc satura dažādiem aktiem bija vienāds nosaukums, un otrādi: līdzīgas aktus dažkārt nosauca vienā vārdā. Bieži vien vispārēju normatīvu aktu-likumu neatšķīra no konkrēta akta, lai izšķīra atsevišķu gadījumu. Parasti šīs grūtības jaunradīto publisko tiesību normu klasifikācijā pārvarēja tādējādi, ka tos aktus, ko izdeva ministri u.c. augstākie ierēdņi, uzskatīja tikai par administratīviem rīkojumiem, turpretī pašā valdnieka izdotos aktus sauca par likumiem. Mums šo ir svarīgi atzīmēt tikai to, ka gandrīz visi šie karaļa un viņa ministru jaunizdotie akti attiecās uz valsts pārvaldīšanu, uz administrāciju.

Šīs jaunās tiesības, kas nāca no valdnieka paša, bija pilnīgi atsevišķa tiesību sistēma, un tās nebija padotas vispārējām tiesām. Toreizējās tiesas ievēroja vienīgi vecās ierašu tiesības, un karalis šo nedrīkstēja iejaukties, izdodams jaunas normas agrāko ierašu tiesību vietā. Jauno publisko tiesību lauks bija padots vienīgi karalim un viņa ierēdņiem. Pie priekšniecības varēja griezties ar lūgumiem un sūdzībām administratīvajās lietās, un vispārējām tiesām bija aizliegts nodarboties šo tiesību laukā un iejaukties administratīvo iestāžu rīcībā. Šāds princips, kur admin. iestāžu darbība ir izņemta no vispārējo tiesu kompetences, pastāvēja Francijā nevien vecā laikā laikā, bet arī lielās revolūcijas, Napoleona un konstitucionālās iekārtas laikā 19.g.s. sākumā.

Lielās revolūcijas laikā reformēja vecās administratīvās iestādes un administratīvo iedalījumu, liekot arī veco darbinieku vietā jaunas personas, kas būtu uzticamākas jaunajai iekārtai. Kā tas parasti revolūcijas apstākļos mēdz būt, pārgrozības pirmā kārtā skar gan administrāciju, kuru visvairāk mēdz vainot vecās iekārtas launumos, bet notikumu gaita ir tāk strauja, ka līdz tiesu reformai nemaz nenonāk. Tā tas bija arī franču lielajā revolūcijā, kad arī tiesu reformu neuzskatīja par steidzamu, vēl jo vairāk tādēļ, ka vecā režīma laikā tiesas bija izrādījušās zināmā mērā opozicionāras karaļa absolūtai varai. Lai tomēr nereformētās tiesas nevarētu kavēt revolūcionārai iekārtai pilnīgi uzticamo administratīvo iestāžu darbību, tad izdeva likumu, kas tiesām aizliedz administratīvo iestāžu un amatpersonu darbībā iejaukties un to kontrolēt.

Napoleons, cemsamies ievest Francijā un iekarotajās zemēs stingri tiesisku iekārtu, ieskatīja par nepieciešamu noorganizēt zināmu kontroli pār administratīvām iestādēm. Tomēr arī viņš uzturēja spēkā agrāko principu, ka vispārējās tiesas nedrīkst iejaukties administratīvo iestāžu darbībā. Tāpēc Francija bija pirmā, kas ievēda **s p e c i ā l a s**, t.s. administratīvas tiesas, kuru uzdevums ir pienemt sūdzības par administratīvo iestāžu un amatpersonu darbību un spriest par likumību adm. lietās.

A n g l i j ā turpretī visa adm.darbības kontrole, par cik tā pastāvēja un pastāv, ir vienmēr atradusies vispārējo tiesu rokās, un angļu jūristi kaut kādas speciālas administratīvas tiesas neapņēmo mātīs, tāpat kā viņi vispār neatzīst īpašas administratīvas tiesības.

No iepriekš sniegtā vēsturiskā pārskata mēs saprotam, ka pastāv divi galvenie iemesli, kādēļ angļi neatzīst administratīvas tiesības: Francija attiecības starp valsti un viņas orgāniem no vienas puses un pilsoņiem no otras tiekot neregulētas ne ar vispārējām tiesību sistēmā ietilpstošām normām, bet ar atsevišķām īpatnējām normām un otrkārt, no formālās puses, šīs īpatnējās t.s. administratīvās normas neesot Francijā padotas vispārējo tiesu apsardzībai, bet atsevišķām, t.s. administratīvām tiesām.

Tas izskaidrojas ar jau diezgan sen nodibinājušos angļu jēdzienu par tiesībām, ka pastāv tikai viena vienīga tiesu un tiesību sistēma.

Angļi pat līdz pēdējam laikam neatzina nekādu sadalījumu starp privātām un publiskām tiesībām.

Ir tikai viena vienīga tiesību sistēma, kas sastāv no t.s. **c o m m o n l a w** un **s t a t u t e l a w**. Bet šis sadalījums

nav pēc būtības, bet tikai pēc šo normu rašanās, tīri formāls.

Praktiskā laukā normas var tikt sagrupētas - teiksim, normas, kas attiecas uz privātīpašumiem, normas, kas attiecas uz laulības šķiršanu u.t.t. To angļi, protams, atzīst, bet kādu iedalījumu pēc būtības (piem. privātās un publiskās tiesībās) angļi neatzina.

Visas tiesību normas, kas ietilpst šajā vienā sistēmā, tiek uzturētas spēkā un uztur savu tiesisko raksturu caur to, ka viņas tiek pielietotas tiesās un līdz ar to apsargātas no tiesnešiem.

Angļiem ir tāds neapšaubāms formāls kriterijs, ka tikai tās normas, kas tiek pielietotas angļu tiesās, ir tiesiskas normas.

Valsts iekšienē normāliem apstākļiem atbilst tikai viena vienīga tiesu sistēma un nevar pastāvēt nekādas tiesas ar kādiem īpatnējiem nosaukumiem. Viņi saka: mums ir gan likumi, kas nosaka admin. organu uzbūvi un darbību, bet tās ir tās pašas vispārējās tiesību normas. Tas tādēļ, ka viņas tiek pielietotas vispārējās tiesās, pēc piekritības, pēc lietas būtības. T.s. administratīvās tiesas nevarot būt īstas tiesas, jo neesot neatkarīgas, bet piesaistītas pašam administratīvajam aparātam.

Angļu jurisprudences negatīvajam uzskatam par t.s. administratīvajām tiesībām un admin.tiesām varētu būt pamats, raugoties no formālās puses, bet ne pēc būtības. Ja 18.g.s. policiskajās valstīs un 19.g.s. pirmajā pusē konstitucionālas valsts sākumos mēs patiešām redzam lielu būtisku izšķirību, salīdzinot ar stāvokli Anglijā, kurai ir bijis lemts pamazām vēstures gaitā jau samērā agri izveidoties par tiesisku valsti, tad apstākļi ir mainījušies 19.g.s. otrajā pusē. Šai laikā Eiropas kontinenta valstīs administratīvās darbības kontrolei nodibinātās administratīvās tiesas gan formāli palika saistītas ar administratīvo organizāciju, tomēr diezgan drīz tās izveidojās par lielā mērā patstāvīgām un no administratīvās varas neatkarīgām tiesu iestādēm, kas procesuālā kārtībā izsprieda administratīvo organu rīcības likumību. Lai gan formāli tās nav saistītas ar vispārējām tiesu iestādēm, bet iekļaujas administratīvajā organizācijā, tad tomēr savos spriedumos tās ir neatkarīgas un tāpēc pēc būtības neatšķiras no vispārējām tiesām.

Šai lielajai izšķirībai starp stāvokli kontinenta valstīs agrākajos gadu simteņos un tagad angļu jurisprudence līdz pat pēdējam laikam nepiegrīza vajadzīgo vērību. Visumā katra teorētiska zinātne, kas stāv uz zināmiem dogmatiskiem pamatiem, ir lielā mērā konservatīva. Tāpēc arī jurisprudencē jauni atklājumi sev ceļu spēj izlauzt tikai pamazām, un nereti jurisprudence uz dzīves pārmaiņām reaģē stipri vēlu. Ir saprotams, ka vēl vēlāk kādas tautas jurisprudenci spēj ietekmēt tās pārmaiņas, kas notiek ārpus valsts robežām, kā tas ir šai gadījumā. Bez tam jāievēro arī angļu tautas raksturs, kas ir vispār pazīstams kā konservatīvs. Sakarā ar to ir arī labi saprotams, ka reiz 18.g.s. izveidojies un savā laikā diezgan pamatots uzskats, ka administratīvās tiesības nav īstas tiesības, nav tik ātri izdzēšams, lai gan ar konstitucionālās iekārtas nostiprināšanos administratīvo tiesību raksturs pēc būtības ir mainījies. Tikai pēc pasāles kara arī angļu jurisprudencē vērojām šai zinā uzskatu agrākā uzskata revīziju. Arī angļu jūristi pēdējā laikā savos darbos sāk atzīt, ka administratīvās tiesības pastāv katrā valstī, arī Anglijā, ka tās ir īstas tiesības, pie tam saprotot ar administratīvajām tiesībām to normu kopumu, kas nosaka kādas valsts administratīvo organu uzbūvi, darbību un attiecības savā starpā, kā arī attiecības starp administratīvajiem organiem un pilsoņiem.

ADMINISTRATĪVO TIESĪBU AVOTI.

Jau attiecībā uz mūsu zinātnes pašu pētamo objektu - administratīvajām normām - jāsaka, ka mēs esam grūtākā stāvoklī nekā citi jūristi. Kriminālisti savu objektu - krimināltiesību normas - atrod savāktu vienā kōdekā. Ir pazīstami jau ļoti veci kodeki, piemēram, no 18. g. V. laika "Carolina", Austrijā bija 18. g. laika t.s. "Theresiana". Laikam nav valsts, kurai nebūtu sava krim. kōdeka. Reti arī atradīsim valsti, kurai nebūtu sava civīlkōdeka, lai gan te drīzāk tas iespējams, jo te bieži vien lielu lomu spēlē paraduma tiesības,

un otrkārt, subsidiāra nozīme civiltiesību laukā tiek piešķirta arī romiešu tiesībām. Tā, piemēram, Vācijā t.s. "BGB" (Bürgerliches Gesetzbuch) stājās spēkā tikai 1900.gadā. Valststiesībniekiem arī stāvoklis ir vieglāks: tiem ir darīšana ar satversmēm, vēlēšanu likumiem, parlamenta reglamentu u.t.t. Viņiem ir darīšana zināmā mērā jau ar sakopotām tiesībām. Tāpat arī procesuālie kōdeki ir visās valstīs. Tikai administratīvie kōdeki vēl nepastāv nemaz, oficiālā veidā arī lielās kultūras valstīs nē. Pēdējām ir gan administratīvo likumu kopojuumi, bet tie ir privāti. Tādi ir Vācijā, Francijā. Pie mums nav arī tāda privāta admin. likumu kopojuuma. Oficiāli uz tādu izdevumu nevar atsaukties, bet viņam būtu tīri praktiska nozīme priekš jurista.

Tagad vispirms atzīmēsim, kādi ir šie mūsu admin. tiesību avoti. Admin. tiesību avotus var uzrādīt vismaz 4, bet daži jūristi uzrāda vēl piekto.

Pirmais un pats svarīgākais admin. tiesību avots tāpat kā visās citās disciplīnās ir

L I K U M S.

Kriminālistam likums ir gandrīz vienīgais tiesību avots. Civīlistam ir darīšana vēl arī ar paraduma tiesībām.

Administratīvie likumi ir tikai jaunākā laika likumi. 17.un 18.g.s., kad sāk izveidoties admin. tiesības, tad arī jau pastāv liels daudzums dažādu normu un aktu, kam tika atzīts likuma spēks (tie bija reskripti, ukazi, manifesti u.t.t.). Bija arī akti, kas nāca ne no paša valdnieka, bet no kāda augstāka administratīva organa, no kādas kollēģiālas iestādes vai no kāda ministra. Kollēģijas parasti saucās par birojiem, kabinetiem, komisijām u.t.t.

Tikai ar 19.g.s. sākas īstā administratīvā likumdošana. Sākumā iztika ar tiem pašiem aktiem, kas bija pārņemti no 18.g.s. Tā piemēram, Prūsijā ir tāds krājums "Allgemeines Landrecht" no 1794.g. Tas tādēļ, ka jaunie parlamenti admin. likumdošanu neuzskatīja par savu svarīgāko uzdevumu. Prasīja gan, lai gādātu par pilsoņu brīvībām un pilsoņu t.s. tiesībām arī publisko tiesību laukā, bet domāja, ka pietiek tikai ar labiem formulējumiem, kas ievesti satversmē. Tikai vēlākajos gadu desmitos atzina, ka šīs brīvības netiek nemaz izvestas dzīvē. Administrācija vienkārši atsaucās uz to, ka nav attiecīgo likumu. Tā varētu minēt kā piemēru jautājumu par pilsoņa dzīvokļa neaizskarību. Satversmē noteikts, ka pilsoņa dzīvoklis ir neaizskarams, bet kā to saprast? Ja policijai nāca zināms, ka kādā dzīvoklī sapulcējušies noziedznieki un spriež par noziedzīgām lietām, tad taču neviens neteiks, ka policija te nedrīkst iejaukties. Bet ja nu citā gadījumā policija tiktu maldināta un izrādās, ka kratīšana dzīvoklī izdarīta uz nepareizu ziņu pamata, un nekādu rezultātu nedod? Tādos gadījumos iestādes teica, ka nav likuma, kas noteiktu, kad var izdarīt kratīšanu un kad nē. Tikai tad sāka atzīt, ka lai izvestu dzīvē šīs tiesības un brīvības, ir vajadzīgi vēl sevišķi noteikumi.

Formālā puse administratīviem likumiem ir pilnīgi vienāda ar visiem citiem likumiem. Visi tie nāk no likumdošanas iestādes. Ka tie ir admin. likumi, to redzam tikai pēc likuma s a t u r a, tikai labākā gadījumā jau no virsraksta (piemēram, ministriju iekārtas likums, pilsētu pašvaldību likums u.c.).

Ir tādi likumi, kuŗu administratīvais raksturs ārēji nav nosakāms, bet kas pēc sava satura tomēr ir administratīvi likumi. Gandrīz visās valstīs adm. normas ir atrodamas ne tikai admin. likumu veidā, bet liela daļa ir izdoti arī krimināllikumu veidā. Tie ir tie likumi, kas nosaka sodus par dažādu publisku pienākumu neizpildīšanu vai par dažādu noteikumu pārkāpšanu. Mūsu kriminālkōdekā ir kādas 10 vai vairāk nodaļas, kuŗas pēc būtības var pieskaitīt admin. tiesību laukam. Pamats te administratīva norma un kriminālkōdekā tā atrodas tikai s o d a dēļ. Minēsim dažus piemērus. Tādi ir mūsu kriminālkōdekā no 8. līdz 16.nodaļai.

8.nodaļā ir karaklausības un zemes klaušu noteikumu pārkāpšana. Tie ir publiski pienākumi, kas tiek noregulēti ar admin. aktiem, rīkojumiem, bet par nepildīšanu draud s o d s.

"Kas nav pieteicies karaklausības pienākumu izpildīšanai..... sodāms ar naudas sodu ne augstāku par u.t.t.". Kriminālkōdeks te piegriež vērību sodam, bet saturā redzam admin. tiesību normu.

"Kam nav tiesības nodarboties ar ārsta praktiku un kam atņemtas šīs tiesības un kas ārstēs ar nāvīgām vai stipri iespaidīgām vielām, sodāms ar"

"Aptiekas pārzinis vai aptiekā kalpojošs farmaceits, kas izdevis bez ārsta receptes zāles, kas izdodamas tikai pēc ārsta receptes

.... "Kas glabājis pulveri, šaujamos ieročus..., sodāms..."

Šādu pantu ir pāris simts, kuŗu pamatos atrodam admin. normas.

Bieži mums admin. tiesību laukā nav noteiktas skaidrības, vai kāds likums piemērojams vai nē. Tas izskaidrojams ar to, ka pie mums vēl ir spēkā liela daļa no vecās Krievijas admin. likumiem. Šādos sarežģītos gadījumos tad bieži atrodam skaidrību krimināllikumos.

Administratīvie likumi nosaka valsts un valsts organu attiecības pret pilsoņiem. Tādā kārtā administratīvam likumam ir spēks arī attiecībā uz pašiem valsts organiem: likums nosaka valsts organu tiesības un pienākumus pret pilsoņiem. Tiesiskā valstī ir pieņemts pamatprincips, ka likums saista arī valstī pašu un tās organus. (Šis mūsu laiku tiesiskās valsts pamatprincips ir pilnīgi pretējs agrāko gadu simteņu absolūtajās monarchijās atzītajam principam princeps legibus solutus).

Administratīvo tiesību pielietošana laikā un telpā neuzrāda daudz īpatnību. Tāpat kā citus likumus, arī administratīvos likumus izdod pa lielāka daļai uz nenoteiktu laiku, lai gan še ir biežāk iespējama likuma izdošana uz noteiktu laiku, atkarībā no kādiem pārejošiem, piemēram, bezdarba apstākļiem.

Attiecībā uz atpakālejoša spēka piešķiršanu likumam jāņem vērā, ka tas tiek darīts ļoti reti, tāpat kā vispār likumu izdošanas gadījumos. Kā piemērs te ļoti labi noder mūsu agrārās reformas likums. Ja šim likumam nebūtu piešķirts atpakālejošs spēks, tad visa reforma būtu vilkusies vairāku paaudžu laikā. Tas pats var būt arī admin. likumos. Piemēram, pilsētu būvniecības likums. Ja ir noteikts, ka namu logiem jābūt tik un tik lieliem, tad, protams, šim likumam nevar piešķirt atpakālejošu spēku, jo tad vajadzētu visas vecās ēkas nojaukt, bet attiecībā uz higiēnas noteikumiem, kanalizāciju tas gan ir iespējams.

Kas zīmējas uz admin. likumu darbību telpā, tad arī tiem ir savs teritoriālais rajons - parasti visas valsts teritorija. Tikai retāk šis rajons būs pilsētu vai apriņķu administratīvās robežas; piemēram pilsētu pašvaldību noteikumi darbojas tikai pilsētu t.s. admin. robežās.

Ja rodas kādi admin. normu konflikti starp divām valstīm, sevišķi robežu apgabalos, kur nereti īpašumi pārdalīti divās daļās pa abām valstīm, tad tos nokārto laiku pa laikam noturamās konferences. Ja jautājumi nav sarežģīti, tad tos nokārto sarunu ceļā.

Nepieciešams noteikums kā priekš vispār likumiem tā arī priekš administratīvajiem ir tas, ka viņiem jābūt publicētiem, jo likums griežas pie pilsoņiem, vai nu visiem vai arī vienas daļas. Nevienam nevar atrunāties ar likuma nezināšanu. Pie mums oficiālais izdevums ir "Valdības Vēstnesis". Arī kōdifikācijas nodaļas rediģētais "Likumu un ministru kabineta noteikumu krājums" satur visus jaunizdotos likumus.

OBLIGATORISKIE NOTEIKUMI.

Otrs tiesību avots, kas ieņem ievērojamu vietu adm. tiesību avotu starpā, ir noteikumi, - no formālās puses administratīvi akti.

Ar noteikumiem saprot pirmā vietā valsts administratīvo organu radītos administratīvos rīkojumus. Tie stāv tuvu likumam, piem. ministru kabineta noteikumi, tomēr vienmēr un katrā ziņā šie noteikumi stādāmi zemāk par likumiem.

Tā tad noteikumi, kas nav likumi no formālās puses, nāk no administratīviem organiem un likumiem viņi līdzinājas tikai no tā viedokļa, ka viņi satur vispārējas normas, tie nav konkrēti akti. No formālās puses tos vienmēr viegli izšķirt, jo būs redzams, kāds organs tos ir izdevis.

Noteikumi atšķiras no likumiem arī pēc sava statusa.

Visaugstākais pēc sava statusa, visievērojamākais pēc sava stāvokļa ir satevsmē. Visiem citiem likumiem vajaga būt pieskaņotiem satversmei. Otrā vietā, sava tiesiskā stāvokļa ziņā, ierindojas likums. Tas nedrīkst runāt pretīm tikai satversmei.

Nākošais statuss ir noteikumu statuss. Noteikumi nedrīkst runāt pretīm likumiem. Tie var būt izdoti "secundum legem" -

blakus likumam vai arī "intra legem" - likuma robežās. Otrā gadījumā var ar noteikumu ievest ko jaunu, par cik likums to atļauj, bet nekad noteikums nedrīkst būt "contra legem".

Likumdošanas organs parasti valstī ir tikai viens, un tas nereti nespēj viens pats visu likumdošanas darbu veikt, un tādēļ admin. tiesību laukā daudz kas tiek atstāts admin. iestādēm pašām. Tās tad nu izdod šos noteikumus, kuŗi pēc sava satura stāv tuvu likumam.

Likumdevējs pilnvarb augstākos admin. organus uz tādu normatīvu aktu izdošanu. Tā ir t.s. d e l e g ā c i j a.

Izdodot konkrētus admin. aktus, lēmumus, rīkojumus u.t.t. nav vajadzīgs nekāds sevišķs pilnvarojums, jo tas ir administratīvās amatpersonas tiešais uzdevums. Visvienkāršākā veidā to redzam, piemēram, uz ielas, kad kārtībnieks regulē satiksmi. Ja viņš liek vienam apstāties un otram braukt, tad tie jau ir administratīvi akti, rīkojumi.

Bet amatpersonas kompetencē neietilpst izdot vispārējas normas vai aktus. V i s p ā r ē j a d e l e g ā c i j a mums ir tad, ja pilnvarojums atrodams pašā satversmē vai kādā citā likumā, - ka tiem un tiem admin. organiem attiecībā uz tādām un tādām lietām pieder tiesības izdot arī administratīvus noteikumus.

Bez tam ir vēl s p e c i ā l ā d e l e g ā c i j a, ja atsevišķā likumā teikts, ka tikai par lietām, kas šinī likumā minētas, tāds un tāds organs var izdot kādus noteikumus. Parasti tas ir sakarā ar šī paša likuma izvešanu dzīvē. Tas tad minēts vienā no pēdējiem likuma pantiem. Piemēram, pie likuma, kas attiecas uz publisko satiksmi, būs teikts, ka instrukciju pie šī likuma izvešanas dzīvē izdos satiksmes ministrs.

Arī noteikumi ir jāpublicē tāpat kā likumi "Valdības Vēstnesī". Lielākās valstīs ir arī savi vietēji oficiālie izdevumi ("Gubernskije vedomostji" agrākajā Krievijā). Netiek publicēti tikai tie adm. noteikumi, kas reglamentu vai instrukciju veidā domāti tikai vienai iestādei. Piemēram, instrukcija par darbību policijas iestādēs.

Šie akti stāv aiz likuma tajā ziņā, ka tiesas var pārbaudīt šo aktu likumību. Pilsoņi paši nevar apšaubīt šo aktu likumību. Tiem piemīt legalitātes prezumpcija, t.i. ja tie publicēti likumā noteiktā kārtībā, 7 dienas pēc publicēšanas viņi stājas spēkā un pilsoņiem tie ir jāpilda. Apšaubīt var tos tādējādi, ja iesniedz protestu (kāda iestāde) vai sūdzību (privātpersona).

Nākošais tiesību avots ir tie normas saturošie admin. akti, kas tiek apvienoti ar nosaukumu

AUTONOMIE STATŪTI.

Pēc sava materiālā satura tie ir vispārējas normas. Ja noteikumi ir tie likumā noteiktā kārtībā izdotie administratīvie akti, kas nāk no v a l s t s admin. iestādēm, tad autonomie statūti ir tie admin. akti, kas nāk pirmā kārtā no p a š v a l d ī b u attiecīgiem organiem, - protams, atkal saskaņā ar likumiem. Attiecīgos likumos ir paredzēts, ka tādiem un tādiem pašvaldību administratīviem organiem ir tiesība izdot attiecībā uz šo organu kompetencē ietilpstošām lietām arī saistošus noteikumus. Piemēram, pilsētas pašvaldībai ir tiesība pārzināt un izdot noteikumus par tirgošanos ar pārtikas produktiem, teiksim, gaļas produktiem. Tie ir tie īstie autonomie statūti.

Te ir jāsaprot pašvaldības p l a š ā k ā nozīmē. Arī baznīca, piemēram, kas no valsts tiek atzīta par publiski-tiesisku autonomu organizāciju, var izdot saistošus noteikumus tiem, kas pie baznīcas turas. Tāpat arī slimo kases, kas ir atzītas par autonomām organizācijām, var izdot noteikumus priekš tām personām, kas ar likumu ir saistītas ar slimo kasi.

Bet ir vēl viena kategorija, no kuŗas var nākt autonomie statūti. Šādas iestādes ir t.s.

valsts autonomās iestādes.

Te parasts piemērs ir augstākās mācības iestādes. Universitātēm jau kopš seniem laikiem tiek piešķirta zināma autonomija. Arī vecajā Krievijā šis princips tika atzīts, lai gan mazākā mērā. Universitātes var izdot rīkojumus, reglamentus un instrukcijas saviem mācības spēkiem un studentiem.

Jaunākā laikā arī valsts bankas ir autonomizētas iestādes. Arī mūsu valsts banka ir zināmā mērā autonoma. Te parādās pār zināmu grupu lietu ar likumu atzītas autonomas iestādes vara.

Tā tad zem autonomiem statūtiem ir jāsaprot tie vispārējas normas saturošie akti, kas nāk vai nu no pašvaldību iestādēm vai arī no autonomām valsts iestādēm.

Viss, ko teicām par admin. noteikumiem, attiecināms arī uz autonomiem statūtiem. Parasti tie ir vispārēja delegācija, reti kad speciālā delegācija. Speciālā delegācija būs tikai tad, ja kādā atsevišķā likumā teikts, ka instrukciju pie šī likuma izvešanas dzīvē izdos pašvaldības vai valsts autonoma iestāde. - Arī autonomie statūti jāpublicē vispārējai zināšanai ("Valdības Vēstnesī"). Vienīgi tie autonomie statūti, kas domāti kādas iestādes iekšējām vajadzībām, nav obligatoriski jāpublicē.

Sinī ziņā varam runāt par aktu kategoriju, ko vācu administratīvistu nosauc par "Verwaltungsverordnungen" - kas domāti kādas iestādes vai grupas iekšējām vajadzībām. Piemēram, Tautas labklājības ministra instrukcija darba aizsardzības departamenta darbiniekiem. Šajā kategorijā varam ietilpināt arī daļu no mūsu otrā un trešā admin. tiesību avotiem.

Pretstats tam ir tie akti, kas domāti visiem pilsoņiem. Ne jau nu katrreiz visai valstij, bet visai pilsētai, visam apriņķim u.t.t. Ierobežojums tie ir tikai teritoriālā ziņā. Šie akti ir obligatoriski publicējami. Vācu admin. tiesību zinātnē tos apzīmē ar vārdu "Rechtsverordnungen". Šī kategorija no materiālās puses ir nostādāma līdzās likumiem.

PARAŠU TIESĪBAS.

Ceturtais tiesību avots administratīvistam ir parašu tiesības. Tomēr jāseka, ka tām var gan būt ļoti liela nozīme civiltiesību laukā, arī tirdzniecības un valsts tiesībās, bet administratīvo tiesību laukā parašu tiesības varētu rasties tikai izņēmuma gadījumā; piemēram, ja par kādu jautājumu, uz kuru likumi nedod atbildi, neviens ilgāku laiku neinteresētos. Tikai tad uz precedenta pamata var rasties jaunas parašu tiesības.

Diezgan daudzās valstīs jūs varbūt neatradīsiet it nekādas parašu tiesības. Tikai retos mūsu pagastos, varbūt, ir atrodamas kādas parašu tiesību normas. Atceros kādu gadījumu no agrākās Krievijas, kad kādā pagastā tiltu laboja pavisam ne tās personas, kam pēc likuma tas būtu jādara. Bet tas tā pastāvēja jau sen, un to vēl arvien turpināja. Te var būt arī citi līdzīgi gadījumi - par ēku remontēšanu, par apgādāšanu ar malku u.t.t.

Parašu tiesībām ir spēks tikai tiktāl, kamēr ir kāds robs, kur likuma nav. Parašu tiesībām nepienīt t.s. d e r o g ē j o š a i s spēks, tās nevar atcelt pastāvošos likumus.

Daži administratīvistu min vēl piekto avotu -

Vienošanās jeb līgumu.

Likumi, noteikumi, autonomie statūti un parašu tiesības ir vienpusīgi akti, bet vienošanās jeb līgums - divpusīgs. Varētu viņus saukt par publiski-tiesiskiem līgumiem. Līdzīgi privāttiesiskam līgumam, kuŗa pildīšana var tikt sasniegta spaidu kārtā, arī admin. tiesību laukā var pastāvēt vienošanās, - publiski-tiesisks līgums. Piemēram, ja pie nodokļu uzlikšanas kādai organizācijai reālie apstākļi ir tik sarežģīti, ka summu būtu grūti aprēķināt, tad to nokārto vienošanās ceļā. Bet tas nāk reti priekšā un dažās valstīs to pavisam neatzīst.

§ 3.

ADMIN. TIES. ZINĀTNES ĪSA VĒSTURE UN TAGADĒJAIS STĀVOKĻIS.

Administratīvo tiesību zinātne ir teorētiska disciplīna, kas nodarbojas ar administratīvajām tiesībām, neaprobežojoties ar vienkāršu normu lasīšanu un interpretēšanu vien, bet pētījot arī administratīvo darbību vispār un noskaidrojot galvenos pamata principus.

Administratīvo ties. zinātnes sākumus var skaitīt no 18.g.s. Pēc tam, kad kopš 17.g.s. bija sākuši krāties valdnieka akti, kuŗi attiecās uz valsts pārvaldīšanu, radās vajadzība ar šiem aktiem tu-

vāk iepazīties, tos zinātniski apstrādāt un sistematizēt. Protams, ka šāda nepieciešamība visvairāk jūtama bija lielākajās valstīs, kur tai laikā administratīvais aparāts bija jau labāk noorganizēts. Tādējādi 18.g.s. sākumā rodas jauna zinātne, kuru sākumā sauc gan nevis par administratīvo, bet par **p o l i c e j i s k o** zinātni. Še jāpiezīmē, ka vārdu "policija" tai laikā saprata plašākā nozīmē kā tagad. Līdz pat 16.g.s. ar policiju saprata **v i s u** valsts darbību - **r e s p o l i t i c a e**, pretstatā baznīcas darbībai - **r e s e c c l e s i a s t i c a e**. 16.g.s., kad pēc reformācijas laikmeta izbeidzās feodālisms, sākās rosīgāka valsts uzbūve un atdzīvojās valstu savstarpējie ārējie sakari, tad sāk valsts darbībā jeb t.s. laicīgajās lietās (**res politicae**) savukārt izšķirt 2 darbības nozares:

- 1) darbība uz ārieni, attiecības pret citām valstīm jeb **p o l i t i k a**
- 2) valsts iekšējā jeb **p o l i c e j i s k ā** darbība.

Abi vārdi, kā **p o l i t i k a**, tā arī **p o l i c i j a** ir cēlušies no vienas saknes, no grieķu vārda "**p o l i s**", kas nozīmē pilsētu, pilsētas valsti. **P o l i t e i a** grieķiem nozīmēja visu to, kas stāvēja ar valsti sakarā (valsts darbība, mācība par valsti), ar **p o l i t i k o s** grieķi apzīmēja cilvēku, kas nodarbojas ar valsts lietām, citiem vārdiem, politiķi. 18.g.s. sākumā ar policiju pa lielākaļ daļai saprata nevien valsts pārvaldīšanas, bet arī tiesu darbību, bet 18.g.s. notiek jau diferencēšanās, tiesu darbību nošķirot no administratīvās. To redzam arī Vācijā, kur šai laikā jau uzstāda principu: "**In Polizeisachen gibt es keine Appellation**". Mūsu laikos, kā zinām, policijas jēdziena nozīme ir vēl vairāk sašaurinājusies, un policijas vārds neapzīmē vairs pat visu administratīvo darbību, bet tikai tās vienu nozari.

Jaunā policejiskā zinātne vispirms attīstās Francijā, kur arī parādās šai nozarē pirmie zinātniskie darbi. Par vienu no pirmajiem administratīvistiem un policijas tiesību zinātnes nodibinātāju min franču valstsvīru DELAMARU (De La Mare), kas no 1705-39.g. izdod 4 sēj. plašu darbu "**T r a k t ā t s p a r p o l i c i j u**" ("**Traité de la police**"), kurā apskata Francijas administrācijas darbību galvenā kārtā no praktiskā viedokļa. Teorija Delamaram stāv otrā vietā, tomēr viņa iespaids uz 18.g.s. policejistiem ir ļoti liels. Apm. pus gadu simteni vēlāk, 18.g.s. 60.gados parādās zinātniski darbi policejiskā zinātnē arī Vācijā un Austrijā. Vācijā 1756.g. JUSTI publicē savu "**Grundsätze der Polizeiwissenschaft**" un Vīnē 1775.g. ZONNENFELS izdod "**Grundsätze der Polizei**".

Šie darbi nebija dogmātiski, bet gan tīri praktiska rakstura. Toreizējo policejistu centrālā doma bija tā, ka valsts iekšējā darbība ir vērsta uz tautas labklājības sasniegšanu. Valdnieks rūpējoties par tautas labklājību tāpat, kā tēvs par bērniem. To pašu domu uzsvēra tā laika filozofi, piem. Volfs u.c. Katrs cilvēks un katra cilvēku grupa cenšoties sasniegt laimi un labklājību, tāpēc arī valsts uzdevums esot to sniegt saviem pavalstniekiem. Šādu filozofisku virzienu, kas par cilvēka mērķi uzstāda laimi un labklājību, sauc par **e u d a i m o n i s m u**. Policejisti tad nu savos zinātniskos darbos apskatīja, ar kādiem līdzekļiem šo lielo mērķi - valsts un tautas labklājību, ir iespējams sasniegt. Šī doma ir tik plaša un vispārīga, ka to varētu likt lielu zinātnisku darbu pamatos vēl mūsu dienās, tikai tagad šo darbu autoriem vajadzētu būt ļoti plaši izglītotiem un daudzpusīgiem, jo zinātne ir ļoti lielā mērā speciālizējusies. No otras puses, valsts policejiskās darbības jēdziens tagad ir jūtami sašaurinājies. 18.g.s. administrācijas jeb policejisko iestāžu uzdevums bija nevien kārtības un drošības uzturēšana, bet tai laikā ar policejiskiem priekšrakstiem regulēja arī iedzīvotāju nodarbošanos, uzvešanos, savstarpējās attiecības u.t.t. Tā laika reglamentos atrodam ļoti sīkus priekšrakstus par to, kā jāizturas zeļļiem pret meistariem, bērniem pret vecākiem, kā sarīkot viesības, cik bieži jāapmeklē baznīca, kādos pajūgos ir atļauts katras kārtas ļaudīm braukt u.t.t. Visa tā mērķis bija audzināt tautu jau no mazotnes, nostiprināt ikvienu individu viņa dzīvē, panākt godīgu darbu u.t.t. Sekas bija tās, ka visa dzīve bija nostādīta policijas aizbildnībā.

18.g.s. policijas zinātne vēl nebija jūridiska zinātne vārda īstā nozīmē, kāda ir mūsu dienās admin.ties. zin. Tā laika policijas zinātņi vieno ar mūsu laiku admin. ties. zinātņi tas, ka arī pēdējā

aplūko valsts administratīvo darbību, lai gan tā to nedara vairs tieši, bet ar admin. tiesību palīdzību. Pretēji tam, 18.g.s. zinātnieki aplūkoja valsts administratīvo darbību tieši. Viņi bija politiķi, kas sēdēja savā kabinetā, rakstīja grāmatas un no šejienes, dodot valdībai derīgus padomus, gribēja ietekmēt valsts darbību. Mēs tehniskai pusei piegriežam maz vērības, bet ne tā tas bija pie 18.g.s. zinātniekiem. Gan arī policejisti aplūkoja likumdošanas aktus, tomēr tas bija tikai viņu blakus nolūks, bet galvenais - dot praktiskus padomus valdībai, ko un kā darīt. Iedami šai virzienā, 18.g.s. beigās viņi nonāca pie policejiskās darbības sīkāka dalījuma:
1) d r o š ī b a s p o l ī c i j ā, kas ietvēra sevī drošības un kārtības uzturēšanu, un 2) l a b k l ā j ī b a s p o l ī c i j ā, ar ko tie saprata valsts pozitīvo darbību izglītības, vispār kultūras un satiksmes laukā.

Pēc sava mērķa, 18.g.s. policijas zinātnei bija ciešs sakars ar otru tai laikā jaunu zinātņi - p o l ī t i s k o o i k o n o m i j u. Kā vienai tā otrai gala mērķis bija tautas l a b k l ā j ī b a, dažādi bija tikai ceļi, pa kuriem katra no šīm zinātnēm cerēja sprautu mērķi sasniegt. Ja policijas zinātne prasīja, lai tautas labklājība ceļ un nostiprina v a l s t s, tad turpretim politiskā oikonomija to sagaidīja no iedzīvotājiem p a š i e m. Pēc polit. oikonomistu domām, iedzīvotājiem vajaga atļaut brīvi attīstīt savu pašdarbību, un pārāk plaša valsts iejaukšanās iedzīvotāju privātajā dzīvē nav vēlama. Šī viedokļu dažādība zināmā mērā abām zinātnēm bija liktenīga: polit. oikonomijai labā, policijas zinātnei - sliktā nozīmē. Iedzīvotājiem nevarēja būt patīkami dzīvot pastāvīgā policijas aizbildniecībā, kas iejaucās pat mājas un ģimenes dzīvē. Tāpēc šāda iekārta un, līdz ar to, arī policijas zinātne, kā šādas kārtības atbalstītāja un padomdevēja, kļuva sabiedrībā arvienu nepopulārāka. Pretēji tam, politiskā oikonomija, kas jau no paša sākuma sludināja zināmu brīvību, atrada sabiedrībā plašu piekrišanu. Angļu liberālās skolas nodibinātāju Adamu Smithu brauca klausīties no tālām zemēm, pat Krievijas, viņa zinātniskus darbus tulkoja daudz valodās, politiskās oikonomijas zinātņi ievada visās universitātēs u.t.t.

19.g.s. pirmā puse ir konstitucionālisma un vecā liberālisma laikmets, kuŗa sauciens ir pēc plašākām brīvībām atsevišķiem individiem. Ar zināmu atjautību par šī laikmeta pilsoniskajiem liberāļiem mēdza dažkārt ironizēt, ka tie gribot "valsti atstāt nakts-sarga lomā", t.i. valstij par vienīgo uzdevumu atstāt iedzīvotāju aizsardzību.

Līdz ar rakstītu konstitūciju izstrādāšanu un konstitucionālo ties. zinātnes lielo popularitāti 19.g.s. pirmajā pusē, rodas mēģinājumi arī valsts pārvaldi nostādīt uz tiesiskiem pamatiem. Še atkal priekšgalā iet Francija, kuŗa jau ar 1791.g. satversmi bija ievadusi konstitucionālu iekārtu un kuŗa Napoleona laikā, ievēzdama adm. tiesas, pirmā arī nostājas uz viedokļa, ka arī valsts administratīvai darbībai jābalstās uz tiesībām. Jau 19.g.s. pirmajā pusē redzam jau veselu rindu franču administratīvistus, kas agrāko t.s. policejisko zinātņi nostāda uz jūridiskiem pamatiem kā adm. tiesību zinātņi.

Dažus gadu desmitus vēlāk, 19.g.s. otrajā pusē, franču jūristiem šai virzienā sāk sekot vācu tiesībnieki, no kuriem LORENCIS FON ŠTEINS un GNEISTS iezīmē itkā socioloģisku novirzienu.

Vakareuropā jau 19.g.s. p i r m ā pusē ir diezgan pazīstami darbi, bet tie ir vairāk tādi pārejas laikmeta darbi. Vācijā kā tādu var minēt publicista MOLA darbu 3 sējumos "Polizeiwissenschaft auf Grundlagen des Rechtsstaates". Francijā minami LAFERJĒ, ŽILJENS.

19.g.s. o t r ā pusē admin. tiesību zinātne jau sarauj sakarus ar filozofiju un tautsaimniecību un kļūst patstāvīga. Te Vācijā minami LORENCIS ŠTEINS un RŪDOLFS GNEISTS, GNEISTS galveno vērību piegrieza Anglijas admin. iekārtai, bet ŠTEINS - admin. tiesību zinātnei no teorētiskās puses. ŠTEINA plašais darbs 7 sējumos saucas "Die Verwaltungslehre". Mazāks darbs ir "Handbuch der Verwaltungslehre". Tad vēl minami OTTO MEIERS, GEORGS MEIERS, LOENINGS, HACEKS, FLEINERS un citi.

Francijā pazīstamākie ir BARTELEMI, ORIU GASTONŽERS. Jāsaka, ka vācu kursi ir vairāk teorētiski, - tur labāk izkopta vispārējā daļa, bet Francijā admin. tiesību zinātnei vairāk praktisks raksturs.

Anglija adm. tiesību jautājumā ieņem pavisam īpatnēju stāvokli. Angļi vispār līdz pat pēdējam laikam neatzīst administratīvās tiesības un admin. tiesību zinātņi. Viņiem tādēļ arī nav darbu, kas būtu veltīti admin. tiesībām. Tikai viens izņēmums ir amerikāņu rakstnieku VUDNOVA darbs "Comparative administrative law" (Salīdzinošās admin. tiesības). Tas iznācis '90-os gados, tagad nav vairs dabūjams. Daži darbi ir gan veltīti angļu pašvaldībām, par administratīvo organizāciju vispār, bet nav tādas nozares, kas atbilstu mūsu admin. tiesību zinātnes jēdzienam.

ADMINISTRATĪVO TIES. ZINĀTNES SAKARI AR RADNIECĪGĀM DISCIPLĪNĀM.

Vistuvāki sakari admin. ties. zinātnei ir ar valststiesību zinātņi. Radniecība administratīvo un valststiesību zinātņu starpā ir tik tuva, ka grūti pat še skaidrā un noteiktā novilkēt robežu, kur beidzas viena un kur sākas otra disciplīna. Šo robežu visu valsts zinātņieki arī nevelk vienādi, un piem., Francijā to dara citādi nekā Vācijā.

Kā valststiesību, tā administratīvo tiesību zinātne abas ir publiski tiesiskas disciplīnas, kā viena, tā otra nodarbojas ar valsti. Šai ziņā tām piebiedrojas no otras puses vēl staptauti s k o t i e s ī b u z i n ā t n e, kas nodarbojas ar valsti kā starptautisko ties. subjektu. Kā nu vilkt robežu starp valststiesību un administratīvo tiesību zinātņi, ja abas attiecas uz vienu un to pašu pētījamo objektu - uz valsti?

Še nu daži publicisti mēģina uzstādīt zināmu schēmu un saka: valststiesību zinātne nodarbojas ar valststautiku, turpretim administratīvo ties. zin. - ar valsts dināmiku.

Ko ar to grib teikt?

- Šie 2 termini ir aizgūti no fizikas un apzīmē: pirmais no tiem - miera stāvokli, otrais - kustības jeb darbības stāvokli. Tā tad, valststiesību zinātne, pēc šo publicistu domām, aplūko tikai valsti miera stāvoklī, t.i. no tiesiskās organizācijas viedokļa, nepiegiežot vērību valsts darbībai. Administratīvo ties. zinātne, turpretim, aplūkojot valsts organu darbību.

Jāsaka, ka šādai domai ir zināms pamats, tomēr kā noteiktu tezi to aizstāvēt ir grūti. Tādā gadījumā valststiesību zinātnei būtu jāapskata vienīgi visu valsts organu uzbūvi, bet administratīvo tiesību zinātnei - visu valsts organu (tā tad nevien admin. organu) darbību. Īstenībā kā vienā tā arī otrajā disciplīnā redzam gan statiku, gan dināmiku. Tā valststiesību zinātne parasti aplūko nevien augstāko valsts organu uzbūvi, bet arī viņu darbību, bet zemāko administratīvo organu uzbūvi še parasti atstāj neaplūkotu. No otras puses, administratīvo tiesību zinātne mēs apskatām nevien visu admin. organu darbību, bet arī to uzbūvi.

Franču zinātniskā literatūrā, sevišķi jaunākā laikā parasta parādība ir tā sauktie publisko tiesību kursi (cours de droit publique vai arī traité de droit publique), kas ietver sevī kā valsts tiesību, tā administratīvo tiesību apskatu.

Vācijā gan visbiežāk šie normas ir atšķirtas, tāpat arī pašas zinātnes: Staatsrechtswissenschaft un Verwaltungsrechtswissenschaft.

Attālāks sakars admin. ties. zinātnei ir arī ar tiesu procesu disciplīnām, civilo un kriminālo.

No visa sacītā redzam, ka mūsu disciplīnā ir cieši radniecīgi sakari no vienas puses ar valsts tiesībām, no otras puses ar starptautiskajām tiesībām, pie kam pēdējā laikā veidojas vēl īpaša staptauti s k o a d m i n i s t r ā t ī v o t i e s ī b u disciplīna. Bez tam, jaunākajā laikā līdzās adm. ties. zin. ir nostājusies sociālā likumdošana, kas agrāk bija saistīta ar admin. ties. zinātnes kursu.

Valststiesību zinātņi parasti mēdz dalīt: 1) vispārējā valststiesību zinātnē, kas apskata kultūras valsts tiesisko iekārtu vispār, iztīrējot galvenos principus, un 2) speciālās valststiesību zinātnēs, kas aplūko kādas noteiktas valsts iekārtu tās reālajā veidā.

Gluži tāpat varētam iedalīt arī admin. ties. zinātni, proti:
1) v i s p ā r ē j ā adm.ties.zin., kas aplūkotu kultūras vališķu adm.iekārtu visumā pa grupām, (centrālizācijas un decentrālizācijas principi u.t.t.) un

2) k o n k r ē t a s v a l s t s adm.ties.zin.

Tiešām, ir bijuši arī mēģinājumi adm.ties.zin. iedalījumu veidot pēc šāda parauga. Tā, piemēram, Vācijā pag.g.s. 80.gados izdots Otto Sarveja darbs "Allgemeines Verwaltungsrecht" bija domāts kā vispārējs adm.ties.zin. kurss. Tam sekojuši arī vēl daži citi zinātnieki. Tomēr visumā jāsaprot, ka šie sadalījuma mēģinājumi nav izdevušies, un parasti adm.ties.zinātni universitātēs lasa kā v i e n u kursu, kas savā iekšienē gan mēdz būt iedalīts pēc jau minētā principa. Pie šī paša parastā adm.ties.zin.kursa veidojuma esam turējušies arī mēs. Kursa vispārējā daļā apskatīsim tos adm.ties. pamatprincipus, kas izveidoti visās kultūras valstīs, tomēr arī speciālajā daļā neiztiksīm bez mūsu valsts adm. organu salīdzināšanas ar citu vališķu attiecīgajiem adm.organismiem. Šāda salīdzināšana ir noteikti nepieciešama, labākas izpratnes dēļ.

§ 4.

VALSTS STATIKA UN DINĀMIKA.

Skat.iepriekš § 3!

VALSTS VARAS FUNKCIJAS.

Kas ir valsts varas funkcija? Pēc vispārpieņemtā jēdziena, par funkciju b i o l o ģ i s k ā organismā tiek nosaukta kāda organisma nepieciešama darbība, kuru veic kāds organs kopsakarā ar citu tā paša organisma organu darbību. Ja mēs, īsi formulējot šo funkcijas jēdzienu teiktu, ka funkcija ir mērķveidīga darbība, tad to pašu funkcijas jēdzienu mēs varētu pielietot arī o r g a n i z ā c i j ā s a b i e d r ī b ā, kāda ir valsts. Valstij ir veicami savi noteikti uzdevumi, un valsts organu darbība, veltīta noteikta valsts uzdevuma veikšanai, ir valsts funkcija. Valsts uzdevumu veikšanai tiek izlietota daļa no organizētās tautas kopējiem līdzekļiem un spējām; un tā kā tiesība rīkoties ar organizētas tautas kopējo enerģiju izpaužas valsts varā, tad arī katra valsts funkcija ir saistīta ar varu, t.i. ar tiesību pielietot funkcijas realizēšanai nepieciešamos līdzekļus no kopējā tautas līdzekļu un spēku krājuma.

Līdzšinējā valsts teorija vēl arvienu uztur spēkā pazīstamo Monteskjē mācību par trim valsts varām, tomēr, ņemot vērā valsts varas vienību, tā atzīst par pareizāku runāt nevis par trim valsts varām, bet par trim valsts varas f u n k c i j ā m.

Prof.Dišlers domā, ka Monteskjē dalījums t r i j ā s valsts varas funkcijās izskaidrojams ar to, ka šādi valsts varas funkciju tehniskai sadalīšanai ir nozīme pie viņa uzstādītā jautājuma atrisināšanas, kāda valsts iekārta nodrošina pilsoņu brīvību. Istenībā valsts varas funkciju jau toreiz bijis v a i r ā k kā Anglijā, kurās iekārtu Monteskjē ņēma savai teorijai par paraugu, tā Francijā. Valsts varas funkciju daudzums patiesībā nebūt nav visās valstīs vienāds, bet atkarīgas no valsts uzdevumiem, kuri uz dažādām attīstības pakāpēm atrodošās valstīs ir ļoti dažādi. Monteskjē uzrādīto triju valsts varu (likumdošanas, tiesas un izpildu) vietā tagadējās kultūras valstīs prof.Dišlers saskata veselas 12 valsts varas funkcijas (skat. prof.Dišlera "Ievads Latvijas valststies. zinātnē"):

I. Valsti o r g a n i z ā c i j o š ā s funkcijas:

- 1) Konstitutīvā f. (valsts satversmes radīšana)
- 2) Kreatīvā f. (valsts amatpersonu ievēlēšana resp. iecelšana)
- 3) Legislatīvā f. (likumdošana)

II. Valsti u z t u r o š ā s funkcijas:

- 4) Jurisdiktīvā sodošā f. (cīņa ar tiesību pārkāpējiem)
- 5) Jurisdiktīvā konstatējošā f. (jūridisko strīdu nokārtošana tiesas ceļā)
- 6) Administratīvi p o l i c e j i s k ā f.
- 7) Administratīvi s a i m n i e c i s k ā f.
- 8) Administratīvi p r o t e k t ī v ā f.

III. Valsti a t t ī s t o š ā s funkcijas.

- 9) A d m i n i s t r ā t ī v i k u l t ū r ā l ā f.
- 10) Federatīvā f. (starptautisko sakaru uzturēšana)
- 11) Kontroles funkcija (valsts darbības kontrole)
- 12) Regulatīvā f. (dažādo valsts funkciju kopdarbības noregulēšana).

VALSTS ADMINISTRĀTĪVĀS FUNKCIJAS.

Kā redzējām, iepriekš minēto 12 valsts funkciju starpā ir arī 4 tīri administratīvās funkcijas.

1) Viens no nepieciešamiem un pirmajiem valsts uzdevumiem ir - kārtības un drošības uzturēšana valsts iekšienē, valsts iestāžu un mierīgo pilsoņu un viņu likumīgās darbības apsargāšana pret varbūtējiem uzbrukumiem un traucējumiem gan apzinīgiem un ļaunprātīgiem, gan neapzinīgiem un nejaušiem. Varbūt, ka kultūrai izplatoties un nostiprinoties, šis valsts uzdevums var stipri sašaurināties, tomēr tagad vēl viņš ir ļoti reāls, un pārredzamā nākotnē viņa ievērojama sašaurināšanās nav domājama. Šim uzdevumam atbilst valsts a d m i n i s t r ā t ī v i p o l i c e j i s k ā funkcija.

2) Valstij piekrīt noteikts uzdevums - sagādāt valsts mērķu sasniegšanai nepieciešamos materiālos līdzekļus, un šī uzdevuma veikšanai atbilst valsts saimnieciskā darbība, kura vērsta uz vajadzību noskaidrošanu, vajadzīgo materiālo līdzekļu atrašanu un viņu savākšanu un sadalīšanu saskaņā ar likuma noteikumiem. Šī darbība arī ir atzīstama par vienu no valsts varas funkcijām, proti, tā ir a d m i n i s t r ā t ī v i s a i m n i e c i s k ā funkcija.

3) Līdzās nepieciešamajam uzdevumam - uzturēt kārtību un drošību valsts iekšienē - izvirzās otrs, kuru varam konstatēt pat primitīvās valstīs: šis uzdevums ir valsts aizsardzība. Šī uzdevuma veikšanai vajadzīga organizēta darbība aizsardzības spēku un līdzekļu sagatavošanai un uzturēšanai vajadzīgā kārtībā, un atbilstošo funkciju mēs varētu apzīmēt kā a d m i n i s t r ā t ī v i p r o t e k t ī v o funkciju.

4) Valstij attīstoties, rodas tādi vispārības interešu izsaukti uzdevumi, kuri vai nu vienīgi pa spēkam tikai valstij, vai arī vislabāki veicami valsts mērogā, kā piem. publiskās satiksmes ierīkošana un uzturēšana (dzelzceļu, pasta, telegrafa satiksme, citi publiskie satiksmes ceļi), tautas izglītības organizēšana, sanitāro apstākļu nokārtošana u.t.t. Tādēļ ir nenoliedzams valsts uzdevums - pārcelt kultūru un veicināt tautas labklājību ar pozitīvu darbību, un šim uzdevumam atbilst valsts a d m i n i s t r ā t ī v i k u l t ū r ā l ā funkcija.

VALSTS ADMINISTRĀTĪVĀ DARBĪBA FORMĀLĀ UN MATERIĀLĀ NOZĪMĒ.

ROBEŽAS STARP LIKUMDOŠANU, JUSTICIJU UN ADMINISTRĀCIJU.

Vārds "a d m i n i s t r ā c i j a" ir pazīstams nevien zinātnē, bet ļoti plaši to lieto arī privātā dzīvē, privātajā saimniecībā. Saka, ka privātas saimniecības vadīšana ir šīs saimniecības administrācija. Tā tad, parasti ar administrāciju saprotam valdīšanu un pārvaldīšanu pēc noteikta plāna. Šo pašu administrācijas jēdzienu varam pielietot arī publiskajā laukā, kur tādējādi runā par valsts, pašvaldības darbību kā par administrāciju.

No etimoloģiskā viedokļa savā vēsturiskā attīstībā

1) Sākumā administrācijas vārds stāv sakarā ar k a l p ī b u. Arī pats ministra nosaukums sākumā apzīmējis kalpotāju. Šai nozīmē arī baznīcas lietās draudzes vajadzību apmierinātāju dažkārt sauca par ministru jeb Dieva vai draudzes kalpotāju. Valsts lietās administrācija, kā kalpošana, nozīmēja kalpību valdniekam.

2) Vēlāk šis jēdziens ieguva pilnīgi apgrieztu nozīmi, un vēl samērā nesenā pagātnē ar administrāciju saistīja jēdzienu par v a l d ī š a n u.

3) Tagad ar administrāciju apzīmē vispār d a r b ī b u s a s k a ņ ā a r k ā d u n o t e i k t u p l ā n u, darbību, kas ved uz kādu zināmu mērķi. Šī darbība var būt ļoti plaša un vispusīga, sevišķi ja runājam par valsts vai pašvaldību administrāciju.

Nav grūti publiskajā administrācijā tālāk izšķirt 2 puses:

a) tā puse, kas raksturojas kā v a l d ī š a n a, rīkošana un ko vācieši apzīmē ar vārdu R e g i e r u n g. Še mēs sastopamies ar patstāvīgu rīcību, lēmšanu, jautājumu izšķiršanu. Valdīšana iziet no tiem valsts varas organiem, kam ar likumu ir piešķirta noteikta v a r a (piem. ministriem, apr. lauku pašv. vecākiem u. t. t.

b) I z p i l d ī š a n a - V o l l z i e h u n g. To veic tie darbinieki, kam likums nepiešķir varu jeb kompetenci. Tie ir vai nu sagatavotāji vai tieši izpildītāji. Šos valsts varas orgānus parasti sauc par organiem b e z v a r a s, ar ko ir jāsaprot tas, ka viņiem trūkst l ē m ē j a varas. Darbinieku, kam lēmēja varas nav, valstī ir daudz. Arī viņi visi dara to lielo darbu, ko mēs saucam par valsts administrāciju.

Izceļot no jau iepriekš minētā vispārējā administrācijas jēdziena, kas sevī ietver darbību saskaņā ar kādu noteiktu plānu un kas sadalās tālāk valdīšanā un izpildīšanā, ir bijuši mēģinājumi administrācijai dot šādu dēfīnīciju:

A r a d m i n i s t r ā c i j u s a p r o t a m t o darbību, ko veic valsts organi un kas ir v ē r s t a u z v a l s t s u z d e v u m u i z p i l d ī š a n u

Šāds apzīmējums tomēr ir p a r p l a š u, jo ietver sevī arī likumdošanas un jūrisdikcijas funkciju. Lai gan Francijā ar droit publique saprot kā valststiesības, tā administratīvās tiesības un tiesu iekārtu, un lai gan arī daži vācu administratīvistu ar Verwaltungsrecht saprot visu valsts organu darbību, tad tomēr tas nav valdošais ieskaits. Valdošais uzskats prasa palikt pie noteiktāka sadalījuma un ar administratīvo darbību neapzīmēt visu valsts darbību.

Še kopš Monteskjē pastāv valsts varas, jeb - kā to pārlaboja vēlākie zinātnieki - valsts varas funkciju trejdaļījums:

- 1) l i k u m d o š a n a s funkcija - likumdošanas darbība;
- 2) t i e s a s funkcija - jūrisdiktīvā darbība;
- 3) i z p i l d u funkcija - administratīvā darbība.

Kas tad sastāda administratīvo darbību šādā š a u r ā k ā nozīmē?

Izrādās, ka ja gribam gūt konkrētu pozitīvu jēdzienu par administratīvo darbību šādā nozīmē, tad rodas zināmas grūtības. P o z i t ī v u administratīvās darbības formulējumu mēs administratīvajā zinātnē gandrīz nemaz neatrodam. Visbiežāk sastopam administratīvās darbības apzīmējumu MATERIĀLĀ NOZĪMĒ tīri n e g a t ī v u, proti:

A d m i n i s t r ā t ī v ā d a r b ī b a i r t ā d a r b ī b a v a l s t ī, k a s p a l i e k p ā r i, j a a t n e m l e ģ i s l a t ī v o u n j ū r i s d i k t ī v o d a r b ī b u.

Kāpēc visbiežāk tiek dota šāda dēfīnīcija negatīvā veidā? - Tas tāpēc, ka vieglāk ir sastādīt jēdzienu par legīslatīvo un jūrisdiktīvo darbību, nekā ieliet pozitīvu saturu administratīvās darbības jēdzienā.

N O F O R M Ā L Ā V I E L O K Ļ Ā parasti darbību piesaista attiecīgajam organam un saka, ka

a d m i n i s t r ā t ī v ā d a r b ī b a i r t ā d a r b ī b a, k o v e i c a d m i n i s t r ā t ī v i e o r g ā n i.

Līdzīgā kārtā formāli varam arī teikt, ka legīslatīvā darbība ir tā, ko veic likumdošanas organi un, beidzot, jūrisdiktīvā darbība, tā, ko veic tiesu organi.

Šāda formāla apzīmējuma priekšrocības ir tās, ka ir samērā vieglāk pateikt, ko mēs saucam par likumdošanas, ko par tiesu un ko par administratīvajiem organiem. Šai ziņā mēs varam savukārt teikt, ka a d m i n i s t r ā t ī v i e o r g ā n i ir tie valsts organi, kas paliek pāri, ja atņem legīslatīvos un jūrisdiktīvos organus.

Apskatot visu triju galveno valsts varas organu darbību p ē c b ū t ī b a s, varētu teikt sokojošo:

LEĢISLATĪVĀ DARBĪBA pēc būtības izpaužas tiesību formulēšanā. Leģislatīvie organi konstatē tiesības un ietērpj tās tvepamā veidā.

Jau vēsturiskā skolā pirmā pamatoti aizrādīja, ka likumdevējs nerada tiesības, bet tās vienīgi konstatē un formulē. Tiesības pašas ir regulējošs spēks sabiedrībā, un viņu pirmais, loģiskais ietērps ir - norma, bet otra, ārējais ietērps ir likums. Tiesības ir attīstījušās un augušas līdz ar sabiedrību. Gadu tūkstošiem ilgi tautas un valstis ir dzīvojušas bez likumdevējiem organiem, bet tas nebūt nenozīmē, ka tai laikā nav pastāvējušas tiesības, tiesības - kā visu dzīvi regulētājs spēks. Ir pastāvējušas gadu tūkstošiem ilgi t.s. ierašu tiesības, kas veidojušas jau no seniem laikiem. Tās senatnē sastādīja galveno un spēcīgāko tiesību daļu. Tās ir bijušas tik spēcīgas un neaizskaramas, ka pat visvarenākie un visdespotiskākie valdnieki, lai cik absolūta būtu bijusi viņu vara, ar savu likumdošanu šo nespēja neko grozīt. Un ja arī viņi to dažkārt mēģināja darīt, tad tas notika neuzkrītošā, maskētā veidā, itkā "atjaunodami vecās labās tiesības".

Tāpat kā visā šai kultūras un valsts vēsturiskajā attīstības gaitā nevar apgalvot to, ka tiesības ir radītas, bet gan tikai to, ka tās ir pamazām attīstījušās kā valsti regulējošs spēks, tāpat arī tagadnē pareizāk ir teikt, ka likumdevējs nevis rada, bet formulē tiesības. Nepareizais uzskats, itkā likumdevējs radītu tiesības, ir mūsu laikos izveidojies vienīgi tāpēc, ka tas tā ārēji izliekas, tāpēc, ka pēdējos gadu simteņos ir daudz valstīs izveidojušies atsevišķi redzami likumdošanas organi.

Tā tad, leģislatīvās darbības būtība ir tiesību formulēšana, ietērpjot tās vispārējās normas, likumus, kas izdoti uz nenoteiktu laiku. Šīs vispārējās normas tad nu visā tai laikā, kamēr tās ir spēkā, neregulē visus gadījumus, uz kuriem tās attiecas. Tikai kā atsevišķi izņēmuma gadījumi pastāv arī nedaudzi tādi likumi, kas izdoti atsevišķiem gadījumiem un kam nav vispārēja rakstura, piem., likums, kas piešķir pavalstniecību kādam ārzemniekam, kuram ir kādi sevišķi nopelni Latvijas labā. Šādi likumi tomēr ir ļoti reti, un tie ir likumi vienīgi pēc savas formas, bet pēc būtības - administratīvi akti. Nodarboties ar atsevišķiem gadījumiem ir galvenā kārtā administrācijas uzdevums. Ja likumdevējs organs sāk nodarboties ar atsevišķu gadījumu izšķiršanu, tad viņš iejaucas administratīvās darbības laukā. To nereti agrāk pāņmetā arī mūsu Saeimai.

JURISDIKTĪVĀ DARBĪBA tagadējās valstīs sadalās

- a) sodošā jeb kriminālā justīcija;
- b) konstatējošā jeb civīlā justīcija.

Bez tam dažās valstīs ir vēl

- c) administratīvās tiesas, kas izšķir

strīdus jautājumus starp pilsoņiem un administratīvam iestādēm.

Pavīrsi palūkojoties šo trejādo tiesas iestāžu darbībā, varētu likties, ka to uzdevumi ir pavāsam dažādi. Un tomēr, še ir daudz kopēja, kas izpaužas tai apstākļā, ka ikvienā no šiem trim justīcijas veidiem ir kaut kas jākonstatē no tiesību viedokļa.

Kriminālās tiesas konstatē, vai persona ir vainīga, vai nē, kāda ir viņas vaina un kādu sodu par to uzliek likums.

Civīlās tiesas konstatē strīdus gadījuma faktiskos apstākļus un pēc tam saskaņā ar likumu izšķir tiesības un pienākumus starp strīdīgajām pusēm.

Administratīvās tiesas konstatē, vai zināmas iestādes vai amatpersonas lēņums resp. rīkojums ir likumīgs, vai nē.

No sacītā redzam, ka pretēji leģislatīvajiem organiem, tiesas vienmēr nodarbojas ar konkrētiem gadījumiem: noskaidro faktiskos apstākļus, aplūko konkrētos faktus, lai beidzot taisītu spriedzienu, kā tas būs pēc likuma. Citiem vārdiem, tiesas konkrētos gadījumus izšķir pēc likuma.

ADMINISTRĀTĪVĀ DARBĪBA. Saskaņā ar iepriekš minēto, negatīvo dēfīnīciju, ja atņem no visas valsts darbības likumdošanu un jūrisdiktīvo darbību, tad pāri paliek tagadējās valstīs ļoti plašā un daudzpusīgā administratīvā darbība. Administratīvā darbība ir nesa-
līdzināmi plašāka par divām iepriekš apskatītām. Tā, piem.,
likumdošanas orgāns parasti līdz pat pēdējam laikam valstī ir tikai viens un pat ļoti intensīvi strādājot (Anglijas parlaments strādā 5 dienas nedēļā!), tas izdod gadā ne vairāk kā apm. pāra simtu likumu. Daudz plašāka pēc apmēriem jau ir tiesu darbība. Pašu tiesu iestāžu jau skaita ziņā valstī ir vairāk, un pie tam visas viņas nodarbojas ar konkrētu dzīves gadījumu izšķiršanu pēc likuma. Tāpēc arī saprotams, ja savāktu vienkopus visus tiesu aktus, to būtu nesalīdzināmi vairāk par likumdošanas aktiem. Bet - vēl daudz, daudz plašāka pēc apmēriem un daudzpusīgāka ir administratīvā darbība.

Arī administratīvais darbs, tāpat kā jūrisdiktīvais, ir konkrēts darbs. Arī šē nav jāuzstāda vispārēji principi, abstraktas formulas, bet jāaplūko, jāizšķir un jāapstrādā konkrēti gadījumi. Ar konkrētām lietām nodarbojas visi administratīvie darbinieki, sākot ar ministru un beidzot ar mazu ierēdnīti. Un sakarā ar to paceļas jautājums,

kāda ir izšķirība starp jūrisdīkciju un admin. darbību?

Bez šaubām, šē pastāv līdzība tai apstākli, ka abējās darbībās iet runa par konkrētiem gadījumiem. Un šī līdzība ir tik liela, ka daudz i administratīvistu saka, ka pilnīgi noteiktu atšķirību starp jūrisdīkciju un administrāciju neesot nemaz iespējams uzstādīt.

Kā rodas, piem., tiesas spriedums?

- 1) pastāv zināms likums jeb vispārējs noteikums;
- 2) konkrēta lieta tiesas priekšā;

Tiesas spriedums ir loģisks secinājums no šo 2 elementu tuvināšanas.

Un lūk, daži administratīvistu saka, ka lielā admin. darbības daļā mēs redzam pilnīgi to pašu.

Piemēram, kādam pilsonim A. administratīvs orgāns uzliek ienākuma nodokli:

- 1) pilsonim A. konstatēti tādi un tādi ienākumi;
- 2) likums nosaka, ka no tāda ienākuma jāmaksā tik un tik liels nodoklis;

Slēdziens: pilsonim A. jāmaksā tik un tik liels ienāk. nodoklis.

Šāds raksturs tomēr nekādā ziņā nav visai adm. darbībai, pat ne tās lielākajai daļai. Visumā administratīvā darbība ir daudz mazāk saistīta ar likuma burtu, daudz brīvāka par tiesas darbību.

Nerunāsim šē nemaz par t.s. policejisko valsti, kur administratīvas iestādes darbība valsts interešu robežās bija saistīta vienīgi ar priekšniecības norādījumiem, kur tā tad, adm. darbība bija lielā mērā brīva un likumiem nesaistīta. Arī tagadnē, mūsu laiku tiesiskajā valstī tiesības gan nosaka administratīvo orgānu uzbūvi, kompetences un attiecības savā starpā un pret pilsoņiem, tomēr paliek vēl diezgan plašs brīvas rīcības lauks, kāds nekādā ziņā nav domājams jūrisdiktīvās darbības novadā. Tiesnesim ir jārikojas vienmēr un visos gadījumos saskaņā ar likumu. Viņš vai spriest tiesu pēc savas iekšējās pārlicības tikai tiktāl, cik šī viņa pārlicība saskan ar pastāvošiem likumiem. Pretējā gadījumā viņam lieta jāizlemj pat pret savu pārlicību, bet pēc likuma (piemēram, ja taisnīgs prasītājs neprot savas tiesības pierādīt). Turpretīn administratīvai iestādei piešķirot kādam pilsonim ieroču atļauju, ir brīvas rokas, vadoties vienīgi no valsts interesēm, jo likums tieši nenorāda, kuram pilsonim tāda atļauja dodama, kuram nē.

Ar šo brīvas rīcības iespēju administratīvajā laukā kļūst saprotama hierarhija nozīme šai tiesību novadā. Augstākajiem ierēdņiem ir padoti zemākie, kas saņem savai darbībai norādījumus no augšas. Par augstākajiem priekšniekiem, kā par vairāk izglītotiem tiek pieņemts, ka tie spēj labāk izprast valsts vāja-

dzības un pateicoties savam stāvoklim spēj visu nepieciešamo labāk pārredzēt un aptvert. Tiesās turpretim nepastāv un nevar pastāvēt hierarhiska iekārta, jo jūrisdiktīvajā laukā darbiniekiem nav tādas rīcības brīvības. Zemākās tiesu instances nav padotas augstākajām, piem.: Tiesu Palāta nevar dot nekādu tiešu norādījumu zemākajiem tiesnešiem attiecībā uz lietu izlemšanu. Katrs tiesnesis spriež pilnīgi brīvi un patstāvīgi, un instanču kārtība pastāv vienīgi lietu pilnīgākas izmeklēšanas un noskaidrošanas labad.

K o p s a v i l k u m ā: robežas starp likumdošanu, justīciju un administrāciju tiesiskā valstī varam novilkt, ja apzināmies,

- ka 1) l i k u m d o š a n a ir tiesību formulēšana jeb tiesību ietērpšana vispārējās normās;
2) j u s t ī c i j a ir konkrētu gadījumu izšķiršana pēc likuma;
3) a d m i n i s t r ā c i j a arī ir konkrētu jautājumu izšķiršana. Starpība starp jūrisdiktīvo un administratīvo darbību ir tā, ka pirmā ir stingri saistīta ar likumu, bet otrajā ir iespējama brīva rīcība likuma robežās un saskaņā ar valsts interesēm.

§ 5.

VALSTS ADM. DARBĪBAS PATSTĀVĪBA UN ATTĪSTĪBA.

Nonākot pie admin. darbības definējuma ievērojam to interesanto parādību, ka admin. darbību visvairāk apzīmē negatīvi. Bet kāpēc tad mēs nedodam admin. darbībai tiešu pozitīvu definējumu? ja meklēsim izskaidrojumu, tad to atradīsim valsts attīstības vēsturē, valsts darbības attīstībā. Lieta tā, ka senatnes valstīs v i s a v a l s t s d a r b ī b a b i j a a d m i n i s t r ā t ī v ā d a r b ī b a. Protams, vispār valsts darbība nebija tik plaša kā tagad.

Protams, nevaram apgalvot, ka valsts attīstība bijusi visos laikos viennērīga. Redzam arī kultūras pagrimšanas laikmetus, kam iet līdzī arī valsts darbības sašaurināšanās. Netikai Europā, bet arī sen atpakaļ citās pasaules daļās ir bijusi liela kultūra. Par to tikai pēdējos gados sāk vairāk interesēties. Piemēram, par Amerikas pirmiedzīvotāju kultūru. Tāpat senā Bābelē, Asirijā, Ēģiptē, Persijā. Šīs pēdējās valstis visas rodas uz iepriekšējā, varētu teikt feodālā, laikmeta likvidēšanas pamatiem. Mūsu Eiropas viduslaiku valstis liekas pavisamniecīgas, neattīstītas, ja tās salīdzina ar vecām, apvienotām valstīm.

Š a j ā s vecajās valstīs redzam b i r o k r a t i s k o i e k ā r t u. Gan ne ļaunā nozīmē, kā to mēs tagad nereti saprotam. Birokratiskā sistēma ir taisni tā administratīvā sistēma, kura nepieciešama valstī pie plaši attīstītas administratīvas darbības. Nevar vairs iztikt ar šauru darbību, vajadzīga specializēšanās, darba dalīšana. D a r b a d a l ī š a n a s u n s p e c i ā l i z ā c i j a s p r i n c i p s i r b i r o k r a t i s k ā s i e k ā r t a s p a m a t s.

Vidus laikos šādu birokratisko iekārtu neredzam, turpretim vecās Austrumu valstīs gan. Te redzam plašu sarakstīšanos, ziņojumu sniegšanu, priekšrakstu nosūtīšanu u.t.t., kam par mērķi bija labklājības pacelšana visā valstī.

Viens no pirmajiem feodālisma likvidētājiem bija hamurapi (ap 2000 gadus pirms mūsu ēras), kas agrāk sadalīto valsti apvienoja atkal vienā kopīgā lielā valstī. Tāpat tas bija senajā Ēģiptē un Persijā.

F e o d ā l ā v a l s t ī valsts aparāts bija ļoti primitīvs un var teikt, ka tā balstījās vairāk uz privāttiesiskiem pamatiem nekā uz publiski tiesiskiem. Feodālā valsts patiesībā bija kā l i e l a m u i ž a kā no oikonomiskās tā arī jūrisdiktiskās puses. Visi bija atkarīgi no zemes īpašnieka. Atrodam te vairākas kategorijas, grafus, baronus, firstus u.t.t. Arī tie brīvie laudis, kas dzīvo uz kāda kunga zemes, ir padoti šai kunga jūrisdiktiskajai Personīga brīvība vaida tikai pilsētās. Pat vergi, kas te atbūguši un nodzīvojuši vienu gadu un vienu dienu, nav vairs nevienam padoti.

Feodālie kungi - baroni, grafi, Mercogi - ar valdnieku bija noslēguši savstarpējus līgumus, kas jau ir privāttiesisks institūts. Tie bija t.s. paklausības un kalpības līgumi. Šīs sistēmas pamats ir zemes valdīšana. Pilnīgas īpašuma tiesības bija tikai karalim, bet citi visi valdīja tikai zemi.

Feodālisma formu la ir sekojoša: A. tura zemi no B., bet B. ļoti bieži atkal no C., C. no D. u.t.t., pēdējais savukārt no karaļa.

Feodālam kungam bija jūrisdiktīvā vara - valdīšanas tiesības; tā bija valdīšana pār zemi un valdīšana pār ļaudīm. Vispirmā kārtā tas nozīmē spriest tiesu un otrkārt uzturēt kārtību un drošību, tālāk arī tas nozīmē tiesību ievākt nodokļus. Kā redzams, te valdīšana bija ļoti vienkārša, - varētu teikt tāda "muižas policija". Arī mūsu visvecākie ļaudis atceras, ka pie mums pastāvēja tāda "muižas policija". Feodālie kungi paši maz ko darīja, bet visu izpildīja viņu skrīveri, kalpi, pārvaldnieki. Bija arī tādi pārvaldnieki, kas uz īsu laiku tika nosūtīti uz vienu apgabalu, lai tur spriestu tiesu, ievāktu nodevas, visu nokārtotu un tad atkal atgrieztos pie feodālā kunga. Uzturēt kārtību un drošību valstī - tas bija jau mazāk svarīgs jautājums. Tādēļ runā pat par feodālo anarkiju. Likumdošanas darbība patiesībā nemaz nepastāvēja. Viss bija viena primitīva administrācija. Tikai vēlāk atdalījās jūrisdiktīvā un legīslatīvā darbība. Tas mums izskaidro, ka, ja atdala nost legīslatīvo un jūrisdiktīvo darbību, tad paliks tā darbība, kuŗa ir bijusi jau sākumā - tā ir administratīvā darbība.

Kad uz feodālās valsts drupām radās lielākas apvienotas valstis, līdz ar to radās jauni uzdevumi. Tika aicināti palīgā apgaismoti ļaudis, filozofi, domātāji. Sevišķi 18.gadu simteni sauc par apgaismotā despotisma laikmetu. Tā piemēram, Monteskjē sarakstījās ar Katrīnu II, deva tai padomus, tāpat Voltērs ar Fridrihu II (Prūsijā). Nolūki jau bija labi, bet vēlāk izrādījās, ka līdzekļi nebija pietiekoši. Vajadzēja vairāk pozitīvās darbības. Tāpēc no vienas puses - administratīvā darbība labi attīstījās, bet no otras puses - tā nedeļa gaidītos rezultātus. Tajā laikā, protams daudz ko, kas tagad mums izliekas pats par sevi saprotams kā administrācijas uzdevums, vēl nemaz neatrodam. Piemēram, par skolām nerūpējās nemaz, par sanitāro apstākļu uzlabošanu rūpējās ļoti maz, par satiksmes uzlabošanu arī ļoti maz. Labāk noorganizēts bija administratīvi-policējiskais aparāts. Te atrodam dažās valstīs mūsu tagadējās administrācijas pirmos akumus.

Nebija vēl ministriju. Bija tikai centrālas iestādes, kas bija uzbūvētas uz kolleģiālā lītē principa pamattiem. Te bija 3 vai 5 vai vēl vairāk locekļi. Administratīvās darbības sadalījums nebija vēl tik plānveidīgs kā pie mums. Te redzam vairāk provinciālu administratīvo sadalījumu. Katra province bija stipri neatkarīgāka no centra nekā tagad. Tā bija t.s. terri toriālā sistēma.

Tagad valdošā ir reālā sistēma, kur valsts darbība ir sadalīta pa nozarēm. Te ir ministrijas, kas pārziņ savas lietas pa visu valsti. Izglītības ministrija pārziņ izglītības lietu pa visu valsti. Citās ministrijās tas ir tāpat.

Tas, ka provinču administratīvā pārvaldīšana bija vēl vāji saistīta ar centru - nereti dažādās provincēs bija dažādi pārvaldes organi - izskaidrojams ar zināmām feodālisma atliekām. Bija ilgus feodālisma gadu simtenus izveidojušās savas īpatnības. Piemēram, Francijā līdz lielajai revolūcijai redzam diezgan raibu provinču pārvaldīšanu. Tikai Rišoljē mēģināja izvest kaut cik plānveidīgu iekārtu Francijā. Bet patiesībā tikai lielā revolūcija iznīcināja visas feodālisma atliekas un izveidoja diezgan plašu valsts administratīvo aparātu, kas balstījās un kolleģiālītes principa.

Jau vēlāk - 19.g.simtenī - rodas jauni darbības veidi, jaunas iestādes, administratīvais aparāts paplašinās un tagadējā administratīva tā sakt datē savu sākumu no 19.gadu simtena. Ar 19.g.s. sākumu agrāko kolleģiju vietā stājas izšķiršana vienas personas rokās. Tāpat kā ministrs, arī zemākie administrātori ir atsevišķas personas ar leņjošo varu.

ADM. DARBĪBA POLICEJISKĀ UN TIESISKĀ VALSTĪ.

Policejiskās valstīs, kaut arī ne visās, 17. un 18. g. simtenī bija vieglāk kā mūsu dienās atšķirt administratīvo darbību no jūriediktīvās darbības, tāpēc ka šai laikā progresīvākajās valstīs tiesu darbība jau bija atšķirta no citām darbībām un bija uzticēta atsevišķiem orgāniem, vēl vairāk: tiesas orgānu darbībā vairāk vadījās no likumiem nekā administratīvās darbības. Minēsim mums tuvāki stāvošus piemērus: Krievija palika absolūtistiska valsts līdz 1906. gadam, kad ievēda Krievijā konstitūciju, bet šinī pašā absolūtistiskajā Krievijā, pret kuŗu cīnījās sabiedrība, jau no 1864. gada pastāvēja labi neorganizētas tiesas. Aleksandra II laikā 1864. gadā tika izdoti t. s. tiesu ustavi, kas izveda tiesu reformu. Šie tiesu ustavi savos pamatvilcienos ir tie paši, kuŗus arī mēs pielietojam, galvenām kārtām iekārtas un procesuālie likumi. Protams, ka dažas vietas ir piemērotas mūsu apstākļiem. Tā piem. pie mums kā otrā instance nepastāv vis miertiesnešu sapulce, bet apgabaltiesa.

Tāpat tas bija Vakareuropas valstīs. Tur tikai tas notika agrāk, jo Krievija savā tiesiskā attīstībā bija palikusi kādus 100 vai 150 gadus atpakaļ. Tur jau pirms konstitūciju ieviešanas tiesa bija atdalīta no citiem valsts orgāniem. Tiesu darbība šinīs absolūtistiskajās valstīs tika stingri noregulēta ar likumiem.

Par likumdošanas darbību šajās valstīs nenākas runāt kā par atsevišķu noregulētu darbības veidu tāpēc, ka likumdošanas vara bija un palika absolūtā monarha rokās un likumdošanas procedūra nebija ne ar ko noteikta. Pamatprincips bija tas, ka v a l d n i e k a g r i b a i r l i k u m s. Visos aktos, kur varēja konstatēt valdnieka gribu, neprasot vai tie ir abstrakti vai konkrēti akti, tika redzēts likumīgs spēks. Netika pat prasīts valdnieka paraksts. Pietika, ja kāds no valdnieka uzticības vīriem apstiprināja, ka tāda ir valdnieka griba. Dažās valstīs gan pastāvēja dažādas padomdevēju iestādes, slepenpadomes u. t. t., bet tām nebija nekāda valststiesiska nozīme. Piemēram, vecajā Krievijā pastāvēja t. s. Valsts Padome, kuŗā sēdēja ģenerāļi, augstākie civilierēdņi, bijušie ministri un gubernatori, kam bija labi sakari ar valdnieku. Šai padomei ārēji bija liela cieņa, liela autoritāte, bet patiesībā viņai nekādas varas nebija. Ja valdnieks gribēja, tad viņš tai iesniedza kādu likumprojektu apspriešanai, bet ja negribēja, tad neiesniedza. Un ja arī viņš iesniedza, tad tas vēl nenozīmēja, ka viņš klausīs padomes lēmumiem. Daudzos gadījumos bija tā, ka valdnieks labprāt uzklausīja un uzticējās tikai vienam vai dažiem ierēdņiem; tad tiem bija ļoti liela faktiskā vara, tie bija īstie likumdevēji.

Tā tad redzam, ka par izveidotu likumdošanas procedūru te nevar būt runas. Un blakus jau atdalītai tiesas darbībai (pilsonis varēja meklēt taisnību uz likuma pamata, pārsūdzot augstākā instancē), nerunājot par vāji attīstīto likumdošanas darbību, pastāvēja arī ļoti plaši attīstīta valsts administratīvā darbība. Tāpēc ka šī plašā admin. darbība attīstījās policejiskās darbības formās, tādas valstis sauca par policejiskām valstīm.

Ar šīs admin. darbības palīdzību gribēja pacelt iedzīvotāju labklājību, kultūras attīstību u. t. t. Tika izdoti daudzi un plaši policejiski reglamentī un instrukcijas. Redzam ļoti sīkus priekšrakstus, kas iejaucas pilsoņu privātā dzīvē. Pat gribēja noregulēt kā cilvēkam ģērbties, kā sarīkot kristības, cik drīkst tādās svīnībās iztērēt u. t. t. Administratīvais aparāts bija diezgan labi ievēdīts un bija milzīgs daudzums administratīvo aktu (reglamentī, instrukcijas), bet nebija gandrīz likumu, kas noteiktu administratīvo organizāciju un noteiktu šai darbībai stingrus tiesiskus pamatus, kā tas bija ar tiesas darbību. Bija jau viens otrs akts ar likuma spēku, piem. valdnieka paša pavēles: radīt tādu un tādu jaunu admin. orgānu, uzticēt tam tādu un tādu darbību. Bet kādu vispārēju abstraktu normu par admin. darbības noregulēšanu un ierobežošanu nevarēja atrast.

Minētie daudzie administratīvie akti pašus administratīvos orgānus n e s a i s t ī j a, bet saistīja gan iedzīvotājus un pat diezgan jūtami. Ar to šī valsts nekārta ieguva sev arvienu vairāk precinieku.

Arī vēlāk valsts tiesību teorijā tiek uzturēts spēkā tāds ieskats, ka likums nesaisīta pašu likumdevēju. Likums saista gan visus tiesību subjektus, privātpersonas, arī administratīvos organus un amatpersonas, bet pašu likumdevēju nē. Tagad šī teorija ir atmešta.

Administratīvie organi bija brīvi savā rīcībā, atskaitot tikai priekšniecību, kas arī nebija saistīta ar likumu, bet savukārt ar augstāko priekšniecību. Tāpēc arī samērā zeman administrātoram pret privātpersonām bija diezgan liela vara.

Tā tad redzam, ka policejiskās valstīs jūrisdiktīvā darbība bija ar likumu saistīta darbība, turpretī administratīvā darbība bija brīva, tā nebija ar likumu saistīta.

Tagad arī administratīvie organi pastāv uz likuma pamata. Ne tikai viņu organizācija, bet arī šo organu kompetence un šo organu darbība noteikta likumos. Mums ir administratīvie likumi, - vienā valstī labāki - otrā sliktāki. Administratīvie likumi nosaka administratīvo organu uzbūvi, iekārtu, kompetenci un darbību. Daudz kas šo organu darbībā tiek noteikts reglamentos un instrukcijās, bet tagadējie reglamentu jeb instrukcijas ļoti atšķiras no teoreizējiem reglamentiem jeb instrukcijām. Tagad jau tiem ir vairāk likuma spēks, jo šādi akti tiek izdoti stingri uz likuma pamata, likuma robežās. Šie akti saista tagad arī pašus administratīvos organus.

Runājot par garantijām, kas pilsoņiem agrāk jau bija tiesiskās darbības laukā, redzam, ka arī administratīvās darbības laukā tagad tiek dotas tiesiskās garantijas. Protams, ja pilsonis labi nezina likumus vai nav pietiekoši enerģisks, viņš var griezties arī ar vienkāršu pazemīgu lūgumu. Bet bez tam pilsonis var griezties pie tās pašas priekšniecības ar sūdzību atsaucoties uz likumu. Piemēram, ja man uzlikts pārāk liels nodoklis, varu meklēt taisnību formālas sūdzības ceļā. Bez tam tagadējās tiesiskās valstīs arī ārpus šī administratīvā aparāta ir pilsoņiem iespējams sūdzības ceļš. Pastāv tā sauktās administratīvās tiesības, kur pilsonis var griezties ar formālu sūdzību, lai tādu un tādu nelikumīgu lēmumu vai rīkojumu atceļ. Šinī ziņā nav vairs tik liela starpība starp administratīvo darbību un jūrisdiktīvo darbību, kāda pastāvēja t.s. policejiskā valstī.

VII. TĒJU PAŠVALDĪBU ADM. DARBĪBA.

Skat. turpmāk § 15.!

§ 6.

ADMINISTRATĪVO TIES. ZINĀTNES PĒTĪJAMĀIS OBJEKTS, METODS UN LITERATŪRA.

Jūristem pirmajā vietā aizvien stāv tiesības. Tā tas ir arī administratīvistam, kas nekādā ziņā nedrīkst atstāt neapskaidrotas pašas administratīvo tiesību normas, likumus. Tomēr jāsaprot, ka norma lasīšana un interpretēšana vien vēl neaptver visu mūsu uzdevumu. Adm. ties. zin. pētījamais objekts ir daudz plašāks, un tiesībām pašām vispirms nāk klāt atsevišķi tiesiskie institūti. Mēs iepazīsimies ar šo institūtu vēsturi un izveidošanos. Ņemdami materiālu no vēstures, no daudzām citām valstīm, mēs īstenībā apskatīsim šos tiesiskos institūtus tādas, kādi tie mūsu tiesībās nemaz nav doti. Mūsu nolūks šai gadījumā ir ar šiem institūtiem pēc iespējas labāk un vispusīgāk iepazīties.

Līdzīgā kārtā papildinošs objekts ir t.s. tiesiskie principi, kurus arī varam aplūkot neatkarīgi no pašām tiesībām. Piemēram, mums nāksies runāt par tiesību subjektu vienlīdzību vai nevienlīdzību administratīvo tiesību novadā, citiem vārdiem, mēs iztirzāsim ties. subjektu vienlīdzības un nevienlīdzības principus. Līdzīgā kārtē mēs sastapsimies ar jautājumu par valsts atbildību par saviem darbiniekiem. Šis jautājums ir ļoti svarīgs ne-

vien teorētiski, bet arī praktiski. Protams, ka arī tiesiskie principi mums nereti būs jāapskata neatkarīgi no mūsu administratīvajām tiesībām.

Beidzot mūsu pētījamā objekta sastāvdaļa ir arī pati administratīvo organu darbība.

Administratīvo darbību vispār varam apskatīt kā no matērālā tā arī no jūridiskā viedokļa, t.i. par cik viņa izpaužas t.s. matērālās vai atkal jūridiskās aktos. Piemērs: administratīvā darbība tautas izglītības laukā. Te ir runa par skolu iekārtu, jaunu namu celšanu, higiēniskās prasības u.t.t. Tas viss jūristu nointeresē, jo tie ir t.s. matēriālie akti. Te ir darbs arhitektiem, būvstrādniekiem u.t.t. Jūristu var interesēt tikai kāds administratīva organa lēmums par būves nodrošanu, par summas izmaksu būvuzņēmējam u.c. Bet redzam, ka šie jūridiskie akti sastāda darbības mazāko daļu. Viss pārējais darbs izglītības laukā būs daudz vairāk no svara. Tāpat skolās - padomes sēdes, direktora rīkojumi un citi jūrid. akti sastāda tikai administratīvās darbības mazāko daļu. Lai gan mūsu Universitāte ar saviem 8000 studentiem un vairākiem simtiem pārdarbinātāju ir kā maza pilsētīņa, kur tiek veikts arī diezgan liels administratīvs darbs, tas ir tomēr tikai blakus darbs, bet galvenais ir pati mācību pasniegšana, zinātniskais darbs.

Tā tad adm.ties.zinātnes objektā ietilpst administratīvā darbība tikai no jūridiskās puses, t.i. tā darbība, kas izpaužas administratīvos jūridiskos aktos.

Pie pētīšanas metodēm mēs neuzkavēsimies, jo tās ir pietiekoši apskatītas jau citās disciplīnās. Katrā atsevišķā disciplīnā nav vajadzīgs atkārtot metodoloģiskus paņēmienus. Tas būtu lieks darbs, jo metodēs lielā mērā ir daudz kopēja.

Adm.ties.zin. literatūru skat. eksāmena programmas beigās.

II. ADMINISTRATĪVO TIESĪBU SUBJEKTI UN OBJEKTI.

§ 7.

VALSTS UN INDIVIDUA SAVSTARPĒJĀS ATTIECĪBAS POLICIJISKĀ UN TIESISKĀ VALSTĪ.

Ja runājam par valsti un individa savstarpējām attiecībām, tad mums jāņem vērā, kādā tiesiskā stāvoklī ir bijusi agrāk un tagad nostādīta valsts un kādā - atsevišķs individs. Tādā kārtā šis jautājums ir cieši saistīts ar jautājumu par valsti un individu kā tiesību subjektiem un to vienlīdzību privāto un publisko tiesību laukā.

17. un 18. g.s. publisko tiesību laukā tiesību subjekti skaitījās vienīgi valdnieki un viņam padotās amatpersonas. Visi citi valsts iedzīvotāji bija pasīvie, un viņiem attiecībā pret valdnieku nebija pilnīgi nekādu tiesību. Pat muižnieki publisko tiesību laukā bija valdnieka priekšā principā tādā pašā stāvoklī kā apspiestie zemnieki. Piem., bij. Krievijā arī muižniekiem, iesniedzot kādu lūgumu valdniekam, bija sevi jānosauc par "padevēģiem", "kalpiem" u.t.t. Vidus laikos privāto tiesību laukā ne visi cilvēki bija ties. subjekti. Amerikā vēl samērā nesēn pastāvēja verdzība. Bez tam ļoti daudzās valstīs bija pazīstama zemnieku piesaistīšana pie zemes kā viena no vidus laiku parādībām.

Tagad turpretīm nevien privāto ties. laukā katrs pilsonis ir ties. subjekts, bet arī publiskajās tiesībās par ties. subjektiem uzskata kā valsti, tā atsevišķu individu. Protams, arī tagadējās tiesiskās valstīs valsts vara var pielietot administratīvus

spaidus, tomēr šī varas pielietošana nerunā pretīm tiesībām, jo tā ir ar tiesībām noregulēta, un šāds noregulējums nozīmē, ka šī vara ir ierobežota. Valsts pati ir padota tiesībām, tā ir t i e s ī b u subjekts, bet ne v a r a s subjekts. Valsts ir šē nostādīta principā blakus citiem ties. subjektiem, tikai nedrīkstam gan aizmirst, ka tiesības un pienākumi subjektu starpā ir dažādi sadalīti: pilsoņiem ir vairāk pienākumu, valstij - vairāk tiesību. Tiesības, kas pilsonim pieder valstij pretīm, ir t.s. s u b j e k t ī v ā s p u b l i s k ā s t i e s ī b a s (skat. § 10).

TIESISKĀS ATTIECĪBAS.

Ar admin. normas saturošiem aktiem tiek nodibinātas, pārveidotas vai izbeigtas t.s. t i e s i s k ā s a t t i e c ī b a s. Tiesiskās attiecības mēs saprotam starp 2 vai vairākiem tiesību subjektiem. Vienkāršākā tiesiskā attiecība būs tad, ja katrā pusē ir tikai viens tiesību subjekts.

Tiesiskā attiecība saistīta ar t i e s ī b u un p i e n ā k u m u. Vienkāršākais veids ir tas, ja vienā pusē ir tiesība un otrā pienākums. Reālajās attiecībās dzīvē parasti ir tā, ka abās pusēs ir tiesības un pienākumi un tie krustojas savā starpā. Tas jums zināms jau no ievada tiesību zinātnē.

A b s t r a k t ā s d o m ā š a n a s c e l ā v a r a m sadalīt tādas komplicētas tiesiskās attiecības vienkāršākās.

Bet mēs varam iet vēl tālāk un iedomāties arī a t s e v i š k u t i e s ī b u s u b j e k t u zināmā

TIESISKĀ STĀVOKLĪ.

Ņemsim kā piemēru bērnu, kas pats vēl neuzstājas nekādās tiesiskās attiecībās. Tikdaudz mēs zinām, ka tagad arī bērni ir tiesību subjekti. Ja to pieņemam, tad mums varētu likties, ka tas ir tāds stātuss, kur bērns stāv viens pats p i l n ī g i a t s e v i š k i, nesaistīts ar citiem tiesību subjektiem. Bet par šādu tiesisku stāvokli varam runāt tikai uz abstrakcijas pamatiem. Reālajā dzīvē nonākam pie tā, ka tiesiskais stāvoklis i z o l ē t ā v e i d ā n a v d o m ā j a m s, jo pašas tiesības pastāv tikai organizētā sabiedrībā, kur viņas dalībnieki ļoti daudz un dažādās tiesiskās attiecībās saistīti cits ar citu vai ar organizētu sabiedrību. Minētā piemērā mums ir jāiedomājas bērns attiecībās ar valsti, valsts iestādēm vai amatpersonām, jo bērnam ir tiesība uz apsardzību, tiesība uz piederību pie valsts.

Bet iedomātā atsevišķā tiesiskā stāvoklī mums ir tikai v i e n s t i e s ī b u s u b j e k t s.

Tiesiskos stāvokļus iedalām 2 grupās: bezpersoniskie jeb vispārējie tiesiskie stāvokļi un personiskie jeb individuālie tiesiskie stāvokļi.

Bezpersoniskā jeb vispārējā tiesiskā stāvoklī atrodas vesela grupa personu, kas var būt plašāka vai šaurāka. Šāds stāvoklis var būt noteikts tikai ar normas saturošu vispārēju aktu. Ar konkrētu aktu viņu nevar nodibināt. Piemēram, likums (vispārējs akts) par pavalstniecību nodibina to tiesisko stāvokli, ko mēs saucam par Latvijas pavalstniecības vai Latvijas pilsonības stāvokli. Principāli tiesību normas pastāv visiem iedzīvotājiem katrā valstī. Arī ārzemnieki ir padoti Latvijas likumiem. Tiesības uz likuma aizsardzību bauda arī ārzemnieki. Ja pie mums būs atbraucis kāds Abesinijas pilsonis ar saviem vergiem un verdzenēm, tad uz Latvijas teritorijas tie ir brīvi. - Kā ar likumu, tā arī ar citiem normas saturošiem aktiem, - admin. noteikumiem, autonomiem statūtiem - var radīt tādas vispārējus, bezpersoniskus tiesiskus stāvokļus, kuļos ir nostādītas veselas personu grupas. Šis tiesiskais stāvoklis ir ilgstošs. Tas pastāv tik ilgi, kamēr pastāv akts, kas šo stāvokli nodibinājis.

Individuālais jeb personiskais tiesiskais stāvoklis ir tāds, kurā atrodas t i k a i šī viena atsevišķā persona, šī persona kā tāda. Var jau būt, ka arī daudzas citas personas atrodas tādā pat stāvoklī, bet juridiski tas būs tikai šīs vienas personas individuālais stāvoklis. Piemēram: nodokļu maksātājs. Viņam jāmaksā tāds un tāds nodoklis tādos un tādos termiņos. Var jau būt, ka citam jāmaksā tāpat.

Ar nodokļu likumu ir radīts v i s p ā r ē j a i s tiesiskais stāvoklis: visām personām, kam ir tāds un tāds ienākums, ir jāmaksā tik un tik.

Ar nodokļu inspektora administratīvu aktu ir radīts atsevišķas personas i n d i v i d u ā l a i s tiesiskais stāvoklis.

Arī individuālais jeb pers. tiesiskais stāvoklis nav nemēnētāns. Bet viņš ir īsāks, un galvenām kārtām - pārejošs. Dažreiz tas var izbeigties pavisam drīz. Piemēram, ir uzsniedzis lielā daudzumā sniegs un policija dod rīkojumu sniegu nekavējoties notīrīt. Sniegu notīra un ar to stāvoklis izbeigts. Tāpat nodokļu maksātājs var nodokli tūlīt samaksāt pirmā dienā un ar to lieta viņam ir izbeigta. Bet tas var vilkties arī ilgāk, ja maksā noliktos termiņos pa daļām, tomēr arī šis stāvoklis ir pārejošs.

Šie individuālie tiesiskie stāvokļi tiek radīti ar t.s. k o n k r ē t i e m administratīviem aktiem, - ar admin. rīkojumiem, lēmumiem, rezolūcijām u.t.t.

Kas zīnējas uz individa g r i b a s p a r ā d ī š a n u šajos tiesiskos stāvokļos, tad jāsaka, ka individs no šiem stāvokļiem atteikties nevar. Privāto tiesību laukā individs gan var pārādīt savu gribu, bet atteikties no pienākumiem tas arī te nevar. Te tikai tiesības un pienākumi ir vairāk atdalīti viens no otra.

Publisko tiesību laukā tiesības un pienākumi ir cieši saistīti, bet ja te būtu konstatējamas atsevišķi tikai tīras tiesības, tad te no tām individs var atteikties. Piemēram: slimo kases dalībnieks var arī neizlietot viņam piekrītošās tiesības slimības gadījumā. Viņš tad gan atsvabinās no dažiem pienākumiem (piemaksas par zālēm u.c.), bet tie ir tikai blakus pienākumi. Tie ir tikai tādi pienākumi, kas izriet no dotās tiesību izlietošanas, bet no galvenajiem pienākumiem (iemaksas kā dalības nauda) tas nevar atteikties. Nevar būt runas par šī stāvokļa vienpusīgu grozīšanu.

To pašu varam teikt par tiesiskām attiecībām. Privāttiesību laukā tie būs līgumi, administratīvo tiesību laukā tie ir konkrēti administratīvi akti, kas rada, pārveido vai izbeidz individuālās tiesiskās attiecības.

Par tiesiskām attiecībām varam runāt vēl konkrētā un abstraktā veidā. Konkrētas tiesiskās attiecības būs tas, ko mēs redzam taisni iz dzīves, vienalga vai personiskā vai bezpersoniskā veidā, bet abstraktā veidā šie stāvokļi būs ņemti tad, ja mēs izejam no konkrētiem tiesiskiem stāvokļiem, bet vairs nerunājam par atsevišķiem gadījumiem, - runājam tīri abstraktā veidā par tādām un tādām tiesiskiem stāvokļiem.

§ 8.

PUBLISKI TIESISKIE SUBJEKTI.

Jautājums par tiesību subjektiem admin. tiesību laukā dažā ziņā vēl ir strīdīgs.

Civiltiesību laukā šis jautājums gandrīz visur jau nokārtots tā, ka visi individi ir tiesību subjekti. Pilnā mērā tas princips izvests dzīvē tajās valstīs, kur patiešām visi pilsoņi ir vienlīdzīgi tiesas un likuma priekšā.

Publisko tiesību laukā pēc dažu administratīvistu domām tā neesot, jo te kā tiesību subjekti uzstājas no vienas puses privātpersonas un no otras puses valsts pati kā tiesību subjekts vai personas, kas aizstāv valsts varu. Piemēram, kārtībnieks gan ir fiziska persona, bet viņš uzstājas kā valsts varas pārstāvis. Vai šie tiesību subjekti ir vienlīdzīgi?

Līdz nesenam laikam tika dota pilnīgi noteikta atbilde, ka šie subjekti n a v vienlīdzīgi. Valsts pati un viņas organi esot ievērojamāk. tiesību subjekti, - mazāk padoti tiesībām nekā privātpersonām.

Izskaidrojums tam mums jāmeklē vēsturē. 17. un 18. g. s. absolūtistiskās valstīs nodibinājās tāds stāvoklis, ka privātpersonas kā tiesību subjekti vērtējami zemāk, nekā amatpersonas, kas runāja valsts vārdā. 19. g. simtēna konstitucionālā monarhijā tika izbīdīts uzskats, ka pat valsts kā tiesību subjekts stāv pāri likumiem. Pēdējā laikā te gan daudz kas grozījies, tomēr viena daļa šo veco uzskatu par tiesību subjektu nevienlīdzību grib vēl uzturēt spēkā.

Ir gan bijusi viena valsts sistēma, kur tiesību subjektu nevienlīdzība nekad nav tikusi atzīta. Tā ir Anglija un, kā mēdz teikt, citas Anglijas tiesību zemes. Pie pēdējām pieder visas Anglijas kolonijas: Kanada, Austrālija, Jaunzelande, Dienvidafrikas federācija (lai gan tur manāms arī holandiešu iespaids) un arī Sav. Valstis, jo tās arī sākumā bija Anglijas kolonija. Tikai 1787. gadā nodibinājās Amerikas Savienoto Valstu federācija, kurā iegāja 13 valstiņas.

Bet vēsturiskā attīstība nav vienīgais iemesls, kādēļ daži negrib atzīt tiesību subjektu vienlīdzību. Otrs cēlonis meklējams pašos pamattiesiskos par tiesību subjektu.

Sākot ar 18. g. s. otro pusi, parādās cilvēka un pilsoņa tiesību jēdziens - vispirms Amerikas konstitūcijās, tad Francijā un beidzot citu Eiropas valstu satversmēs. Sākumā, protams, cilvēka un pilsoņa tiesību deklarācija bija tīri formāla, bet pamazām to sāka realizēt dzīvē, izdodot atsevišķus likumus. Liktos, ka adm. ties. zinātnei būtu vajadzējis ņemt vērā šo dogmatisko pusi un atzīt, ka arī publisko tiesību laukā pilsoņi ir jāatzīst par ties. subjektiem. Tomēr tas tā nenotika, un pretēji faktiski notikušajām pārgrozībām, tiesību teorija, plašākā nozīmē - jūrisprudence sāka iet ceļus, kas meklēja itkā sakarus ar agrāko nekonstitucionālo iekārtu. Še liela loma piekrita teorijai par valsti kā jūridisku personu, kas sākumā pavirši raugoties gan likās liberāla, bet īstenībā nebūt tāda nebija.

VALSTS KĀ TIES. SUBJEKTS PRIVĀTO UN PUBLISKO TIES. NOVADOS.

Mums jāizšķir tiesību subjektu itkā divpusīgais subjekta stāvoklis: publiski-tiesiskās attiecībās un privāttiesiskās attiecībās.

Jau tajā laikā, kad atzina, ka valsts stāv pāri tiesībām, to attiecināja tikai uz publisko tiesību lauku. Privāttiesiskās tāds stāvoklis nedrīkstot pastāvēt, jo tad nav iespējama nekāda līgumu slēgšana ar valsti. Piemēram, kā lai es apņemos valstij uzbūvēt kādu namu, ja es nezinu, vai valstij patiks vēlāk man par to atlīdzināt? Tādēļ atrada, ka te - privāttiesiskās attiecībās - valsts ir saistīta ar likumu, jo valsts te uzstājas kā subjekts saimnieciskos interesēs un laukā. To atzina jau 18. un pat 17. g. s., protams par tik, par cik vispār varēja runāt par likuma spēku.

19. g. simtenī jau to atrada par nepieciešamību. Tā nu radās šī izšķirība. Publisko tiesību laukā valsts uzstājoties kā publiskās varas nesēja. Patiesībā bija gan tā, ka valsts te bija varas subjekts, bet to nemēdza atklāti teikt. Turpretīm privāto tiesību laukā, kur valsts pārvalda vai nu močus vai dažādas būves, nolīgst strādniekus u. t. t. - ar vārdu sakot - kur valsts uzstājas kā saimnieks, tā esot padota likumiem. Šajā otrā stāvoklī valsts nostājās līdzās citiem tiesību subjektiem. Valsts tad uzstājas kā fisks. Nosaukums "fisks" cēlies no romiešu tiesībām un vispirms nozīmēja valsts kasi, bet vēlāk šis nosaukums ir paplašinājies un ietvēra sevī visu valsti kā tiesību subjektu privāto tiesību laukā.

Šī izšķirība visumā tagad vēl tiek uzturēta. Arī pie mums Senāta admin. depart. praksē tas tiek uzsvērts. Dažreiz ir grūti izšķirt, vai kāda lieta ir civila vai administratīva. Ir tādi gadījumi, kad administratīvā tiesa pieņem kādu lietu, bet Senāts atrod, ka tā ir civila lieta. Tā tad arī Senāts atzīst, ka, piemēram, pašvaldības kā tiesību subjekti var uzstāties divējādās attiecībās: publisko tiesību laukā kā publiskās varas nesējs (administratīvas lietas) un privāttiesību laukā savās saimnieciskās interesēs (civilas lietas).

Neskatoties uz šo izšķirību valstij un pašvaldībām nav atsevišķu organu sistēmu publisko tiesību laukam un privāto tiesību laukam. Piemēram, Rīgas pilsēta ar tiem pašiem organiem pārvalda savas saimnieciskās lietas un uzstājas arī publisko tiesību laukā. Tomēr te iespējama dažādība tīri praksē un proti tādējādi, ka priekš saimnieciskām lietām var salīgt, algot, pieņemt darbā speciālistus, kuriem nav nekādas publiska rakstura funkcijas. Publisko tiesību laukā to, protams, nevar. Te ir arī principiāla izšķirība un tā pastāv sekojošā apstākļi. Privāt, tiesību laukā valsts var darboties ne tikai caur saviem organiem, kuŗos ieiet pastāvīgi darbinieki, bet var arī pilnvarot citas personas uzstāties valsts vai pašvaldības vārdā kā šo tiesību subjektu aizstāvētāji. Piemēram, var pilnvarot advokātus vai darīšanu vedējus atsevišķiem gadījumiem. Bet publisko tiesību laukā tāda pilnvarošana nav iespējama. Valsts, piemēram, nevar pilnvarot kaut arī vislabāko advokādu izdot kādus rīkojumus, kas piekrīt aprinķa priekšnieka kompetencei. Te valsts un pašvaldības darbojas caur saviem pastāvīgiem likumīgiem organiem.

VALSTS JŪRIDISKĀS PERSONĪBAS TEĒRIJA.

Teōriju par valsti kā jūridisku personu izveidoja galvenā kārtā vācu jūristi tūlīt pēc konstitucionālas iekārtas ievēšanas vācu valstīnās, kas notika jau 19.g.s. 20-50.gados. Tā, ap pag. gadu simteņa 30.gadiem jau redzam pirmās konstrukcijas par valsti kā jūridisku personu pie ALBRECHTA, GERBLERA u.c., un līdz ar konstitucionālas iekārtas izplatīšanos, izplatījās arī šī teōrija par valsti kā jūr. personu un atsevišķu ties. subjektu. Tādā kārtā 19.g.s. beigās šī mācība bija jau pilnā mērā izveidojusies, un tāpēc valststiesībnieki nereti runāpa par valsts "Herrschaftsrecht" vai "Hochheitsrecht".

Ko 17.un 18.g.s. mācīja par absolūto monarchu, to tagad macīja attiecībā uz valsti kā tiesību subjektu. Citādi tiesību apjoms bija pilnīgi tas pats, tikai ar to starpību, ka tiesisko stāvokli, kas agrāk bija piederējis valdniekam kā fiziskam ties. subjektam, tagad piešķīra pašai valstij kā jūridiskai personai. Šai parādībai bija interesantas sekas. Tāpat kā 18.g.s. jūristi teica par absolūto monarchu, ka viņa vara un tiesības nav jūridiski ierobežotas un ierobežojamas, tāpat tagad 19.g.s. jūristi nonāca pie tezes, ka valsts, kā tiesību subjekta, tiesības ir jūridiski neierobežotas un neierobežojamas, turpretīm monarchs pēc šādas konstrukcijas bija vairs tikai "suverenās varas nesējs" (Träger der Staatsgewalt).

Šis stāvoklis ir radījis to lielo kontraversu par tiesību subjektu publisko tiesību laukā, kuŗa dalās 2 jautājumos:

- 1) vai vispār publisko tiesību laukā pilsoņi ir tiesību subjekti?
- 2) ja ir, tad vai viņi ir pilnvērtīgi valstij kā ties. subjektam?

(Šie jaut. iztirzāti turpmāk šai §§!)

PUBL.TIESISKU JŪRIDISKO PERSONU ORGANI UN TO TIESISKAIS STATUSS

Mums viegli saprotams, ka valsts kā jūrid. persona un dažas viņai līdzīgas organizācijas uzstājas pavisam citādi nekā privātpersonas (fiziskas personas). Šajā grupā, kas ieņem tādu izcilus stāvokli, pazīstamākie ir valsts un pašvaldības, valsts un pašvaldību organizācijas, bet te var būt arī dažādas citas publiski-tiesiskas organizācijas, kuŗām likumi atzīst jūridiskas personas raksturu. Tādas, piemēram, var būt mazākumtautību organizācijas, kas pastāv uz likuma pamata. Tās tad var pašas ievēlēt savus orgānus u.t.t. Tās var uzstāties kā tiesību subjekti publisko tiesību laukā.

Arī sociālās likumdošanas laukā atrodam daudz tādus piemērus. Te valsts dažādu uzdevumu veikšanai rada īpašas organizācijas (slimn. kases u.t.t.), kas ir publiski-tiesiski subjekti. Viņām ir jūridiskas personas tiesības: tās var iegūt īpašumus, stāties savie-

nībās savā starpā un ar to radīt atkal jaunas jūrid. personas. Arī baznīca, ja tā nav pilnīgi nošķirta no valsts, ir tāds publiski-tiesisks subjekts. Pie mums attiecības starp valsti un baznīcu ir jauktas. Francijā par to nevar būt runas. Tur baznīca ir pilnīgi privāttiesiska organizācija, - tāpat kā katra sporta biedrība vai kultūras biedrība.

No visām minētām organizācijām valsts un pašvaldības tiek nostādītas uz kopīga līmeņa, jo viņu būtībā daudz kas kopīgs. Vācu jūridiskā literatūra valsts un pašvaldības organizācijas apzīmē ar vienu nosaukumu "Gebietkörperschaften" (territoriālas korporācijas). Kā valstij, tā arī pašvaldību organizācijām ir s a v a t e r r i t ō r i j a u n s a v a t a u t a. Arī katrai pašvaldībai ir savas administratīvās robežas un pilsoņu grupas, kas te pastāvīgi dzīvo. Agrāk bija pazīstama arī piederība pēc pierakstīšanās (līdz 1917.g. Krievijā), bet tagad modernās valstīs pierakstīšanās moments atmests un piederība tiek noteikta ar d o m i c i l u, ar pastāvīgo dzīves vietu.

Katrs pilsonis pieder vismaz 2 publiski-tiesiskām korporācijām: vispirms katrs ir valsts pilsonis un otrkārt viņš ir vietējās pašvaldības pilsonis. Ja tagad atrodami vēl bezpavalstnieki, tad tas ir tikai nenormālo kara gadu sekas.

Tālāk redzam, ka arī pašā organizācijas ziņā valstij daudz kas kopīgs ar pašvaldībām. Abas viņas darbojas caur saviem orgāniem un visumā orgānu sistēmu atrodam to pašu. It sevišķi lielākām pašvaldību vienībām redzam lielu līdzību ar valsti. Piemēram, Rīgas pilsētas pašvaldība ietver sevī gandrīz 400.000 iedzīvotājus. Daudzās mazās valstīs (Šveices kantonos) iedzīvotāju ir mazāk. Lai minam tikai Ņujorkas pašvaldība ar 9 milj. iedzīvotājiem, Londonas ar 7 milj. u.t.t. Šo pašvaldību izdotie normas saturošie akti n o m a t e r i ā l ā s puses ir līdzīgi tiem likumiem, ko izdod valsts. Anglijā daudzām pilsētām ir arī savas tiesas. Arī pie mums lielākām pašvaldībām ir savas bāriņu tiesas. Dzimtsarakstu nodaļa stāv jau uz robežām starp tiesu un admin. iestādēm. Pie mums pastāv arī vēl pagasta tiesas. Vietējām pašvaldībām, tāpat kā valstij, ir arī sava policija (uzraudzība pār būvēm, pār higiēnisko apstākļu kārtību, pār publiskiem laukumiem un satiksmes ceļiem).

(Sīkāk par orgāniem un to tōerētisko pamatojumu skat. §§ 13,14)

INDIVIDU KĀ TIESĪBU SUBJEKTI PUBLISKO TIES.NOVADĀ.

1) Vai individi ir uzskatāmi par ties.subj. publ.ties. laukā?

Kad 18.g.s. beigās un 19.g.s. sākumā izplatījās cilvēka un pilsoņa tiesību ideja un 19.g.s. attiecīgas deklarācijas jau pat nereti pievienoja jaunajām konstitūcijām, tad likās, itkā ar to pilsoni principā jau ir uzskatīti par tiesību subjektiem iepretī valsts varai. Bet - vācu jūrisprūcencē atrada vietu pretējs ierosināts, proti, ka pilsoņu brīvību formulējums konstitūcijās vēl nebūt ne-nozīmē, ka pilsonis ir a t z i t a s kādas tiesības, bet gan nozīmē, ka agrāk neierobežotā valsts varā tagad esot pati sevi labprātīgi ierobežojusi. Šo konstrukciju Jērings un Jellincks izveidoja kā sevišķu teoriju par valsts pašierobežošanu.

JĒRINGS, kā zinām, vispār nostājas uz viedokļa, ka t i e s ī b a s i r j u r i d i s k i a i z s a r g ā t a s i n t e r e s e s, un šo viedokli viņš iztur arī publisko tiesību laukā. Valsts varā, ja tā pareizi sapratīšot savu uzdevumu un intereses, mūsu laikos neuzstāšoties kā neaprobežota, bet respektēšot pilsoņu brīvības, sevi l a b p r ā t ī g i ierobežodama. Atstāt individiem zināmas brīvības esot pašas valdības intereses, un to prasot arī tagadējais kultūras stāvoklis. Tāpēc p a r e i z i n o k ā r t o t a t i e s ī b u s i s t ē m a e s o t p a r e i z i s a p r a s t a v a r a s p o t i t i k a. Ja, turpretī, valsts, kā neierobežots varas subjekts, vēlētos spāpēt pilsoņus tāpat kā 17. un 18.g.s., tad pilsoni to neieņemšot, un tas valsts varai radīšot zināmas grūtības. Tā tad, tikai pareizi izprastas valsts varas intereses prasot nostādīt indiviđus tādā stāvoklī, itkā viņi būtu tiesību subjekti, lai gan viņi tādi patiesībā neesot.

JELLINEKS ir pārveidojis jūridisko teoriju, tomēr arī viņš aizstāv domas par valsts jūridisko personību, un daži jūristi pie viņa saskata šīs teorijas vispilnīgāko izveidojumu. Pēc prof. Jellineka domām, valsts ir jūridiski neaprobežots un no ārienes neaprobežojams ties. subjekts, bet valsts varot pati sevi labprātīgi ierobežot. Še nu šīs teorijas kritiķi nāk ar iebildumu, ka šāda ierobežošana nav jūridiskās nozīmes. Tāpēc Jellineks uz to aizrāda, ka šāda ierobežošana nās notiekot arī privāto tiesību laukā, slēdzot līgumus. Tāpat mūrālēs laukā indivīdi paši labprātīgi uzstādot sev zināmus pienākumus attiecībā pret līdzcilvēkiem. Tādā kārtā tā esot plaši izplatīta parādība, ka tiesību subjekts saistot pats sevi, pats sev uzliekot pienākumus un pats arī labprātīgi šos pienākumus pildot. Tādu pašierobežošanu, lūk, izdarot arī valsts, kas izdodot likumus nevien pilsoņiem, bet arī sev pašai, jo valsts gan varot pastāvošos likumus grozīt, bet kamēr tie vēl pastāvot, tikmēr valsts ar tiem rēķinoties un uzskatot sev par saistošiem.

Tādā kārtā šķiet, ka šī mācība, principā gan stingri uzturēdama valsts jūridisko neaprobežotību, tomēr piekāpjas tiktāl, ka valststiesību novadā itkā atzīst pilsoņus par tiesību subjektiem. No šejienes rodas itkā starpība starp valststiesību un administratīvo tiesību novadiem: proti, pirmajā - vismaz praktiskajā dzīvē - pielaiž, ka pilsoņiem būtu kādas tiesības, uz valsts pašierobežošanas pamata, turpretīm otrajā, t.i. administratīvo ties. laukā vācu administratīvistu pilsoņus par ties. subjektiem negrib atzīt. To viņi pamato tādējādi, ka attiecības starp pilsoņiem un valsti neregulējot valsts ar administratīvo aktu palīdzību, bet administratīvie akti ietverot sevī nevis pilsoņu, bet valsts gribu. Privāttiesību laukā līgumus slēdzot abas puses uz līdzīgiem pamatiem, turpretī administratīvo ties. laukā divpusēju darījumu dabu starp pilsoņiem un valsts iestādēm mēs neredzam. Administratīvie akti esot vienpusēji akti, kuŗos izpaužoties tikai vienas puses griba, proti - valsts griba. Pilsoņu gribai še neesot nekādas nozīmes: tā vai nu nemaz neparedoties (nodokļu uzlikšanā), vai arī tā gan parādoties, bet tai neesot jūridiskās nozīmes (piem., kad pilsoņi griežas pie adm. iestādēm). Tāpēc esot skaidrs, ka ja jau pilsoņu gribai neesot nozīmes šo attiecību rēgulēšanā, tad administratīvo tiesību novadā viņi arī neesot tiesību subjekti.

K r i t i k a. Šo uzskatu var kritizēt, un patiešām mēs jūridiskajā literatūrā ar diezgan plašu un pamatotu kritiku šai jautājumā sastopamies.

a) Vispirms - iebildums no plašāka principāla viedokļa. Šī teorija balstās uz ieskatu, ka tiesību subjekts var būt tikai tas, kas spēj izteikt savu gribu (gribas teorija). Bet īstenībā mēs tagadnē sastopam tiesību subjektus, kam nav pat apzinīga gribas, nerunājot ne par tiesisku gribu. Tādi ties. subjekti ir, piem., bērni, garā vājie u.c., kuŗiem nekādas apzinīgas gribas nav. Tādā kārtā pati gribas teorija ir nepareiza savos pamatos, un līdz ar to, ir kritizējamas arī vācu jūristu domas par ties. subj. administratīvajā novadā.

b) Arī to var apšaubīt un apšaubā, ka attiecībā starp pilsoņiem un valsti pilsoņu gribai nav gluži nekādas jūridiskās nozīmes. Tā, piemēram, prof. LAUNS, kuŗš nedaudz gadus atpakaļ šai jautājumā nolasīja dažus referātus mūsu Universitātē, nostājas uz tā viedokļa, ka pat likums nesaiستا pilsoņus kā ārējs spēks. Likums esot tikai priekšlikums pilsonim to un to darīt, ko vēlāk konkrētā veidā dzī-

vē izved valsts iestādes. Piemēram, likumdevējs, izdota likuma veidā, nāk pie pilsoņiem ar priekšlikumu par nodokļu maksāšanu, un vēlāk nodokļu inspektors liek priekšā konkrētu nodokļa summu. Pilsoņi pa šī uzskatu to, ko saka likumdevējs un adm. varas organi, to atzīstot un pildot kārtīgi savus pienākumus. Un tikai tad, kad jau lielākā daļa pilsoņu labprātīgi pildot dotos priekšlikumus, tad uz šī pamata, mazākumu nākoties piespīest darīt to pašu, ko vairākums jau labprātīgi atzīnis un pieņēmis. Ja, turpretim, pilsoņu lielākā daļa likumu resp. priekšlikumu labprātīgi nepieņemtu, tad šādu likumu nemaz nevarētu izvest dzīvē. Tā tad, acīmredzot, šē ir nepieciešama noteikti divpusēja vienošanās.

Protams, ka arī šo prof. Launa uzskatu savukārt var kritizēt. Nenoliedzami tomēr ir tas, ka izdotos likumus parasti labprātīgi pieņem lielākā daļa pilsoņu, un ja tas tā nebūtu, ja pilsoņu vairums nepildītu likumu (piem., nemaksātu nodokļus), tad tādu likumu realizēt valsts varai būtu ļoti grūti. Ja mēs arī prof. Launa ieskatu nepieņemtu, mums kā dogmātiķiem tomēr ir jārēķinās ar pilsoņu tiesībām, kuru izvešanu dzīvē tiesiskā valstī garantē likumi (piem. likums par adm. tiesām). Pat kara un izņēmuma stāvokļa laikā pilsoņu tiesības pilnīgi netiek noliegtas, lai arī tās dažā ziņā ierobežo, kā to redzam mūsu valstī pašreiz.

2) Vai visi ties. subjekti ir savā starpā vienlīdzīgi? Privāto tiesību no vadā visās personas atzīst par tiesību subjektiem, bet ne ikkatrai atzīst rīcības spēju. Tādējādi privāttiesībās tiesību spēja ir pilnīgi šķirta no rīcības spējas, un par ties. subjektu ir katra tiesību spējīga persona, kaut arī rīcības spējas tai trūktu, jo šai ziņā to var aizvietot citi.

Attiecībā uz administratīvajām ties., turpretim, pastāv arī uzskats, ka šē par tiesību subjektu varot būt vienīgi tas, kam esot rīcības spēja, resp., kas varot pats aktīvi aizstāvēt savas tiesības. Šo uzskatu, kuru aizstāv arī prof. Jeļistratovs, tomēr ir grūti pamatot. To varētu attiecināt vienīgi uz tīri personīgu pienākumu pildīšanu pret valsti (piem., karaklausība), turpretim ieskatoties publisko ties. laukā vispār, mēs redzam citādu ainu. Mēs redzam, ka tiesības nereti ir arī tiem, kuriem rīcības spējas nav (piem., tiesība uz apsardzību resp. drošību), un tāpat arī pienākumi ir jāpilda, neskatoties uz to, vai persona ir rīcības spējīga, vai nav (piem., namaaimnieka pienākums uzturēt tīrību). Tāpēc mums jāatzīst prof. Jeļistratova teōriju par maldīgu un jāpieņem, ka tagadējās tiesiskajās valstīs visi indivīdi ir tiesību un pienākumu subjekti, arī tie, kam rīcības spējas nav.

Absolūtajā monarchijā īstais pilnvērtīgais tiesību subjekts bija vienīgi valdnieks, tā tad, tai laikā par ties. subjektu vienlīdzību un vienvērtību nevarēja būt runa. 19. g. s. juridiskā teōrija monarcha vietā par vienīgo pilnvērtīgo ties. subjektu nostādīja valsti pašu. Pie tāda uzskata varētu nonākt arī praktiskais politiķis, aplūkodams valsti kā vara s subjektu un valsts intereses stādot pirmā vietā, neatkarīgi no tiesībām. Turpretim, nostājoties uz tiesību pamata, jau tājums kļūst grūtāk atrisināms. Valsts, kā interešu subjekts, tāpat arī valsts kā varas subjekts stāv pāri visiem citiem subjektiem, turpretim to nebūt nevaram teikt no tiesību viedokļa. Privāto tiesību laukā valsts ir nostādīta pilnīgi vienādā stāvoklī ar pārējiem ties. subjektiem, piem., valstij slēdzot līgumu ar privātu uzņēmēju par kāda tilta būv. u. tml. Šais privāttiesiskajās attiecībās valsti sauc par fisku, un valsts šē nevar rīkoties administratīvā kārtā, nevar pielietot pret savu kontrahentu spaidu līdzekļus, bet savas intereses var aizstāvēt vienīgi tiesas ceļā. Tā tad, valsts intereses šais gadījumos ne-

nostāda augstāk par atsevišķu individu interesēm. Tas ir pirmais solis uz valsts, kā ties. subjekta, pielīdzināšanu citiem ties. subjektiem. Tagadējo tiesisko valšķu pamatprincips ir, ka visi subjekti tiesību laukā ir savā starpā vienlīdzīgi, tikai viņu tiesību apjomus var būt dažāds. Tiesību ziņā principā valsts ir tāds pats subjekts, kā visi citi, tikai valsts tiesību apjoms ir daudz lielāks un plašāks par atsevišķa individa ties. apjomu. Tāpēc valsts var nesalīdzināmi daudz vairāk prasīt no individa, nekā individs - no valsts.

§ 9.

PILSOŅA PUBLISKIE PILNĀKUMI.

Apskatīdami jautājumu par tiesību subjektiem un to vienvērtību publ.ties. laukā (§ 8.), mēs jau redzējām, ka valsts kā ties. subjekts, mūslaiku tiesiskajā iekārtā principā ir nostādīta blakus citiem ties. subjektiem, tomēr saprotam, ka tiesības un pienākumi subjektu starpā var būt un ir sadalīti dažādi: pilsoņiem ir vairāk pienākumu, valstij - vairāk tiesību. Starp tām tiesībām, kas pieder valstij pret saviem pilsoņiem, vissvarīgāko vietu ieņem tiesība prasīt no pilsoņa izpildīt t.s. publiskās kalpības pienākumus.

Publiska kalpība ir pilsoņa pienākums ar personisku padevību izpildīt valstij vai kādai citai publiskai korporācijai (piem. pašvaldībai) kādu darbību, ko tā no viņa prasa.

Valsts vara var prasīt no pilsoņa visu to, kas ir nepieciešams valsts eksistencei, jo valsts pastāv visu pilsoņu interesēs, ikviens pilsonis ir organizētās tautas un, tā tad, valsts daļa. Sevišķi tālu valsts vajadzības var sniegties kara un dažādu dabas katastrofu laikā, kad valsts eksistence prasa maksimālo spēku pārtēriņu. Ja šādā brīdī valstij ir nepieciešami jauni nodokļi, tā griežas pie pilsoņiem pēc pastiprināta atbalsta, un pēdējo pienākums ir no saviem līdzekļiem palīdzēt valstij, cik vien tas ir izrādījies nepieciešami. Tāpat valsts vai pašvaldības var prasīt sev no vietējiem iedzīvotājiem nepieciešamās kļaušas. Līdzīgā kārtā valsts vajadzības gadījumā var prasīt no pilsoņa civīlā dienesta izpildīšanu, kā tas parasti notiek kara laikā frontes aizmugurē. Uz šī pamata daži zinātnieki konstruē valsts civīldienesta stāvokļa nodibināšanu ar vienpusēju aktu (§ 23.).

Pilsoņa vispārējos pienākumus mēs atrodam pa daļai mūsu valsts darbinieku švīn. solījuma tekstā, kur tie minēti starp valsts darbinieku pienākumiem. Kā šāds pienākums pret valsti, kas attiecas nevien uz valsts darbinieku kā dienesta personu, bet vispār uz ikkatru pilsoni - uz t i c i b a valstij un likumīgai valdībai un paklausība valsts likumiem un valdības rīkojumiem. No valsts darbinieka varētu tikai prasīt (no morāles viedokļa) šos pienākumus izpildīt p a r p r i e k š z i m i citiem pilsoņiem.

Beidzot - kara gadījumā pilsoņa pienākums pret valsti ir aizsargāt to pret ienaidniekiem un vajadzības gadījumā ziedot pat savu dzīvību. Ar šo valsts aizsardzības ideju stāv sakarā ikkatra vīriešu kārtas pilsoņa sevišķs pienākums zināmā vecumā noteiktu laiku kalpot valsts bruņotos spēkos, ko apzīmē kā t.s. k a r a k l a u s i b u.

Līdzīgi valsts darbinieku, kā arī karavīru svinīgajam solījumam, valsts var prasīt no katra pilsoņa, t.s. p i l s o Ņ a z v ē r a s t u, sevišķi pie pavalstniecības iegūšanas, ar ko tam būtu jāapliecina sava gatavība izpildīt publiskās kalpības pienākumus, tiklīdz valsts no viņa tos prasīs. Šādam zvērstam tomēr ir vairāk morālistiski saistošā jeb deklarātīva, nekā konstitutīva nozīme.

§ 10.

PUBLISKĀS SUBJEKTĪVĀS TIESĪBAS.

(Jautājuma plašāks apskats atrodams prof. Dišlera grām. "Dēmokratiskas valsts iekārtas pamati")

Individu attiecības savā starpā ietilpst p r i v ā t o t i e-

esību laukā, turpretīm pūbliskā tiesību novadā indivi-
dus domā kā tiesību subjektus valstij pretīm. Tiesības, kas pil-
sonim pieder valstij pretīm, parasti sauc par t.s. s u b j e k -
t ī v ā m p u b l i s k ā m t i e s ī b ā m.

Konstitucionālā valstī, kā redzējām nodibinājās tāda prakse,
ka pilsoņu tiesības pretīm valstij tika atzītas. Pirmais to uz-
tvēra GLIBERS. Viņa pirmā brošūra par pilsoņu subjektīvām tiesī-
bām nāca klajā 1852.gadā. Viņš šo jautājumu atrisināt tomēr vēl
nespēja. Viņš vēl apšaubā pilsoņa subj. publiskās tiesības un
redz te vairāk tiesību refleksus, objektīvās likumības sargāšanu.

Bet prakse gāja teīrijai pa priekšu. 19.g.s. otrā pusē Vāci-
jā nodibinājas t.s. administratīvās tiesas, kur pilsoņi atrod sa-
vu subjektīvo publisko tiesību aizstāvēšanu. Prūsijā tika izvestas
lielas admin. reformas (noorganizēja apriņķu pašvaldības, pārvei-
doja pilsētu pašvaldību u.t.t) un starp citu 1875.gadā arī ievēda
administratīvās tiesas.

Attiecībā uz pilsoņu sub.publ. tiesībām vācu jūristi visumā
dalījās 2 daļās. Viena daļa nostājās uz vecās teīrijas viedokļa,
ka pilsoņiem valstij pretīm kādu atzītu un garantētu subjektīvu
tiesību nevar būt, bet privāto tiesību laukā gan. Piemēram
Vormhaks.

Otra daļa - un tie bija vairākums labāko jūristu - atzina, ka
pilsoņim ir subjektīvas publiskas tiesības. Pie tiem piederēja
arī JELLINEKS. Pag.g.s. 80-os gados viņš nāca klajā ar plašu mo-
nografiju "System der subjektiven öffentlichen Rechte". Bet arī
JELLINEKS vēl iet apdomīgi. Arī viņš neatzīst pilsoņiem subj.
publ. tiesības bez kādiem ierobežojumiem.

Pie tiem jūristiem, kas neatzina pilsoņiem šīs tiesības,
lielu piekrišanu guva t.s.

t i e s ī b u r e f l e k s a j ē d z i e n s.

Jau Jerings (Jellineka priekšgājējs laika ziņā) lietoja šo
jēdzienu.

Subjektīvās tiesības pieder pilsonim uz objektīvu tiesību,
t.i. uz likuma pamata. Šajā subj. tiesību sfairā katrs tiesību
subjekts (tas var būt arī valsts) var brīvi rīkoties un parādīt
savu gribu tā vai citādi. Cik likums atļauj, pilsonis var uzstā-
ties arī publisko tiesību laukā, pret valsti un panākt savu tie-
sību ievērošanu spaidu līdzekļiem. Šāds tiesību subjekta jēdziens
daudziem likās nepieņemams. Tē nu kā glābējs radās tiesību ref-
leksa jēdziena un to gribēja nostādīt subj. publisko tiesību
vietā.

Ar tiesību refleksu saprata ne kaut ko pašu par sevi pastāvo-
šu, bet tikai a t s p o g u ļ o j u m u, itkā fikciju jūrispra-
dencē. Privāto tiesību laukā gan tiesību subjektam esot īstas no-
drošinātas subjektīvas tiesības, bet publ. tiesību laukā tas tā
neesot. Esot gan analogija, bet tādi stāvokļi, kas izskatoties it-
kā individuālizētas subjektīvas tiesības, esot tikai o b j e k -
t ī v o t i e s ī b u a t s p o g u ļ o j u m s u z t i e -
s ī b u s u b j e k t i e m.

Kā redzam, te ir darīšana ar līdzībām, ar analogijām. Jāsaka,
ka analogija, kā zinātniska metode, var gan noderēt jēdziena no-
skaidrošanai, bet ar tās palīdzību radīt jaunus jēdzienus, tas ir
diezgan apšaubāms pasākums.

Ja nu jautāja, kāpēc tomēr reālajā dzīvē redzam, ka pilsonis,
izejot no šiem pašiem tiesību refleksiem, var iegniegt sūdzību
tiesā pret pašu valsti, - tad aizrādīja, ka tas esot tikai objek-
tīvo tiesību interesēs, bet ne lai aizstāvētu pilsoņu subjektī-
vās tiesības.

Šī jūridiskā konstrukcija tomēr ir labi pārdomāta un ar to
jārēķinās, lai arī viņai trūkst reāla pamata.

VALSTS VARAS JŪRIDISKA IEROBEŽOŠANA UN G. JELLINEKA PUBL. SUBJ. TIES. SISTĒMA.

Zinātnieku Jēringa un Jellineka uzskatus par valsts varas
jūridisku ierobežošānu apskatījām jau § 8.

Jellineks atzīst īstas subj. tiesības arī valstij pretīm

un valsts varas jūrdisku ierobežošanu. Tā gan - izrādās - ir tikai valsts varas pašierobežošanās. Jellineks aizrāda, ka tiesību laukā tas ir iespējams, tāpat kā indivīds var pats sevi ierobežot privāto tiesību laukā. Indivīds var pats atteikties no savām tiesībām un tas viņam ir saistoši, ja arī viņam vēlāk paliktu žēl. Valsts var sevi labprātīgi saistīt vispirms pretīm citām valstīm (starptautiskie līgumi) un arī pretīm pilsoņiem. Otrā gadījumā stāvoklis komplikētāks, jo te pilsoņu pusē nav faktiskās varas, kas garantētu saistību izpildīšanu.

Pastāv gan tādas socioloģiskas teorijas, kas būvējas uz to, ka galu galā valsts vara esot atkarīga no pašas tautas, jo - kā kāds politiķis izteicies - "uz štekiem sēdēt ilgi nav iespējams", t.i., ja tauta apzinīgi uzstājas. Bet kamēr runājam ne par visu tautu, bet par atsevišķiem tiesību subjektiem, vai arī grupām (zemnieki, strādnieki, tirgotāji u.t.t.), tad viņiem nekādu varas līdzekļu nav. Te ir jāpieņem valsts brīva pašierobežošanās. Faktiska vara pret valsti iespējama tikai revolūcijās vai arī starptaut. attiecībās (karš kā pēdējais līdzeklis - ultima ratio).

Jellineks tad arī atzina, ka kaut arī tikai uz valsts pašierobežošanās pamata, indivīdiem tomēr pieder īstas subj. tiesības, bet ne visos novados, kas ir novērojami attiecībās starp valsti no vienas puses un pilsoņiem no otras puses. Te nonākam pie Jellineka subjektīvo publisko tiesību sistēmas. Viņš visas tās attiecības, kurās indivīds stāv pretīm valstij, iedala 4 tiesiskos stāvokļos, 4 tiesību sfairās.

Šie 4 statusi ir sekojoši:

- 1) status subiectiōnis jeb pavalstniecības stāvoklis;
- 2) status libertatis jeb brīvības stāvoklis;
- 3) status positivus jeb pozitīvais ties. stāvoklis;
- 4) status activus jeb aktīvais ties. stāvoklis.

Pēc Jellineka domām īstas subjektīvas tiesības esot tikai status positivus un status activus, turpretīm pirmajos divos statusos pilsonim vēl neesot īstu subjektīvu tiesību.

1) Status subiectiōnis.

Šai stāvoklī, pēc Jellineka domām uz indivīdu guļstoties tikai pienākumi. Jellineks ar nodomu šai statusā ņēmis tikai tās attiecības, kur indivīds parādās kā pavalstnieks valstij pretīm. Valsts šē var tikai prasīt no pilsoņa, bet valstij šai statusā pilsonim nav jādo. Ja pieņemtu ieskatu, ka pastāv tāds statuss, kurā pilsonim nav nekādu subjektīvi publisko tiesību, tad nonāktu pie stāvokļa, kādā indivīds atradās valstij pretīm 18.g.s. Mēs nepieņemsim un apgalvosim, ka tas tā nebūt nav. Mēs mēģināsim pierādīt, ka ir starpība starp pavalstnieku 18.g.s. pol. ceļiskā valstī no vienas, un tagadējās tiesiskās valsts pilsoni no otras puses.

17. un 18.g.s. valstī pavalstnieks bija faktiski padošs valstij, it nekas šai ziņā nebija ar likumu regulēts. Nodokļus ņēma pēc vajadzības, bieži vien "novelkot iedzīvotājiem pat pēdējo kreklu". Tās bija vārda pilnā nozīmē faktiskā status attiecības, un tāpēc arī nevaram runāt par šo attiecību tiesiskumu. Tagadējā tiesiskajā valstī, turpretīm, stāvoklis ir pavisam citāds. No pilsoņa prasa tikai likumos neregulētus, tā tad tiesiskus pienākumus. Pilsonis pat tad, kad no viņa prasa pienākumu izpildīšanu, ir tiesību subjekts. Arī pēc būtības pilsoņa stāvoklis tagad ir citāds. No pilsoņa var prasīt vienīgi to, kas likumā ir noteikts, un pie tam tikai paredzētā apmērā un veidā. Līdz ko pilsonim rodas šaubas par to, vai pienākuma pildīšanas pieprasījumam ir likumīgs pamats, viņš, kā tiesību subjekts, var celt iebildumus, pat pārsūdzēt augstākā tiesu iestādē. Arī tas ir labs pilsonis, kas maksā nodokli tikai likumīgā apmērā, bet atsakās maksāt nepareizi uzliktos nodokļus. Uz pilsoni, kas aizstāv savas likumīgās tiesības,

nevar krist ne mazākā ēna. Pretēji tam, 17. un 18. g. s. pilsonim nebija tiesības celt sūdzības un iebildumus. Varēja vienīgi iesniegt likumus, bet bieži vien arī tiem nebija panākumu.

Konstatējot pilsoņa tiesisko iespēju aizstāvēt savas intereses, mēs varam slēgt, ka īstenībā arī šai statusā pilsonim ir nevien pienākumi, bet arī tiesības, proti, tiesības uz likumīgu pienākumu pildīšanu.

2) Status libertatis.

Šo statusu Jellineks sauc arī par status negatīvu, jo šai sfairā valsts neiejaucas aktīvi. Jellineks ar nolūku še ir apvienojis t. s. dažādās pilsoņu brīvības. Polīcijiskā valstī pilsoņiem neesot bijis nekādu brīvību. Katram solim šai sfairā bijusi vajadzīga iepriekšēja atļauja. Pārejot uz konstitucionālu iekārtu, valsts esot labprātīgi atstājusi pilsoņiem brīvības sfairu un apņēmusies tur neiejaukties, kamēr netiks pārņemtas likuma robežas. Tādā kārtā ar to pilsoņiem tomēr neesot piešķirtas nekādas subjektīvas tiesības. Pilsoņu brīvības sfaira esot radusies tāri negatīvā ceļā. Individs no valsts nevarot neko prasīt pozitīvā veidā. No valsts puses esot atzīta zināma brīvības sfaira, brīvības stāvoklis un pilsonis var tikai prasīt, lai valsts neiejaucas, bet ne vairāk. Te iederas personas neaizskaramība, vārda brīvība, dzīvokļa neaizskaramība, biedrošanās brīvība u. t. t. Jellineks, acīmredzot, apmierinās tikai ar tiesību refleksa ideju.

Pavirši uzskatot liekas, ka Jellineka viedoklis šai gadījumā ir pamatots, bet pārbaudot sīkāk, jautājuma atrisinājums parādās pavisam citādā gaismā. Kas tad ir brīvība un kas - tiesības? Runā par brīvību tiesībām un arī vienkārši par tiesībām, piemēram, cilvēka un pilsoņa tiesību deklarācija, kurā minētas visas brīvības.

Brīvība, kā jūridisks jēdziens, ir tiesība. Brīvība ir neregulēta iespēja likuma robežās. Mūsu brīvības sargā likumi (piem., ienaidnieku, kas mums uzbruks, nodos tiesai kā noziedznieku). Brīvību sfaira īstenībā nav vismums faktiski atstāta, bet gan ar likumu nodrošināta. Savas teorijas mēs taču drīkstam pamatot tikai uz objektīvām tiesībām, bet - mūsu pastāvošie likumi skaidri atzīst brīvības par tiesībām. Kā juristiem pozitīvistiem mums tādējādi jānonāk pie slēdziena, ka arī šai, brīvību laukā pilsoņiem pieder subjektīvas publiskas tiesības, un šai ziņā mēs nevaram piekrist Jellinekam un viņa domu biedriem, kas to noliedz.

3) Status positivus.

Šai statusā ietilpst individa tiesība kaut ko no valsts prasīt pozitīvā veidā. Par šo statusu mums nav nekādu domstarpību. Te ietilpst personu grupas, kam ir tiesības uz izmaksām no valsts kases, piemēram, valsts darbinieki, pensionāri, kam ir tiesības uz atalgojumu, pensiju, pabalstiem, atvaļinājumu u. t. t. Šo personu grupu tagad ir daudz vairāk nekā Jellineka laikā. Vispārējais princips tagad ir tas, ka visiem derīgu darbu strādājošiem pilsoņiem tiek atzīta tiesība uz pabalstiem slimības gadījumos un tiesība uz pensiju vecumā un arī pensiju darba spēju zaudēšanas gadījumā. Tas tiek izvests daļēji gan tikai pamazām, jo tas prasa lielus līdzekļus no valsts. Idejā šo nodrošināšanu vienmēr uzņemas valsts pati, bet praksē to dara arī pašvaldības un arī atsevišķas organizācijas, kādas pie mums ir slimu kases un dažādās apdrošināšanas biedrības.

4) Status activus.

Še ietilpst tās tiesības, kuras realizējot, pilsonis aktīvi piedalās valsts politiskajā dzīvē, zināmā mērā ņemdama dalību valsts varas realizācijā.

P. LABANDS un daži citi zinātnieki apstrīd tādu nostādījumu un saka, ka šai statusā nekādu subjektīvu politisku tiesību neesot. Piemēram, vēlēšanu tiesības neesot vis subjektīvas, bet gan tīri objektīvas tiesības: ar likumu pilsonim uzliktot sociālu funkciju - valsts varas vai pašvaldības organu ievēlēšanu. Labands aizrāda, ka subjektīvās tiesības indivīdiem vienmēr piešķirot viņu pašu personīgajās interesēs, turpretīm vēlēšanu tiesības neesot piešķirtas indivīdu interešu dēļ, še esot ielūderēta tikai valsts pati.

Attiecībā uz tām valstīm, kur vēlēšanas ir nostādītas kā pilsoņu pienākums, mēs varētu piekrist Labanda ieskatam. Vispār publisko tiesību laukā bieži atrodam cieši kopā saistītu tiesību un pienākumu. Piemēram publ. ties. amatpersonai piederīgā kompetence ir no vienas puses šīs amatpersonas tiesība, no otras puses - viņas pienākums. Līdzīgi tas ir arī ar vēlēšanu tiesībām. Valstu lielākā daļā vēlēšanu laukā pilsoņiem nav juridiska pienākuma, tāds pastāv vienīgi tais valstīs, kur piedalīšanās vēlēšanās ir obligātoriska. Vēlēšanu tiesības kā subjektīvas tiesības ir ar likumu aizsargātas, un pilsoņi var uzstāties tiesā pret iestādēm un amatpersonām, kas ir kavējušas vēlēš. ties. izlietot.

Jāatzīst, ka Labanda uztvērumš vēlēšanu tiesībai neatņem viņas subjektīvi tiesisko raksturu.

Šai statusā ietilpst arī pilsoņa tiesība uz valsts dienestu. Protams, ka to var apstrīdēt tai nozīmē, ka neviens pilsonis nevar noteikti pretendēt uz kādu konkrētu amatu. Bet - pilsonim ir gan subjektīvi publiska tiesība līdzīgos apstākļos (piem., ar vienādu izglītību, stažu) kandidēt, sacensties uz kādu amatu.

Tā tad, arī šai ceturtajā statusā mēs varam atrast subjektīvas publ. tiesības. Tādējādi pēc Jellineka uzskata, istas subjektīvas publ. ties. atrodamas tikai divos, bet pēc mūsu ieskata - vios četros statusos.

§ 11.

ADMINISTRĀTĪVO TIESĪBU OBJEKTI.

Jautājums par administratīvo tiesību objektiem nav izpelnījies sevišķu ievērību, jo ko var teikt par tiesību objektiem vispār, to pašu varam teikt arī par administratīvo tiesību objektiem. Administratīvo tiesību objekti sastāda vienu daļu no t.s. publisko tiesību objektiem, bet sevišķas īpatnības pie viņiem neatrodam. Tos sadala, tāpat kā vispār tiesību objektus, 2 lielākās grupās:

- 1) lietas un
- 2) personu darbība.

PUBLISKĀS LIETAS.

Lietas ir atsevišķi nodalītas materiālās pasaules daļas, kurām ir sava nozīme jūridiskajā apgrozībā. Publisko tiesību novadā arī attiecībā uz lietām mazāk manamas ir privātsaimnieciskās intereses, bet dominē vispārības interešu jeb publ. tiesisks raksturs.

Publisko tiesību objektus - publ. lietas iedala trijās kategorijās:

- 1) lietas ārpus apgrozības (res extra commercium)
- 2) lietas, kas atrodas valsts īpašumā un
- 3) lietas, kas nodotas publiskā lietošanā (res publicae in publico usu destinatae).

Lietām ārpus apgrozības administratīvo tiesību nozarē piekrit maza nozīme. Tām ir lielāka nozīme starptautiskās tiesībās (starptautiskās upes, jūras, t.s. gaisa jūra). Arī valsts tiesībām te ir sava piekritība (t.s. teritoriālie

ūdeņi). Tomēr nevar teikt, ka šīs res extra commercium uz administratīvām tiesībām nepavisam neattiecas. Piemēram, attiecībā uz "gaisa jūru" - viena daļa būs noteikta attiecīgās valsts likumos, bet viena daļa būs atstāta arī administratīvām iestādēm (uzraudzība par gaisa satiksmi).

Admin. tiesībām gan ir daudz vairāk darīšanas ar valsts īpašumā un publiskā lietošanā nodotām lietām.

Pie lietām, kas nodotas publiskā lietošanā, pieder publiskie satiksmes ceļi, publiskie laukumi, gar dažiem publ. satiksmes ceļiem atstātā josla (gar ūdens ceļiem t.s. tauvas josla), muzeji, kas brīvi pieejami u.t.t. Šo lietu latīņu nosaukums - res publicae in publico usu destinatae. Saprotams, ka šīs lietas jālieto saskaņā ar to mērķi, kam viņas nolemtas. Nevar uz publiskiem satiksmes ceļiem rīkot sapulces vai uzcelt telti un nomesties tur uz dzīvi tā, kā tas traucētu satiksmi.

Kam tad nu pieder šīs publiskās lietas? Idejā te meklēts dot atbildi, ka visa attiecīgā tauta jāuzskata par īpašnieku. Politīvie likumi mums tomēr gandrīz visur dod noteiktu atbildi, ka šīs lietas ir valsts īpašumā vai pašvaldību īpašumā. Valsts, bez šaubām, var iznīcināt kādu dzelzceļu vai šoseju un dot tiem jaunu virzienu. - Vispār pieņemts, ka šīs lietas nevar pāriet privātā īpašumā, bet tas tomēr nav absolūts princips, jo jāņem vērā, ka šīs lietas var pārveidoties. Viegli iespējams, ka pilsēta iznīcina vecu tirgus laukumu, nolemj to apbūvēt, sadala un pārdod. Tāpat viegli iedomāties, ka kādai šosejai dod jaunu virzienu un attiecīgo zemes strēmeli pārdod.

Trešā kategorija ir t.s. valsts īpašums, labāk teikt publiskais īpašums, jo tas ir plašāks jēdziens, kurā ietilpst arī pašvaldības īpašums.

Kā valsts tā arī pašvaldības īpašumā izšķir 1) fiskālo īpašumu un 2) administratīvo īpašumu.

Ar fiskālo īpašumu saprot visu īpašuma kompleksu - visas valsts zemes, valsts meži, valsts ēkas, viss valsts ēku inventārs, valsts iestādes, valsts kapitāli, vārdu sakot - viss īpašumu komplekss. Šim īpašumam jātiek uzturētam tālāk, lai viņš iespējami ilgi kalpotu savam plašajam mērķim. Bet laiku pa laiku tiek atdalītas mazākas daļas noteiktiem konkrētiem mērķiem: naudas summas budžeta kārtībā tiek nodotas zināmu iestāžu rīcībā noteiktiem mērķiem: inventāra iegādāšanai, algu izmaksai, remontiem u.t.t. Tas ir administratīvais īpašums, kas uz likuma pamata individuālizēts un sadalīts starp iestādēm un amatpersonām. Tagadējās valstīs tas notiek budžeta kārtībā. Bez likumīgi apstiprināta budžeta nevar fiskālo īpašumu izlietot.

Kas zīmējas uz publiskā lietošanā nodotām lietām, tad vispārējais princips ir bezmaksas lietošana. Bet ir iespējams vēl citāds lietošanas veids - ar atlīdzības ņemšanu par lietošanu. Piemēram, pēc jaunas šosejas vai tilta uzbūvēšanas attiecīgā publiskā vara noteic nelielas maksas ņemšanu. Arī par tirgus laukuma lietošanu pilsēta parasti ņem zināmu maksu. Maksas ņemšanas veids var būt dažāds. No lauciniekiem, kas uz tirgu uzbrauc pa retam, ņem vienreizējas maksas, bet no tirgotājiem, kas tur tirgojas pastāvīgi, maksu ņem ne katrreiz, bet zināmos starplaikos lielāku maksu. Lai gan laukums ir publisks, viena daļa te tiek jau individuālizēta. Uzraudzība pār šo lietu lietošanu nodota administratīvām iestādēm.

PERSONU DARBĪBA.

Tiesību objektu otru lielu grupu sastāda personu darbība. Par to plašāk skat. § 24.

§ 12.

PUBLISKĀS IESTĀDES.

Ar jautājumu par publiskā lietošanā nodotām lietām cieši saistās jautājums par p u b l i s k ā m i e s t ā d ē m.

Ar publisku iestādi mēs saprotam tiesību subjektu un objektu apvienojumu kopīgam publiskam uzdevumam. Parasti uzdevums ir ilgstošs - apkalpot kādas publiskas intereses. Var arī teikt, ka publiska iestāde ir uz likuma pamata radīta amata personu organizācija noteiktu publisku funkciju veikšanai (doc. P. Mucinieks).

Publiskā iestādē izšķir 3 elementus:

- 1) t i e s i s k o s l ī d z e k ļ u s
- 2) p e r s o n ā l o s a s t ā v u
- 3) m a t e r i ā l o s l ī d z e k ļ u s

Tiesiskie līdzekļi ir tas pamats, uz kuŗa nodibināta un pastāv katra publiska iestāde. Neviena iestāde nevar rasties tikai faktiski. Varētu to iedomāties tikai kādu pārgrozību vai revolūciju laikmetos, bet arī tad pēc nekārtību nomierināšanās jaunā vara centīsies dot jauniem institūtiem kādus tiesiskus pamatus. Normālos apstākļos ir vajadzīgs ar likumu vai no likuma atzītu citādu aktu noteikt, ka tāda un tāda iestāde tiek noorganizēta ar tādiem un tādiem uzdevumiem un personālo sastāvu. Tādus noteikumus dažās valstīs var izdot valšķu galvas (Somijā), ministru kabinets (pie mums ārlietu ministrijā nesen radīts jauns departaments). Arī uz pilsētas domes lēmuma pamata var rasties jauna iestāde. Pa lielākai daļai tomēr pamats ir likums.

Otrs elements ir personālais sastāvs. Jūristam pietiktu ar tiesiskiem līdzekļiem vien, lai tas teiktu, ka tādā un tādā valstī pēc jaunās administratīvās iekārtas ir tādi un tādi organi. Bet reālā dzīvē ar to nepietiek, jo tikai amatpersonas ir tās, kas uzdevumus izpilda. Protams, ka personāla iecelšana notiek uz tiem pašiem tiesiskiem pamatiem.

Bet ja iestāde darbojas ilgstoši, tad ir vajadzīgi materiālie līdzekļi. Vajadzīgas savas telpas, inventārs, algas. Bez materiāliem līdzekļiem darbs normālos apstākļos nav iedomājams. Tikai ārkārtīgos apstākļos iespējams, ka publiska iestāde darbojas kādu laiku bez materiāliem līdzekļiem (Latvijas pirmais ministru kabinets kādu laiku sapulcējās viesnīcā, privātdzīvoklī vai arī dzelzceļa vagonā).

Tiesiskā valstī publiskās iestādes dibināšanai un darbībai ir nepieciešams vispārējs vai speciāls likums, kas nosaka iestādes uzbūvi un tās amata personu kompetenci. Iestādes darbība var būt norobežota vienīgi ar publisko tiesību lauku, kad iestāde ietilpst valsts iestāžu sistēmā, bet nebauda jūridiskas personas tiesības privāto tiesību sfairā, piem., darba inspekcija, apr. policija. Ja iestādes darbība domāta arī privāto tiesību laukā, tad likums tai bez publiskās varas piešķir vēl jūridiskas personas tiesības, piem., pilsētu un pagastu pašvaldības. Beidzot, publiskās iestādes darbība var būt norobežota ar privāto tiesību sfairu, kad tai nav publiskas varas, piem., autonomie uzņēmumi. Vēsturiski pirmās grupas publiskās iestādes ir vecākās un arī vairāk izplatītas tagadnes valstī. Parasti tās pilnīgi ietilpinātas valsts iestāžu sistēmā, un pārvaldes iestādes bez tam pakļautas administratīvai hierarhijai. Turpretim otrās un trešās grupas publiskās iestādes veidojas jaunākos laikos, un tām piekrīt plašāks vai šaurāks patstāvīgas rīcības lauks. Tā pašvaldības iestādes un autonomos uzņēmumus valdības amata personas gan pārrauga, bet nevar dot viņu vietā savus rīkojumus. Šādu patstāvīgu publisko iestāžu vajadzība izskaidrojama ar jauniem valsts uzdevumiem, kas prasa īpatnējus pārvaldes veidus. Sevišķi tas sakāms par valsts uzdevumiem, kas saistīti ar vietējo iedzīvotāju prasību apmierināšanu, tāpat mākslas un kultūras, rūpniecības, tirdzniecības un lauksaimniecības darbību.

Publiskas iestādes nodibināšana un pastāvēšana necieš nekādus iebildumus no atsevišķām privātpersonām. Publiska iestāde var nodibināties un pastāvēt arī pret privātu personu gribu. Privātper-

sonu iebildumiem šē nav nekādu juridisku sekū, bet labākā gadījumā tiem var būt vienīgi informatīva nozīme. Citādi tas ir ar privātām iestādēm. Ja pie to dibināšanas citas personas ceļ iebildumus, tad tiem ir noteikti jūridiska nozīme, un pastāv princips, ka privātas intereses ir vienvērtīgas.

Katrai publiskai iestādei ir sava t.s. iestādes p o l i - c e c j i s k ā v a r a, kas parasti ir uzticēta iestādes priekšniecībai. Tas nozīmē to, ka iestādes priekšniecībai ir tiesība vadīt un rīkot iestādes darbu un uzturēt kārtību. Šai kārtībai ir padota arī tā privātā publika, kas griežas attiecīgā iestādē. Iestādes priekšniecība var likt izraidīt no iestādes telpām personas, kas ceļ nekārtības. Ja ar to nepietiek, tikai tad priekšniecība griežas pie vispārējās policijas, lai tā nodibina kārtību. Jāatzīmē arī, ka publiska iestāde nes arī zināmas s a i s t ī - b a s, jo tā pastāv publikas interesēs. Iestādei ir jāapkalpo publikas vajadzības, kuŗu dēļ šī iestāde pastāv.

Vispārējais princips ir tas, ka publiskās iestādes pieejamas vai nu pilnīgi brīvi vai uz vienādiem noteikumiem visiem pilsoņiem. Dežs iestādes jālieto pat obligātoriski, piemēram pamatskola. Protams, ka tādā gadījumā lietošana ir bezmaksas. Tādā daļā publisko iestāžu ir tādas, kas valstij vai attiecīgai pašvaldībai dod zināmu ienākumu (dzelzeļi). Vispārējais princips tomēr tāds, ka galvenais ir - apkalpot publiskās intereses. (Amerikas Sav. Valstis tas tiktālu izvests, ka pasta nedod nekādu ienākumu). Ja pie mums valstij no zināmām iestādēm jāiegūst ienākumi, tad tas attaisnojams ar to, ka citām iestādēm valstij jāpiemaksā (skolām, tiesām). Ar to arī publiskās iestādes atšķiras no v a l s t s u z ņ ě m u m i e m. Valsts un pašvaldību uzņēmumu (valsts muižas vai mežu saimniecība, elektriskā iestāde, gāzes iestāde) nolūks arī ir kalpot publikas vajadzībām, bet jau citādi kā tas ir ar publiskām iestādēm. Publiskie uzņēmumi kalpo publikai tikai ne-tiešā ceļā tādējādi, ka dod valstij ienākumus.

KONCESIONĒTAS IESTĀDES. MONOPOLI.

Koncesija ir akts, ar ko kāda publiska uzdevuma izpildīšanu nodod kādai privātai personai, privātai iestādei, koncesionāram. Valsts vai pašvaldības iestādes nereti izdod privātpersonām vai sabiedrībām dzelzceļu, autobusu, tramvaja satiksmes, elektrības, gāzes, ūdens piegādes u.c. koncesijas. Šais gadījumos mums ir darīšana ar koncesionātu p u b l i s k u d i e n e s t u (doc. P. Mucenīks), jē attiecīgā iestāde nevien kontrolē privātā uzņēmēja darbību, bet arī izstrādā darbības noteikumus, piem., Latvijas dzelzceļu likuma noteikumiem ir pakļautas arī privāto sabiedrību dzelzceļa līnijas, lai gan tos izdod un groza likumdevēja iestāde, neievērojot privāto sabiedrību vēlēšanos.

Patī koncesija no jūridiskā viedokļa uzskatāma par vienp. akta un līg. apvienojumu, jo: a) koncesijā atrodam izpildāmā publiskā dienesta vispārēju nokārtojumu, piem., koncesionāra tiesības un pienākumus dzelzceļa satiksmes uzturēšanā pret valsti, darbiniekiem un privātpersonām; tāpēc svarīgākās koncesijas izdod likumdošanas kārtībā; b) koncesijā nosaka koncesionāra mantiskās attiecības pret valsti, piem., pēc kāda laika dzelzceļa līnija nododama valstij un ko par to saņem koncesionārs. Koncesionētā publiskā dienesta vispārējās noteikumus var grozīt vienpusīgi attiecīgā valsts iestāde, bet mantiskās attiecības nokārtojamas ar līgumu. Ja valsts anulē koncesiju, tās pienākums ir atlīdzināt koncesionāra ieguldīto kapitālu saskaņā ar koncesijā ievestiem noteikumiem.

Lai pavairotu savus ienākumus, valsts nereti m o n o p o - l i z ē kādu rūpniecības vai tirdzn. nozari, pārņemot to pilnīgi savās rokās un nepieļaujot šai nozarē darboties privātiem uzņēmumiem. Monopolu valsts var ievest nevien fiskālos, t. i. peļņas nolūkos, bet arī aiz citiem iemesliem, piem. tautas veselības aizsardzības nolūkā (degvīna monopols) u.t.t.

Ievērojot to, ka valsts ar attiecīgu finanču politiku (piem. augstiem nodokļiem) zināmā nozarē privātuzņēmēju darbību var padarīt par neiespējamu, tai pašā laikā subsidējot savus uzņēmumus,

nereti var rasties tāds faktiskais stāvoklis, kas pēc būtības neatšķiras no monopola. Zināmu monopolu valsts var izmantot pati vai arī pret atlīdzību nodot kādam privātuņēmumam.

§ 13.

VALSTS LEĢISLĀTĪVIE, JŪRISDIKTĪVIE UN ADMINISTRĀTĪVIE ORGANI.

Valsts uzdevumus veic un šiem uzdevumiem atbilstošās funkcijas realizē cilvēki, kuriem likumos noteiktā kārtībā ir uzdota vai uzticēta šo uzdevumu izpildīšana. Šos valsts uzdevumu veikšanai nodarbinātos, publisko kalpību nesējus cilvēkus apzīmē gan par valsts organiem, valsts iestādēm, amata personām, aģentiem u.t.t. Ar organiem šo saprātīsim tāsa amata personas, kam ir sava jūridiskā kompetence, sava noteikta amata vara, kas var lemt, izšķirt jautājumus, dot rīkojumus u.t.t. Šādu amatpersonu jeb valsts un pašvald. organu ir diezgan daudz, un tie visi sastāda grupu, kas stāv vidū starp valsti un pašvaldībām, kā jūridiskām personām, no vienas puses un pilsoņu kopumu no otras puses.

Palūkosimies tagad, kādas attiecības pastāv starp valsts varas funkcijām un valsts organiem, kuriem šīs funkcijas uzticētas, citiem vārdiem, kādējādi tagadējās valstīs starp valsts varas organiem ir sadalīta valsts uzdevumu veikšanai nepieciešamā darbība. Monteskjē ieskatīja par idēālu tādu iekārtu, kur katra valsts varas funkcija ir uzticēta atsevišķam valsts organam (vai noteiktu valsts iestāžu grupai) tādējādi, ka katrs organs izpilda savu funkciju pilnos apmēros un neņem pozitīvu dalību citiem organiem uzticēto funkciju realizēšanā. Tā ir racionāla schēma, un tāpat kā Monteskjē viņu uzstādīja trim valsts varas funkcijām - likumdošanas, izpildu un jūrisdikcijas, tāpat tamlīdzīgu racionālu schēmu varētu uzstādīt sīkākam valsts varas funkciju sadalījumam (§ 4.) un šīs funkcijas realizējošiem organiem. Bet dzīvēmēs nekur tādu pēc kādas racionālas receptes izveidotu valsts organu sistēmu neatrodām, jo valsts organi ir radušies un izveidojušies pamazām, vēsturiskā attīstības gaitē, līdz ar valsts uzdevumu un funkciju rašanos un veidošanos. Tāmdēļ nereti jaunradušās funkcijas ir tikušas uzticētas jau pastāvošiem organiem, līdzās viņu agrākajām funkcijām. Tā, sākumā parasti jūrisdiktīvā sodošā funkcija ir tikusi uzdota tiem pašiem organiem, kuri jau realizēja administratīvi policejisko vai adm. saimniecisko funkciju, vai dažreiz pat visas šīs funkcijas kopā. Tas iespējams tāpēc, ka mazattīstītā valstī nav vēl skaidri un noteikti norobežoti ne valsts uzdevumi, ne šiem uzdevumiem atbilstošās funkcijas. Vēlāk, valsts uzdevumiem paplašinoties un funkcijām attīstoties, notiek funkciju diferencēšanās, organu pārveidošanās piemēroties funkcijām, tiek izvesta zināma darba dalīšana organu starpā. Bet šis process parasti norisinās neapzinīgas pamazītnošanas pārveidošanās kārtībā vēsturiskā attīstības gaitē. Tāmdēļ velti būtu meklēt tagadējās valstīs kādu stingri loģiski izveidotu valsts organu un valsts funkciju sadalīšanas racionālu sistēmu.

Monteskjē schēma, pēc kuras katra valsts varas funkcija uzticēta noteiktam valsts organam un vienīgi no viņa tiek realizēta, tagadējās valstīs gandrīz neatrod pielietošanu. Vienīgi jūrisdiktīvās funkcijas gandrīz pilnos apmēros ir uzticētas tiesu iestādēm, kas savukārt nemaz nepiedalās citu funkciju realizēšanā. Citas valsts varas funkcijas mēdz būt vairāk vai mazāk sadalītas starp vairākiem organiem, ar ko, no otras puses, gandrīz katrs no ievērojamākiem valsts varas organiem piedalās vairāku funkciju realizēšanā. Neskatoties uz to, visumā kā loģislātīvo, jūrisdikto, tā adm. darbību varam no formāla viedokļa piesaistīt katru attiecīgajiem (t.i. likumdošanas, tiesu un adm.) organiem. (Adm. darbība formālā nozīmē, § 4.).

TEORIJA PAR VALSTS ORGANU JŪRIDISKO DABU.

Par valsts organiem atzīmēsim tikai 2 valdošās teorijas, vācu un franču teoriju.

Vācu teorija ir organiska rakstura. Valsts organu stāvoklis esot tāds pats kā bioloģiska organa stāvoklis organismā. Bioloģiska organisma organs nevar darboties patstāvīgi, tas izpilda tikai visa organisma funkcijas. Tāpat tas esot ar valsts organiem. Bioloģiskā organismā nav tiesisku attiecību, bet ir tikai organiskas attiecības. Ja nu valsts organus pielīdzina bioloģiskiem organiem, tad jāslēdz, ka valsts organu nav tiesību subjektu, tiem nav sava tiesiskā statusa, bet tie ir tikai valsts sastāvdaļa. Vācu valdošā teorija to arī tā pieņem un ieskata, ka starp valsti un viņas organiem pastāvot quasi organiska attiecības.

Šī vācu valdošā teorija mums nekādā ziņā nav pieņemama, jo tā jūristus noved viņiem pavisam svešajā bioloģijas laukā un rada jūrisprudencē lieku neskaidrību un nenoteiktību. Ja mēs piekristu tam, ka valsts organiem nav nekādas savas gribas, tad mums nebūtu iespējams šai virzienā konstruēt nekādas teorētiskas konstrukcijas uz kaut cik reāliem pamatiem.

Franču teorija jeb pārstāvības mandāta teorija, pretēji iepriekš apskatītajai, savai konstrukcijai neņem nekā no bioloģijas. Ja vācu teorija valsti uzskata par reālu ties. subjektu, tad franču jūristi atzīst valsti par ties. subjektu vienīgi idejā, t.i. tīri konstruktīvi. Viņi saka, ka, piem., Francija kā ties. subjekts esot tikai ērts apzīmējums 40 milj. lielajai franču tautai. Iziedama no organizētas tautas, šī teorija sāk meklēt organus uz tiesiskiem pamatiem, pie kam šos organus tikpat labi var saukt par valsts, kā par tautas organiem. Pirmais tāds valsts resp. tautas organs esot parlamentis. Tauta, to ievēlējama, to ir radījusi un devusi tam mandātu darboties viņas vārdā. Tas, ko pilnvarotais ir likumīgi darījis pilnvaras robežās, tiek pieņemts par paša pilnvaras devēja gribu, tāpēc arī parlaments kā pilnvarotais, izpaužot nevis savu, bet pilnvaras devēja gribu. Parlaments ievēl valsts prezidentu, un arī tas, lai gan netieši, esot tautas pārstāvības organs. Tāpat par tautas pārstāvības organu franču teorētiķi ieskata vēl ministru kabinetu, ko rada parlaments, sadarbībā ar valsts prezidentu. Turpretīm visas citas amatpersonas, kuŗas iecēlis amatā, piem., ministru kabinets, franču teorija vairs nesauc par tautas pārstāvjiem, bet par aģentiem. Šie aģenti visās vietās un lietās paužot jau savu un ne vairs tautas gribu. Paliekot pie valsts, kā jūridiskas personas, konstrukcijas, tādā kārtā iznāk, ka īstie valsts organi ir tikai pārstāvības organi.

Kā redzam, šī jau ir tīri jūridiska teorija, te iet runa jau par jūridiskām attiecībām. Kā tāda, tā mums ir vairāk pieņemama par iepriekšējo tomēr arī šo var aplūkot kritiski:

1) Papildinot šo teoriju jāaizrāda, ka vidū starp tautu un tās ties. pārstāvības organu stāv vēl polītiski pilntiesīgo pilsoņu kopums jeb elektorāts. Šim elektorātam gan nav nekāda tautas mandata, bet tas ir pašas tautas sastāvdaļa, un attiecībā uz viņu varētu lietot apzīmējumu quasi organus plašākā nozīmē.

2) Var apšaubīt valsts organu šķiršanu pārstāvības organos un aģentos. Franču teorijas pārstāvības organu rindu varētu turpināt bezgalīgi, un nav nekāda pamata apstāties pie pārstāvības organa trešā pakāpē - ministru kabineta, viņa ieceltos ierēdņus jau nosaucot par aģentiem. Īstenībā it visas iestādes un amatpersonas ar savu amata varu ir jāuzskata par valsts organiem.

Vai valsts organi ir tiesību subjekti?

Valsts organiem ir zināmas attiecības no vienas puses ar valsti, no otras puses - ar pilsoņiem. Valsts organu attiecības ar valsti ir tiesiskas attiecības, jo organiem ir zināmas tiesības un pienākumi valstij pretīm, kas izriet no pastāvošiem likumiem. Bet - kāds ir valsts organu stāvoklis attiecībās pret pilsoņiem?

Ja organiem būtu pašiem sava griba, tad tos varētu ieskatīt par ties. subjektiem. Franču teorija apgalvo, ka valsts organi, stādamies sakaros ar pilsoņiem, izpaužot ne savu, bet gan valsts gribu, un tiesiskas attiecības nodibinoties starp pilsoņiem un pašu valsti, nevis starp pilsoņiem un valsts organiem, jo pēdējiem neesot savas patstāvīgas jūridiskas eksistences. Turpretīm t.s. aģenti, kuru rīcībā izpaužoties viņu pašu griba, būtu jāuzskata par ties. subjektiem. Ja kāds no valsts organiem būtu rīkojies nelikumīgi, tad mēs viņu nevarētu vainot, jo viņš ir tikai valsts gribas izteicējs, no kā būtu jāsecina, ka pati valsts ir rīkojusies nelikumīgi!

Tādas ir konsekvences, kas izriet no franču valsts organu teorijas un kuŗas mums nekādā ziņā nav pieņemamas.

Mums jāatzīst, ka valsts organa darbībā, kā likumīgā, tā nelikumīgā, ir izteikusies vienmēr paša šī organa un nevis valsts griba. Un tiešām, privāto tiesību laukā pilnvarotā persona rīkojas jūridiski gan pilnvaras devēja vārdā (kas ir tikai jūridiska konstrukcija), bet reālā veidā pie dažādo aktu noslēgšanas parāda savu gribu. Tāpat arī publisko ties. laukā visas amata personas, rīkodamās katra savas kompetences robežās, reāli izpauž savu gribu, un tikai jūridiska konstrukcija liek to pieņemt par valsts gribu. Tāpēc visi valsts organi ir uzskatāmi par ties. subjektiem un pēc sava statusa ierindojami vidū starp valsti un pašvaldībām, kā vienu ties. subjektu grupu, un pilsoņu kopumu.

Valsts pati, kā ties. subjekts, nemaz nevar pretlikumīgi rīkoties, jo tikai likumīgos aktus pieņem par tādām, kuŗos izpaustā griba sakrīt ar valsts gribu. Tāpat kā pastāv princips par monarcha neatbildību "the King can do no wrong", tā varētu arī attiecībā uz valsti teikt, ka "the state can do no wrong".

ADM. ORGANU SISTĒMA. TERRITŪRIĀLAIS UN REĀLAIS PRINCIPS ADM. DARBĪBAS SADALĪŠANA.

Personas, kuŗas atrodas publiskā dienestā, nedarbojas izolētā veidā, bet gan dažādās iestādēs, dažādos organos, - ietilpinātas vienā administratīvā organizācijā. Iestādes jēdzienā ietilpst t.s. tiesiskie līdzekļi un personālais sastāvs. Tagad aplūkosim admin. organizāciju tikai tiktāl, cik mums ņemamas vērā personas.

Atkarībā no personālā sastāva izšķir:

- 1) vienpersonīgus organus,
- 2) daudzpersonīgus organus.

Ir arī tādas amatpersonas, kas darbojas tikai vienas pašas par sevi. Tad varam runāt par vienpersonīgiem organiem. Bet pa lielākai daļai personas darbojas vairākas kopā un tādā gadījumā runā par daudzpersonīgiem organiem.

Daudzpersonīgie organi savukārt dalās:

- 1) Kollēģiālie organi
- 2) birokrātiskie organi.

Par vienpersonīgiem organiem pavisam šaurā nozīmē saprotam tādas amatpersonas, kas darbojas bez kādas sakarības ar citām iestādēm. Bet tie ir pavisam izņēmuma gadījumi.

Turpretīm par vienpersonīgiem organiem plašākā nozīmē saprotam arī tādus organus, kas savā darbībā gan saistīti ar citiem darbiniekiem, bet kuŗi ir vienpersonīgi lēmēji organi katrs savas kompetences robežās un tādu ir jau diezgan daudz. Tie ietilpst arī ministri, kā resoru vadītāji. Citi ministrijas darbinieki gan lietas sagatavo un vēlāk arī izpilda, bet lēmējs organs ir ministrs viens pats. - Tādi pat ir arī aprinķu priekšnieki un policijas prefekti katrs savas kompetences robežās, kaut gan tie arī ir padoti iekšlietu ministriem. Turpretīm ministrs, kā kabineta loceklis, ir daudzpersonīga, kolleģiāla organa loceklis.

Kollēģiālais princips.

Ja palūkojamies uz daudzpersonīgiem organiem, tad te mēdz izšķirt divus organizācijas principus: kollēģiālo principu un birokrātisko principu.

Ar kollēģiālo principu administratīvā organizācijā vai vispār publisko darbinieku organizācijā saprot tādu principu, kur vairāki darbinieki, uz līdzīgiem pamatiem apvienoti vienā organizācijā ar līdzīgu tiesiskumu stāvokli un līdzīgiem uzdevumiem, visi koīgi veic kādu kopīgu uzdevumu, vienalga, vai tas ir padomdevējs vai lēmējs orgāns. Protams, arī te var izvest zināmu darba dalīšanu tīri aiz lietderības. Piemēram, tiesā vienam no locekļiem tiek uzdots iepriekš iepazīties ar lietu un par to referēt tiesas sēdē. Bet nevienam te nav svarīgāka balss nekā citam. - Tas pats paliek spēkā arī administratīvajām iestādēm. Admin. darbības laukā kollēģijas tagad gan retāk atrodamas un parasti arī tikai kā padomdevējas kollēģijas.

Turpretīm 17. un 18. g. s. kollēģijas kā lēmēji orgāni sastopamas bieži. Pēteris Lielais taisni ievēda tādu principu, ko tas bija pārņēmis no Zviedrijas. Kā iemesls tam pievests tas, ka kollēģija var daudz vispusīgāk ar lietu iepazīties, vispusīgāk apgaismot. Vēl otrs motīvs: Pēteris Lielais atrada, ka kollēģiju grūtāk piekukuļot nekā vienu personu. Viņam pieraksta izteicienu: "V jēdinom lice ne bez grecha" (Viena persona nevar būt bez grēka). Kukuļņemšana bija savā laikā ļoti izplatīts netikums ne tikai Krievijā, bet arī citur.

Bet sākot ar 19. g. s. redzam, ka visur kollēģijas kā lēmēji orgāni administratīvā darbā tiek atmestas, un diezgan īsā laikā, bez ilgas vilcināšanās. To vietā ievēd atkal vienpersonīgus orgānus. Agrākās kollēģijas pārorganizē par ministrijū. Krievijā tās ievēda Aleksandra I valdīšanas sākumā, jau ar 1801. gadu. Tas izskaidrojams ar visiem tiem savilņojumiem, kuriem par pamatu bija franču lielā revolūcija un Napoleona kari. Visur meklēja pēc jauniem darbības principiem. Atrada, ka kollēģijas nav piemērotas kā lēmēji orgāni tur, kur vajadzīga dažreiz stēidzīga un notēiktā darbība. Kollēģijas raksturā jau ietilpst tas, ka lietas rit gausāk. Tiesā, kur galvenais ir lietas vispusīga noskaidrošana, palika kollēģiālītātes princips. - Bez tam kollēģijām pārmet, ka viņas maza zinā atbīldības sajūt u. Katrs no kollēģijas locekļiem var teikt "Man jau tur nebija tā noteikšana. Vairākums tā nolēma". Īstenībā atsevišķs loceklis atbīdību no sevis var ņemt tikai tad, ja tas noteikti paziņo un liek ierakstīt protokolā, ka tas paliek pie savām atsevišķām domām.

Kā kollēģiāls lēmējs orgāns vēl ir sastopams tikai ministru kabinets, jo ministru kabinetam jautājumi jāizšķir vispusīgi. Citādi kā administratīvi lēmēji orgāni kollēģijas sastopamas ļoti reti. Krievijā pēc 1917. g. revolūcijas kollēģijas tika ievēstas kā lēmēji orgāni gubernās (t. s. gubernās komisariāti, sastāvoši no 3 personām). Bet šis princips tur ilgi nepastāvēja.

Tīrā kollēģijā arī priekšsēdētājam nevar būt lielākas tiesības nekā locekļiem. Vistīrākā kollēģija būs tāda, kur nav pastāvīga priekšsēdētāja, bet sēdes vada pārmaiņus visi locekļi. Ja priekšsēdētājam ir kādas plašākas tiesības pie jautājumu izlemšanas (t. s. izšķirošā balss), tad kollēģiālītātes princips jau tiek vājināts. Ja balss dalās vienādi, tad priekšsēdētāja balss ir izšķirošā. Bet arī te var būt vairākas pakāpes. Ja priekšsēdētāja balss ir izšķiroša tikai pie otrreizējas nobalsošanas, tad kollēģ. princips vājināts mazāk. Prūsijā t. s. apriņķu un iecirkņu komisijās (Kreisauerschuss, Bezirksausschuss) priekšsēdētājs zināmos gadījumos var viens pats nostāties pret visu kollēģiju un pārnest lietu augstākā instancē. Te kollēģiālītātes princips jau stipri vājināts. Pie mums apriņķu valdes bija kollēģiāli orgāni, bet priekšsēdētāju iecēla iekšlietu ministrs, un pēdējais varēja pat apturēt apriņķu valdes lēmumu un rīkoties zināmos gadījumos kā vienpersonīgs orgāns.

Kas zīmējas uz personālo sastāvu, tad kollēģija ir iespējama jau no 2 personām. Senā Romā konzuli bija kollēģija no 2 locekļiem. Bet ja rodas nesaskaņas, tad darbība tiek bremzēta. Tāpēc radās doma, ka kollēģijai vislabāk sastāvēt no nepāru skaita locekļiem.

Kollēģijas sastopam vēl mūsu dienās gan kā lēmēju, gan kā

padomdevēju organus, kādos trijos veidos:

1) tīri padomdevēji organi.

a) Kollēģiāli organi, kas sastāv tikai no attiecīgas iestādes aktīvajiem darbiniekiem, piem., nodaļu vadītāju kollēģija - padome. Tāda piemērs bija agrākā dzelzceļu virsvaldes padome, kas jautājumus vispusīgi iztirzā un pēc tam nodod vienpersonīgam organam izlemšanai. Arī mūsu izglītības ministrijā kādu laiku pastāvēja līdzīgs padomdevēja organs.

b) Padomdevēji organi, kas sastāv gan no attiecīgas iestādes darbiniekiem, gan arī no sabiedrības pārstāvjiem. Šādi padomdevēji organi ir plašāki, tie ir jaukta sastāva, un tos parasti sauc par padomēm, piem. Teātru padome pie izglīt. ministrijas, Mākslas padome, savā laikā Finanču padome pie finanču ministrijas.

Tā kā pirmā tipa padomēs ietilpst vienīgi attiecīgās nozares speciālisti, tad tam ir ļoti liels faktiskais iespaids, un to lēmumus parasti ievēro. Turpretīm jauktā tipa padomēs parasti neietilpst attiecīgo jautājumu speciālisti, tāpēc viņu lēmumiem ir vairāk informācijas raksturs.

Bij. Krievijā pastāvēja t. s. m i n i s t r u p a d o m e s, kurās iegāja iestāžu b i j u š i e aktīvie darbinieki, kas gan nebija pensionēti un skaitījās vēl valsts dienestā.

2) Reizē padomdevēji un dažās speciālās lietās arī lēmēji organi.

Tie ir pēc savas darbības (Francijā) un arī pēc sava sastāva (Vācijā) j a u k t i organi. Kā lēmēji organi tie ir pirmās vai otrās instances administratīvās tiesas organi, bet viņiem mēdz būt uzticēta arī t. s. padomdevēju loma. Tāda bija Francijā līdz 1927. g. prefektūras padome, tagad starpdepartamentu padome, Prūsijā apriņķu (Kreisauausschuss) valdes, kā padomdevēji organi pie landrāta un iecirkņu valdes (Bezirksausschuss), kā padomdevēji organi pie oberprezidenta.

Lietas, kas nonāk šo iestāžu caurskatīšanā, ir divējāda rakstura:

2) lietas, kas pirms izlemšanas o b l i g ā t o r i s k i ir jānodod šo organu caurlūkošanai. Šo lietu gan parasti nemēdz būt daudz.

2) lietas, kurās lēmējs organs p ē c s a v a i e s k a t a var nodot vai nenodot padomdevējai kollēģijai caurlūkošanā.

Abos gadījumos kollēģija tomēr ir un paliek padomdevējs organs, kas pieņem attiecīgajās lietās tikai a t z i n u m u s, nevis lēmumus.

Birokratiskais princips.

Mēs varam runāt par vienpersonīgiem un kollēģiāliem organiem, bet par b i r o k r a t i s k i e m organiem šādā nozīmē runāt nevar. Varam tikai runāt par birokratiskām i e s t ā d ē m, arī par b i r o k r a t i s k u s i s t ē m u tai nozīmē, ka vienpersonīgi un daudzpersonīgi organi ir saistīti kopējā darbā pēc birokratiskā principa. Nedrīkstam sajaukt iestādes jēdzienu ar organa jēdzienu, jo iestāde var aptvert dažādus organus. Piem., ministrs ietilpst arī tai iestādē, resorā, kura priekšgalā viņš stāv, bet pirmā kārtā viņu mēdz atzīmēt kā vienpersonīgu organu.

Kā jau pats birokrātijas vārds (no franču "bureau" un grieķu "kratos") liecina, birokrātiska iestāde ir vedama sakarā ar kanceleju, kur vairākas personas dara organizētu, sadalītu darbu.

Šāds organizēts darbs, ko dara vairākas personas, kļūst par nepieciešamu valsts attīstības zināmā pakāpē, kad valsts darbu vairs nevar veikt tik primitīvi, kā tas bija senos laikos, kad visu darbu provincē veica pats administrators ar saviem nedaudzajiem palīgiem. Kad feodālās valstis tika iznīcinātas un uz to drupām radās lielākas valstis ar lielāku teritoriju un iedzīvotāju skaitu, tad nevarēja vairs iztikt ar agrāko administratīvo aparātu. Radās neatliekams uzdevums noorganizēt darba izpildīšanu uz darba dalīšanas pamatiem. Vispirms atdalījās lemšana no darba izpildīšanas. Sagatavošanas un izpildīšanas darbs kļuva plašāks, komplicētāks un nozīmīgāks, auga arī šī darba darītāju skaits. Tādējādi izveidojās t. s. birokrātija, kas burtiski nozīmē "kancelejas valdīšanu"

Birokratisko principu raksturo tādējādi, ka te lietas sa-
gatavošana atšķirta no lietas izlem-
šana un lietas izlemšana nodota vienpersonīgām
organam. Kancelejā lietas tiek sagatavotas, bet izlemj priekšnieks.
Panāts tā tad ir darba dalīšana.

Tagad administratīvā darba ļoti daudz un tas pēc sava satura
ļoti dažāds, tādēļ tāda darba dalīšana un speciālizācija ir pilnī-
gi nepieciešama. Nekur vairs neatradīsim tādus universālus zināt-
niekus, kādi tie bija agrāk. Tagad pat neatradīsim vairs zinātnie-
kus, kas pilnīgi būtu iepazinušies ar vienu priekšmetu. Tā piemē-
ram, labs zoologs nevar būt speciālists visās citās dabas
zinību nozarēs. Ja nepielauztu tālāku darba dalīšanu un speciāli-
zāciju, tad valsts darbība kvalitatīvi vairs nevarētu attīstīties;
varbūt tikai kvantitatīvi.

Jau tajā laikā, kad vēl nebija mašīnas, t.s. manufaktūrās
(no "manus" - roka) tika pierādīts, ka darbs ir ražīgāks, ja tas
tiek dalīts. Tik vienkāršu lietu kā kniepadatu var izgatavot lie-
lākā skaitā un labāk, ja viens tikai nocērt drāti, otrs sakārto,
trešais asina u.t.t. Arī t.s. Tailora sistēma patiesībā nav nekas
jauns. Tā tikai to pašu veco darba dalīšanas un speciālizācijas
principu lūko novest līdz lielākai pilnībai.

Ja dažreiz par birokratismu nosauc to, ka ierēdņi ir laiski
savā darbā, tad tas neietilpst birokratijas sistēmā kā tādā. Tas
ir nejuridiski teikts. Zināmi trūkumi var parādīties tad, ja šī
sistēma novesta par tālu. Pārāk tālu izvesta darba dalīša-
na notrulina pašu darba darītāju, ja tas to dara diendienā un gadu
gadā. Ja mazā iestādē, kur darba nav daudz, noliks kādu cilvēku,
kas tikai reģistrēs ienākošos rakstus, un otru, kas reģistrē tikai
izejošos rakstus, tad tiem var pietrūkst darba. Te, protams, jā-
pieņem tāda sistēma, kur darbs nav tik tālu sadalīts. Var jau gadī-
ties nepareizi izvesta birokratiskā sistēma, bet pati šī sistēma
vispār zināmos apstākļos mums ir nepieciešama.

Birokratiskai sistēmai pārmet, ka vienā pašā iestādē dažādas
nodaļas savā starpā sazinājas formālā kārtā, kas rada atkal itkā
lieku darbu. Protams, ka pie darba dalīšanas šī savstarpējā sazi-
nāšanās nav izbēgama, bet te var daudz kas būt pārspīlēts. Bieži
varbūt pietiktu ar nodošanu no rokas rokā.

Organi ar varu un organi bez varas.

Publikā diezgan plaši izplatīts uzskats, ka katram valsts dar-
biniekam ir zināma vara, un sevišķi, ja tam ir kāds formas uzvalks.
Tas izskaidrojams ar to, ka vienai daļai pat samērā zemu valsts
darbinieku tāda vara ir. Piemēram, policists. Tas pēc sava dienesta
stāvokļa ir zems ierēdnis, bet tam ir sava amata vara. Ja pilsonis
nepadosies policista dibinātam rīkojumam, tad tas būs pretojies
valsts amata personai. Tāpat dzelzceļa ierēdņiem ir sava amata va-
ra. - Bet ja saskaitīsim visus kopā, tad tādu ierēdņu ar amata varu
būs tomēr mazākā daļa. Kanceleju, biroju, nodaļu, departamentu dar-
binieki ir pa lielākai daļai valsts darbinieki bez kādas amata va-
ras. Departamenta direktors arī ir organs bez varas, jo departa-
ments pēc savas būtības ir kanceleja, kas sagatavo materiālus mi-
nistriem. Dep. direktoram lemlēmšanas vara ir tikai attiecībā uz da-
rāmo darbu, pretīm pārējiem kancelejas ierēdņiem. Šie ierēdņi, bez
šaubām, tomēr ir augstāki ierēdņi nekā policists vai dzelzceļa kon-
duktors. Ministriem, apriņķu priekšniekiem - tiem ir plaša amata
vara. No juridiskā viedokļa vara pieder katram organam, kuram ir
tiesība pieņemt saistošus noteikumus, lēmumus.

TERRITŪRIĀLAIS UN REĀLAIS PRINCĪPS UN TO KOMBINĒJUMS ADM. DARB. SADALĪŠANĀ.

Valsts organu itkā vertikālā novietojuma ziņā pazīstami koor-
dinācijas un subordinācijas principi, no kuriem pirmais parasti
valda tiesu iestādēs, otrs administratīvajās iestādēs. Turpretīm
varas sadalīšana horizontālā plāksnē var būt izdarīta pirmā kārtā
pēc t e r r i t ų r i ā l ā p r i n c i p a. Protams, ka ar va-
ras līdzekļiem nepārvalda teritoriju, bet gan iedzīvotājus, kas

uz šīs teritōrijas dzīvo. Liktos, ka te būtu ērts sadalījums pa rajoniem, jo visu teritōriju uz reizi ir gūti aptvert.

Ja mēs iedomājamies visu valsti sadalītu, tad ir loģiski, ka tā tiktu pārvaldīta no viena centra, t.i. galvas pilsētas. Šai administratīvajā centrā atrodas galvenās valsts pārvaldes iestādes, valsts vara no šejienes izplatās pa visu teritōriju.

Tomēr, no otras puses, nevaram iedomāties, ka valsts tiktu pārvaldīta no centra vien. Tāda pārvaldīšana no centra būtu iespējama vienīgi pavisam mazās valstiņās, kādas ir, piem., Andora, Monte-Karlo, San Marino, bet šādas mazas valstiņas ir tikai vēsturisks pārpalikums, tādu nav daudz. Tagad sīkās valstiņas ir apvienojušās lielās valstīs vai arī labi organizētās federācijās (Šveice, Amerikas Sav.V.). Šādas lielas valstis no centra vien pārvaldīt nevar. Ja arī valstij daži uzdevumi ir tādi, kas veicami vienādos apmēros visā teritōrijā (piem., skolu tīkls jāizstrādā tāds, lai visā valstī pirmmācības skolas būtu novietotas visiem pieejamās vietās, tāpat satiksmes ceļi jāierīko un jāekspluatē visā valstī), tad ir arī daudz tādu uzdevumu, kas prasa pēc sīkāka sadalījuma. Sevišķi labi tas ir saprotams, apskatot iestādes, kas domātas kārtības un miera uzturēšanai, piem., galvas pilsētas policija, lai cik labi tā arī būtu noorganizēta, nevar tomēr uzturēt mieru un kārtību visā valstī. Tāpēc saprotam, kāpēc šai horizontālajā plāksnē ir vajadzīga varas sadalīšana, vajadzīgi teritōriāli rajoni, kuŗos darbojas katrā atsevišķi adm. organi. Šis valsts adm. darbības sadalījums iecirkņos sakrīt ar feodālo varas dalīšanas principu, kur zināmai teritōrijai bija iecelts administrātors, kuŗa rokās atradās nedalīta visa adm. vara. Tas tā bija iespējams agrāk tāpēc, ka toreiz visa adm. darbība bija daudz vienkāršāka. Tagad, turpretīm, kad adm. darbības lauks ir izvērties ļoti plašs un sarežģīts, ir nepieciešams arī šī darba cita veida dalījums. Pats darba daudzums prasa ievērot t.s. r e ā l o p r i n c i p u. Darbs tiek sadalīts pa nozarēm, pa speciālitātēm, pie kam katrai adm. darba nozarei ir sava organizācija, kas ietver sevī daudz iestādes un dažādus organus, un kas izveido vienu atsevišķu ministriju, r e s o r u. Neskatoties uz to, nav iespējams iztikt arī bez teritōriālā dalījuma, ko izved atsevišķos resoros. Tādējādi valsts un komunālajā administrācijā ir izvests t e r r i t ō r i ā l ā u n r e ā l ā p r i n c i p u k o m b i n ē j u m s. Rajoni tagad ir daudz un dažādi, piem., nodokļu inspektoriem savi rajoni, agronomiem - savi, darba inspektoriem savi u.t.t.

§ 14.

CENTRĀLIE UN VIETĒJIE ORGANI.

C e n t r ā l o organu darbība attiecas uz visu valsti, no centrālajiem organiem iziet rīkojumi, kas attiecas uz visā valstī pastāvošiem organiem. Bez šiem centrālajiem organiem katrā valstī sastopam arī v i e t ē j o s organus (rajonos, iecirkņos, provincēs). Lielākajās valstīs bez tam sastopami arī vēl t.s. v i d ē j i e organi. Piem., starp izglītības ministrijas organiem un atsevišķām skolām vidēju stāvokli ieņem t.s. skolu inspektori, kas kontrolē un pārzina vairāku padotu mācības iestāžu darbību. Dažās valstīs šos vidējos organus var sastapt pat 2-3 pakāpēs. Varas ziņā šie gan nereti piejaucas jau kaut kas no vertikālā dalījuma, tomēr visumā arī tie varas dalīšana pastāv pa rajoniem.

Šāda organu sistēma ar vietējiem un centrālajiem organiem izveidojās pēc feodālisma sabrukuma, kad abs. valdnieki radīja jaunu pārvaldes sistēmu, kam bija centralizācijas raksture.

ADMINISTRATĪVĀ CENTRALIZĀCIJA UN DECENTRALIZĀCIJA.

Katram būs jau savs jēdziens par to, kas ar to domāts. Ar c e n t r ā l i z ā c i j a s s i s t ē m ū saprot tādu sistēmu, kur administratīvā vara atrodas vienā centrālā un pa zināmā līnijā izplatās uz perifēriju. Admin. aparāts no-

organizēts tā, ka uz vietām ir iestādes un amatpersonas (tas citādi nemaz nevar būt), bet vara ir centralizēta. — Pie de c e n t r ā l i z ā c i j a s š i s t ē m a s otrādi. Te tā vara ir aizvākta no centra projām. Šis jēdziens par abām sistēmām ir visumā pareizs.

C e n t r ā l i z ā c i j a ir valsts pārvaldes sistēma, kur centrālie valsts organi nevien regulē valsts dzīves v i s p ā r ē j o virzienu, bet arī koncentrē savās rokās v i e t ē j ā s p ā r v a l d e s l i e t a s, izlemjot tās pēc būtības un atstājot vietējiem organiem tikai šo lēmumu izpildīšanu.

D e c e n t r ā l i z ā c i j a ir centralizācijai pretēja iekārta, kur centrālās un vietējās varas funkcijas ir savstarpēji norobežtas un otrās tiesību apmērs paplašināts uz pirmās rēķina.

Pats par sevi saprotams, ka tīrā veidā neviena no šī sistēmām nepastāv. Arī tajās valstīs, kurās apzīmē par administratīvi centralizētām (Francija § 17.) organiem uz vietas ir sava zināma admin. vara. Tāpat administratīvi decentralizētās valstīs organiem uz vietām nav pilnīga rīcības brīvība (Anglija, skat. § 16.). Tīrā veidā šī sistēma nozīmētu to, ka nav nekādas kopīgas valsts vadības. Tādēļ var pastāvēt tikai vairāk vai mazāk centralizētas vai decentralizētas valstis.

Admin. centralizācijai sevišķi valsts vēsturiskā attīstībā ir ievērojami pozitīva nozīme. Kā zināms, feodālā valsts nozīmēja valsts varas sadrumstalošanu. Katrai no šīm sīkām valstiņām bija sava administrācija, sava valsts vara, nereti arī sava likumdošana, vietējās finanses u.t.t. Caur to feodālā valsts visumā bij vāja. Tādēļ pie valsts varas konsolidēšanās admin. centralizācijai bija ļoti liela nozīme. Francijā vēl 17.g.s. nācās nopietni cīnīties par valsts administratīvo vienību (Rišeljē reformas). Admin. darbība tika saskaņota un veikta ar apmēram vienādiem līdzekļiem. Šo nozīmi centralizācija nav zaudējusi arī tagad un tādēļ arī adm. decentralizētās valstīs (Anglija un Amerikas Sav. Valstis) redzam centrālo admin. organu ar lielu varu. Anglijā tas ir ministru kabinets, bet Amerikā valsts prezidents. Sevišķi tas bija no svara, kad uz feodālisma drupām vajadzēja radīt apvienoto valsti. Kad absol. monarhija jau kādu laiku bija pastāvējusi, sāka parādīties arī šīs sistēmas trūkumi. Jāpiezīmē, ka vienas vai otras sistēmas trūkumi vienmēr būs vairāk jūtami lielās nekā mazās valstīs. Ap-skatīsim, kādi bija šie trūkumi. Itin dabīgi, ka visa valsts tiek pārvaldīta pēc vienas sistēmas un visi augstākie admin. darbinieki tika izsūtīti no centra. Netiek prasīts, vai viņi pazīst to apgabalu, kur tiem nāksies darboties, vai nē. Agrākā Krievijā pietika, ka att. persona bija pieņemama iekšlietu ministram, lai to ieceltu par gubernatoru. Administrātorus bieži pārcēla uz citu vietu. Vienkāršais kancelejas darbs, protams, visur bija vienāds, bet rīkojums un lēmumos ir jāievēro katra apgabala īpatnības. Sevišķi krasu piemēru mums rāda Krievija. To agrāk apdzīvoja ap 100 tautu. Pārvaldīšana notika pēc viena plāna. Patiesībā stāvoklis bija tāds, ka pat par mūsu apstākļiem (un mēs bijām taču tuvu centram!) Pēterburgā bija ļoti slikti informēti. Pat nezināja, vai tās tautas ir kulturālas vai nekulturālas, vai tie ir leiši vai latvieši. Visus nekrievus sauca vienkārši par šuchniem. Darbinieks savu darbības laiku provincē skaitīja par tādu pārejas laikmetu un tādēļ par apgabala īpatnībām neinteresējās. Tas ir galvenais centralizācijas sistēmas trūkums.

Vispirms, tā tad, apgabalu īpatnējās intereses netika pietiekoši ievērotas un otrkārt ierēdņiem nebija intereses pie pašas darbības pēc būtības. Saka arī, ka labākie darbinieki vienmēr tiekot nosūtīti uz centru, — Pie mums bieži tiek minētas Latgales īpatnības. Deizgan ilgu laiku tā bija citādos apstākļos nekā t.s. Baltijas guberņas. Teiksim, sādžu vai ciemu sistēma. Arī attīstības ziņā tā palikusi iepakaļ. Ir starpība arī ticības ziņā. — Starp citu arī mūsu dzimtsarakstu nodaļu liktens rāda, ka ar šīm īpatnībām jārēķinājas. Satversmes Sapulcē tika pieņemts likums, kas ievēd visā valstī vienādu kārtību, t.s. obligātoriskuma principu: dzimstības, laulības u.t.t. vispirms jāreģistrē dzimtsarakstu nodaļā un tad, ja grib, var iet arī pie sava garīdznieka. Tas bija labi domāts, jo neviena reliģija te netika aizkarta. Bet izrādījās,

ka katoliskā Latgale tam pretojās. Bērni palika neregistrēti, tāpat laulības. Likums tādēļ bija jāgroza (sk. § 29.).

Hierarchiskais princips. Pēc šādas centralizācijas schēmas organu uzbūve nostādīta tā, ka centrālie organi ir nostādīti augstāk par vietējiem. Tas ir t.s. hierarchiskais princips. Lielākās valstīs ir vēl vidējie organi (provinču organi). Tos drīzāk var piešķaitīt vietējiem organiem. Agrākajā Krievijā zem centrāliem organiem stāvēja gubernu pārvaldes organi un zem tiem apriņķu pārvaldes organi. No zemākiem vietējiem organiem skatoties gubernu organi bija vidējie, bet no centra skatoties tie bija vietējie organi. Viņu attiecībās parādās hierarchijas jeb subordinācijas princips. Augstākiem organiem pieder vadības un kontroles tiesības pār vietējiem. Kontroles tiesības izpaužas kā uz likumības, tā uz lietderības pusi. Dažu ko izveido prakse, bet visumā vadības un kontroles tiesības noteiktas likumā. Administratīvā kontrole šādā vai tādā veidā pastāv visur un trūkumi būs te tikai tad, ja šīs tiesības aizvestas par tālu.

§ 15.

VIETĒJĀ PAŠVALDĪBA.

Palūkojoties tuvāk uz adm. sistēmu modernajās valstīs, atrodam tur t.s. vietējās pašvaldības. Protams, tā nav pilnīgi jauna parādība. Vietēju pašvaldību jau atrodam *R o m a s v a l s t ī*, jo Roma, pievienojot sev iekarotos apgabalus, nebūt neizdzēsa tur visas īpatnības. Parasti aprobežojās vienīgi ar to, ka nosūtīja uz jauno provinci prokonsulu vai propretoru. Pēdējais ieradās tur līdz ar kaņaspēku, kas reprezentēja viņa paša un Romas valsts militāro varu. Atalgojumu provinču pārvaldniekiem Roma parasti nemaksāja, bet tie paši savāca milzīgas summas no vietējiem iedzīvotājiem, un pēc amata gada izbeigšanās atgriezās Romā kā bagātnieki. Iekarotajos apgabalos Roma citādi atstāja to pašu reliģiju, vietējās tiesības, tikumus un vietējo pašvaldību. Tādējādi senajā Romas valstī vietējo pašvaldību, tā tad, redzam jau plašs apmēros.

V i d u s l a i k o s vietējās pašvaldības īstā nozīmē nebija. Kā izņēmums minamas pilsētas, kurām sākumā bija plaša autonomija, kas pamatojās uz valdnieku piešķirtajām brīvības grāmatām jeb chartijām. Sākot ar 16.g.s. arī pilsētu pašv. ierobežo arvienu vairāk pieaugošā absolūtās valsts centralizētā vara, un 17. un 18.g.s. absolūtajā policejiskā valstī īstenībā vairs neko no vietējās pašvaldības neredzam. Pašvaldību ideja atdzimst tikai 19.g.s., un tagadējā modernajā valstī pašvaldību nozīmi vērtē ļoti augstu.

Jautājums par vietējo pašvaldību cieši stāv sakarā ar administratīvo decentralizāciju. Aizrāda, ka admin. decentralizāciju varot pareizi izvest tikai tad, ja ņem palīgā t.s. vietējo pašvaldību, t.i. ja admin. darbs tiek veikts no t.s. vietējās sabiedrības ar vietējiem sabiedriskiem līdzekļiem. Arī no formālās puses tai jābūt nevis valsts, bet viet. pašvaldības darbībai. Tiek ieviesta jauna darbība - pašvaldību administratīvā darbība. Pēdējos 30 gados principiāli nekas jauns nav nūcis klāt, jo pašvaldības visur pastāv uz likuma pamata un neviens tās neapšaubā. Pag.g.s. sīteņa otrā pusē tas gan bija visai svarīgs jautājums, jo 17. un 18.g.s. absolūtajās monarkijās vietējā pašvaldība bija gandrīz iznīcināta. Tā pastāvēja tikai vārda pēc. Pilsētās tā bija tīri oligarchiska vietējā pašvaldība. Tās bija ne vēlētas iestādes, bet ieceltas vai kōoptētas. Uz laukiem iedzīvotāji bija nospiesti dzimtbūšanā. Kad 19.g.s. pirmā pusē sāka izplatīties konstitūc. iekārta, tad galvenais bija pati konstitūcija. Pašvaldībām sāka piegriezt vēribu tikai 10 vai 20 gadus vēlāk.

Sākumā vēlēšanu tiesības bija ierobežotas ar cenzu. Pārāk lielās uz konstitūciju liktās cerības neattaisnojās un tad nu sāka prasīt pēc citas iespējas darboties līdz valsts pārvaldīšanā. Prasīja vietējo pašvaldību, kur uz vēl plašāku vēlēšanu tiesību pamata varētu darboties līdz vietējā sabiedrība.

Par vietējo pašvaldību saucam to administratīvo darbību, kas neiziet no valsts administratīvajiem organiem un netiek veikta ar valsts līdzekļiem, bet kas iziet no citiem organiem un tiek veikta ar citiem līdzekļiem, lai gan tās uzdevumi visumā ir tie paši.

Tagadējās valstīs līdzās valsts iestādēm atrodam vietējās pašvaldības iestādes. Viet. pašvaldības īpatnība ir tā, ka tās darbinieki nāk no vietējās sabiedrības, ir nostādīti patstāvīgi, nesastāv valsts dienestā, nedz arī ir tieši padoti valsts iestādēm un valsts organiem. Tā adm. darbība, ko šie veic, nav valsts, bet vietējo pašvaldību adm. darbība, lai gan visumā, pēc būtības abu starpā nav lielas izšķirības.

Te mums rodas jautājums par vietējās pašvaldības pamatojumu. Kāpēc līdzās valsts adm. organizācijai pastāv vēl otra - pašvaldības? Kāpēc, piem., skolas, satiksmi, slimnīcas uztur kā valsts, tā pašvaldības? Tas pirmajā acu uzmetienā nav skaidrs, un par to pastāv vairākas teorijas, no kurām atzīmēsim tikai dažas.

Priekšvalstisko tiesību teorija.

Tā ir vecākā teorija par pašv., kura pazīstama jau 19.g.s. sākumā un stāv ciešā sakarā ar t.s. dabisko tiesību skolu. Pēc šīs teorijas, vietējai pašvaldībai ir savas tiesības uz eksistenci.

Kā zināms, dabisko tiesību skola aizstāv viedokli, ka indivīdam pieder tiesības, kuras vecākas par valsti, t.s. dabiskās jeb iedzimtās tiesības. Indivīdi, nodibinot valsti, daļu no savām tiesībām nodod valstij, bet otru daļu patur sev. Mums tomēr no vēsturisko tiesību skolas mācībām zināms, ka ārpus organizētas sabiedrības tiesības jūridiskā nozīmē nepastāv. No tā redzams, ka tiktāl šī teorija par indivīda tiesībām ir nedibināta. Citādi tomēr iznāk, ja aplūkojam atsevišķas sabiedrības tiesības. Tās var būt gan neatkarīgi no valsts, tā sakot, iet valstij pa priekšu. Vēsture rāda mums tādus piemērus, kur atsevišķas daļas, kas agrāk eksistējušas kā nelielas valstis, ģintis vai taml., apvienojas un turpmāk eksistē kā viena valsts. Ģermāņu ciltīm apvienojoties radās nacionālas valstis. Interesants piemērs ir Šveices nodibināšanās. Katrs no 22 kantoniem paturējis savas tiesības, savu valstisko iekārtu, kodekus, vietējo pašvaldību. Te redzam tiesības, kas iet valstij pa priekšu. Tā redzam, ka ļoti labi iespējams runāt par vietējās sabiedrības tiesībām, kas nav atkarīgas no valsts. Šāda veida tiesības varētu nosaukt par grupu vēsturiskām tiesībām. Pa lielākai daļai tās ir ierašu tiesības, tās nav radījis likumdevējs, lai gan arī iespējams, ka kāds gudrs priesteris vai vadonis darbojies kā likumdevējs.

Vecā vēsturiskā vietējā pašvaldība tiešām dibinājusies uz šādu vecu vēsturisku tiesību pamata. Mums ir piemēri šai ziņā no Romas, Grieķijas, Austrumu valstīm. Šai ziņā teorija par vietējās pašvaldības dibināšanu uz savām vēsturiskām tiesībām ir pareiza. Bet tai laikā, kas mūs interesē, par tādām vēsturiskām tiesībām nevar būt runas, jo absol. monarķijas laikā viet. pašvaldība bija pilnīgi iznīcināta. Izņēmumi bija tikai dažas valstis (Šveice, Holande, Beļģija). Lielākā daļā no Eiropas jaunām valstīm bija grūti sameklēt vecās vēsturiskās tiesības. Kaut arī mēs nemtu piemēru no mūsu zemes. Vispārējā, ļoti elementārā veidā zināšanas ir stipri izplatītas. Bez šaubām, ka te dzīvojošām ciltīm, latgaļiem, zemgaļiem, vendiem, kuršiem u.t.t. bija sava organizēta dzīve, kur bija pat vairāk nekā vietējā pašvaldība, bet atjaunot tādas vecas tiesības mums liktos neiespējami, nenopietni. Šīs vecās tiesības arī vairs neatbilstu tagadējām modernām prasībām. Tāpēc vajadzēja meklēt vietējai pašvaldībai citu pamatojumu.

Ap 19.g.s. vidu nāca klajā t.s. vietējās sabiedrības interešu teorija.

Šī teoriju atbalstīja t.s. valsts jūridiskās personības teorija, kas bija spiesta atzīt arī citas jūridiskas personas valsts iekšienē. Šī teorija savu galīgo izveidojumu sasniedza 19.g.s. 70. un 80.gados. Ja valsti kā teritoriālu korporāciju atzīst par jūr. personu, tad loģiski, ka arī mazākās teritoriālkorporācijas at-

zīst par tādām. Šo teoriju sākumā pieņēma gandrīz bez kritikas. Vēlākā laikā, kad sāka to aplūkot tuvāk, tad piegriezta vērību tās pamatam - interesēm.

Šī teorija vietējo pašvaldību gribēja dibināt uz vietējās sabiedrības patstāvīgām interesēm. Valstī katram apgabalam ir savi īpatnēji uzdevumi, it sevišķi tad, ja tam ir savs nacionāls sastāvs. Valsts katra apgabala īpatnējos uzdevumus nespēs tik labi veikt, jo tie nesakrīt ar visas valsts interesēm. Bet tā kā šo teoriju gribēja padarīt par tādu universālu un piemērot visām valstīm un nevien uz atsevišķiem apgabaliem, bet arī uz pilsētu, pagastu un aprinķu pašvaldībām, tad sāka apšaubīt šīs teorijas pamatotību. Kā gan varētu aizstāvēt pilsētu vai pat pagastu pašvaldības ar šīs teorijas palīdzību? Kādas te gan būtu sevišķas īpatnības diviem blakus esošiem pagastiem? Ja viet. pašvaldības intereses varētu nostāties pretīm valsts interesēm, tad rodas bīstams stāvoklis - interešu kollīzija, pie kam valsts organi varētu darīt vienu, bet vietējo pašvaldību organi - attīstīt pilnīgi pretēju darbību!

Izrādījās arī, ka mazākās valstīs grūti nācās atrast vietējās sabiedrības pilnīgi īpatnējus uzdevumus. Gādāt par skolām - tas gan ir labs uzdevums, bet vai tas nav visas valsts uzdevums? Nevar teikt, ka vietējai sabiedrībai te ir kādas sevišķas intereses.

Teiksim, kādā apgabalā labi attīstīta lopkopība. Vietējie iedzīvotāji saka, ka tās ir pilnīgi viņu īpatnējās intereses. Un tomēr: vai tad tās nesakrīt ar visas valsts interesēm? Protams, ka sakrīt. Tas katram liksies absurds, ja teiks, ka kādam apgabalam ir intereses, kas ir pretējas valsts interesēm.

Valstiskā pašvaldības teorija.

Pamazām rodas doma, ka pašvaldības jautājums ir l i e t d e r ī b a s jautājums. Atzina, ka nav tādu vietējo interešu, kas nesakrītu ar valsts interesēm, bet gan atzina, ka būtu lietderīgāki, ja uzdevumus veiktu vietējā sabiedrība, jo tā te ir sevišķi ieinteresēta. Vietējā sabiedrība pati labāk atradīs tās intereses un tos uzdevumus, kas tai stāv tuvāk.

Varētu atzīmēt, ka pie šī ieskata nonāca pakāpeniski. Sabiedriskā teorija piekāpās un atzina, ka nav gan tādu uzdevumu, kas nebūtu visas valsts uzdevumi. Ja vietējās sabiedrības veic šos uzdevumus, tad valsts to esot pārnesusi vietējām pašvaldībām (Uebertragener Wirkungskreis = pārnestais pašvaldības darbības lauks). Šī teorija nu gribēja uzturēt spēkā to ieskatu, ka pašvaldībām esot tomēr sava ī p a t n ē j a darbības lauks (Eigener Wirkungskreis). Pašvaldību lietas esot lūk tās, ko valsts likumos nav vēl atzinusi par obligātorisku - teiksim, ierīkot muzeju vai publisku biblioteku. Tāpat valsts var ierīkot vai neierīkot komunālu maizes ceptuvi, kas visiem gādātu lētu un labu maizi. Tas esot pašvaldību īstais uzdevums (eigener Wirkungskreis).

Vājā puse šim uzskatam ir tā, ka pašvaldība ar to tiek pielīdzināta sabiedriskai pašdarbībai, fakultātīvai pašdarbībai, visu to var darīt arī sabiedriskas organizācijas uz tīri privāttiesiskiem pamatiem. Ierīkot lielas maizes ceptuves, tas starp citu ir arī kooperācijas uzdevums. Te nav nekas obligatorisks. Turpretīm viscaur tiek uzturēta tā ideja, ka vietējai pašvaldībai piemīt obligatoriskuma raksturs. Varam baudīt tiesības, kādas mums pie-der, varam arī neizlietot, bet nodokļi mums jāmaksā tik un tā.

Tagad valdošā ir valstiskā pašvaldības teorija, t.i. ka pašvaldības uzdevumi ir patiesībā tie paši valsts uzdevumi, kas tiek obligātoriski veikti ar sabiedriskiem līdzekļiem, bet viet. pašvaldības kompetenci nosaka nekas cits, kā lietderības motīvi.

ATTĪCĪBAS STARP VALSTS UN VIETĒJIEM PAŠVALDĪBAS ORGANIEM.

Ir ticis prasīts pēc vietējo pašvaldību organu pilnīgas neatkarības no valsts organiem. Valsts interesēm tas tomēr neatbilst. Kur vietējās pašvaldības attīsta fakultātīvu darbību, tur valsts neiejaucas, bet pat iet palīgā (piem., pie elektriskas iestādes vai bibliotēkas ierīkošanas). Še vēlāk dalību var ņemt valsts kontrole, bet valsts administratīvie organi te neiejaucas. Kas

zīmējas uz obligātorisko uzdevumu veikšanu, tad tos atstāt pilnīgi pašvaldību ziņā nevar, jo tad tas atkarātos tikai no pašvaldību cītības. Bet valsts ir atbildīga par to, lai šie uzdevumi tiktu veikti apmierinoši. Tādēļ valstij te jāiejaucas. Paceļas tikai jāutājums par to, cik plašām jābūt šīm kontroles tiesībām, lai viņas varētu attaisnot. Izšķir 2 sistēmas: Eiropas kontinentālo un angļu sistēmu.

Pēc angļu sistēmas valsts admin. organiem pieder tikai idejiska vadība un kontrole, pie tam tikai no likumības viedokļa, bet ne no lietderības. Valsts centrālie organi var aizrādīt uz kādu nelikumību, lai to novērš, bet ja viet. pašvaldības neklausa, tad paziņo par to tiesai.

Eiropas kontinentālās valstīs kontrolējošās tiesības ir plašākas. Valsts admin. organi ar savu varu var apturēt zināmu lēmumu vai rīkojumu. Daudzās valstīs šī kontrole attiecas arī uz lietderības viedokli. Te vajadzīga apstiprināšana.

Vietējām pašvaldībām kārtīgi jāiesūta ziņojumi noteiktiem organiem - iekšlietu ministrijas pašvaldību departamentam. Likums nosaka, ka zināmi jautājumi skaitās izspriesti vietējā pašvaldībā, bet mēneša laikā kontrolējošais organs var celt ierunas no likuma viedokļa. Otrā daļa lēmumu ir tādi, kuriem vajadzīga apstiprināšana (budžeti, lēmumi par aizņēmumu, nekustamu īpašumu iegūšana, atsavināšana, līgumu noslēgšana). Te krit svarā arī lietderība. Tas stipri sašaurina pašvaldības tiesības. Agrāk pilsētu budžeti nebija jāapstiprina. Arī Rīgas pilsētas budžetu tagad apstiprina iekšlietu min. pašvaldību departaments.

TERRITŪRIĀLĀ PAŠVALDĪBA UN CITI SAB. PAŠVALDĪBAS VEIDI.

Vietējā teritūriālā pašvaldība.

Vietējā pašvaldība ir tikai viens sabiedriskās pašvaldības veids. Katra valsts pilsonis tagad ir reizē arī kādas pašvaldības pilsonis. Katrs pašvaldības rajons norobežots ar zināmu teritūriju. Mūsu likumi atzīst par pastāvīgiem iedzīvotājiem tos pilsoņus, kas nodzīvo tur 4 mēnešus (uz laukiem) un 2 mēnešus (pilsētās). Pašvaldībām jā rūpējas par skolām, satiksmes ceļiem, sanitāriem apstākļiem. Valsts te bieži nāk palīgā. Tā Latgalē skolotājiem pusi no algas maksā valsts. Ko veic valsts un ko pašvaldības - tas ir lietderības un arī līdzekļu jautājums. Agrākā Krievijā visi lauku ceļi tika uzturēti no vietējām pašvaldībām. Pa kara laiku ceļi tiek nolaisti. Kad mūsu valstij tie jāsaved kārtībā, paliek pie idejas, ka par tiem jā rūpējas pagastam. Vajadzības gadījumā kokus tomēr var prasīt no valsts mežiem. Pagasti tomēr nespēj šos uzdevumus veikt, aizrādot uz savu nabadzīgumu. Tagad redzam, ka katru gadu valsts zināmu daļu no pagastu ceļiem pārņem savā pārziņā.

TERRITŪRIĀLĀ PAŠVALDĪBA PLAŠĀKĀ NOZĪMĒ - pašvaldība veselā apgabalā. Agrākā Austrijā vairākām minoritātēm bija dota autonomija - tiesības dot pašiem sev likumus. Šos istos likumus formālā nozīmē izdeva vietējie landtagi. Tāds landtags bija čehiem. Šos apgabalus sauc par autonomiem apgabaliem vai provincēm. - Pie mums Latgales politiķi Saeimas laikos mēdza aizrādīt, itkā Latgalei būtu solītas autonomijas tiesības.

Jaunākā laikā piegriez vērību tam iedzīvotāju sastāvam, kur nac. minoritātes nedzīvo vairākumā, bet izkaisītas. Igaunijā vāciešiem ir sava pilsoniska pašvaldība. Pēc būtības tas tiek atzīts un pastāv arī pie mums.

Slimo kasu pašvaldības.

Tās ir pilsonības pašvaldības piemērs. Te valsts varētu lietot nokārtot tā, ka pati ar saviem līdzekļiem veiktu slimu kasu organizēšanu, vai arī to uzdot pašvaldībām. Bet viņa izvēlas tādu veidu, kur pie katras slimās kases pieder zināms skaits pilsoņu. Arī šeit, tā tad, ieturēts zināms rajons. Agrāk slimās kases atradās nodrošināto personu rokās. Tagad pārvaldes orgānos piedalās arī iemaksu devēji. - Nevar atrunāties ar negribēšanu piederēt pie slimās kases. Par to likums saka.

§ 16.

ANGLIJAS ADMINISTRĀTĪVĀ IEKĀRTA.

Anglijā izšķiram vairākus pašvaldības attīstības posmus. Pati visvecākā pašv. dibināta uz diezgan pareiziem sabiedriskiem pamatiem, t.i. pašv. organi bija vēlēti no vietējiem iedzīvotājiem, un līdz 14.g.s. bez cenzu ierobežojuma. No 14.g.s. vēlēšanās var piedalīties zemes īpašnieki ar 40 šilīņu lielu ienākumu. Ar 14.g.s. sākas t.s. "Anglijas vecā pašvaldība", kas ilga līdz 19.g.s. 80-iem gadiem, t.i. apmēram 500 gadus. No 1830 līdz 1880.g. bija pārejas laikmets, kad vecā pašv. vēl pastāv, bet sabiedrība ar to nav mierā.

Ar 14.g.s. otro pusi Anglijā nostiprinās m i e r t i e s n e š u p a š v a l d ī b a. Sākumā miertiesnešus nosauc c o s e r v a t o r e s p a c i s (miera sargātāji). Viņi ir policijas ierēdņi, piedoti palīgā šerifiem. Šiem policijas ierēdņiem vēlāk arī uzd. d tiesu funkcijas un viņi kļūst par tiesnešiem. Agrāk izplatītās kolleģiālās tiesas zaudē savu nozīmi. 16.g.s. Tjodoru valdīšanas laikā miertiesneši kļūst par administratīviem ierēdņiem. Miertiesnešu kompetence kļūst tik plaša, ka grūti ievest šē kādu noteiktu sistēmu. Lai uzskaitītu lietas, uz kurām attiecas viņu kompetence, tad parastā kārtība bija alfabētiskā: tie pārzina ceļus, tiltu būves, slimmīcas, soc. apgādi. Citu vietējo ierēdņu vairs nav, izņemot šerifus, koronerus, lord-leitnantus. Lord-leitnanti ir grafistes milicijas priekšnieki. Ļoti vecs ir šerifu amats. Viņi uzskatāmi kā karaļa pārstāvji grafistē, bet viņu aktīvā kompetence ir šaura. Tas ir goda amats. Viņi izrauga amatos iecelamās personas un stāda priekšā karalim. Viņam jāpārzina vēlēšanas grafistē. Koroners - kriminālpolicijas ierēdnis. Viņš sastāda protokolu, kad atklāj kādu noziegumu u.t.t. Arī tagad vēl pastāv šīs personas, bet viņu nozīme maza. Miertiesneši kā tiesneši mūs interesē maz. Kā administratīvi miertiesneši tos ieskata kā pašvaldības organus. Sevišķi vācu administrators Rūdolfs Gneists, kas palīdzējis noorganizēt tagadējo Prūsijas admin. iekārtu, uzskata miertiesneša institūtu par vietējo pašvaldību. Sevišķi tādēļ, ka miertiesneši 1) nāca no vietējās sabiedrības (viet. zemes īpašnieki, muižnieki) un 2) netiek no valsts algoti.- Viņus izrauga šerifi un stāda priekšā karalim. Ja karalis nevar iecelt amatos visus, tad lozē. Visi ieceltie kandidāti nav aktīvi. Tikai tā daļa, kas iecelti noteiktos rajonos, aktīvi darbojas kā tiesneši un administratori. Bet arī otrie varēja tikt pieaicināti. Algu nesauņēma neviens, bet aktīvie paši algoja sev palīgus. Nodibinās ieskats, ka miertiesneši, ja reiz iecelti, nav atcelami. Gneists šo sistēmu, ka miertiesneši nav atkarīgi ne no kroņa administrācijas ne no vietējās sabiedrības, jo nesauņem atalgojumu, atrod par labu. Ar tiem apmierināta arī vietējā sabiedrība un valsts. Viņu slava ir vēstama arī ārpus Eiropas. Tomēr atrodamas arī liecības, ka miertiesneši kā administratori dažreiz aizstāvējuši arī savas grupas šaurās intereses (muižniecības). Tagad viņiem ir tikai vēsturiska nozīme.

Vecā iekārta pastāvēja līdz pag.g.s. 30-iem gadiem. Simts gadus atpakaļ jau sāk atzīmēt šīs sistēmas vājās puses. Nodibinās divas sevišķas karaliskas izmeklēšanas komisijas, lai iepazītos ar patieso stāvokli pilsētu un lauku pašvaldībās. Dažos gados viņas darbu veic un 1835.g. iesniedz pētījumu rezultātus. (Arī mūsu dienās dibina karaliskās komisijas - Royal Commission - ja kas jānoskaidro). Komisijas noskaidroja, ka trūkst īstu vietējo pašvaldības organu, jo miertiesneši tādi nav. 15.g.s., kad pēc pilsoņu kara nodibinās miertiesnešu institūts, parādās šo reformu sekas arī sabiedriskā ziņā,- sevišķi attiecībā uz sociālo apgādi. Agrāk baznīcas, kad viņām vēl bija īpašumi, bija uzņēmušās sociālās apgādības pienākumus. Tās uztur nespējnieku patversmes, sniedz palastus un darbu. Pēc reformu izvešanas, kad īpašumus sekularizē, klosterus likvidē, izrādās, ka nespējnieki paliek bez apgādības. Sākumā cīnās ar sodiem - klaidoņus pakar, liek cietumos. Bet tas nelīdz. Jāmeklē izeja. Nosaka, ka katrai laicīgai draudzei - civil parish - jāgādā par saviem nespējniekiem. To ar likumu izdodas panākt 1601.g. Šis likums organizē vietējo pašvaldību. Tā

ir ļoti šaura, jo laicīgās draudzes pēc sava rajona un iedzīvotāju skaita sakrita ar baznīcas draudzēm. Redzamu vietu ieņem mācītājs, kurš ir draudzes sapulces priekšsēdētājs un vadītājs. Rajoni bija mazi, draudzes nabadzīgas. Tās nespēja veikt savus uzdevumus. 18.g.s. un 19.g.s. sākumā sabiedrība redz, ka administratīvā sistēmā ir lieli trūkumi. Palielinās sociālais posts. 18.g.s. otrā pusē strauji attīstās rūpniecība. Bijušie zemnieki atrūd darbu fabrikās, bet peļņa maza. Klāt nāk franču lielā revolūcija un kari, kurš piedalās arī Anglija. Sekas ir saimnieciska nabadzība un bezdarbs. 1832.g. izved pirmās parlamenta reformas, kur sperti pirmie soļi demokratizācijas ziņā. Komisijas atrada, ka draudžu pašvaldība ir ļoti vāja. Bēdīgā stāvoklī atradās arī pilsētu pašvaldības. Tā ir oligarhiska valdība, ne pašvaldība. Vecām pilsētām un miestiem uz veco chartiju pamata bija pašvaldības, kurās piedalījās nedaudz personas. Arī panīkušie miesti sūtīja pa 2 pārstāvjiem uz parlamentu. Šeffīldai un Mančesterai nav nekādas pašvaldības tiesības. Plimutā no 75.000 iedz. tiesības piedalīties pašvaldībā ir tikai 430 personām. 150 no tām tur nemaz vairs nedzīvoja. Tā tad, nepilnas 300 personas pārvalda lielo pilsētu, sadala amatus, uzliek nodokļus, noliek sev lielas algas u.t.t. Pirmās reformas izved 1832.g. Tās vēl šauras. Panīkušie miestini tika dotas uz cenza pamata: kam bija manta, kas ir dzīvokli uz sava vārda. Lai arī bija cenzs, tomēr pašvaldība vairs nebija oligarhiska.

Pilsētu pašv. bija nostādītas uz pilnīgiem decentrālizācijas pamatiem: nav tādu organu, kas kontrolētu pilsētu pašvaldības. - Lauku pašvaldībās nekas jauns netiek ieviests. Draudzēm vajadzēja apvienoties spēcīgākās organizācijās - nabagu likuma apvienības (poor law unions) - draudžu apvienībās. Te ievēl vispirms nabagu uzraugus un aizbildņus, kuri kopā sastāda padomi, kas izlemj visas att. lietas. Pretēji pilsētu pašvaldību decentrālizācijai, nodibina centrālo nabagu likuma komisiju un centrālo organu, kam tiesība pārļūkot draudzes organu darbību.

Ar šīm reformām nepietiek. Atzīst vēl citus uzdevumus: jālabo ceļi, jāgādā par sanitāriem apstākļiem, jā rūpējas par skolām. Rodas jaunas organizācijas - ceļu draudzes, skolu draudzes. Tika radītas daudz un dažādas pašvaldības ar šauriem, atsevišķiem uzdevumiem. Rodas liels juceklis, jo rajoni parasti sakrita. Tas ir interesants meklējumu laikmets no 19.g.s. 30-iem līdz 80-iem gadiem. Ap 1850.g. uzstāda prasības, ka rajonus un organus vajaga apvienot. Ieceļ atkal pētīšanas komisiju un ap 80-iem gadiem ievēl tagadējo pašvaldības sistēmu. 1888.g. konservatīvie izved grafistu pašvaldības likumu; 1894.g. liberālā Gladstona valdība izved iecirkņu pašvaldības likumu; 1902.gada likums nosaka tautas izglītību.

Vai jaunajās reformās tika apvienoti visi pašvaldības uzdevumi un ietilpināti vienā sistēmā? Jāsaka, ka pilnīgi vēl nē. Sociālā apgāde paliek ārpusē. Arī skolu lietas tikai pēc 1902.g. nodod vietējai pašvaldībai. Vietējā pašv. bija iedalīta 3 rajonos: 1) Grafistēs, 2) Distrikto un 3) Draudzes. Katrā ir savi pašvaldības organi. Vēl jāatzīmē pilsētas ar saviem administratīviem rajoniem. Pilsētas iedalītas 3 pakāpēs: 1) pilsētas ar grafistu pašvaldības tiesībām (lielākās), 2) pilsētas ar distrikta pašv. tiesībām un 3) vienkāršās pilsētas.

Iekš kam tad nu pastāvēja jaunā pašvaldība? Tā dibinās uz viet. sabiedrības pašdarbību. Valsts administratīvā kontrole ir ļoti niecīga. Vēlēšanu tiesības bija demokrātiskākas nekā parlamenta vēlēšanās. Pašvaldībās varēja ievēlēt arī sievietes. Vēlēt varēja tikai oikonomisk, patstāvīgie: kam bija īpašums vai kas ir dzīvokli uz savu vārdu. Apmēram no 1880.līdz 1920.g. vietējo pašvaldību vēlēto organu sastāvs atgādina parlamenta sastāvu. Visi nāk noturīgākām aprindām. Strādnieku partija līdz 1910.g. parlamenta vēlēšanās nepiedalījās. Attīstījās arod-iestādes, kas veda oikonomisku cīņu, bet politikā neiejaucās. Tikai pēdējos gados strādnieki sāk viet. pašv. organos ieņemt redzamu vietu. Pašvaldības organi vislabāk attīstīti grafistēs.

Grāfistes. Anglijā un Velsā (šeit neietilpst Skotija, kur agrāk bija atsevišķa valsts, un Irija, kurai no 1922.g. dota plaša autonomija un atsevišķa pašvaldība) kopā ir ap 70 lauku grāfistes. Pilsētu grāfistu ir ap 80. Pavisam, tā tad, ap 150. Pamatprincipi iekārtā tām vienādi. Lauku grāfistes pēc teritorijas ir uz pusī mazākas nekā mūsu apriņķi (latvijā ir 19 apriņķi), bet iedzīvotāju ziņā lielākas. Tajās iedz. skaits ir caurmērā divreiz lielāks nekā mūsu apriņķos. (Mūsu apriņķos caurmērā ir 100.000 iedz.). Šais grāfistēs ir vēlētas p a d o m e s. To locekļu skaits ir proporcionāls iedzīvotāju skaitam, no 40-30. Padome tiek vēlēta uz 3 gadiem, bet viena daļa no padomes locekļiem - t.s. o l d e r m a n i - uz 6 gadiem. Tie sastāda ceturto daļu no padomes loc. skaita. Tiesības viņiem nav lielākas, bet tas ievests tādēļ, lai uzturētu zināmu kontinuitāti. Jaunievēlētos darbā palēnām ievēd šie oldermani. (Izņēmums ir Londonas vecā pašvaldībā iekšpilsētā (Sitiijā), kur oldermani jau ir atsevišķa palāta - augšpalāta). Padome pēc vajadzības notur sesijas, parasti divreiz gadā. Tās ilgst dažas nedēļas. Padomes priekšsēdētājs, čermens (chairman) ir tikai padomes darbības vadītājs. Rodas jautājums: kas ir izpildu organs, kas vada pašv. lietas ilgajos starpsesiju periodos? Pie mums pilsētas dome ievēl pastāvīgu kollēģiālu izpildu organu - pilsētas valdi; pagasta padome - pagasta valdi. Šie divi organi pastāv arī citās valstīs. Bet Anglijā ir pavisam cita sistēma. Tur nav ne pastāvīga kollēģiāla ne vienpersonīga izpildu organa, bet tur izpildu funkcijas uzliktas v a i r ā k ā m k o m i t e j ā m. Pilsētas galva (lord-mayor) nav izpildu varas organs, bet vairāk reprezentatīvs. Lauku pašvaldībās šāda organa nemaz nav. Jau likumā paredzētas vairākas komitejas. Piemēram, atsevišķas komitejas, kas pārziņ skolu, ceļu, sanitārās lietas. Šīs ir t.s. s t a t u t ā r ā s k o m i t e j a s. Ja rodas vajadzība, padome var ievēlēt arī citas komitejas, kas likumā nav paredzētas. Likums nosaka, ka padome var šīm komitejām noteikt kompetenci, var piešķirt arī lemsanas tiesības, izņemot nodokļu uzlikšanu. Nodokļus uzlikt var tikai padome viena pati. Pa padome vēlas, tā savu darbību var sašaurināt un sesijas var būt īsākas.

Grāfistu pašvaldības pārziņā atrodas svarīgākās pašv. lietas: likumu publicēšana, satiksmes ceļu uzturēšana kārtībā, slimnīcu ierīkošana, tiltu būves. Bet likums paredz, ka vienu daļu no saviem uzdevumiem grāfistes var nodot distriktu padomēm, piemēram, ceļu uzturēšanu kārtībā. Šajā ziņā pašvaldību sistēma diezgan elastīga un pielaidojama dzīves vajadzībām. - Jāpiezīmē, ka pa daļai jaunajā pašvaldībā dalību nem miertiesneši. Pie grāfistes pašvaldības pastāv t.s. p a s t ā v ī g ā a p v i e n o t ā k o m i t e j a. Tās locekļu skaits liels un jaukts. Puse tiek ievēlēta no grāfistes padomes, otra puse no grāfistes miertiesnešiem. Viņa pārziņ diezgan svarīgas lietas: kārtības un drošības uzturēšanu grāfistē - pārziņ policiju. Šī apvienotā komiteja (joint commity) ievēl "galveno policistu" (chief constable) - grāfistes policijas priekšnieku. Viņa apstiprina iekšlietu ministrs. Atalgojumu viņš saņem no grāfistes kases. Šī komiteja ievēl vēl citus darbiniekus.

D i s t r i k t s vai iecirknis ir līdzīgs mūsu vidējiem pagastiem ar apm. 15.000 iedz. Ir arī lielāki (ar 50.000 iedz.). Arī distriktu var veikt svarīgus pašv. uzdevumus. Visumā uzdevumi starp grāfistu un distriktu pašvaldībām daudz neatšķiras. Kompetence ir elastīga. Arī organi tie paši - vēlēta padome. Locekļu skaits distrikta padomē gan mazāks.

D r a u d z e ir sīka pašvaldības vienība. Tā visumā ir mazāka par mūsu pagastiem. Anglijā un Velsā 1922.gadā bija 12.850 draudzes, turpretīm Latvijā tikai ap 500 pagastu. (Iedzīvotāju Latvijā - ap 2 milj., bet Anglijā - 40 miljoni). Tikai draudzēs, kurā iedzīvotāju skaits lielāks par 300, jāvēl d r a u d ž u p a d o m e s. Ja iedzīvotāju no 100 līdz 300, tad var vēlēt vai arī nevēlēt, bet ja mazāk par simtu, tad padomi nevēl, bet pilntiesīgi iedzīvotāji sanāk draudzes sapulcē un ievēl izpildu organu. Vēlētas padomes bija tikai 7200 draudzēm. Caurmērā draudzēm bija ap 2000 iedzīvotāju. Draudžu galvenais uzdevums - sociālā apgāde. Pēc 1835.gada likums draudzes apvieno nabagu apgādāšanas vienībās.

P i l s ē t u pašvaldībām arī ir vēlētas padomes ar oldermaņiem. Padomes priekšsēdētājs ir lordmajors. Viņam lielāka nozīme nekā padomes priekšsēdētājam grāfistē vai distriktā, jo pilsētām ir savas tiesas, kurās lordmajors ir tiesnesis. Viņš tiek vēlēts uz gadu, bet ir tiesnesis un pilsētas tiesnešu kollēģijas priekšsēdētājs vēl vienu gadu ilgāk, kad tas nav vairs lordmajora amatā. Ja lordmajors ir spējīgs cilvēks, tad viņam ir plaša iespēja darboties dažādos virzienos. Tas var pieprasīt ziņas, dot aizrādījumus iestādēm, darboties kā tiesnesis, bet neviens viņu uz to nespiež. Tā tad arī šeit sistēma elastīga.

Likums kā pilsētas pašvaldības tiesas uzdevumus min sanitārās lietas un pilsētas saimniecību. Liekas, ka tā ir šaura kompetence, bet šie 2 uzdevumi tiek saprasti tik plaši, ka šie ietilpst viss tas, kas mūsu pašv. likumā uzskaitīts 20-30 atsevišķos punktos.

Ja kāds miests grib iegūt pilsētas pašv. tiesības, tas iesniedz lūgumu ministru kabinetam. Kabinets ieceļ komisiju, kas iepazīstas ar apstākļiem. Komisija, kurā var piedalīties arī miesta pārstāvis, ziņo kabinetam, un tas dod vai nedod miestam pilsētas pašv. tiesības. Ja piešķir, tad to ziņo karaļa vārdā. Līdz 1835.g. pilsētu pašvaldības dibinās uz chartijām, kurās bija individuāli akti. Chartijā bija minēta pilsētas satversme. Tagad chartija ir vienkāršs akts. To dod karaļa vārdā un tā piešķir pilsētai v i s p ā r ē j a s pašvaldības tiesības, ko atrodam 1882.gada likumā.

Lielākajām pilsētām un grāfistēm Anglijas likumdevēji atrod par iespējamu izdot atsevišķus, speciālus likumus. Pēc Anglijas sabiedrības ieskata pilsētas padome un grāfistes padome ir pilsētas un grāfistes iedzīvotāju pārstāvības organi tāpat kā parlaments ir visas tautas pārstāvības organs. No tā rodas secinājums, ka šīm pašvaldībām jāuztur dzīvi sakari ar parlamentu un parlamentam viņu dibinātie aizrādījumi jāievēro. Tādēļ Anglijā līdzās vispārējiem pašvaldības likumiem ir atrodami speciāli likumi, kas izdoti uz grāfistu pašvaldību lūgumu.

Kā īpatnība jāatzīmē t. s. a d o p t ī v i e a k t i, t. i. likumi, kas izdoti kā likumi vispārējā veidā, bet kuri kā tādi nav vēl obligātoriski, citiem vārdiem - ir dispozitīvi. Piemēram, likumi par publiskiem muzejiem, rotaļu laukumiem. Ja pilsētai vēl nav rotaļu laukuma un tagad tādu grib ierīkot, tad tas jādara saskaņā ar izdoto likumu.

Raksturīgs Anglijas vietējai pašvaldībai ir stāvoklis, kādā atrodas vietējās pašvaldības administrācija kontroles ziņā. Tikai uz tiesas sprieduma pamata tiek pašv. iestādēm rakstīts priekšā novērst nelikumības, pie kam tikai šis priekšraksts ir saistošs. Vietējo pašvaldību līdzekļi sastādās no 1) piemaksām, 2) speciāliem vietējās pašvaldības nodokļiem, 3) vietējo pašv. saimn. uzņēmumu ieņēmumiem un 4) valdības subsidijām, kurās tiek izniegtas noteiktiem mērķiem. Ar šo subsīdiju izsniegšanu valsts centrālie organi paplašinājuši savas kontrolējošās tiesības, jo subsīdijas parasti izsniedza zem kādiem noteikumiem (pārlūku pielaišana)

§ 17.

FRANCIJĀ ADMINISTRĀTĪVĀ IEKĀRTA.

Tāpat kā Anglijas decentrālizācijas princips, arī Francijas centrālizācijas princips ir vecs. Tas sākas līdz ar valsts apvienošanu pēc feodālisma sabrukuma. Feodālisms Francijā bija izveidojies ļoti stipri. Te par centrālizāciju tādēļ nevar būt runas. Pēc feodālisma, kad nāk kārtu pārstāvības laikmets, izveidojas stipras karaļa valstis, izņemot Vāciju, kas arī tagad vēl sastāv no 20 atsevišķām zemēm. Redzamu vietu sāk ieņemt Francija. Tur novērojama administratīva centrālizācija, ko diktēja lietderība. Pilnīgi līdz galam to izveda gan tikai Napoleons. Tas ievēda viscauri vienādas tiesības. 17.g.s. galvenie nopelni pieder Ludviķa XIII ministriem Rišeljē. Līdz viņam Francija bija vēl sadalīta un pilnīgi decentrālizēta. Katrai provincei bija sava admin. iekārta. Admin. un oikonomiskā vara bija muižniekiem. Rišeljē spēra soļus ar lielu tālredzību. Viņš Francijas teritoriju sadalīja jaunos rajonos -

ģenerālitātes. Tādu bija 32. Šīs ģenerālitātes tika iedalītas mazākos rajonos. Pārvaldīšanas sistēma bija tāda, ka ierēdņi tika deleģēti no centra, bet administratīvo varu uzticēja vienpersonīgiem ierēdņiem. Ģenerālitātes pārvaldīšanu uztic intendantam, kam jānodrošina pārskats centrālajai admin. varai. Tālāko iedalījumu - iecirkņu - priekšgalā stāvēja subdelegāti. No intendantiem prasīja, lai viņi būtu tikai centrālās varas pārstāvji. Viņu patstāvīga uzstāšanās netiek ciesta. Muižnieki šai sistēmai nepretojās, jo tie cerēja, ka tas būs samērā neliels jaunievedums. Sākumā likās, ka intendantiem uzticēs tikai nodokļu lietas. Bet izrādās, ka jauno valdības organu kompetence paplašinās. Muižnieku rokās paliek tikai daži militārās administrācijas uzdevumi. Šādā veidā centralizēta administrācija pastāv līdz lielajai revolūcijai - vairāk kā 100 gadus.

Revolūciju laikmetu parasta parādība, ka pašā sākumā revolūcionāru naids vēršas pret admin. iestādēm - pret policiju. Tauta redza, ka faktiskie apspiedēji ir administrātori un nodokļu piedziņēji - subdelegāti, intendantanti. Revolūcija sākas ar to, ka valdība viena nevar noslēgt budžetu un būdama bezizejas stāvoklī 1789.g. sasauca ģenerālistātus. Pēdējo reizi tie bija sasaukti 1614.g. Bet tie sevi izsludina par nacionālo satversmes sapulci un izdod likumus. Bez cilvēka tiesību deklarācijas un konstitūcijas izdošanas viens no pirmajiem viņas soļiem bija admin. reformas. Tautas naids bija tik liels, ka šie tā pat necieta vecos nosaukumus un iedalījumus, kamēr viss cits, kā tiesas un tiesiskie institūti, paliek pa vecam.

Visa teritorija, pēc šīm reformām, tiek sadalīta 86 departamentos. Tagad Francijai ir 90 departamenti. Šis sadalījums tika ieviests ģeometriski, plānveidīgi, nerēķinoties ar vecām robežām. Departamentu priekšā nostāda vienpersonīgus administrātorus - prefektus, kuri reprezentē centrālo varu. Tiem daudz kas kopējs ar agrākiem intendantiem. Departamentus tālāk sadalīja iecirkņos (arrondissement), kuri priekšgalā atradās subprefekti. No jauna nāk klāt komūnas. Tiek radītas arī pašvaldības iestādes pēc jaunā principa - vēlētas no vietējās sabiedrības.

Tomēr šī jaunā modernā sistēma nepastāv ilgi. No 1792-1795.g. nāk otrs terora periods. Valdības vara bija revolūcionāro komiteju rokās, kuras savā starpā mūžīgi izrēķinājās. Tā uz giljotīnas mira pats Dantons, Demulēns. Šai terora laikā, kad revolūcionārā tiesa bija ātra un nežēlīga, nevarēja domāt par reformu izvešanu un noteiktas sistēmas nostiprināšanu. Valdība ar revolūcionāriem tribunāliem un komisijām. Uz vietām izsūta emisorus - vienpersonīgus organus un komisārus - organus, kuri darbojās kopā ar citiem. Viņi gribēja itkā ievest centralizāciju.

Interesants ir nākošais laikmets, kad revolūcija savu uzstāko pakāpi pārdzīvojis un sākas kontrrevolūcionāri mēģinājumi. Centrā nodibinās direktorija no 5 locekļiem. Arī provincē nodibinās direktorija. Direktorijas laikā no 1795-1798.g. mēģina ievest jaunu sistēmu - valdīšanu caur kollēģijām-direktoriām. Direktorijas sev pieaicina palīgā padomdevējus no vietējiem organiem. Bet arī šī sistēma nepastāvēja ilgi.

Nākošā, t.s. konzulāta laikmetā, kas pārvēršas par Napoleona diktatūru, notiek atgriešanās pie revolūcijas pirmā laikmetā un agrāk ievestām reformām. Departamentos iecel prefektus, iecirkņos subprefektus no centra uzticības personām. Viņiem līdzās tiek nostādītas padomes, tikai vairs ne vēlētas, bet ieceltas no centrālās varas kandidātu sarakstiem.

Lielas pārgrozības nenotika arī restaurācijas laikmetā. Pēc Napoleona gāšanas nāca 1815.g. no jauna tas apstāklis, ka vietējai sabiedrībai tika dota tiesība ievēlēt padomes. Tomēr pastāvēja sugsts mantas cenzas. Bez tam padomēm nebija tiesības ievēlēt izpildu organus, bet tos iecēla no centra. Tāds stāvoklis turpinājās arī vēl pēc 1830.gada revolūcijas, tikai ar to starpību, ka tika pazemināts cenzas.

Pārgrozības notiek pēc 1848.gada revolūcijas, kad nodibinās Otrā republika. Padomes tiek vēlētas uz demokratiskiem pamatiem, un tās ievēl savus izpildu organus. Bet Otrā republika pastāv

tikai no 1849-1852.g., kad nāk Napoleona III režims. Sākumā viņš tika ievēlēts par republikas prezidentu, tad par republ. prezidentu uz 10 gadiem un beidzot par ķeizaru. Tas cenšas atdarināt sava lielā priekšgājēja Napoleona I kā iekšējo, tā ārējo politiku. Vēlēšanas iestādes tomēr paliek, jo Napoleonam III bija respekti pret tautas vēlēšanām. Viņš taču par ķeizaru bija kļuvis tikai ar vēlēšanām. Bet šo organu kompetence sašaurinās. Kā parlamentam vairs nebija īsta likumdošanas vara, tāpat pašvaldības padomēm nebija īsta administratīvā vara.

Jauns laikmets sākas ar Trešo republiku pēc nelaimīgā franču-prūšu kara. Bija jāatdod Prūsijai Elzasa un Lotringa. Nogāza Napoleonu III un nodibināja republiku. Šīs Trešās republikas mierīgās attīstības laikā varēja pakāpeniski sākties admin. iekārtas izveidošana un nostiprināšana.

Tagadējā Francijas admin. iekārtā, kas nodibināta 1880.gadā, ir darīšana ar 4 administratīviem iedalījumiem: 1) departamentiem (90), 2) iecirkņiem, kuŗu līdz 1927.g. bija pāri par 400, bet tad skaitu samazināja uz 244. Caurmērā uz departamentu nāk 3 iecirkņi. Tālāk 3) kantoni un 4) komūnas. Kantoni patiesībā ir dažu valsts varas organu darbības rajons. Pašvaldības organu kantonos nav. Iecirkņi centrālās varas pārstāvis ir subprefekts ar plašu admin. un politisko varu. Viņa rokās atrodas liela daļa no admin. policijas funkcijām. Iecirkņi ir arī sava vēlēta padome, bet tai nav lemlēmšanas varas. Viņa apspriež dažādus jautājumus, uzstāda iecirkņu budžetu projektus, bet nekādas patstāvīgas darbības viņai nav. Iecirkņu padome sanāk uz 2 īsām sesijām rudenī pirms un pēc departamenta padomes. Iecirknis nav jūridiska persona. Pašvaldības ziņā viņam nav sava īpašuma un saimniecības, tāpēc arī nav vajadzīgi izpildu organi.

Vairāk vēlēšanas jāpiegriež departamentam un komūnai, jo te redzam to, kas Francijas admin. sistēmai raksturīgs. Departamentā redzam līdzās valsts admin. varas organu - prefektu un vietējās sabiedrības pašvaldības organu - departamenta padomi - ģenerālpadomi. Prefekts iecelts amatā no ministru kabineta. Uz viņu skatās arī kā uz politisku figūru, un ja notiek krasa valdības maiņa, mainās arī prefekts. Saka arī, ka prefekta personīgā kompetence neesot liela, bet vispārpieņemtais novērtējums ir pretējais. Prefekts ir galvenais kontroliers pār vietējo pašvaldību; tas ieceļ daudzus citus ierēdņus, kas darbojas departamentā, arī skolotājus. Tas izšķir daudzus jautājumus ar savu varu uz vietas. Caur viņu tiek iekšlietu ministrijai stādīti priekšā departamenta padomes lēmumi. Viņš ir arī departamenta padomes izpildu organs.

Departamenta padomes rokās ir sociālās apgādības lietas, ceļu, sanitārās, skolu lietas, depart. saimniecības pārziņāšana. To ievēl uz 6 gadiem. Balsstiesības ir arī sievietēm. Pārvēlēta tā tiek pa pusei ik pēc 3 gadiem. Aktīvās vēlēšanu tiesības bauda 21 g.v., bet pasīvās 25 g. vecie. Tikai vienu daļu jautājumu depart. padome var izšķirt patstāvīgi. Pret otru daļu iekšlietu ministrija 3 mēnešu laikā var celt iebildumus. Departamenta padome ievēl p a s t ā v ī g u k o m i s i j u, kas darbojas laikā, kad nedarbojas pati padome. Departamenta padome sanāk divreiz gadā. Pavasarā sesija ilgst 2 nedēļas, rudens - 4 nedēļas.

Pastāvīgā komisija nav izpildu organs. Tā gan sazinās ar prefektu un sniedz tam dažādus ziņojumus un savukārt lūdz no tā ziņas, kā viņš izpildījis depart. padomes lēmumus. Tomēr nevienu prefekta rīcību tā apturēt nevar. - Redzējām, ka departamenta padomei nav izpildu organa, caur ko valdībai ir liels iespaids uz departamenta pašvaldību.

Vairāk izveidota vietējā pašvaldība ir k o m ū n a s. Komūnas administrācija ir tikai pašvaldības administrācija. Komūnas visur darbojas pēc vienas un tās pašas sistēmas. Kā mazās sādžās, tā lielās pilsētās - visur ir vēlētas padomes un vēlēti izpildu organi. Padome un tāpat izpildu organs - mērs (maire) - tiek ievēlēti uz 4 gadiem. Francijā 1922.gadā bija 38.000 komūnu, t.i. ciemu un pilsētu kopā. 22.000 komūnas bija tādas, kur iedzīvotāju skaits bija zem 500. Komūnas padomē locekļu skaits ir dažāds, bet skaitliskā starpība nav liela. Arī mazajos ciemos tāpat kā lielās pilsētās padomes var sastāvēt no 7-8 locekļiem. Lielākās pilsētās

tomēr ir ap 30 locekļu. Kā izņēmums jāatzīmē Parīzē - 80 locekļu. Komūnu padomes pārzina visu vietējo saimniecību, kultūras jautājumus. Viņu kompetence ir plaša, bet pret daudziem jautājumiem iebildumus var celt prefekts un citiem pat vajadzīgs iekšlietu ministrijas apstiprinājums.

Mērs ir īsts pašvaldības izpildu organs un stipri vienpersonīgs. Ja komūnas iedzīvotāju skaits pārsniedz 2500, tad mēram tiek piedots palīgs; ja iedzīvotāju vairāk par 10 000 - tad divi palīgi. Palīgu skaits sasniedz 12. Tomēr kollēģiju mērs ar viņiem nēsastāda. Viņš sadala starp tiem darbu un ir pats atbildīgs. Viņš pārzina visus rakstu darbus, uz viņu gulstas atbildība par rekrūšu sarakstiem, viņš ved civilstāvokļa aktu reģistri. Komūnās līdz 40.000 iedz. viņš arī pārzina vietējo policiju. Pēc šī skaita pārsniegšanas nāk atsevišķs policijas priekšnieks. Kā admin. organs mērs ir padots valsts admin. organu disciplinārai varai. Prefekts viņu var atcelt no amata uz 1 gadu, iekšlietu ministrs uz 3 g. un ar republikas prezidenta dekretu viņš var tikt pavisam atcelts.

Šīs sistēmas trūkumi ir tie, ka nav pietiekoši izveidota pašvaldība. Lielākā daļa ciemu nespēj ievērojamus pašv. uzdevumus veikt, tādēļ Francijā bieži apspriež jautājumu par kantonu pārvēršanu pašvaldības rajonos, kuŗi apm. līdzinātos mūsu pagastiem.

Vēl jāatzīmē t.s. p r e f e k t u p a d o m e. To 1927.g. pārveido. Šī organa priekšsēdētājs bija prefekts. Tas bija kontroles organs finansu lietās, padomdevējs prefektam. Tas bija arī administratīvās tiesas pirmā instance. 1927.g. prefektu padomes tika iznīcinātas un radītas s t a r p p r e f e k t u p a d o m e s, - padomdevējs organs vairākiem departamentiem kopā - caurmērā pa 3-4 departamentiem. Tagad ir pavisam 23 starpprefektu padomes. Viņas sastāv no 4 locekļiem un priekšsēdētāja. Funkcijas tās pašas, kas agrākām prefektu padomēm. Šis 1927.gada likums sev stāda par uzdevumu vienkāršot admin. aparātu, samazināt iestāžu darbinieku skaitu. Iecirkņu skaitu tas samazina uz 244.

§ 18.

PRŪSIJAS ADMINISTRATĪVĀ IEKĀRTA.

Prūsijā ir zināma robeža starp veco un jauno laiku - 1805/06. gads, kad sēkas reformas. Te viņa zaudēja daļu no savas teritorijas, kuŗu vēlāk gan atdabāja, bet nonāca zināmā atkarībā no Napoleona. Atņemtajās provincēs tika ievesti Francijas likumi. Francijas iespaids paliek arī pilsētu pašv. iekārtā. Rietum-provincēs ir birģermeisteru sistēma pēc franču parauga, austrum-provincēs t.s. maģistrāta sistēma ar kollēģiālu izpildu organu, kur burgomistrs ir priekšsēdētājs.

Vecais laikmets dibinās no vienas puses uz karaļa absolūto varu un valsts militāro raksturu un no otras puses uz muižnieku varu. Vecā režīma admin. sistēma pastāvēja līdz 1806.gadam. Ir kollēģiāli organi kā centrā, tā uz vietām. Centrā bija 3 ministrijas. Plašākā bija 1) ģ e n e r ā l d i r e k t o r i j a, kuŗā ietilpa militārā pārvalde, finansu lietas, iekšlietu pārvaldīšana un zemkopības lietas. 2) k a b i n e t - m i n i s t r i j a s pārziņā atradās ārējās lietas. 3) j u s t i c - m i n i s t r i j a s pārziņā atradās tiesu iestādes, skolas, paznīcas un iekšējās lietas ar kulturālu nokrāsu. Centrālo kollēģiju locekļi sastāda kopā v a l s t e p a d o m i. Svarīgākie vietējie valsts admin. organi aprinķī bija l a n d r a t i, kas nāca no muižnieku vidus un bija vēlēti muižnieku l a n d t a g o s un k r e i s t a g o s (provincēs - landtagi, aprinķos - kreistagi). Viņi skaitījās valsts dienstā, bet algu nesaņēma.

Lauku iedzīvotāji bija nospiesti dzimtbūšanā un par īstu vietājo pašvaldību nevarēja būt ranas. Arī pilsētu pašvaldība bija dibināta uz šauriem oligarhiskiem pamatiem.

Napoleona karos Prūsija izrādās vāja. Pacēlās doma, ka vaina meklējama administrācijā. Doma par admin. reformu vajadzību izplatījās pašā aristokrātijā un to pabalstīja arī izglītota pilsonība.

Pirmie reformatori bija Š t e i n s, H a r d e n b e r g s. 1807.g. Šteins iesniedz vairākus projektus un reformu centrālās iestādes. Kollēģiālo ministriju vietā nāk 5 ministrijas uz moderniem pamatiem. Resora priekšgalā stāv ministrs, kas atbildīgs karaļa priekšā. Šteina galvenais nopelns - 1808.g. uz moderniem pamatiem izvestā pilsētu pašvaldības reforma (Städteordnung). Tomēr pastāv cenzs. Nāca pilsētu domes kā lēmējs orgāns un vēlēts pašvaldības izpildu orgāns. Vairāk viņam neizdevās panākt. Hardenbergs bija vairāk kompromīsa cilvēks, tādēļ darbojās ilgāk - 10 gadus. Arī viņš, tāpat kā Šteins, redzēja konstitūcijas nepieciešamību, ko arī karalis valstij itkā apsolīja. Taču viņam liek saprast, lai par konstitūciju nedomā. Viņam gan atļauj ievest vēlētus pārstāvības orgānus provincē. Šī pārstāvība bija organizēta uz kurijām. Viena daļa nāca no lielajiem zemes īpašniekiem, viena daļa no maziem zemes īpašn., bet viena no pilsētu iedzīvotājiem. Pārsvars bija tiem, kas nāca no lielajiem zemes īpašniekiem. Tādas šī reformas palika līdz 70.g., kad izdeva likumus, uz kuriem vēl tagad dibinās Prūsijas pašvaldība. 1849.g. tika dota Frankfurtes konstitūcija, bet visā Vācijā tā tomēr dzīvē netiek izvesta. Ar teorētiku Gneista un Bismarka kā valstskanclera un pirmā ministra piedalīšanos tika izvesta pašv. reforma uz demokrātiskiem pamatiem. Visas Vācijas konstitūcija bija demokrātiskāka nekā Prūsijas. Prūsijā vēlēšanās bija palicis vēl tas pats kuriju princips, kas pieņemts no Hardenberga. Vēlēšanu tiesības bija daudziem pilsoņiem, bet nevienlīdzīgas. Pēc 71.g. reformām iedzīvotāji bija iedalīti 3 daļās atkarībā no nodokļu summas, ko viņi maksāja.

Tagad vēlēšanu tiesības ir 20 g. veciem un pašvaldību orgāni tiek vēlēti uz demokrātiskiem pamatiem.

Prūsijā administratīvo rajonu sadalījums sekojošs: 1) Provincēs, 2) valdības iecirkņi (Regierungsbezirk), 3) apriņķi, 4) pagastu iecirkņi (Amtsbezirk) un 5) komūnas. Pēc kara gan notikušas dažas pārgrozības: vairākas provinces tikušas iznīcinātas, jo to lielāka daļa pievienota kādai citai valstij.

Caurmērā uz katru provinci nāk 2 milj. iedzīvotāju. Ievērojamākais admin. orgāns - oberprezidents - iecelts no centrālās valdības. No viņa tiek prasīta augstākā izglītība. Lai gan tas padots iekšlietu ministram, viņš ir stipri patstāvīgs savā darbībā. Līdzās viņam kā palīgs un padomdevējs pastāv provinces padome, sastāvoša no 5 loč. Tos ievēl provinces valde, bet vienu iecel centrālā valdība. Sai kollēģijā var piedalīties pats oberprezidents un ja viņš grib, to arī vadīt. - Provinces landtags tiek vēlēts no višiem iedzīvotājiem uz 4 gadiem. Tas ir lēmējs orgāns pašv. lietās. Provinces landtags ievēl kollēģiālu izpildu orgānu - provinces valdi (Provinzausschuss). Tās locekļu skaits nav vienāds - no 7-13. Šis kollēģijas priekšsēdētājs ir t.s. Landesdirektor. Tas ievēlēts no provinces landtaga, bet viņam vajadzīga centrālās valdības apstiprināšana. Viņu apstiprina uz 12 gadiem un viņš dažos jautājumos var uzstāties kā vienpersonīgs orgāns. Viņš reprezentē provinci kā pašvaldības organizāciju uz ārieni.

Valdības iecirkņa priekšgalā stāv valdības prezidents (Regierungspräsident). Viņam līdzās padomdevējs orgāns - Bezirksausschuss. 5 locekļi nāk no provinces valdes un 2 iecelti no valdības. Pašvaldības orgānu šajā valdības iecirknī nav.

Apriņķī valsts administrācijas pārstāvis ir landrats. Tam līdzās pastāv uz 4 g. tieši vēlēta padome (Kreitag). Kreistagam ir 20 locekļu, ja iedz. skaits nepārsniedz 30.000. Uz katriem nākošiem 5000 iedz. nāk viens loceklis klāt. Lielākos apriņķos ir ap 200.000 iedz. (piemums - 150.000). Izpildu orgāns pašvaldības lietās ir apriņķa valde.

Mazāk izveidoti ir pagastu iecirkņu (Amtsbezirk) orgāni. Šeit ir no ciemiem vēlēta valde - kollēģija, kuņas priekšsēdētājs saucas Amtsvorsteher.

Komūsu pirms pasaules kara bija ap 30.000. Pastāv atsevišķi likumi lauku un pilsētu komunālai pašvaldībai. 2 trešdaļās no višām komūnām iedzīvotāju skaits ir zem 200. Ja pieaugušo iedz. skaits nepārsniedz 40, tad vēlētu padomju nav, bet ja pārsniedz, tad padomi ievēl, pie tam uz 4 gadiem. Locekļi ir 9-24. Izpildu orgāns, t.s. Gemeindevorsteher, ir vienpersonīgs un ievēlēts uz

4 gadiem. Viņam tiek piedoti arī palīgi - šeffeni (Schöffen). Ar 1911.g. likumu Prūsijā tiek ieviests Zwecksverbände - noteikums, pēc kuŗa sīkās komūnas var brīvprātīgi apvienoties lielākās vienībās (lai ierīkotu kopēju skolu, slimnīcu). Tās tomēr neizplatījās.

Prūsijas pašvaldības īpatnība, kā redzējām, ir jauktie kolleģiālie organi, kuŗu lielākā daļa locekļu ievēlēta no pašvaldības organa, bet priekšsēdētājs iecelts no valdības.

BELĢIJAS ADMIN. IEKĀRTA.

Beļģija - visbiežāk apdzīvotā valsts Eiropā. Tai ir 7 milj. iedzīvotāju. Beļģijā redzam tos pašus administratīvos sadalījumus, kā Francijā. Departamentu vietā šeit ir provinces, skaitā 9. Caurnērā uz katru provinci iznāk 3/4 milj. iedz. Pēc lieluma tās līdzinās Fr. departamentiem, bet pēc iedzīvotājiem - lielākas. Tālāk nāk iecirkņi, kantoni un komūnas. Kantonos un iecirkņos pašv. organu nav. Tie ir tikai valsts administratīvi rajoni. Provinces organi tie paši, kas franču departamentos. Priekšgalā stāv provinces gubernatori, viņam līdzās provinces padome - vēlēta no provinces iedzīvotājiem. Atšķirība ar Franciju tā, ka te pašvaldībai ir savs kolleģiāls izpildu organs - pastāvīgā komiteja, kas darbojas arī starpsesiju laikā. Provinces padome pārziņ vietējo saimniecību, vietējo labklājību. Tai aizliegts nodarboties ar politiskiem jautājumiem. Ir paredzēta rinda lēmumu, kur prov. padome nevar lemt galīgi, bet kur vajadzīgs valdības vai karaļa apstiprinājums. Tādas lietas ir sekojošas: īpašumu iegūšana un atsavināšana, kuŗu vērtība pārsniedz 500.000 franku, tāpat dāvinājumu pieņemšana, kas pārsniedz šo summu. Jātiec apstiprinātiem arī budžetam, lēmumiem par satiksmes ceļu ierīkošanu, nodokļu uzlikšanu, senlaiku pieminekļu aizsargāšanu. Citos jautājumos karalis 30 dienu laikā var celt iebildumus pret katru lēmumu, kuŗā saskatāma kompetences pārkāpšana vai lietderības neievērošana.

Komūnu pašvaldībās redzam lielāku atšķirību no Francijas sistēmas. Likums te paredz tieši vēlētu padomi. Pēc 1919.g. plurālās vēlēšanu sistēmas atcelšanas var vēlēt katrs vīrietis un katra sieviete, kas sasnieguši 25 g. vecumu. Cenzs nepastāv. Komūnu padomi ievēl uz 6 gadiem, bet ik pa 3 g. pusi no locekļiem pārvēl. Locekļu skaits nav vienāds - no 27-41. Izņēmumi ir ģente, Briselē un Antverpena ar 45-50 padomes loc. Pilsētu komūnu padomēm pastāv interesants jaunievedums: ja komūnas iedzīvotāju skaits pārsniedz 20.000 un 70.000, tad nāk vēl papildu domnieki. Pirmā gadījumā 4, otrā - 8. Tos vēl uz 8 gadiem. Šie papildu domnieki netiek vēlēti vispārējās vēlēšanās, bet nāk pa kūrījām un domāti kā rūpniecības iedzīvotāju interešu pārstāvji. Puse no papildu domniekiem tiek vēlēta no rūpniecības uzņēmumu saimniekiem un puse no šo uzņēmumu strādniekiem. - Komūnu padome ir lēmējs organs. Izpildu organs ir kolleģiāls - eševēna - šeffenu kolleģija. Šī kolleģija sastāv mazākās komūnās no 3, lielākās no 5 locekļiem. Priekšsēdētāju - burgomistru - iecel karalis. Karalis var iecelt par burgomistru arī kādu, kas nav padomes loceklis, bet tad tam jāsažinās ar provinces pastāvīgo deputāciju. Ja burgomistrs iecelts no vēlētiem domniekiem, viņam padomē ir balsstiesības, bet ja no ārēnos, tad viņam balsstiesību nav. Šis kolleģiālais izpildu organs pēc sava sastāva atgādina mūsu apriņķa valdi. Sevišķi plaša vara burgomistram kolleģijā nav. Kā vienpersonīgs organs tas pārziņ policiju, civilstāvokļa aktu reģistri u.c. Komūnu padomes kompetence likumā noteikta stipri plaša, tomēr viņas patstāvība nav lielāka par provinces pašvaldības patstāvību. Žināmas kontroles tiesības ir provinces padomes pastāvīgai deputācijai. Tā komūnas pašvaldības lēmumu izvešanā pie nekustamu īpašumu iegūšanas un atsavināšanas, kuŗu vērtība pārsniedz 100.000 franku - vajadzīga provinces pastāvīgās deputācijas un karaļa piekrišana. Citās lietās (nekust. īpašumu iegūšanā un atsav., kuŗu vērtība nepārsniedz 100.000 franku, budžeta apstiprināšana, tirgus noteikumi, lēmumi par mēriem un svariem) pietiek ar

pastāvīgās deputācijas piekrišanu vien. Daudzus lēmumus pastāvīgā deputācija 30 dienu laikā var atcelt. Tālāk, pastāvīgā deputācija skata cauri vēlēšanu rezultātus. Beļģijā piedalīšanās vēlēšanās ir obligātoriska. Kas bez dibināta iemesla vēlēšanās nav piedalījies, sodāms ar naudas sodu, bet trešos reizi - ar vēlēšanu tiesību atņemšanu uz noteiktu laiku.

§ 19.

LATVIJAS ADMINISTRĀTĪVĀ SISTĒMA.

M i n i s t r u k a b i n e t s, kura iekārta pietiekoši plaši jau ir iztīrīta Latvijas valsts tiesību kursā, ir augstākais centrālais administratīvais orgāns. Viens no tā pirmajiem uzdevumiem ir **s a s k a ņ o t** atsevišķo resoru darbību vienā kopējā valsts darbībā. Šai darbā izteicās t. s. valsts **i e k š ē j ā p o l ī t i k a**.

Administratīvā darbība ir koncentrēta **r e s o r o s** pēc sava satura, pie kam pamata resori visās valstīs mēdz būt apmēram tie paši. Piem., mūsu valstī ir pavisam 10 ministriju, kas atzīstams par vidēju skaitu. Katras ministrijas priekšgalā stāv vienpersonīgs lēmējs orgāns - **m i n i s t r s**, kam ir padoti kā resora centrālie tā vietējie orgāni. Vietējas pašvaldības orgānus mūsu valstī redzam ciešā sadarbībā ar valsts varas orgāniem.

MŪSU ADM. IEKĀRTA VECĀ REŽĪMA LAIKĀ.

Par vecā režīma laikmetu administratīvajā laukā mūsu zemē uzskatāms laiks pirms Latvijas dibināšanas. Paraugoties uz to administratīvo iekārtu, kas šai laikā pastāvēja Krievijā, redzam lielu raibumu, un tas pats ir attiecināms arī tieši uz mūsu zemi kā toreizējās Krievijas provinci. Proti, tai teritorijā, kas tagad ietilpst mūsu valsts robežās, šai laikā atrodam apm. piecējādus pašvaldību veidus: 1) pagastu pašvaldību, 2) draudžu pašvaldību (tikai Vidzemē), 3) pilsētu pašvald., 4) muižnieku kārtas pašv. (gubernas muižn. landtags), 5) zemstu pašv. Latgalē. Vēl lielāks raibums šai ziņā bija līdz pag. g. s. 80. gadu beigām (1889. g.), kad pastāvēja vēl vācu iestādes, kam piekrita uzraudzība par pašv. orgāniem.

Z e m s t u p a š v a l d ī b a. Latgalē bija pilnīgākais pašvaldības veids vecajā režīmā. Vispār Krievijā zemstu pašv. ievēda 1864. g., bet sākumā to attiecināja tikai uz Iekšējās gubernas (35 gub.) un tikai dažus gadus vēlāk to ievēda arī dažās (9) rietumu gubernās. Zemstu pašvaldība pastāvēja tai apstākļi, ka visas iedzīvotāju **k ā r t a s** darbojās kopā. Vēlēšanu tiesības bija 3 kārtām jeb - labāk sakot - grupām: muižniekiem, zemniekiem un pilsētu iedzīvotājiem, pie kam katra grupa ievēlēja trešo daļu pārstāvju. Katrā **g u b e r ņ ā** bija gubernas zemstu sapulce un gubernas zemstu valde, un katrā apriņķī - apr. zemstu sapulce un apr. zemstu valde. Ievērojams elements bija pilsētu iedzīvotāji, kas jutās diezgan neatkarīgi no muižniecības un nereti balsoja kopā ar zemniekiem.

Vitōbskas gubernā, kurā ietilpa Latgale, zemstu pašv. ievēda dažus gadus vēlāk. Lātgālieši varēja savu iespaidu parādīt kādos 3 apriņķos: Dvinskā, Ludas un Rēzeknes, kur lātgālieši bija vairākumā. Protams, viņiem liels iespaids nebija, jo muižniecība bija pārpolota, turpretim no pilsētām nāca vairāk krievu pārstāvji. Ievērojams tomēr vispār bija tas, ka arī vienkāršajai tautai, kas šē vēl līdz pat 1861. g. bija dzimtslaudis, tagad bija dota iespēja patstāvīgi piedalīties pašvaldībā.

Zemstu pašv. attiecās vienīgi uz gubernu un zemstu pārvaldi, turpretim uz **p a g a s t u** pašvaldību zemstu pašv. princips neattiecās. Pagastu pašv. bija tikai **z e m n i e k u k ā r t a i**, pie pagastiem piederēja tikai zemnieku kārtas laudis, pie kam kārtas princips ietvēra arī teritoriju, proti, pie pagastu teritorijas piederēja vienīgi tā zeme, kas atradās zemnieku rokās. No

otras puses muižniekiem bija sava atsevišķa pašvaldība gubernās un pilsētu iedzīvotājiem - pilsētās. Vidū starp šīm atsevišķām pašv. (zemniekiem - pagastos un muižniekiem - gubernās, pilsētā. - pilsētās) tad atradās jau minētā visas kārtas apvienotāja zemstu pašv. aprīņkos un gubernās. Nereti pacēlās balsis noorganizēt arī pagastu pašv. uz līdzīgiem zemstu pašv. pamatiem, tāpat sākot ar 80.gadiem, it sevišķi pēc Manaseina revīzijas, arī pārējie latvieši prasīja pēc līdzīgas zemstu iekārtas, lai lauztu stipro vācu varu. Šo viņu prasību valdība tomēr neizpildīja.

M u i ž n i e c ī b a s p a š v a l d ī b a s organs bija muižniecības landtagi, kāds bija katrā gubernā: Kurzemē, Vidzemē, Igaunijā un Sāmu salā. Kurzemes muižniecības landtagā pastāvēja dažas īpatnības sakarā ar hercogu laikmetu. Še katram atsevišķam muižniekam individuāli bija lielākas tiesības.

Muižn. landtagi bija tīras muižnieku iestādes, kur piedalījās muižnieku vēlēti pārstāvji. Bez tam Vidzemē dažreiz sanāca arī visi muižnieki t.s. brālīgajās konferencēs. Līdz 1866.g. šais landtagos varēja piedalīties vienīgi muižnieki, kas bija uzņemti gubernās muižnieku sarakstā jeb matrikulā, un neviens cits arī nevarēja iegūt muižniecības muižu. Kad no 1866.g. muižniecības muižas varēja iegūt arī nemuižnieki, arī tiem kā muižu īpašniekiem bija dota tiesība kļūt ievēlētiem landtagā, bet balsttiesības viņiem bija tikai nodokļu lietās.

Attiecībā uz muižn. landtagu kompetenci, 1845.g. likums paredz landtagiem tiesības spriest 1) par muižnieku kārtas lietām, t.i. visu, kas attiecas uz muižniecības tiesībām, interesēm un iestādēm, un 2) par visu to, kas attiecas uz visas zemes labklājību. Tādā kārtā landtagu, acīmredzot, ieskata par visas zemes, gubernās augstāko orgānu, kurš - ciktāl tas attiektos uz visas zemes labklājību - var spriest arī par zemnieku lietām.

P a g a s t u p a š v a l d ī b a Kurzemē un Vidzemē dibinājās uz 1866.g. izdoto "Landgemeindeordnung". Pēc šī likuma, pagastu pašvaldības pamats bija likti 3 dažādi principi:

1) k ā r t u p r i n c i p s: pie pagasta nebūt nepiederēja visi tie laudis, kas dzīvoja attiecīgā pagasta robežās. Arī pagasta teritorija nebija tik kompakta, kā tas ir tagad.

2) Z e m j u p r i n c i p s: pie pagasta teritorijas piederēja vienīgi zemnieku zemes. Muižas zeme bija izņemta no pagasta teritorijas.

3) P i e r a k s t ī š a n ā s p r i n c i p s: tāpat kā muižnieki bija pierakstīti savā muiž. organizācijas matrikulā, tā zemnieki bija pierakstīti pie pagastiem. Zemnieku kārtas laudis piederēja pie tā vai cita pagasta nevis pēc viņu domicila, bet pēc pierakstīšanās.

Kas īsti piederēja pie pagasta?

No teritorijas viedokļa pagastu sastādīja zemnieku zemes.

No personālā sastāva viedokļa pagastā ietilpa: a) zemnieku kārtas laudis, kam pagastā piederēja zeme, vai arī, kas pagasta robežās zemi rentēja un bija pierakstīti pie šī pagasta (visi 3 principi!). Šai pamata grupai nāca klāt: b) visi tie bez zemniekiem, kas bija pie šī pagasta pierakstīti un še dzīvoja. Pie šiem piederēja saimnieku dēli, strādnieki un t.s. vaļinieki. Bez tam nāca klāt vēl c) tie, kas bija gan pierakstīti pie kāda pagasta, bet dzīvoja citur. Viņu pienākums bija maksāt savam pagastam nodokļus. No otras puses nāca klāt d) saimnieki, kas bija nopirkuši kādā pagastā zemi, bet bija pierakstīti vēl citur. Tādi saimnieki gan pa lielākai daļai iespējami drīz nokārtoja savu piederību, jo citādi tiem bija jāmaksā nodokļi divos pagastos.

Pagastu pašvaldības galvenie organi

bija: 1) vietnieku pulks - lēmējs organs, 2) pagasta valda - izpildu organs, kas sastāvēja no t.s. priekšniekiem un pagasta ve-

cākā un 3) pagasta sapulce.

Pamata organs bija pagasta sapulce, kas sastāvēja no 2 grupām: a) visi saimnieki un rentnieki piedalījās personīgi un b) katri 10 bezzemnieki sūtīja 1 savu pārstāvi. Tādā kārtā, bezzemnieku pārstāvju izvēlēšanai bija vajadzīga vēl bezzemnieku sapulce. Pagasta sapulce sanāca 1 reizi gadā, ievēlēja vietnieku pulku un izlēma citus svarīgus pagasta jautājumus.

Vietnieku pulks bija lēmējs organs un kā kreatīvs organs ievēlēja pagastvaldi, kas sastāvēja no pagasta vecākā un 2 vai vairāk priekšniekiem. Pagastvaldim bija lielākas tiesības nekā pārējiem pag. valdes locekļiem, viņam piekrita arī policijas vara. Kārtības uzturēšanas nolūkos, varēja būt vēl t.s. "desmitnieki" (nosaukums cēlies no sadalījuma pa 10 mājām), kurus iecēla vietnieku pulks un kuņģi bija padoti pag. vecākajam. Vietnieku pulks ievēlēja arī t.s. skolas vecāko, kuŗa uzdevums bija no materiālās puses interesēties par skolu, bet iejaukties skolas mācību gaitā viņš nevarēja. Magazīnas uzraugs pārzināja magazīnas klēti. Pagasta kase bija jāpārzina pag. vecākajam, lai gan izglītības trūkuma dēļ tas dažkārt sagādāja grūtības. Tādos gadījumos viņam palīdzēja skrīveris.

Lietu, kas ieņēma pagasta pašvaldībā, nebija daudz, tomēr dažas no tām bija ļoti svarīgas, kā piem., skolu lietas. Šai virzienā daudzi mūsu pagasti, sevišķi lielākie, ir darījuši diezgan daudz. Šim nolūkam mazākie pag. apvienojās, bet daži lielākie pagasti nereti uzturēja vairākas skolas. Diezgan smagi gūlās uz pagastiem ceļu labošanas pienākums. Muiža deva šim nolūkam tikai granti, bet saimnieku pienākums bija granti uzvest uz sava ceļa gabala un izdarīt vajadzīgos uzņēmumus.

Kā sanāca pagasta līdzekļi?

Vienu daļu pag. uzdevumu veica kļaušu kārtībā, pie kam kļaušas gūlās vienīgi uz saimniekiem. Nauda pagastam ienāca no t.s. galvas naudas, citi nodokļi nebija pazīstami, vismaz par to nebija nekā dzirdams. Nespējniekus uzturēja no pagasta ienākumiem - galvas naudām (personas nodokļa). Galvas naudas lielumu nosaka vietnieku pulks, pie tam ne pēc ieņēmuma, bet pēc darba spējām. Samazinātu galvas naudu maksāja 15-20 g. vecie un tie, kas vecāki par 50 gadiem. No 80. gada ievēd desetinu nodokli, kas tika uzlikts pēc zemes lieluma. 1880. g. krievu reformas nosaka, ka pagasta amata vīriem jāmaksā alga. Valsts subsidēja tomēr nedod.

Tuvākais uzraugs pār pagastu pašvaldību bija muižas īpašnieks. Policejiskās tiesības muižas īpašnieks parasti nodeva muižas skrīverim vai mežsargam. Pagasta amata vīri muižas teritorijas robežās nevarēja uzstāties.

80-to gadu sākumā pār pagastu pašvaldību ievēd sevišķus uzraudzības organus. Tika ievēsti sevišķi zemnieku lietu komisāri - komisāri - komisār - komisār po krestjanskim djelam. Komisāru iecirknis - rajons sakrita ar apriņķi. Parasti šie zemnieku lietu komisāri dzīvoja uz laukiem kādā muižā un laiku pa laiku izsauca pie sevis pagasta vecākos. Apmēram uz 20 pagastiem bija viens uzraugs.

Krievu laikā novēro, ka mazie pagasti nevar veikt savus uzdevumus, kāpēc dod mājienu mazajiem pagastiem pievienoties pie lielām.

Visai gubernai bija augstāka uzraudzības padome - zemnieku lietu komisija (Ērisutstvijs po krestjanskim djelam). No komisāriem daļa bija krievu ierēdņi, bet daļa bija vācu muižnieki, kas iestājušies valsts dienestā un iemācījušies krievu valodu.

Draudžu pašvaldība pastāvēja tikai Vidzemē. Draudzes bija diezgan lielas. Tās sakrita ar baznīcas draudžu rajonu un viņā ietilpa vairāki pagasti. Seit muižas no pašvaldības nav atdalītas nost. Pirmo draudžu pašvaldības organu, t.s. draudžu konventu - (padomi) sastādīja pagasta vecākie un muižu īpašnieki vai viņu pilnvarotas personas. Šis konvents bija lēmējs organs un sastāvēja no apm. 10-16 personām. Konvents ievēl vienpersonīgu izpildu organu - draudžu priekšnieku. Tas parasti

bija kāds muižas īpašnieks. Draudžu pašv. bija vairāk darīšana ar kulturāliem uzdevumiem, kamēr uz pagastu gūlās parastie obligātoriskie pienākumi. Dažā draudzē tika ierīkota pat slimnīca. Draudzes skola bija augstākā mācības iestāde un nebija obligātoriska. Līdzekļus ieguva ne no galvas naudām, bet no zemes lieluma. Šāds nodoklis bija uzlikts vienmērīgi kā zemniekiem, tā muižniekiem.

Vecā pilsētu pašvaldība Baltijas gubernās pastāvēja jau pirms 1877.gada. Katrai pilsētai bija sava īpatnēja pašvaldība, kas dibinājās uz vecām hartijām un veciem likumiem. Uz Rīgu liels iespaids bija Prūsijas un Lībekas pilsētu tiesībām. Pilsētu pārvaldīja rāte un tiesības piedalīties rātes ievēlēšanā bija vispirmā kārtā tirgotājiem, mazākā mērā amatniekiem. Izšķīra lielo un mazo ģildi. Pie pirmās pieder tirgotāji, bankieri un zeltkaļi, bet citi amatnieki pie mazās ģildes. Lielā ģilde pilsētas pašvaldību turēja savās rokās. Rāte pārzināja ne tikai pašvaldību, bet tā bija īsta pilsētas valdība: viņa pārzināja ir administrāciju, ir tiesu.

1877.gadā Baltijas gubernās tiek ievests krievu 1870.gada pilsētu pašvaldības likums, kas bija diezgan liberāls (izdots Aleksandra II valdīšanas laikā). 1864.g. jau bija izdots liberālais zemstu pašvaldības likums. Valsts administratīviem organiem bija uzraudzības tiesības pār pilsētu pašvaldību tikai no likumības viedokļa. Bija vēlētas domes un pilsētu valdes.

80-os gados sākas zināma reakcija (1888.g. no teroristiem tiek nogalināts Aleksandrs II). 1892.gadā pilsētu pašv. tiesības sašaurina, dodot gubernatoram lielas kontroles tiesības ne tikai attiecībā uz likumību, bet arī uz lietderību. Viņš varēja atcelt kuŗu katru pilsētas domes lēmumu motivējot ar to, ka tas nesaskan ar vietējo iedzīvotāju interesēm. (Šie ierobežojumi tika atcelti tikai pēc krievu revolūcijas 1917.gadā). Vēlēšanu tiesības bija ierobežotas ar lielu cenzu. Vēlēšanu tiesības bija to nekustamo īpašumu īpašniekiem, kas tādi bija mazākais gadu pirms vēlēšanām un kuŗu vērtība nebija mazāka par likumā noteikto. Vēlēšanu tiesības baudīja arī rūpniecības uzņ. saimnieki, kas maksāja likumā noteikto nodokli, tirgotāji, dažas grupas brīvo profesiju darbinieki, zinātnisko iestāžu pārstāvji u.c. Sievietēm vēlēšanu tiesības nebija, bet namu īpašnieces balsi varēja nodot caur pārstāvi. Ar likumu bija noteiktas grupas, kas vēlēšanu tiesības nebaudīja: traktieru īpašnieki, policijas ierēdņi, notiesātie. Visumā tiesības bija šaurai personu grupai. Piemēram, Rīgas pilsētas vēlēšanās 1905.g. balstiesīgo vēletāju bija 4259 (iedzīvotāju skaits 1897.g. - 256.000). 1915.gadā Rīgā bija 500.000 iedz., tā tad 1905.g. iedzīvotāju bija ap 300.000. Tagad Rīgā ir pāri par 200.000 balstiesīgo. Pilsētu pārvaldīja vēlēta dome un no domes ievēlēta pilsētas valde ar pilsētas galvu un ne mazāk kā 2 pilsētas valdes locekļiem. Pilsētas galda ar valdes locekļiem sastādīja izpildkomisiju. Dome ievēl savu priekšsēdētāju. Pie mums šis pilsētu pašv. likums pastāvēja līdz 1931.g. sākumam.

§ 20.

PAGASTU PAŠVALDĪBA LATVIJĀ.

Latvijas valdība valsts pirmajos gados pirmo vērību piegrieza pagastu pašvaldībai, turpretīm pilsētu pašvaldība tās uzmanību tai laikā saistīja mazāk, jo pastāvēja jau labs agrākās Krievijas likums no 1870.g. ar 1917.g. grozījumiem. Pagasta pašvaldība, turpretīm, uz vecajiem pamatiem nevarēja vairs eksistēt, jo nepastāvēja vairs kārtas. Tāpēc jau 1919.g. izdeva pagastu noteikumu par pagastu pašvaldību. Jaunos principus, kas parādījās šais 1919.g. pagaidu noteikumos, tālāk izveidoja 1922.g. likums par pagastu pašvaldību. Vēlākā laika pārgrozījumiem šie ir bijusi ļoti niecīga nozīme.

Pagastu teritorija un iedzīvotāji.

Tikai tā pašvaldības vienība spēj būt un būs pietiekoši spējīga pildīt savus uzdevumus, kurai būs pietiekošs iedzīvotāju skaits resp. kuŗa savas platības ziņā nebūs pārāk niecīga. Teritoriālā ziņā sīkas pašvaldības vienības ar niecīgu iedzīvotāju skaitu savus uzdevumus spēj veikt tikai ar lielām grūtībām un nereti prasa valsts atbalstu. Mūsu valstī skaitās 517 pagastu. No tiem iedzīvotāju skaita ziņā lielākos atrodam Latgalē, kur caurmērā pagastu lielums divlīdz trīskārt pārsniedz pārējo Latvijas daļu pagastu lielumu. Pārējā Latvijā pagasti ir lieluma ziņā apmēram vienādi, lai gan visumā varētu teikt, ka Vidzemē atrodami lielāki pagasti nekā Kurzemē. Ja Rietumlatvijā pagastu caurmēra lielums ir 2-3000 iedzīvotāju, tad Latgalē pagastu caurmērā sastāda 7-8000 iedzīvotāju, un ir atrodami pat pagasti ar iedzīvotāju skaitu, kas sniedzas līdz 10-15.000. Vispār atsevišķu pagastu iedz. skaits ir stipri nevienāds. Piemēram, Rīgas apr. Ādažu pagastu apdzīvo apm. 4200 iedz., bet Tomes pag. - tikai ap 650 iedz.; Cēsu apr. Vecpiebalgā - 4900 iedz., Brinku pag. - ap 300; Valmieras apr. Alojās pag. ap 3500 iedz., Madonas apr. Jaungulbenes pag. ap 4500 iedz., turpretim mazajā Pērses pag. - tikai ap 400. Kurzemē Dundagas pag. ap. 9000 iedz. Latgalē Rēzeknes apriņķī ir tikai 19 pagastu, Ludzas apr. - tikai 12, tāpat Jaunlatgales apr., bet Daugavpils apr. - 22 pag. Lielākais, laikam ir Neukšenu pag. Daugavpils apr. ar apm. 15.000 iedz., tam seko Piedrujas pag. - ar 13.000 iedz. u.c.

No uzrādītiem piemēriem redzam, ka mūsu pagasti visumā ir diezgan spēcīgas pašvaldības vienības, salīdzinot ar Rietumeuropu, jo tur laudis dzīvo ciemos un ikviens ciems mēdz jau būt sīkākā pašvaldības vienība, kurā iedzīvotāju skaits nereti nesasniedz 500. Neskatoties uz to, dažu sīkako pagastu apvienošana Latvijā būtu vēl vēlāma. Kā iedzīvotāju, tā valsts intereses prasa likvidēt visus tos pag., kur iedzīv. skaits ir mazāks par 1000. Ja to izdarītu, mūsu valstī paliktu pavisam ap 450 pagastu.

Pagasta padome, valde un revīzijas komisija.

Jau no paša sākuma pastāv trīsorganu sistēma: 1) padome - lēmējs org., 2) valde - izpildu org. un 3) revīzijas komisija - kontroles organs.

Pagasta padome, pēc 1922.g. likuma par pagastu pašv. ir demokrātiski vēlēts organs uz vispārēju, vienlīdzīgu un proporcionālu vēlēšanu pamata. Visumā vēlēšanu noteikumi ir tādi paši, kādi pastāvēja Saeimas vēlēšanās. Vēlēšanu tiesības nebaudīja tie, kas ar tiesas spriedumu ierobežoti tiesībās u.c. noteikumi. Bez tam paredzēts nodzīvošana cenš. Te redzam, ka vietējām pašvaldībām ir zināmā mērā sava "pilsonība", proti, arī šejānosaka, kas pieder pie attiecīgas pašvaldības. (Vācu literatūrā pašvaldību pilsonībai ir apzīmējums "Heimatsrecht"). Agrākā Latvijā pašvaldību pilsonības ties., kā zinām, bija noteiktas atbilstīgā formāli - ar pierakstīšanos, ievēšanu pagasta reģistros. Tagad likums nosaka nodzīvošanu jeb domicilu attiecīgajā pagastā, pie kam nodzīvojuma cenzs pagastos ir 4 mēneši, pilsētās - tikai 2 mēneši. Ir taisnība, ka arī tagad dažkārt gan runā par pierakstīšanos, bet šī pēdējā ir tā, ko izdara policijas reģistros. Turpretim pierakstīšanās kā formāls institūts, kas nosaka piederību pie pagastiem, kā tas bija agrākajā Krievijā, Latvijas valstī nepastāv un nekad arī nav pastāvējis.

Pagastu padomes vēlēja sākumā (pēc 1922.g. lik.) uz 3-g., vēlāk - uz 4-g. Pagastos ar iedzīvotāju skaitu zem 1000 padomes locekļu paredzēts 12, ar iedzīv. skaitu no 1001-2000 - 15, no 2000-3000 padomes loc. skaits ir 18, bet sākot ar 3001 iedz. - 21 loc.

Padomes darbība norit nevis sesijās, bet gan sēdēs. Padome lemj par visām svarīgākajām lietām: apstiprina budžetu, apstiprina nekust. īpašumu iegādāšanu u.t.t. Padomes kārtējās sēdes notiek ne mazāk kā reizi mēnesī. Ārkārtējās sēdes sasauc priekšsēdētājs, ja to pieprasa 1) pagasta valde, 2) revīzijas komisija, 3) viena trešdaļa no balsttiesīgiem pagasta iedzīvotājiem, 4) apriņ-

ka valde. Sēdes ir atklātas. Ar 2 trešdaļām balsu vairākumu notur aizklātas sēdes. Balsošana ir atklāta, izņemot likumā paredzētos jautājumus (atalgojuma jautājumi, amatpersonu saukšana pie atbildības. Likums paredz dažas lietas, kur vajadzīgs kvalificēts vairākums un kvalificēts kvorums (budžets, nekustamu īpašumu atsavināšana, amatpersonu saukšana pie atbildības).

Pagasta padome ievēl pagasta valdi, kas sastāv no pagasta valdes priekšsēdētāja un ne mazāk kā 2 padomes locekļiem. Tagad visumā palikusi tā pati organizācija, tikai pagasta valdes priekšsēdētāju sauc par pagasta vecāko.

Pagasta valdes sēdes sasauc priekšsēdētājs (tagad pag. vecākais). Sēdēm jānotiek pēc iespējas biežāk, jo uz pagasta valdi guļstas visas tekošās pagasta darīšanas un vispārīgi pārvaldīšanas uzdevumi, piemēram kapaklausības lietas, kārtības un drošības uzturēšanas lietas.

Revīzijas komisija sastāv no 3-5 loc. No amatiem atteikties nevar. Likums uzskaita tikai dažus iemeslus, kurus uzskata par pietiekošiem, lai varētu atteikties no pagasta valdes locekļa amata: 1) vecums pāri 60 g., 2) slimība, 3) pārvietotais uz dzīvi ārpus pagasta robežām, 4) valsts dienests, ar kuru nevar savienot valdes loc. amatu, 5) ilgstoša (ne mazāk kā 3 mēn. ilga) prombūtne aiz pagasta robežām. Valdes locekļi no padomes saņem noteiktu atalgojumu. Tagad arī padome var lemt par to, ka padomes locekļiem jāizmaksā atlīdzība par sēdēm. Pēc agrākā likuma padomes locekļi nevarēja saņemt nekādu atlīdzību.

Pagastu pašvaldības kompetence.

1922.g. likumā par pagastu pašv. 2.pantā ir formulēts princips, ka pagastu pašvaldība ir visus iedzīvotāju pašvaldības organizācija, nevis vairs atsevišķas kārtas, kā tas bija agrāk: "Pagasta pašvaldība aptver noteiktu lauku apgabalu ārpus pilsētām un miestiem un visus iedzīvotājus, kam šai apgabalā ir dzīves vieta".

Pie kompetences noteikšanas ir divas sistēmas: kompetences noteikšana ar vispārēju formulu un ar uzskaitīšanu. Pie mums ir itkā savienotas abas sistēmas, bet redzamāko vietu ieņem uzskaitīšanas sistēma. Uzskaitīšanas metodei ir tas trūkums, ka visu nekad nevar uzskaitīt. Laba, plaša un elastīga ir pilsētu pašvaldības formula. Pēc pilsētu pašv. likuma 2.p. pilsētu pašvaldība pārziņ vietējās saimnieciskās, kulturālās un pārvaldīšanas lietas. Pagasta pašvaldības pārziņā stāv pagasta saimniecība un pārvaldīšanas lietas. Viņai piekrīt pārvaldīt pagasta kustamo un nekustamo mantu, kapitālu, saimniecību pēc budžeta, klausās, rūpēties par izglītību, sociālo apgādi, sekmēt lauku rūpniecību, kooperāciju u.t.t. Pie uzskaitījumiem būtu labāk, ja ieturētu zināmu gradāciju, - lai būtu aisrādīts, kas ir nepieciešami un kas tikai ieteicami.

Tā paša likuma 13.p. pagasta padomes noteikumu nodalījumā iepriekšējā kompetences vispārējā formula ir paplašināta un runā nevien par pagasta saimniecības un pārvaldīšanas lietām, bet arī par labierīcību.

Uzraudzības organi.

Līdz šim par pagasta pašvaldību

- 1) tuvākais uzraudzības organs bija apriņķa valde,
- 2) iekšlietu ministrija.

Tagad, līdz ar apriņķa valžu likvidēšanu, zināmas uzraudzības funkcijas pāriet uz apriņķa lauku pašvaldību vecāko.

Līdzekļi un budžets.

Saskaņā ar 1922.g. likumu, budžeta gads sākas no 1.aprīļa. Budžeta projektu sastāda pagasta valde ne vēlāk kā līdz 15.februārim. Revīzijas komisija projektu līdz ar savu atsauksmi līdz 25.februārim nodod pagasta padomei, kurai tas ne vēlāk kā līdz 10.martam jāpieņem un līdz 15.martam jāpiesūta apriņķa valdei. Tagad apr. valžu vietā darbojas apriņķa lauku pašvaldību vecākie. Apriņķa valdei tas bija jāapstiprina vai jādod aizrādījumi un

jāsūta atpakaļ.

Līdzekļi pagasta pašvaldībai sastādās no sekojošiem avotiem: nodokļi, ienākumi no pagasta pašvaldības kapitāliem, saimnieciskiem uzņēmumiem, ārkārtīgiem ienākumiem, aizņēmumiem, dāvinājumiem u.c. neparedzētiem ienākumiem. Pagasta pašvaldība ņem sekojošus nodokļus: nodokļi par nekustamiem īpašumiem, % nodokļi no tirgošanās un kredītiestādēm, izpriece nodokļi, progr. ienākuma nodokļi, personas nodokļi ne vairāk kā 7 dienu ienākuma apmērā u.c.

Likuma 107.pants nosacīja, kādiem pagasta pašvaldības lēmumiem vajadzīga apstiprināšana no aprīņa valdes: nekustamu īpašumu iegūšana; pagastam piederošu zemju apsavināšana; speciālu pagasta kapitālu izlietošana neparedzētiem mērķiem; līgumi, kas slēgti uz gadu un pārsniedz 1/4 budžeta; piedalīšanās uzņēmumos pašvaldības vārdā, ja tas saistīts ar mantas atbildību un pārsniedz 1/4 budžeta; ceļu ierīkošana; noteikumi, kas attiecas uz tirgošanos un rūpniecību, reibinošu dzērienu tirdzniecību. Visi pārējie pagasta padomes lēmumi 10 dienu laikā bija piesūtāmi aprīņa valdei zināšanai. Tā varēja celt iebildumus kā no likumības tā no lietderības viedokļa. Pagasta pašvaldība varēja pret aprīņa valdes iebildumiem iesniegt sūdzību administratīvā tiesā.

Pēc mūsu 1922.gada pagasta pašv. likuma, pagastam savu uzdevumu izpildīšanai ir tiesība sasaukt sapulces, slēgt savus līgumus, stāties savienībā. Katrs pagasts ir juridiska persona. Pastāv Latvijas pilsētu savienība, un pašlaik organizēšanas stadijā ir **L a t v i j a s l a u k u p a š v a l d ī b u s a v i e n ī b a.**

1934.GADA 17.JŪLIJA LIKUMS.

Ministru kabinets 1934.g. 17.jūlijā izdeva likumu par pagastu pašvaldību darbības ierobežošanu izņēmuma stāvokļa laikā. Kā jau izņēmuma stāvokļa laikā, šis likums paredz vietējās pašvaldības darbības ierobežošanu, stingrāku uzraudzību un darbības pārveidošanu vienpersonīgu organu virzienā.

Pirmkārt, uz pagasta padomes lēses **p a p l a š i n ā t a p a g a s t a v a l d e s k o m p e t e n c e.** Lielākas tiesības piešķirtas arī agrākajam t.s. pagasta valdes priekšsēdētājam, kas tagad nosaukts par **p a g a s t a v e c ā k o.** Pēc jaunā likuma, viņš daudzos gadījumos var darboties kā vienpersonīgs organs. Visumā mēs redzam, ka valdības jaunizdotie likumi par pašvaldību darbību izņēmuma stāvokļa laikā vai nu pilnīgi aptur vēlēto organu darbību (piem., pilsētu domes, skat. § 21.), vai arī viņu darbību sašaurina (pagastu padomes) un paplašina vienpersonīgo organu kompetenci (pilsētu galvas, pagasta vecākie).

Šī 1934.g. 17.jūlija likuma 1.pantā jau figurē pagasta vecākais. Iekšlietu ministram ir tiesība **a t c e l t** visus vēlētos pagastu pašvaldības locekļus, atlaist darbvežus u.c. tehniskus darbiniekus un viņu vietā iecelt jaunus.

2.pants runā par **a t a l g o j u m u** atlaistajām amata personām. Saskaņā ar šo pantu, atlaistais darbinieks saņem atlīdzību par neizlietoto atvaļinājumu un l mēneša algu uz priekšu.

3.pants nosaka pagasta padomes **j a u n o k o m p e t e n c e i.** Pagasta padome ievēl pagasta vecāko, pagasta locekļus un kandidātus, kurus pēc tam apstiprina aprīņa lauku pašv. vecākais. Bez tam pagasta pad. ievēl komisijas, pieņem budžetu, pārskatus, izšķir sūdzības par pagasta valdi., nosaka amatpersonu algas. Tā tad redzam, ka pagasta padomei ar šo likumu arī izņem. stāv. laikā paliek svarīgas lēmēja funkcijas. Šis pats 3.pants paredz pagasta padomei tiesību izdot saistošus noteikumus, lemt par nodokļu un klausu sadalīšanu dažādiem fondiem, nekustamu mantu, aizņēmumiem u.t.t. Interesanti ir atzīmēt, ka vienā virzienā pagasta padomes kompetences ir vēl **p a p l a š i n ā t a s,** proti, 3.panta 7.punkts piešķir tai tiesību "izdot saistošus noteikumus". Līdz šim tāda tiesība rakstīta nekur nebija, lai gan praksē dažu pagastu padomes saistošus noteikumus tomēr izdeva, un nekādi iebildumi pret to netika celti. Citiem vārdiem, agrāk šai ziņā pastāvēja rakstītā litika celti. Citiem vārdiem, agrāk šai ziņā pastāvēja rakstītā litika nesaskaņa ar praksi, un jaunais likums tad nu šo nesaskaņu novērš. Kā piemēru varētum minēt saistošus noteikumus par pilsētas brīvkapu lietošanu.

4.pants nosaka, ka visas cietas pagasta padomes funkcijas, kas paredzētas 1922.g. likumā par pagasta pašv., pārņem uz pagasta vecāko.

5.pants sīkāk apskata pagasta vecākā amatu.

6.pantā paredzēta pagasta vecākā kompetence, kas ir plašāka par agrākā pagasta valdes priekšsēdētāja kompetenci. Pagasta vecākais ir nostādīts kā vienpersonīgs tuvākais uzrauga orgāns nevien par pagasta valdes, bet arī par pagasta padomes darbību. Viņam ir tiesība celt iebildumus par pagastu padomes lēmumiem, ja tie nav lietderīgi vai ir pretlikumīgi. Strīdēties par likumību, lietas, pagasta pašvaldības darbības apjomos nāksies mežāk, jo visi darbinieki parasti šemēdz būt arvienādi mazu jūrīdīsku īzglītību. Lielākā mērā vērojama pagasta vecākā pilnvaru paplašināšana, zīmējoties uz iebildumiem no lietderības vīdokļa, piem., no lietderības vīdokļa pagasta vecākais var celt iebildumus pret kādu īevēlētu personu, pret budžetu vispār, pret kādu atsevišķu budžeta posteni, pie algu noteikšanas u.t.t. Protams, pagasta vecākajam nav tiesības galīgi šos jautājumus īzšķīrt. Viņš var pagasta padomes lēmumus vienīgi apturēt, par to ziņojot attīcīgā aprīnķa lauku pašv. vecākajam. Tā tad, pagasta vecākais var padomes lēmumu tikai apturēt līdz lauku pašv. vecākā atzinumam.

No teiktā redzam, ka vietējā pašvaldība tomēr paliek arī turpmāk ar saviem vēlētajiem orgāniem - pagastu padomēm un valdēm. Nav pamata apgalvot, itkā pagasta vecākais tagad būtu vīcīgais noteicējs. Viņa vara ir tikai pastīprināta. Jaunīvedums ir tas, ka pagasta vecākais, savus amata pienākumus īzpīldot, nēsā īekšķīlietu ministrijas apstīprinātu amata nosīmi. Tā ir, pīrmkārt, ārējas pazīšanas zīme un, otrkārt, ārēji pastīprīna attīcīgās amatpersonas autorītāti.

Likuma teksta beigās minēts, ka "īnstrukciju šī likuma īzvešanai dzīvē īzdod īekšķīlietu ministrija".

Cīk vērojams, šīs likums domāts vīcīgi īznēmuma stāvokļa laīkam, un turpmāk būs jāskatās, kā tas īzpīldīsies dzīvē.

§ 21.

APRINĶU PAŠVALDĪBAS LATVIJĀ.

Aprīnķu pašvaldības Latvījā pīedzīvojušas savādu likteni. Pašā sākumā aprīnķu pašvaldību orgānīzēja uz vecajiem zemstu pašvaldību pamatiem. Bīja paredzēti, tāpat kā savā laīkā zemstu pašvaldībām, pavisam 2 orgāni: aprīnķa sapulce un aprīnķa valde. Pīrmajām aprīnķu sapulcēm vajadzēja sastādīties no pagastu delegātiem, bet vēlāk tās bīja domātas vēlētas, ar apm. 20-25 locekļiem. Sākumā visā valstī bīja pavisam 17 aprīnķu (Kurzemē 5, Zemgalē 5, Vidzemē 4, Latgalē 3), bet vēlākā laīkā šīs skaīts pīcauga līdz 19. Cēla īebīldumus, ka aprīnķu pašvaldības būšot ļoti smags aparāts, ar ļoti daudz darbīnīekiem un īzmaksāšot ļoti dārgi. Tāpēc 1923.g., kad vēl vispārējas vēlēšanas nebīja nemaz īzdarītas, Saīcīma pīņēma likumu par apr. pašv. likvīdēšanu un par pārējas orgāniem noteīca apr. pašv. likvīdācījas komīsījas. Bīja paredzēts, ka tām sava darbība jāīzbeīdz līdz 1925.g. Tomēr arī ar šo Saīcīmas lēmumu sava darbība jāīzbeīdz līdz 1925.g. Tomēr arī ar šo Saīcīmas lēmumu daļa sabīedrības nobīja mīerā, un beīdzot (vēl pīms 1925.g.) nodala sabīedrības nobīja mīerā, un beīdzot (vēl pīms 1925.g.) nodala apr. pašv. nelīkvīdēt un likvīdācījas komīsījas atstāt darboties līdz likuma par apr. pašvaldībām īzdošanai. Likumu par apr. pašv. īzdod 1927.g., un tas stājas spēkā 1928.g.

Pēc šī 1927.g. likuma aprīnķa pašvaldība 1) rūpējas par aprīnķa labīerīcību un veīc tos pagastu pašvaldībām uzliktos pīnākumus, kurus tās katra atsevišķi nevar vai, īvērojot lietderību, nevēlas veīkt (tas ir savāds formulējums); 2) saskaņo pagastu pašvaldību darbību lietderības zīņā; 3) īzpīlda pīnākumus, kurī ar likumu uzlikti aprīnķa pašvaldībai. Aprīnķa pašv. svarīgākās līctas - saīmīniecības vadīšana un pārvaldes līctas. Vēlākā laīkā nāk klāt kulturālas līctas. Aprīnķa pašv. likuma 3.pants nosaka, ka aprīnķa pašvaldībai ir jūrīdīskas personas tiesības (vīenkāršāk būtu teīkt: aprīnķim ir jūrīdīskas tiesības). Aprīnķa pašvaldība var teīkt: aprīnķim ir jūrīdīskas tiesības). Aprīnķa pašvaldība var īegūt kustamu un nekustamu mantu, slēgt līgumus, īestāties savīnī-

bās, uzstāties tiesās uz vispārējiem pamatiem. Aprinķa valde var aprinķa robežās izdot saistošus noteikumus par sērgām, tirgošanos u.t.t. - gan tikai apstiprinātus no iekšlietu ministrijas.

13.pants nosaka uzraudzības tiesības pār visa aprinķa pašvaldībām. Tā aprinķa valde a) apstiprina pagasta pašv. lēmumus; b) ar iekšl. min. izdod instrukcijas pagastu valdēm un revīzijas komisi-jām; c) nosaka un saskaņo pabalstu normas nespējniekiem un slinkiem; d) izspriež sūdzības par pagasta padomju un valžu lēmumiem un rīcī-bu; e) skata cauri pagasta pašvaldības organu lēmumus un ja tos at-rod par nelikumīgiem vai nelietderīgiem, atceļ; f) pārrauga pagasta pašvaldības organu darbību pēc iekšl.min. apstiprinātām instrukci-jām; g) lemj par pagasta pašv. amatpersonu sodīšanu disciplinārā kārtā (sods: brīdinājums, piezīme vai naudas sods ne augstākas par Ls. 20,-).

Aprinķī ir tikai 2 organi: aprinķa valde un revīzijas komisi-ja. Aprinķa v a l d e sastāv no priekšsēdētāja un 2 vai 4 locek-ļiem (2 loc. ir tajos aprinķos, kur iedzīv. skaits nepārsniedz 60.000). Revīzijas komisijas locekļu skaits visos aprinķos vienāds - 3. Valdes locekļus parasti dabū abas lielākās partijas, bet ja vē-lami 4 locekļi, tad proporcionālitāti jau vieglāk ieturēt, lai gan šis princips nav visai labs. Priekšsēdētājs ir iecelts no iekšl.m. un atrodas tās dienestā. Tas ir pirmā kārtā valsts admin. persona un saņem atalgojumu no valsts kases. Neskatoties uz to, valdes priekšsēdētājs ietilpst šinī kolleģiālā organā un līdz ar to arī pašvaldībā. Viņa stāvoklis ir divpusēgs un atgādina Francijas depar-tamenta prefektu., Prūsijas landratu. Viņš iepriekš sagatavo liet-tas, kurām jānāk aprinķa valdes izlemšanā un daļu no šīm lietām vienpersonīgi izpilda. 32.p.: priekšsēdētāja uzraudzībā atrodas aprinķa valdes grāmatvedība un kase. Bez tam viņam ir savas īpat-nējas tiesības: viņš pieprasa no pagastu valdēm ziņas, kam sakars ar pašvaldības darbību, uzdod izpildīt valsts iestāžu rīkojumus un no savas puses sniedz valsts iestādēm pieprasītās ziņas.- 35.p.: Apr. valdes priekšsēdētājs aptur nelikumīgus pagasta pašvaldības lēmumus un rīkojumus un ziņo par tiem aprinķa valdei attiecīgu lēmumu pieņemšanai vistuvākā laikā.- 34.p.: Ja priekšsēdētājs at-zīst, ka apr. valdes lēmums nesaskan ar likumu, viņš aptur tā iz-pildīšanu un par to ziņo iekšl. ministrijai un valdes vistuvākā sēdē.

Tāpat kā aprinķa valde, arī revīzijas komisija tiek ievēlēta tiesās vēlēšanās. Viņas uzdevumi daudz vienkāršāki. Tai jārevi-dē aprinķa valdes darbību un ja tā atrod par vēlamu un iespējamu, tā var pāinteresēties par pagastu pašvaldības darbību.

Pār aprinķa pašvaldību pašu uzraudzības tiesības pieder iekš-lietu ministrijai. Tai piekrīt visi aprinķa valdes lēmumi par sako-jošiem jautājumiem: nekustamu īpašumu iegūšana un atsavināšana; iekšējais aizņēmums, ja tas pārsniedz pusi no aprinķa valdes budže-ta; naturāliju, klausu un nodevu noteikšana; lēmumi par aizdevu-miem pašvaldībai un aprinķa valdes izdotie obligatoriskie noteiku-mi. No citiem apr. valdes lēmumiem 7 dienu laikā jānosūta noraksti iekšl.min. Tā, ja ieskata ko par nelikumīgu, 14 dienu laikā lēmumu var atraidīt. Aprinķa valde šo iekšl.m.-jas rīcību var pārsūdzēt Se-nāta admin. departamentā. Tāpat likumā ir paredzēts, ka privētas personas, kuru tiesības aizskārusi aprinķa valde, var iesniegt sū-dzības administratīvā tiesā.

Kā jau redzējām, ap aprinķu pašvaldībām ir notikušas asas cī-ņas gan sabiedrībā, gan Saeimā jau kopš šī pašvaldības iedalījuma rašanās un aprinķa pašvaldības organu izveidošanas sākuma. Laimīgs liktenis turpmākajos gados negaidīja arī 1927.g. izdoto un 1928.g. realizēto likumu. Izdarīja gan aprinķu pašvaldības organu vēlēša-nas, sākumā uz 3 g. un vēlāk, pēc attiecīga grozījuma pieņemšanas, uz 4 gadiem, bet tā kā vēlēšanas notika uz partiju pamatiem, tad sabiedrībā arvienu vairāk izplatījās n e m i e r s ar aprinķa pašvaldības organizāciju un lietderību. Arvienu vairāk nostiprinā-jās uzskats, ka apr. valdes 1927.g. likumā paredzētajā veidā ir liekas un prasa no valsts pārāk lielus līdzekļus. No l i e t d e r i b a s viedokļa, varbūt, patiešām lielas vajadzības pēc apr. pašv. Latvijā kā mazā valstī nav. Rietumeiropas valstīs (Prūsijā)

Kas ir publiskais dienests? Visbiežāk runā par valsts dienestu: civilo un militāro. Dienests ir pienākumu pildīšana, strādāšana iestādēs, pie kam publiskais dienests ietver sevī dienestu valsts un pašvaldības, tā tad, publiskās iestādēs. Personas, kas atrodas publiskā dienestā, atrodas īpatnējā tiesiskā stāvoklī, ar to saprotot tiesību un pienākumu sagrupējumu, sakopojumu, kas saistās ar kādu ties. subjektu resp. personu.

Ar publisko dienestu saprotam to personu tiesisko stāvokli, kurā m ir uzticēta publisku pienākumu pildīšana valsts un pašvaldības iestādēs.

Publiskais dienests, tā tad, sastāv no valsts un pašvaldības dienesta, turpretīm baznīcas iestādes par publiskām neskaita, tas nenotiek arī tur, kur baznīca no valsts nav pilnīgi šķirta. Valsts dienestu var tālāk sadalīt atsevišķās kategorijās:

- a) civildienests
- b) militārais dienests.

Galveno vērību mēs še piegriezīsim valsts civilajam dienestam, pie kam daudz no tā, kas sakāms par pēdējo, ir attiecināms arī uz militāro dienestu, lai gan tam ir arī savas nenoliedzamas spilgtas īpatnības.

Valsts dienestā varam izšķirt trīs darbinieku grupas:

1) pastāvīgie darbinieki, kas izpilda štata dienestu, 2) pagaidu darbinieki, kas ietilpst ārštata dienestā, un 3) dažādu goda amatu izpildītāji, kas ietilpst t.s. goda dienestā. Valsts dienests vārda šaurākā nozīmē ietver sevī tikai štata dienesta jēdzienu.

Latvijā noteikumi par civildienestu pieņemti satversmes 81.p. kārtībā 1927.g. Šis likums, nostādamies uz formāla viedokļa, ņem vērā tikai tās personas, kas ieskaitītas civildienestā (ierēdņi un kalpotāji).

Kādas personas atrodas civildienestā, to no formālās puses noteikt ir viegli. Jāpaskata tikai, vai persona iecelta amatā saskaņā ar tādu un tādu likumu vai nē. Mūsu noteikumus par civildienestu ir skaidri noteikts, uz kādām personām šie noteikumi attiecas. Te atzīmētas arī personas, kuras neskaitās par valsts darbiniekiem.

No formālās puses valsts autonomo uzņēmumu darbinieki neskaitās par valsts darbiniekiem, bet pēc būtības arī viņi stāv valsts dienestā. Tāpat arī t.s. privātlīgumu dienests pēc būtības ir valsts dienests. Te personas atrodas kādā valsts iestādē uz brīva līguma pamatiem. Tagad šo personu nav vairs daudz. Tās ir personas, kas tikai pagaidām skaitās dienestā - izmēģināšanas laikā, tas nav ilgstošs stāvoklis. Pie mums tas ir valsts dienests arī formālā ziņā, jo mūsu likumā par civildienestu paredzēti arī pagaidu darbinieki, bet agrākā Krievijā šīs personas formāli neskaitījās valsts dienestā: tās neieguva pensijas, neieguva činas, mundieri, ordeņus par nokalpotiem gadiem u.t.t. Šīs personas saņēma tikai algu, kas, protams, bija nenormāls stāvoklis.

Valsts dienestā ir pazīstami vēl t.s. goda amati. Agrākā Krievijā, piemēram, muižnieki parasti skaitījās par goda miertiesnešiem. Pie mums goda amati pēc likuma vispār nav paredzēti. Šim goda amata stāvoklim ir raksturīgs tas, ka personas nesāņem algu, un tas nav saistīts arī ar pastāvīgu dienesta izpildīšanu. Krievijā goda miertiesneši piedalījās sesijās un miertiesnešu sapulcēs tikai tad, ja viņi to vēlējās, bet iadiena viņiem skaitījās pēc valsts dienesta. Arī formu tie varēja valkāt, saņēma ordeņus u.t.t. Anglijā jau ilgi pastāv parādība, ka miertiesneši ir goda amatus ieņēmējas personas. Apmēram no 14.g.s. vidus līdz 19.g.s. vidum miertiesneši bija svarīgākie vietējie administrātori Anglijā. Tie dalījās 2 daļās. Viena daļa strādāja kārtējo darbu, bet otras tikai vajadzības gadījumā pieaicināja kārtējā darbā. Šīs personas formāli arī tagad skaitās valsts dienestā. Goda amats ir tikai tai ziņā, ka viņi nesāņem nekādu atalgojumu.

Cita grupa ir tās personas, kas tikai gatavojas uz īsto valsts dienestu. Tās atrodas itkā kandidāta stāvoklī. Vācijā tos sauc par referendāriem, asessoriem u.t.t. Pie mums kandidāti pazīstami gan drīz vienīgi pie tiesu amatiem, turpretīm administratīvās iestādēs tādi kandidāti laikam nepastāv.

Adm. iestādēs gan iespējams, ka kāda persona piekomandēta izpildīt kādu amatu. Tā nav iecelšana amatā, bet šīs personas valsts dienestā jau skaitās. Tie ir sovišķu uzdevumu ierēdņi. Agrākā Krievijā kandidāti un piekomandētie bija plaši izplatīti. Tie dažreiz varēja valkāt jau mundieri, bet algu nesapēma. Vācijā šādiem referendāriem parasti jānokalpo 4 gadi bez algas, bet arī bez noteiktiem dienesta pienākumiem, tikai jāiegūst zināma prakse. Kad referendāra eksameni nolikti, tad seko t.s. sekretāra stāvoklis. Tāds sekretārs var ieņemt amatu, tikko tāds atbrīvojas. Formāli šīs personas neskaitījās valsts dienestā, bet pēc būtības arī tās strādāja valsts darbu.

No šo grupu īsas aplūkošanas rodas secinājums, ka visas šīs grupas pēc būtības strādā v a l s t s d a r b u (izņemot tos, kas ieņem goda amatus), un tādēļ pēc būtības atrodas valsts dienestā. Šis darūmais valsts darbs (pareizāki būtu teikt i l g s t o š s valsts darbs) ir valsts dienesta viena puse.

Bet valsts dienestā ir vēl otra puse un tā no juridiskā viedokļa ir daudz svarīgāka, - t.s. k o m p e t e n c e, t.i. ar likumu noteikta zināma amata vara. Tā ir zināma tiesību sfaira, kurā šīs amatpersonas var runāt valsts vārdā.

Rodas jautājums par šo divu pušu (darūmais darbs un kompetence) savstarpējām attiecībām. Valsts dienestam plašā nozīmē svarīgāka ir pirmā puse (valsts darbs), kas bieži vien nav savienots ne ar kādu kompetenci. Tas tā ir neatkarīgi no tā, vai darbs tiek darīts kādā iestādē, vai arī tikai formāli piesaistīts kādai valsts iestādei, kā piemēram, darbs uz publiskiem satiksmes ceļiem, telegrafa līnijām.

Laiku pa laiku pie mums pacēlies jautājums par to, vai iestāžu vienkāršos kalpotājus un strādniekus nevajadzētu izslēgt no valsts dienesta. Bet tā būtu tikai formāla samazināšana, jo tās daudzas personas, kas tad skaitītos kā brīva līguma kalpotāji, tā kā tā saņemtu algu no valsts kases.

Visus valsts darbiniekus varētu iedalīt divās daļās: v i e n k ā r š o s v a l s t s d a r b i n i e k o s un a m a t p e r s o n ā s. Otros varētu nosaukt arī par "atbildīgiem valsts darbiniekiem". Par savu darbu atbildīgs, protams, ir katrs darbinieks, bet tie jāsaprot specifiskā nozīmē atbildība. Piemēram, nemsim tādu "atbildīgu" (specifiskā nozīmē) valsts darbinieku, kā ministri. Daudzas lietas izšķir ministrs personīgi uzņemoties arī pilnu atbildību par to. No tādām personām prasa, lai viņas visus jautājumus izšķir 1) likumīgi un 2) lietderīgi.

Lietu izšķirt likumīgi izglītotam darbiniekam parasti nenākas grūti, bet citādi tas ir ar lietderību. Ministrs vienu jautājumu bieži vien var izšķirt tā vai arī diametrāli pretēji un abos gadījumos viņš rīkojas likumīgi. Bet kā būtu lietderīgāki saskaņā ar valsts interesēm, to izšķirt jau ir grūtāk.

Sāda amata vara vai kompetence, protams, nav iespējama ārpus dienesta stāvokļa, bet viņa nav vienmēr ar to saistīta.

Pie šī slēdziena vajadzīgs vēl mazs paskaidrojums. Tas stāv sakarā ar to, ka diezgan daudzi administratīvistu atrod, ka v a l s t s p r e z i d e n t s un p a r l a m e n t a l o c e k ļ i n e a t r o d a s valsts dienesta stāvoklī. Valsts prezidents esot gan valsts organs, bet valsts dienestā viņš nestāvot. Tāpat parlamenta locekļi. Pēc šī ieskats iznāk, ka kompetence var būt saistīta ar tādu stāvokli, kas nav valsts dienesta stāvoklis. Prof. Dišleram tomēr liekas, ka šāda konstrukcija būtu mākslota, jo nav nekāda principiāla pamata teikt, ka valsts prezidents un deputāti būtu nostādāmi citādi nekā citi valsts darbinieki. Arī pie mums agrāk sacīma pieņēma lēmumu, ka deputāti saņem algu pēc I.katēgorijas, tāpat kā citi I.kat. valsts darbinieki (ap 700 latu).

Minētais daudzu administratīvistu uzskats izskaidrojams vēsturiski. Lai palūkojamies uz tagadējo parlamentu priekšteču iestādēm - kārtu pārstāvības sapulcēm (13.-16.g.s.). Tāpat arī 19.g.s. konstituc. monarhijās parlaments. Šīs tautas pārstāvības aizstāv tautas intereses pretīm monarham vai karalim. To raksturīgais ir o p o z i c i j a s stāvoklis. Tāpēc parasti pat konstitūcijās bija noteikumi, ka deputāts nedrīkst būt valsts dienestā, lai viņš nebūtu atkarīgs un varētu aizstāvēt tautas intereses pretīm karalim pēc labākas pārliedības.

VALSTS DIENESTA JŪRIDISKĀ KONSTRUKCIJA.

Vispirms jāatzīmē, ka valsts dienests nav kaut kas absolūts, bet ir tikai vēsturiska kategorija. Valsts dienesta jūridiskā konstrukcija dažādos laikmetos ir bijusi dažāda un arī tagad vēl nav pieņēmusi nekādu galīgu veidu.

Mums ir zināms, ka valsts darbība bija plaši attīstīta jau senās valstīs, piemēram Ēģiptē, Bābelē, Persijā. Piemērus varam ņemt arī no mums tuvāk stāvošiem laikmetiem - no feodālisma laikmeta, tālāk no renesanses laikmeta un beidzot no tagadējā laika.

Kas attiecas uz feodālo valsti, tad tā stipri atšķīrās no tagadējās valsts. Tā dibinājās uz zemes valdīšanu un savstarpējām līgumiem, kas bija privāttiesiski institūti. Privāttiesiskas attiecības pastāvēja ne tikai starp lēpa devēju un lēpa pēnēju, bet visā valsts dienestā. Toreizējie valsts darbinieki bija patiesībā tikai valdnieka privātie kalpotāji (pils uzraugi, kambarungi u.t.t.). Šiem pašiem lēpām, kas pastāvīgi atradās valdnieka tuvumā, uzticēja arī tālākus uzdevumus attiecībā uz valsts pārvaldīšanu. Laiku pa laiku vienu otru no šiem kalpotājiem izsūtīja uz kādu apgabalu izspriest tiesu, ievākt nodokļus u.t.t. Tāpat grafiem, markgrāfiem, palatīngrafiem bija savi kalpotāji. Privāta kalpošana valdniekam bija toraizējo lēpu tiesību īstais saturs. Lēpu turētājs slēdza līgumu ar lēpu devēju un no otras puses ar zemāku lēpu turētāju. Ar visu pasi slēdza līgumus tikai karalis. Līgumus neslēdza tikai ar vergiem. Vergs tomēr varēja ieņemt augstu amatu, ja tas baudīja sava kunga uzticību. Senišals - vecākais vergs bija vergu uzraugs pie galma.

Kalpotājs saņēma arī zināmu atalgojumu, kas viņam pienācās pēc līguma. Algas lielākā daļa parasti sastādījās no naturālijām. Kalpotāji, kas tika iesūtīti uz kādu apgabalu izpildīt kādus pienākumus, dabūja vēl sevišķus ienākumus no šī apgabala vai nu naturāliju veidā vai zināmu daļu no tām nodevām, kas ienāca pie šo pienākumu izpildīšanas. Piemēram, pie tiesas spriešanas. Toreiz tiesas nevien varēja pašas sevi uzturēt, bet deva valsts kasei diezgan ievērojamus ienākumus. Mūsu tagadējās tiesu nodevas ir tikai atliekas no tā.

Feodālās valstīs pēc viņu oikonomiskā rakstura apskatot varēja saukt par patrimonālām valstīm, muižas valstīm, jo te galvenais bija zemes valdīšana (Vočinoje gosudarstvo). Krievijas sašķeltības laikmetā, kad bija ļoti daudz lielkņazu un mazāko kņazu, viņu mazās valstiņas varēja pielīdzināt muižai. Šīs mazās valstiņas sauca par "vočinām". Feodālisms kā politiska sistēma izbeidzās Anglijā 13.g. simtenī un Eiropas kontinenta valstīs 14.g.s., bet par feodālismu kā oikonomisku sistēmu vēl var runāt 15. un 16.g.s. Tas bija t.s. patrimonālais raksturs, patrimonālā valsts. Patrimonālā valsts, tā tad, ir tā pati feodālā valsts pieejot viņai no oikonomiskā viedokļa.

Arī pie mums Krievijas valdīšanas laikā runāja par feodālisma atlieku likvidēšanu. Tā nebija tikai frāze vien. Muižas vēl bija daudz kas palicis no feodālisma. Muižas bija atsevišķi no pagastiem, viņām bija pašām savi pārvaldīšanas organi, sava policija. Vienīgi muižām bija tiesības noturēt tirgu, ierīkot krogu, dzirnavas u.t.t.

Arī patrimonālā valstī, kad feodālisms kā politiska sistēma vairs nepastāv (15. un 16.g.s.), valsts dienests pastāv kā privāttiesisks dienests. Divpusīga līguma slēgšana starp valdnieku un kalpotāju ir parastais mūsu.

Un tikai 17.g.s. kļūst izplatītāka citādu attiecību sistēma, proti tāda, kur līgums nav vairs divpusīgs, bet stāvokli noteic vienpusīgi valdnieka griba. Tas bija sakarā ar dabisko tiesību skolā populāro mācību, ka valsts nav uzskatāma par valdnieka lielu muižu, kur viņš var rīkoties kā saimnieks, bet valsts ir jau publiski-tiesiska organizācija, kas pastāv vispārējās interesēs. Valdnieka vara no privāttiesiskās puses tādēļ bija ierobežota, bet no otras puses - viņa publiskā vara bija vairojusies. Tikai vēlākie dabisko tiesību skolas pārstāvji uzstājās pret valdnieka varu vispār. No piemēriem minami Grociuss, Hobss, arī Loku; Vācijā Pofendorfs - tie visi bija spēcīgas monarhijas aizstāvji, pret ko vēlāk nostājās Rūssō.

Teorētiski, tā tad, stāvoklis stipri mainījās. Valdnieks, kas ir pirmais kalpotājs valstī, tagad vienpusīgi ar savu varu iecēla ļaudis, kas viņam bija vajadzīgi pie valsts uzdevumu veikšanas. Te bija dažādas privilēģētas kārtas, kurām bija priekšrocība uz valsts dienestu. Tādi bija muižnieki, garīdznieki, lai gan muižniecība toreiz nebija visai izglītota. Viņas izglītība bija karš - kalpot valstij ar zobenu. Tikai tīri aiz nepieciešamības dažreiz iecēla amatos arī pilsonības turīgāko aprindu ļaudis.

Dažas konstrukcijas 17. un 18. g. s. valsts dienesta stāvokli uzskata kā

p r e k a r i j u.

Šis institūts ir aizņemts no romiešu privātajām tiesībām, kur prekarijs apzīmē līgumu, ar ko viena persona atvēl otrai bez atlīdzības valdīt un lietot kādu lietu vai kādu tiesību līdz atprasījumam. Prekarija gadījumā, tā tad, iet runa par valdīšanu, pie kam prekarija pēnējs valdītājs ir p i l n ī g i a t k a r ī g s no prekarija devēja. Piemēram, zemes īpašnieks nodeva savu zemes gabalu cita bezmaksas lietošanā līdz atprasījumam. Tādā gadījumā viss atkarājas no prekarija devēja vēlēšanās: viņš var zemes gabalu atstāt prekarija pēnēja valdījumā arī turpmāk, bet var arī to atprasīt kaut kurā laikā. Šī konstrukcija faktiskajam stāvoklim valsts dienestā stāvēja diezgan tuvu, un nomēdza arī slēpt, ka prekarija devējs šai gadījumā domāts valdnieks.

Pret šo konstrukciju cēla iebildumus tai ziņā, ka prekarijs esot privāttiesisks institūts, turpretīm mums pārrunājamā jautājumā ir darīšana ar publiski tiesiskām attiecībām. No otras puses, šī konstrukcija nepatika ierēdņiem, jo tā tos nostādīja pilnīgas atkarības stāvoklī.

L o c a t i o c o n d u c t i o o p e r a r u m.

Locatio conductio operarum gadījumā iet runa par zināmu pakalpojumu izpildīšanu. Šo konstrukciju varēja piemērot attiecībā uz ārstiem, advokātiem, - ar vārdu sakot - brīvām profesijām. Pakalpojumu izdara par zināmu atlīdzību, un tādēļ pienākumi ir jau abās pusēs. Pret to iebilda, ka arī tā esot privāttiesiska konstrukcija.

Izplatīta šai laikā bija arī

m a n d a t a t e o r i j a.

Pēc šīs teorijas, valsts darbs esot mandats jeb u z d e v u m s. Šī konstrukcija gan mēģināja atrast garantijas a t l ī d z ī b a s jautājumā, bet darbinieku intereses, viņu stāvokli tā nepavisam neaizstāv, jo valdnieks kā pilnvaras devējs var dot uzdevumu kurā katrā laikā pēc saviem ieskatiem atsaukt, un tādējādi valsts darbinieka stāvoklis ir pilnīgi atkarīgs no valdnieka gribas.

Vēl mēģināja radīt konstrukciju par valsts dienestu kā

ķ i l a s l ī g u m u.

Tas bija sakarā ar to, ka daudzās valstīs amatus pirka un pārdeva, piem. Francijā pārdevat tiesnešu amatus: persona iemaksāja zināmu summu, kas varēja būt stipri augsta, lai tad viņu ieceltu zināmā amatā. Plašā publika to ieskatīja vienkārši par amatu pirkšanu, un tā tas arī bija, jo karaļa kasei bija vajadzīga nauda. Amatu varēja nodot arī savam pēcnācējam. Lai amatus labprātāk pirktu, tad ar to bieži bija saistītas vēl dažādas privilēģijas - piemēram Francijā muižnieku kārtas iegūšana pēc zināmiem nokalpotiem gadiem. Vecā feodālā muižniecība to gan negribēja atzīt un tādēļ iekatījās itkā no augšas. Tādēļ atšķīra t. s. z o b e ņ a muižniecību (Noblesse d'épée) no a m a t ā t ē r p u muižniecības (Noblesse de robe), kas bija iegūta amatu izpildot. Konstrukcija bija tāda, ka iemaksātā nauda ir tikai drošība, ka amata persona labi izpildīs šo amatu. Izbeidzoties dienesta attiecībām, naudas summa jāizmaksā atpakaļ. Pamatojoties uz šo konstrukciju, dienesta attiecības jau ir saistītas ar pašu valsti. Ar to bija likts pamats

p u b l i s k i t i e s i s k a i k o n s t r u k c i j a i, pēc kuras valsts darbinieks darbojas kā valsts pašas organs.

Tādējādi meklēja dažādas konstrukcijas, kā jūrīdiski izprast valsts dienesta stāvokli. Bet neviena tomēr nevarēja pretendēt uz vispārēju atzīšanu. Arī tagad šai ziņā vēl ir dažādi uzskati, bet

tomēr visumā izvirzījusies jau tā valdošā teorija, kas atzīst tagadējo valsts dienestu par publiski-tiesisku stāvokli, kurā ir nostādītas tās personas, kam ir uzticēta valsts pienākumu izpildīšana. Domstarpības valda tikai attiecībā uz to, kādā ceļā šo stāvokli nodibina - vai ar vienpusēju vai divpusēju aktu. Vieni aizrāda, ka novicnu neieceļ amatā bez viņa piekrišanas, bet otri saka, ka tā esot tikai kā priekšnoteikums pie šī stāvokļa nodibināšanas. Tādi pat priekšnoteikumi esot zināms vecums, izglītība, pavalstniecība, veselība u.t.t.

Pirmās šādas teorijas atrodam 19.g.s. sākumā (ap 1810.gadu - Gerbers). Drusku vēlāk Cacharije aizrāda, ka valsts dienesta stāvoklim esot divpusīga daba. Attiecībā uz atalgojumu, tas esot privāttiesisks stāvoklis, bet attiecībā uz izpildāmo darbu tas esot publiski-tiesisks stāvoklis.

Tie, kas aizstāv vienpusēja akta teoriju, atsaucas uz aktu, ar kuru valsts ieceļ vai apstiprina darbinieku amatā. Tas esot tīri vienpusējs akts, jo tai izpaužoties tikai v a l s t s griba, piem. militārā dienestā iecelšanas pavēlē, civildienesta rīkojumā par kādas personas iecelšanu vai pārcelšanu amatā. Turpretī pašas amatā iecelamās personas gribai pie šī stāvokļa nodibināšanās neesot pilnīgi nekādas nozīmes.

Ja šāds uzskats būtu pareizs, tad tagadējie dienesta personu iecelšanas apstākļi ne ar ko neatšķirtos no tiem, kādi valdīja 17. un 18.g.s., kad valsts darbinieks bija pilnīgi atkarīgs no valsts varas.

Šim uzskatam iebilst, ka nav pamata apgalvojumam, itkā pašā ieinteresētā vietas pretendenta gribai pie iecelšanasamatā nebūtu nekādas nozīmes. Ja arī valsts darbinieka ties. stāvokļa n o d i b i n ā š a n a s aktā f o r m ā l i pašas ieceltās personas griba parasti netiek minēta, tad tomēr pa lielākai daļai šī griba ir izpaudusies (reti izņēmuma gadījumi ir tie, kur kādai personai l i e k p r i e k š ā iestāties valsts dienestā), jo parasti amata pretendents iesniedz attiecīgu l ū g u m u par uzņemšanu valsts dienestā, nokārto dažādas ar to saistītas formalitātes u.t.t. Pilnīgi skaidri divpusēja akta raksturu redzam valsts dienesta stāvoklim i z b e i d z o t i e s uz pašā darbinieka vēlēšanās.

Ir arī administratīvistu (piem., prof. Jelistratovs), kas saka, ka p u b l i s k o ties. laukā privātām personām neesot tiesību subjekta rakstura. Šo uzskatu jau savā laikā atspēkojām (§ 8.).

Daži zinātnieki, aizstāvēdami vienpusēja akta konstrukciju aizrāda, ka valstij esot tiesība prasīt no pilsoņiem v i s u, kas tai ir nepieciešams: kā nodokļus, tā klausas, gan civilās, gan militārās un, tā tad, arī - civilo dienestu (skat. arī § 9.). Šāds apgalvojums, pēc prof. Dišlera domām, nav apstrīdāms. Valsts patiešām no pilsoņa var prasīt visu, kas ir nepieciešams tās eksistencei un vajadzības gadījumā, tā tad, arī civilā dienesta darbu. Tomēr vajadzība to darīt valstij ir tikai ārkārtējos apstākļos, piem., kara, dabas katastrofas gadījumā. Ja valsts normālos dzīves apstākļos mobilizētu iedzīvotājus civilam dienestam - saka prof. Dišlers - mēs katrs atzītu, ka tas ir nelietderīgi. Seno laiku republikās gan dažkārt valsts darbinieki ir izraudzīti lozēšanas kārtībā, bet mūsu laikos tas grūti iedomājams.

Tāpēc, pēc prof. Dišlera domām, arī attiecībā uz valsts dienesta stāvokļa nodibināšanu varam runāt par 2 kontrahentiem, 2 pusēm, jo šo savstarpējās attiecībās stājas 2 ties. subjekti. V a l s t s dienesta stāvokli f o r m ā l i gan n o d i b i n a ar vienpusēju aktu, bet tas notiek uz divu gribu s a s k a p o š a n a s pamata.

Arī a t a l g o j u m a m par valsts dienesta izpildīšanu mūsu dienu jūristi atzīst publiski tiesisku raksturu, proti, atalgojumu uzskata nevis kā s a m a k s u par padarīto darbu, bet kā publiski tiesisku a l i m e n t u, ko valsts piešķir savam darbiniekam. Valsts prasa no darbinieka visus viņa spēkus un darbu un uzmanību, amata pienākumus izpildot, un no savas puses apsolās atalgojuma veidā nodrošināt viņa eksistenci. No šā viedokļa ir izskaidrojamas arī ģ i m e n e s p i e m a k s a s, kas no privātties. viedokļa gan rada vienāda darba darītāju starpā itkā zināmu nevienlīdzību, bet kas ar šīs konstrukcijas palīdzību ir viegli saprotamas un attaisnojamas.

VALSTS DIENESTĀ STĀVOŠO PERSONU TIESĪBAS.

Ir ļoti parasts pirmajā vietā nostādīt valsts dienesta personu tiesību uz atalgojumu, jo tas lielākajai darbinieku daļai ir vienīgais eksistences pamats. No jūriskās puses tomēr atalgojuma tiesība nebūt nav raksturīga valsts dienesta stāvoklim. Tā ir tikai akcesora tiesība, kas mūsu dienās gan ļoti reti iztrūkst, un tāpēc, pavirši raugoties, tā mums var likties nepieciešama. Ja, turpretim, kādā valstī likums noteiktu, ka tiešam darbinieki, kam eksistences līdzekļi ir jau citādā ceļā norādīti, strādādami valsts darbu atalgojumu nesapemtu, bet sapemtu citā veida ieguvumu (piem., morālisku), tad mēs ar lielu varbūtību varam pielauzt, ka atrastos tomēr pilsoņi, kas neatteiktos strādāt valsts dienesta darbu arī bez algas. Šai sakarā kā labu piemēru varam minēt Anglijas miertiesnešus, kas vairāk kā 500 g. ir izpildījuši bez atlīdzības nevien tiesneša, bet arī administrātoru pienākumus. Tas rāda, ka šāda sistēma nebūt nav neizvedama un tukša fantāzija un ka tas publiski tiesiskais stāvoklis, ko apzīmējam par valsts dienesta stāvokli, minētajos apstākļos būtiski nekādā ziņā nemainītos.

Raksturīgas valsts dienesta stāvoklim gan ir tās tiesības, kas tieši attiecas uz publiskā dienesta pildīšanu. Tāpēc mums no jūriskās puses pirmā vietā ir jānostāda

1) tiesība uz amatu,

t.i. tiesība pildīt amata pienākumus un baudīt amata tiesības. Pienākumi un tiesības šie ir ļoti cieši saistīti, kā tas bieži redzams publiski tiesiskajās attiecībās. Tādējādi varam teikt, ka ikvienam, pat viszemākajam darbiniekam pieder zināma amata vara - tiesība uz amatu: neviens cits šo amatu nevar ieņemt, kā vienīgi tas, kurš tai ir iecelts un kam ir uzlikti attiecīgā amata pienākumi.

2) Tiesība uz atalgojumu.

Atalgojums, ko saņem valsts dienestā stāvošas personas, nav vienkārša samaksa privāttiesiskā nozīmē par padarīto darbu, bet gan publiski tiesisks elements, ko valsts darbiniekiem periodiski izmaksā valsts kase. Tagad mēdz būt vairs tikai viena veida - naudas atalgojums, turpretim agrāk atalgojumu aplēsa vairākās daļās un tai ietilpa, piem., darba alga, uztura nauda, dzīvokļa nauda, dārdzības piemaksa u.t.t. Tas tā bija arī mūsu valsts pirmajos pastāvēšanas gados, kad daļu atalgojuma izmaksāja natūrālijās, jo tirgū nepieciešamie pārtikas produkti pirmajā pēckara laikā bija grūti dabūjami. Vienīgais šāda atalgojuma dalījuma pārpalikums mūsu dienās ir ģimenes piemaksa, kurā vislabāk ir iespējams izskaidrot tieši no publ. ties. alimentu viedokļa.

Valsts no darbinieka prasa visas viņa spējas un no savas puses apņemas nodrošināt viņam eksistences līdzekļus. Ir saprotami, ka personai, kurai nav apgādājamas ģimenes, uztura prasības ir zemākas kā ģimenes cilvēkam. Pa daļai no šī paša viedokļa ir izskaidrojamas arī algu katēgorijas. Skaidrs, ka augstākam darbiniekam ir jādara nevien atbildīgāks darbs, bet jāved arī cits dzīves veids, kas prasa lielākus izdevumus. Amata stāvoklis bieži vien ir saistīts arī ar attiecīgu sabiedrisku stāvokli, kur pastāv cits dzīves standarts. Resora vadītājs, piem., nevar dzīvot tādā mazā un vienkāršā istabā, kā tas ir iespējams mašīnrakstītājam, kurai mājā nav jāgatavojas turpmākajam darbam. Attiecīgā amata stāvokļa saistījums ar zināmām sab. aprindām sevišķi spilgti ir vienmēr bijis un ir redzams Vācijā un vispār Vakarēropā.

Ja arī pastāv vispārējs princips, ka atalgojums nav maksājams par darbu, tad tas saprotams tikai tai nozīmē, ka nav mērojams darba daudzums, turpretim darba atbildīgums ir noteikti nemams vērā, nosakot atalgojuma augstumu. Ir, bez šaubām, liela starpība starp valsts dienesta augstāko amatpersonu un zemāko darbinieku (mašīnrakstītāju, reģistrātoru) atbildību valsts interešu aizstāvēšanā, un no šī viedokļa arī ir ļoti saprotams un visumā pamatots nevienādaļs algu samērs.

3) Tiesība uz pensiju.

Pensijas tiesība līdz pat pēdējam laikam bija raksturīga tikai valsts darbinieku stāvoklim, un no lielākajām valstīm vienīgi Anglijā

sastapam vecuma pensijas plašākā mērogā. Valsts darbinieku tiesība uz vecuma pensiju ir īpatna vēl arī tai ziņā, ka tai nav tik skaidri redzama publiski tiesiska rakstura. Ja mēs šo tiesību gribētam ieskatīt par tīri publiski tiesisku, tad vajadzētu pieņemt, ka tā balstās uz tiem pašiem pamatiem kā atalgojums. Proti, pensija tad būtu tikai atalgojuma turpinājums un kā tāds būtu arī jūrīdiski konstruējams. Valsts, prasīdama no sava darbinieka visas viņa domas, darbu un enerģiju, visu labāko, ko viņš valstij spēj dot, ir to itkā "izmantojusi" visā viņa darba laikā, un tāpēc būtu atzīstams par taisnīgu valsts pienākums, arī pēc vairāku desmit gadu darba attiecību izbeigšanās, nodrošināt darbinieka eksistenci. No šādas konstrukcijas izrietētu, ka valsts darbiniekam pašam nebūtu tieši jāpiedalās to līdzekļu sagādāšanā, no kuriem pensiju izmaksā. Tāpat kā algu darbinieks saņem pilnīgi no valsts līdzekļiem, tāpat arī pensiju izmaksāt pienāktos bez kādām piemaksām no pašā darbinieka puses. Praksē tomēr nekur šo konstrukciju neradaem pilnīgi isturētu. Parasti valsts darbiniekam visā viņa darbības laikā katrā algas izmaksā atvelk no algas zināmu procentu t. s. pensiju fondā. Tādējādi pastāvot samērā augstam atvilkumu procentam, valsts darbinieki īstenībā paši sevi pensionē. Šādos apstākļos pensija, pēc savas jūrīdiskās dabas, tuvinās jau tīri privāttiesiskam institūtam, jo tādas pašas vecuma pensijas izmaksu valsts darbinieks varētu sasniegt arī privātā apdrošināšanas biedrībā. Runājot par pensijām no valsts pensiju fonda, publiski ties. elements ir vienīgi tas, ka valsts uzņemas atbildību un izmaksas garantiju.

Mūsu laikos tiesību uz pensiju vairs nevar pilnā mērā ieskatīt par vienīgi valsts dienesta darbiniekiem raksturīgu tiesību, jo pēdējā laikā pastāv tendence to attiecināt uz plašāku iedzīvotāju aprindām.

4) Tiesība uz palīdzību slimības gadījumos.

Valsts uzņemas pilnīgi vai pa daļai sniegt darbiniekam palīdzību šīs gadījumos, kad tas, slimības dēļ, ir nonācis grūtos apstākļos. Šī palīdzība jau ir ciešāk saistīta ar pašu darba laiku. Ar saslimšanu darbinieks neskaitās vēl atlaists no dienesta, bet gan uzskata, ka viņš tikai pārejoši ir nonācis grūtos apstākļos. Valsts, rēķinādamās ar darbinieka eksistences vajadzībām, nāk šīs gadījumos tam palīgā un uzņemas pilnīgi vai pa daļai segt ārstēšanas izdevumus. Ja valsts šo izdevumu segšanu izdarītu pilnos apmēros, tad to varētu uzskatīt par tīri publ. ties. institūtu. Parasti tas tomēr tādā veidā nav sastopams, bet publ. ties. elements šo mēdz kombinēt ar privāttiesisko, pa lielāku daļu dominējot tomēr pirmajam. Tiesība uz palīdzību slimības gadījumos piekrīt visiem darbiniekiem un to ģimenes locekļiem, neatkarīgi no nokalpotā dienesta ilguma, un tāpēc šo tiesību valsts darbinieks var izlietot jau no pirmās dienesta darba dienas.

To, ka valsts izmaksā darbiniekam arī viņa slimības laikā at-
a l g o j u m u, nevar pieskaitīt pie palīdzības slimības gadījumā, bet tas ir ieskatāms par parasto darbinieka eksistences nodrošinājumu. Pēc mūsu likuma, veselības uzlabošanai piešķirta atvaļinājuma laikā darbinieks saņem pirmajos 2 mēnešos pilnu atalgojumu, nākošos 2 mēnešos 3/4 atalgojuma, bet turpmākos mēnešos 1/2 atalgojumu, pie kam ģimenes piemaksu par visu laiku izaniēdz pilnā apmērā. Slimības dēļ ārstēšanai un veselības uzlabošanai piešķirtu atvaļinājuma periodi saskaitāmi kopā par pēdējām 12 mēnešiem, skaitot atpakaļ no ikreizējās pēdējās slimības dienas. Ja pēdējo 12 mēnešu laikā darbinieks slimības dēļ neizpilda dienestu vairāk kā 7 mēnešus, tad viņš uzskatāms par izstājušos no dienesta (Civildien. nolik. 105.p.). Protams, ja darbiniekam piešķir bezalgas atvaļinājumu uz ilgāku laiku veselības uzlabošanai, tad dienesta attiecības pēc 7 mēnešu notecēšanas neizbeidzas.

5) Tiesība uz kārtējo atvaļinājumu.

Arī kārtējais atvaļinājums domāts galvenā kārtā valsts darbinieku veselības uzlabošanai, kāpēc to piešķir laikā starp 1. maiju un 1. oktobri, tā tad, vasaras mēnešos, kad apstākļi veselības uzlabošanai ir visizdevīgākie un arī iestāžu darba daudzums pa lielāku daļu ir sašaurinājies. Kārtējo atvaļinājumu ar pilnu algas izmaksu katrā kalendārā gadā piešķir darbiniekiem, kas nokalpojuši vismaz 6 mēnešus. Kārtējā atvaļinājuma ilgums, pēc mūsu lik., ir: tiem darbi-

niekiem, kas Latvijas valsts dienestā līdz atvaļinājuma piešķiršanai nokalpojuši kopā mazāk par 5 gadiem - 2 nedēļas, bet tiem, kas nokalpojuši vairāk - 3 nedēļas. Ja kārtējais atvaļinājums vai tā daļa nav izlietots attiecīgā kalendāra gadā, tad to var izlietot turpmākos gados, bet tādā gadījumā no izkalpotiem atvaļinājumiem var izlietot katrā kalendāra gadā ne vairāk kā 6 nedēļas. Ja darbinieks 2 blakus esošu gadu laikā nav izlietojis atvaļinājumu, tad trešā gadā atvaļinājuma nepiešķiršana vai atlikšana nav pieļaujama.

Ar kārtēju atvaļinājumu dod 1) svarīgu iemeslu dēļ, bet ja tas garāks par nedēļu, to ieskaita nākamā kārtējā atvaļinājumā; 2) zināšanu papildināšanas nolūkā var piešķirt ārkārtēju atvaļinājumu bez algas līdz 3 mēnešiem.

6) Dažādas citas tiesības.

Agrākajā Krievijā raksturīgas valsts darbinieku tiesības bija: tiesība uz mundieri, uz t.s. činu un tituli, kā arī tiesība uz ordeni. Tagad formas tērpu nēsāšanu neuzskata par darbinieka tiesību, bet gan to uzskata par ievestu vienīgi lietderības nolūkos, lai publikai vieglāk darbinieks leģitimētos. Čina bija sevišķs dienesta pakāpes nosaukums, kādu agrākajā Krievijā bija pavisam 14. Mums tagad ir amatu apzīmējumi, bet dienesta činas jeb pakāpes mūsu likumi nepazīst. Ordenu agrākajā Krievijā bija daudz, un dažus piešķīra pat par vienkāršu amata pienākumu nevainojamu izpildīšanu zināmā laika sprīdā. Piešķirot ordeni, protams, liela nozīme bija labām attiecībām ar priekšniecību.

VALSTS DIENESTĀ STĀVOŠU PERSONU PIENĀKUMI.

Tieši par valsts darbinieku pienākumiem mūsu civildienesta likums atsevišķi nerunā, bet tos varam netieši secināt no noteikumu vispārējā rakstura.

Pirmais katra valsts darbinieka pienākums ir

I. ar visu savu uzcītību un visām savām spējām izpildīt uzliktos konkrētos pienākumus.

Citiem vārdiem, valsts darbiniekam ir jāziedo visas savas spējas publiskā dienesta konkrēto pienākumu izpildīšanai. Šie izpildāmie konkrētie pienākumi var būt un ir ļoti dažādi nevien dažādos resoros, bet arī katrā atsevišķā resora iestādē dažādiem darbiniekiem. Šai ziņā tuvāka radniecība ir dažādu resoru līdzīgu amatu izpildītājiem, nekā vienas iestādes dažādu pakāpju amatpersonu starpā.

No mūsu valsts darbinieku svinīgā solījuma teksta redzam, ka ļoti svarīgi valsts darbinieku pienākumi vēl ir

II. uzticība valstij un tās valdīdībai, paklausība valsts likumiem, valdības rīkojumiem un priekšniecības likumīgām pavēlēm un dienesta noslēpumu glabāšana.

Daļā no šo minētajiem pienākumiem īstenībā gan attiecas nevien uz valsts dienestā stāvošām personām, bet vispār uz ikkatru valsts pilsoni. Piem. uz ticība valstij un valdībai nav ieskatāma par raksturīgu valsts dienesta stāvoklim. Uzticības jēdziens juridiski neļauj dalīties pakāpēs, un tāpēc stingri ņemot, nevar runāt par lielāku vai mazāku uzticību, jo ir tikai viens uzticības jēdziens kā pretstats neuzticībai. Atejot no tīri juridiskā viedokļa, morāli gan, varbūt, varētu prasīt no valsts darbinieka pienākumu izpildīšanā būt par priekšzīmi pārējiem valsts pilsoņiem.

Paklausības pienākums iedalās: a) paklausība likumiem; b) paklausība valdības rīkojumiem un c) paklausība priekšniecības likumīgajām pavēlēm. Salīdzinot šai ziņā valsts darbiniekus ar pārējiem pilsoņiem, redzam, ka paklausība likumiem un valdības rīkojumiem attiecas uz visiem pilsoņiem. Paklausība, tāpat kā uzticība, ir absolūts jēdziens, ko sadalīt pakāpēs nav iespējams. Juridiski nevar teikt, ka pilnīgi paklausīt likumiem un valdības rīkojumiem pienāktos vienīgi valsts darbiniekiem, bet morāli gan no valsts die-

nestā stāvošām personām varam sagaidīt arī šī vispārējā pienākuma priekšzīmīgu pildīšanu. P a k l a u s i b a p r i e k š n i e c ī b a s l i k u m ā j ā m p a v ē l ē m ir raksturīgs valsts darbinieku pienākums, kas uz pārējiem valsts pilsoņiem nav attiecināms, jo pilsoņiem visumā nav priekšniecības šādā jūrīdiskā nozīmē, kādā ir valsts dienestā stāvošām personām.

D i e n e s t a n o s l ē p u m u g l a b ā š a n a arī ir valsts darbinieku īpatns pienākums. Protams, ka valsts darbiniekiem, tāpat kā visiem pārējiem pilsoņiem, ir pienākums neizpaust valsts noslēpumus. Pēdējie ir daudz svarīgāki un atšķirīgs no dienesta noslēpumiem kā jūrīdiski, tā pēc būtības. Ar valsts noslēpumiem jāsaprot visas tās neizpaužamās ziņas, kas stāv sakarā ar valsts dzīvības interesēm, piem., ziņas par valsts aizsardzību, stratēģiski svarīgām vietām u.t.t. Pretēji tam, d i e n e s t a noslēpumi stāv sakarā tikai ar attiecīgās valsts iestādes darbu un tā pienākumiem (piem., kriminālpolicijā - noziedznieku izsekošanas metodes). Tāpēc dienesta noslēpumi īstā nozīmē nav domājami visās (piem., izglītības, zemkopības) iestādēs, bet tikai dažos (piem., iekšlietu) resoros un tikai dažū iestāžu (piem., policijas) darbā.

Īpatns valsts darbinieku vispārēja rakstura pienākums ir

III. p i e n ā c ī g a i z t u r ē š a n ā s:

- a) d i e n e s t a l a i k ā
- b) ā r p u s d i e n e s t a.

Ar izturēšanos šē jāsaprot nevis darbs pats, bet gan izturēšanās plašā nozīmē: pret priekšniecību, darba biedriem, publiku. Dienesta laikā jāraugās, lai izturēšanās pret priekšniecību būtu ar vajadzīgo cieņu, pret darba biedriem - kollēģiāla, pret publiku - pieklājīga un laipna. Visbiežāk parasti jādzird aizrādījumi par ierēdņu nepiemērotu izturēšanos pret publiku, pie kam šē tad nereti atgādina pazīstamo formulējumu, ka iestādes pastāv publikas dēļ, un ne otrādi. Mazāk svarīgs liekas otrs noteikums - par izturēšanos ārpus dienesta laika un vietas. Arī šī prasība tomēr nav jauna, bet pazīstama jau senajiem romiešiem, kas šai nozīmē lietoja apzīmējumu d e c o r u m o f f i c i a l e. Proti, amata personai ir jāizturas ar tādu nopietnību un cieņu, kāda viņa dienesta stāvoklim atbilst. Pretējā gadījumā darbinieku var saukt pie disciplināras atbildības.

No i e r o b e ž o j u m i e m, kādus mūsu likums uzliek valsts dienestā stāvošām personām, minams a i z l i e g u m s ieņemt algotu amatu, uzņemties atsevišķus atalgojamus papilddienākumus vai pret atlīdzību izpildīt vienreizējus pakalpojumus uzņēmumā, kas saņem no attiecīgā valsts resora materiālu pabalstu vai kas padots tās iestādes uzraudzībai, kurā darbinieks ieņem amatu. Darbiniekam ir aizliegts piedalīties vai iestāties personīgi vai caur trešo personu peļņas uzņēmumos vai darījumos, kurus noslēdzot vai izpildot darbinieka privātās intereses saduras ar dienesta interesēm vai kuru intereses viņš varētu pabalstīt, izmantojot savu dienesta stāvokli (Civildien.nol.110.p.).

Tāpat darbinieks nedrīkst pieņemt nekādas naudas balvas vai dāvinājumus, nedz gūt kādus citus materiālus labumus, kas runātu pretīm dienesta ētikai vai varētu kaitēt amatpersonas cieņai sabiedrības priekšā. Darbinieks nedrīkst pieņemt arī goda balvas, kuras pasniedz jubileju un citos gadījumos, ja balvu iegūšanā ar saviem līdzekļiem piedalījušies viņam dienestā padotie darbinieki vai citas personas, kuru rīcība padota viņa uzraudzībai (Civildien.nol. 115. un 116.p.).

AMATA LAIKS.

Visumā valsts dienesta stāvokli domā i l g s t o š u, un valsts darbinieku lielākā daļa valsts dienestā atrodas u z n e n o t e i k t u l a i k u, proti, uz laiku, kamēr viņi a) būs spējīgi (jūrīdiski vai faktiski) un b) paši gribēs pildīt dienesta pienākumus. Par izņēmumiem no sacītā jāuzskata gadījumi, kad kāda persona nodarbināta valsts dienestā tikai u z l a i k u. Šādu pagaidu darbinieku skaita ziņā nav daudz, un tie sastāda tikai niecīgu daļu no visa valsts darbinieku vairuma.

Runājot par amata laiku, ir jāapskata valsts dienesta stāvokļa sākums un beigas.

Nodibinā valsts dienesta stāvokli parasti ar iecelšanos vai apstiprināšanu aktu, lai gan iespējama arī ievēlēšana (sevišķi Am.Sav.V. daudzos štatos; piem., pašvaldības amatpersonu, pedagogiskā personāla ievēlēšana). Iecelšanas akts saucams par rezolūciju vai lēmumu, bet ne par rīkojumu, jo iestāšanās civildienestā iecelšanas kārtībā uzskatāma par nenotikušu, ja ieceltais bez dibināta iemesla nav stājies darbā vairāk nekā 10 dienas pēc iecelšanas. Pati iecelšana amatā var dalīties 2 un pat 3 pakāpēs:

- 1) kandidātu izraudzīšana kā formāls akts;
- 2) iecelšana amatā;
- 3) apstiprināšana.

Divi jūridiski akti vajadzīgi tad, ja viena amatpersona iecel, bet cita, augstāka amatpersona apstiprina. Trīs jūridiskus aktus redzam tad, ja kādai amatpersonai vai personu grupai ir tiesības stādīt priekšā kandidātus, cita amatpersona vai kollēģiāls organs iecel, un vēl kāds cits organs apstiprina amatā. Tādu trīspakāpēnisku iecelšanu paredz mūsu tiesu iekārtas likums tiešām: Apgabaltiesa, Tiesu Palāta vai Senāts stāda priekšā kandidātus tieslietu ministram, Ministru kabinets no tiem iecel tik daudz, cik ir vakantu vietu un beidzot ieceltie tiesneši vēl jāapstiprina Saeimai. Tagad, pēc Saeimas darbības apturēšanas, tiesnešu iecelšana notiek divās pakāpēs. Arī mūsu Universitātes augstākie mācības spēki (sākot ar priv.doc.) savu stāvokli iegūst trīspakāpēniskas iecelšanas ceļā: fakultāte izrauga kandidātus, Universitātes padome ievēl un izglītības ministrs vai (profesorus) Ministru kabinets apstiprina amatā.

Mūsu likuma par civildienestu otrā nodaļa nosaka: ja amata ieņemšanai sevišķos likumos nav paredzēta citāda kārtība, tad darbinieku iecelšana notiek šādi:

- 1) no I līdz III katēgorijas amatos iecel Ministru kabinets uz attiecīgā resora vadītāja priekšlikumu;
- 2) no IV līdz IX katēgorijas amatos iecel resora vadītājs uz tā tuvākā priekšnieka priekšlikumu, kurš attiecīgajā nozarē ieņem pirmajā punktā minēto amatu;
- 3) X un zemāku katēgoriju amatos iecel attiecīgās nozares priekšnieks, kurš ieņem I-III katēgorijas amatu, uz tās priekšniecības priekšlikumu, kurās tiešā uzraudzībā ieņemamais amats atrodas.

Piezieme: uz resora vadītāja pilnvarojumu, XV un zemāku katēgoriju darbiniekus vietējās iestādēs var iecelt vietējās iestādes priekšnieks, kurš ieņem ne zemāku par VIII katēgorijas amatu.

No kāda momenta uzskatīt dienesta stāvokli par nodibinātu?

Šis jautājums ir sevišķi svarīgs attiecībā uz tām amata personām, kam ir noteikta amata vara, jo visi tie akti, ko šāda persona būtu izdevusi pirms sava dienesta stāvokļa jūridiskā nodibinājuma, ir uzskatāmi par nelikumīgiem.

Dienesta stāvokļa nodibināšanas momenta ziņā ir jāizšķir 3 gadījumi:

1) Ja iestāšanās valsts dienestā notiek uz viena iecelšanas akta pamata un ja šai aktā ir minēts dienesta stāvokļa sākuma laiks, tad dienesta stāvoklis uzskatāms par nodibinātu no tās dienas, kas minēta šai aktā (piem., "ieceļu amatā no tādās un tādās dienās") un skaitāms no tā brīža, kad attiecīgā iestāde uzrādītajā dienā sāk darboties.

2) Ja iecelšanas aktā dienesta sākuma diena nav minēta, tad par iecelšanas dienu pieņem to, kurā attiecīgais iecelšanas akts ir parakstīts.

3) Ja dienesta stāvokļa nodibināšanai ir nepieciešami vairāki akti, tad kandidātu izraudzīšanas aktam amata stāv. nodibināšanas momenta noteikšanā nav nekādas nozīmes. Izšķirējs tad ir vai nu iecelšanas akts (divpakāpju iecelšanas gadījumā) vai apstiprināšanas akts (trīspakāpju iecelšanas gadījumā).

Civildienesta nolik. 8.p. nosaka, ka ieskaitīt valsts dienestā var tikai tādās personas, kurām ir dienesta izpildīšanai vajadzīgās spējas, attiecīga izglītība un praktiska sagatavošanās. Kāda vispārēja vai speciāla izglītība un praktiska gatavība ir nepiecie-

šama atpazīstamību amatu ierēdņiem, kādu praktisku stažu var pielīdzināt attiecīgai izglītībai, tāpat arī, vai un kādā kārtībā pārbaudāmas attiecīgās personas spējas un gatavība amatam - to nosaka Ministru kabinets, ciktāl tas nav paredzēts ministrijas iekārtas vai citos speciālos likumos un noteikumos.

No civildien. nolikuma 9.p. redzam, ka iecelt amatā var tikai Latvijas pilsoni, bet zinātniskai vai lietišķajai darbībai, ar katru reizi ja Min.kab. atļauju, arī ārzemnieku. Parasti nevar iecelt jaunāku par 18 g. un tikai sevišķu dienesta apstākļu dēļ, arī sākot ar 15 g. Valsts dienestā nevar iecelt tos, kas zaudējuši tiesības, personas, kas pēdējo 10 g. laikā sodītas par noziegumiem, kuri izdarīti mantkārīgos nolūkos vai par amata pārkāpumu, personas, kas izšķērdības dēļ stāv aizgādībā, kā arī tās personas, kas atrodas laulībā vai radniecībā līdz 3.vai svainībā līdz 2.pakāpei ar iecēlāju vai tiešo priekšnieku.

No aprādītajiem mūsu civildienesta likuma noteikumiem slēdzams, ka tagad nav vairs nekādu privileģētu grupu, kā tas bija agrākajos gadu sītenos (muižniecība). Tiesības uz valsts dienestu tagad pieder visiem pilsoniem, kas atbilst likuma prasībām. No de lege ferenda viedokļa būtu jāvēlas, lai iecelšanas kārtība būtu tā nostādīta, ka valsts dienesta amatos nāktu patiešām spējīgākie un darbam piemērotākie pilsoņi un lai darbinieku izraudzīšana notiktu iespējami objektīvi. Tāpēc jaunlaiku prasība ir tā, lai iecelšanu amatā nebūtu uzticēta tiešajai priekšniecībai, jo tā ir vieglāk ietekmējama no ārienes, še ir vieglāk iespējama t.s. "krustdēļu būšana", un vispār nav vēlams, ka savā turpmākajā dienesta pienākumu izpildīšanā darbinieks būtu tieši atkarīgs no iecelējas priekšniecības. Tā kā mūsu likumi valsts darbinieku iecelšanu paredz vairākos aktos un visumā tiešajai priekšniecībai neuztic (izņemot zemākās par XV kategoriju), tad no šī viedokļa iebildumi pret valsts darbinieku iecelšanas kārtību, kāda paredzēta mūsu valstī, nav ceļami.

Valsts dienesta izbeigšanās paredzēta mūsu civildien. nol. 146.p. 15 punktos. Svarīgākie dienesta stāvokļa izbeigšanās gadījumi ir: 1) darbinieka nāve; 2) 60 g. (agrāk 65 g.) vecuma sasniegšana; 3) pāriešana svešā pavalstniecībā; 4) atsacīšanās no amata; 5) atļaušana un 6) laika notecējums, uz kādu darbinieks pieņemts.

Agrākais likums paredzēja priekšniecībai plašas tiesības atļaut darbinieku, pat neuzrādot motīvus. Valsts civildienesta nolikuma (1932.g.) 142.p. paredz, ka jautājumā par darbinieka atcelšanu no amata priekšniecībai ir tikai ierosināšanas tiesība, bet darbinieku var atcelt tikai saskaņā ar administratīvās kameras (skat. turpmāk!) lēmumu. Līdz adm. kameru ieviešanai darbinieku var atcelt priekšniecība. Izņemumā stāvokļa laikā resora vadītājam ir tiesība atļaut darbinieku no dienesta bez iemesla paskaidrošanas un pat bez iepriekšējas uzteikšanas.

AMATA ZVĒRASTS.

Senos laikos amata zvērasts bija jādod nevien valsts un pašvaldības amata personām, bet arī pat amatnieku meistariem un muižas dienestniekiem. Tagad agrākā zvērasta vietā valsts civilieštāžu darbinieki, stājoties dienestā, dod svinīgu solījumu. Mūsu valsts darbinieku svinīgā solījuma teksts pēc 1934.g. 2.augusta pārgrozījumiem ir sekojošs:

"Apsolos Latvijas valstij un tās valdībai uzticību, apņemos izpildīt man uzticēto amatu pēc labākās apziņas, pārlicības un zināšanas, izpildīt likumus, valdības rīkojumus un priekšniecības likumīgas pavēles, neizpaust dienesta noslēpumus, apzinoties, ka man par savu darbību jāatbild likuma priekšā".

PRIEKŠNIECĪBAS PAVĒLES.

Civilieredņu darbības uzraudzība pieder priekšniecībai un tiesu iestādēm. Priekšniecībai pieder: a) instruēšanas tiesības, t.i., tiesība aizrādīt ar cirkulāriem vai pavēlēm, kā darbi izpildāmi; b) tiesība grozīt vai atcelt zemāko ieredņu rīkojumus vai lēmumus; c) disciplināras varas tiesība sakarā ar darbinieku discipl. atbildību.

Noteikumi par priekšniecības pavēlēm, ko valsts darbiniekiem jāpilda, atrodami 1928.g. izdotajā ministriju iekārtas likumā. Šī likuma 22.p. nosaka, ka valsts iestāžu dienestpersonām savas priekšniecības rīkojumi un uzdevumi jāizpilda bez ierunas. Turpmākajos (23-25.) pantos tomēr saskatāmi šī noteikuma ierobežojumi. Ja priekšniecības rīkojums vai uzdevums ir a c ī m r e d z a m i noziedzīgs vai profikumīgs, tad padotā dienestpersona atstāj to neizpildītu un nekavējoties ziņo par to kā savai tiešai, tā arī augstākai priekšniecībai. Pretēji tam, gadījumos, kad priekšniecības rīkojums vai uzdevums padotai dienestpersonai tikai l i e k a s pretlikumīgs, viņai par to, neaizturot izpildīšanu, jāziņo nekavējoties iepriekš norādītā kārtībā. Ja rīkojums vai uzdevums dots mutiski, tad padotai dienestpersonai ir tiesība prasīt, lai to dotu r a k s t i s k i. Tas paredzēts, lai novērstu neskaidrības, kas iespējamas mutiska rīkojuma gadījumā (kad, piem., varētu teikt, ka darbinieks rīkojumu pārpratis).

No šē minētajiem noteikumiem redzam, ka mūsu likumi nenostāda darbinieku pilnīgi atkarīgu no priekšniecības. Katrs darbinieks ir atzīts par pietiekoši apzinīgu, lai spētu viņam dotos rīkojumus vērtēt no likumības viedokļa.

DISCIPLINĀRĀ ATBILDĪBA, DISCIPLINĀRSODU LIKUMS UN DISCIPLINĀRĀS KAMERAS.

Valsts dienests uzliek darbiniekam zināmus dienesta pienākumus, un darbiniekam jāatbild par šo viņam uzlikto pienākumu kārtīgu izpildīšanu. Vispār var runāt vai nu par valsts dienestā stāvošu personu a) civiltiesisku, vai b) kriminālu, vai c) disciplināru atbildību. Pirmes divus atbildības veidus nevar uzskatīt par īpatniem valsts darbinieku tiesiskajam stāvoklim, jo tie attiecas uz visiem pilsoņiem. Pēdējā laikā pastāv vispār tendence civiltiesiskas un kriminālas atbildības ziņā valsts darbiniekus nenostādīt sevišķā stāvoklī.

D i s c i p l i n ā r ā a t b i l d ī b a turpretim ir pilnīgi īpatnas atbildības veids, kuru vārda īstā nozīmē var attiecināt tikai uz publiskā dienesta amatpersonām. Ja arī disciplināratbildībai būtiski līdzīgus noteikumus dažkārt sastopam paredzētus arī privātos uzņēmumos, tad šē mums tādos gadījumos nākas runāt tikai par t. s. konvencionālsodiem. Mūsu civildienesta nolik. 126.p. paredz, ka darbinieks, kas pienācīgi neizpilda dienesta pienākumus vai piedauzīgi izturējies atklātībā, sodāms, neatkarīgi no vispārējo sodu likumu nosacījumiem, disciplinārceļā. Tādējādi disciplinārā atbildība ir atbildība par d i e n e s t a k ā r t ī g u, p a r e i z u, u z c ī t ī g u un veiksmīgu izpildīšanu. Ja darbinieks bijis nolaidīgs, nekārtīgs u. t. t., tad tam draud disciplinārsods. Paši šē nodarījumi ir vieglāka rakstura, tādēļ arī uzliekamie sodi ir samērā nelieli.

Disciplinārās atbildības būtība vispār nav noskaidrota. Anglija un Sav. Valstis pieturas pie tāda ieskata, ka disciplinārā atbildība ietilpst vispārējā kriminālajā atbildībā. Bet citās valstīs disc. atbildību konstruē kā īpatnēju, atsevišķu atbildību, - vismaz savā praktiskā izvedumā.

Ja pieņemam, ka disc. atbildība ir tikai kriminālatbildības paveids, tad varam teikt, ka par vienu un to pašu nodarījumu 2 sodus uzlikt nevar.

Bet ja mēs atzīstam, ka disciplinārā atbildība ir norobežojama atsevišķi, tad teorētiski nav šķēršļu uzlikt 2 sodus (kriminālu un disciplinārsodu).

No f o r m ā l ā viedokļa disciplināru sodu ir vieglā atšķirt no kriminālsoda. Disciplināru sodu uzlikšanai nav vajadzīgs kriminālais process, šē sodi nav ierakstīti kriminālo sodu likumos, bet tos pa lielākaļ daļai uzliek sev pakārtotām personām ar disciplināro varu pilnvarota priekšniecība disciplinārā ceļā. P ē c b ū t ī b a s r a s t izšķirību starp disciplinārajiem un kriminālajiem sodiem ir daudz grūtāk. Abu atbildības veidu starpā pēc būtības pastāv liela līdzība, un atšķirība ir vienīgi tā, ka administratīvo pārkāpumu veids ir š a u r i n o r o b e ž o t s, kā no subjekta viedokļa (atbildīgas ir vienīgi dienesta personas), tā arī objekta ziņā (šē ietilpst vienīgi tie nodarījumi, kas saistīti ar publiskā dienesta darbību). Turpretim lietu izmeklēšanā un sodu uz-

likšanā jaunākā laikā, pastāvot t.s. disciplinārām tiesām, var būt liela līdzība ar kriminālatbildību un kriminālsodiem. Mums ir savs īpašs disciplinārsodu likums, tāpēc, bez liekiem strīdiem, varam tīri formāli šē saskatīt īpatnu atbildības veidu.

D i s c i p l i n ā r s o d u l i k u m s

izdots 1930.g. un tā saturu varam ieskatīt par iedalāmu pēc būtības 2 daļās: 1) vispārējie noteikumi un 2) disciplinārpārkāpumi.

Vispārējos noteikumos vispirms atrodam norādījumus par šī likuma spēka apjomu. Proti, šis likums attiecas uz visiem valsts un pašvaldību iestāžu darbinieku nodarījumiem. Acīmredzot, šē domāti visu publisko iestāžu darbinieki, un tāpēc šē pieskaitāmi arī slimo kasu un diplomātiskā dienesta darbinieki.

Šī likuma 2.pantā noteikts likuma spēka apjoms, atkarībā no personu dienesta stāvokļa. Disciplinārā atbildība gulstas uz ikvienu personu, kas izpilda valsts vai pašvaldību resp. publiskā dienesta pienākumus vai šī dienesta pagaidu uzdevumus. Tā tad, šē ietilpst nevien štata dienests, bet vispār dienesta pienākumu izpildīšana. Nav arī svarīgi, vai amata persona saņem atalgojumu vai nesaņem. Disciplinārā kārtā naudas sodu var uzlikt arī darbiniekam, kas pats algu nesaņem. Šai ziņā likuma noteikumi ir elastīgi un plaši.

Likums paredz pavisam 5 soda veidus. Soda sistēma ir vienkāršota, salīdzinot ar to, kāda bija paredzēta 1927.g. civildienesta likumā, kur bija minēti 7 sodi, izveidoti 2 pakāpēs (kārtības sodi - 5 veidi un discipl. sodi - 2 veidi).

1) Visvieglākais soda veids ir mutiska piezīme, ko neieraksta dienesta gaitas aprakstā. 2) Mazliet smagāka pakāpe ir rājienis. Abi šē sodi kļūst smagāki, ja tos uzliiek rakstiskā veidā un ievēdot tos dienesta gaitas aprakstā. (Pēc prof. Dišlera domām, šē saskatāms būtiski jau trešās pakāpes sode). Civildien. nol. 19.p. nosaka, ka iestādei ir jāvēd darbinieku dienesta gaitas apraksts, kurš darbiniekam pieejams. Kad ir dibināta vajadzība, kā arī kad darbinieks atstāj dienestu, viņam ir tiesība saņemt apraksta norakstu.

3) Naudas sods nosakāms latos, un tas nedrīkst pārsniegt mēneša pamatalgu. Naudas sodu var uzlikt arī personām, kas atalgojumu nesaņem. Tādos gadījumos soda lielums nedrīkst pārsniegt 500 ls. Naudas soda samaksu var arī sadalīt daļās pa veselu gadu.

Ja darbinieks atsakās piespriesto naudas sodu maksāt, tad to var atvietot ar 4) arestu, ne ilgāku kā uz 2 nedēļām. Aresta izciešanā var būt 3 gadījumi: a) vieglākā pakāpe ir aresta izciešana savā dzīves vietā (t.s. mājas arests); b) aresta izciešana dienesta vietā (ja tur ir šim nolūkam atsevišķas telpas); c) aresta izciešana sevišķās kamerās pie vispārējām (cietuma, policijas), aresta telpām vai kara virssardzē.

5) Atcelšana no amata.

Noilgums attiecībā uz disciplināro atbildību likumā paredzēts trejāds:

1) disciplinārvejāšanas noilgums paredzēts viengadīgs. Atbildība izbeidzas, ja 1 gada laikā kopš pārkāpuma izdarīšanas nav uzsākta vajāšana, t.i. nav pieprasīti no vainīgās personas paskaidrojumi.

2) Disciplinārtiesāšanas jeb procesuālais noilgums ir divgadīgs. Atbildība izbeidzas ar 2 gadu noilgumu, skaitot no pārkāpuma izdarīšanas dienas, ja šajā lietā nav taisīts lēmums par soda uzlikšanu.

3) Izpildīšanas noilgums - arī divgadīgs. Atbildība izbeidzas ar 2 gadu noilgumu, skaitot no 2.punktā minētā lēmuma taisīšanas dienas, ja šajā laikā disciplinārsods nav izpildīts.

Otrā nodaļā ir runa par disc.pārkāpumiem, par kuriem pirmā nodaļā minētie sodi uzliiekami. Šī otrā nodaļa jau ir daudz neapmierinošāk sastādīta. Te patiesībā nav nekādas sistēmas. No 10.līdz 28.pantam minēti dažādi pārkāpumi bez kādas sistēmas. Par lielāko daļu pārkāpumiem minēti vairāki sodi. Piemēram 13.pantā minēts disciplinārs pārkāpums "vilcināšanās". Persona sodāma ar piezīmi, rājienu, naudas sodu, arestu vai atcelšanu no amata.

12.pantā minēts: "Amatā stāvošām personām nav tiesība atstāt darbu uz vienošanās pamata" (t.i. nav brīv streikot). Tādas personas sodāmas ar naudas sodu, arestu vai atcelšanu no amata (tā tad,

3 soda veidi), bet persona, kas uzkūdījusi uz šādu pārkāpumu, sodāma ar atcelšanu no amata.

Kas uzliedz disciplināros sodus?

Pie mums šai ziņā pagaidām vēl spēkā civildienesta nolikuma noteikumi, saskaņā ar kuriem v i e g l ā k o s disciplinārsodus uzliedz tiešā priekšniecība, s m a g ā k o s - augstākā priekšniecība, no kuras atkarājas sodāmā darbinieka iecelšana amatā. Pats disciplinārais p r o c e s s pie mums maz izveidots, un Latvijas līdzšinējā pastāvēšanas laikā šai ziņā ir pastāvējis tikai itkā pārejas stāvoklis, kas paredzēts tikai pagaidām līdz t.s. disciplināro kameru ievēšanai.

D i s c i p l i n ā r ā s kameras ir kollēģiālas iestādes ar disciplināru varu, disciplināras tiesas. Teorijā un pēc pašu publisko iestāžu darbinieku uzskatiem, pareizāk ir disciplināro varu uzticēt disciplinārām kamerām, jo priekšniecības ieskatā disciplināras varas lietošanā dažreiz var būt subjektīvs vai vienpusīgs. Disciplināro kameru sastāvam un kompetencei jāgarantē, lai šīs iestādes, līdzīgi īstām tiesām, savā darbībā būtu neatkarīgas un objektīvas. Sevišķi ievērojama nozīme šādas kollēģiālas iestādes taisnīgam spriedumam būtu tais gadījumos, kur darbiniekam draudētu augstākais disciplinārā soda veids - atļaišana no dienesta, jo lietas apstākļu noskaidrošanu no priekšniecības puses ne vienmēr var ieskatīt par izsmēlīgu un pašu priekšniecības lēmumu šais lietās - ne ikreiz par pietiekoši objektīvu.

Kad savā laikā Saeima apsprieda likumprojektu par discipl. kamerām jeb discipl. tiesām, tad domas par šo iestāžu vēlamo personālo sastāvu dalījās. Valsts darbinieki vēlējās, lai disciplināro kameru lēmumos viņu pārstāvjiem būtu noteicējs vārds. Saeimas komisijas, turpretim, atzina, ka kollēģijā nepieciešams arī resoru pārstāvis. Tā kā nedz no valsts darbinieku pārstāvja, nedz arī no resoru pārstāvja mēs nevarētum sagaidīt pilnīgu objektivitāti lietu izspriešanā, jo viens aizstāvētu darbiniekus, bet otrs - valsts intereses, tad - acīmredzot - disciplinārās kameras kollēģijā būtu jāietilpst vēl trešajai personai - tiesnesim. Disciplināro kameru likumprojektu Saeima nepaguva pieņemt un pašlaik jautājums par discipl. tiesu ievēšanu mūsu valstī nav akuts, tomēr domājams, ka nacionālā valdība, pēc daudzu citu steidzīgu darbu veikšanas, nekotnē arī šim jautājumam piegriezīsies.

VALSTS DARBINIEKU CIVILĀ UN KRIMINĀLĀ ATBILDĪBA.

Ar c i v i l t i e s i s k o atbildību šē jāsaprot publisko iestāžu darbinieku atbildību trešajām personām vai valstij par nodarītiem zaudējumiem. Nev apstrīdāms, ka ikvienai trešai personai ir tiesība uz atlīdzību par zaudējumu, kas tai nodarīts bez viņas pašas vainas, ja vien zaudējums nav noticis dabas katastrofā vai vispār apstākļos, kur neviens nav vainojams. Pēcēlas jautājums, kā konstruēt atlīdzību par zaudējumiem, kas radušies valsts darbinieka vainas dēļ? Protams, ka v a l s t s nav pilnvarojusi darbinieku uz tādu rīcību, kuras rezultātā šāds zaudējums varētu celties. Tāpēc prasīt atlīdzību no valsts īstenībā nebūtu jūridiska pamata. Praksē tomēr ļoti bieži gadas, ka no valsts darbinieka atlīdzību pilnos apmēros piedzīt ir grūti. Šī iemesla dēļ, jaunākā laikā dažkārt likumdošanā sastopamies ar principu, ka cietušās privātpersonas var prasīt atlīdzību no valsts un valstis savukārt regresa ceļā prasa sev atlīdzību no vainīgā darbinieka. Šādu atlīdzības kārtību ievēda Prūsijā ar 1908.g. likumu, visā Vācijā ar 1910.g. lik., un šo pašu principu sastopam ierakstītu arī Vācijas 1919.g. satversmē. Lai gan ar minētās konstrukcijas palīdzību ir iespējams nodrošināt trešo personu intereses, tomēr no valsts viedokļa tā nav jūridiski attaisnojama, tāpēc arī mūsu likumos tā nepastāv, un par trešām personām nodarītiem zaudējumiem atbild tieši vainīgais darbinieks parastā civiltiesības kārtībā.

K r i m i n ā l ā s atbildības ziņā par vienkāršiem kriminālnozieģumiem, kas izdarīti ārpus dienesta robežām, valsts dienesta personu stāvoklis tiesas priekšā ir vienāds ar visiem pārējiem pilsoņiem. Citādi tas - it sevišķi senāk - ir bijis ar t.s. d i e n e s t a n o z i e g u m i e m. Šos noziedzīgos nodarījumus var izdarīt tikai dienestā stāvošas personas, lai gan

to līdzdalībnieki var būt arī trešās personas (piem., kukuli došanā). Īpatnības dienesta personu stāvokli šai ziņā vērojamas kā no materiālās, tā formālās jeb procesuālās puses. No materiālās puses atšķirība var būt vai nu 1) par labu, vai 2) par ļaunu akta personām tai ziņā, ka par dažiem noziegumiem publiskā dienestā stāvošas personas soda vai nu vieglāk vai bargāk nekā privātpersonas.

1) Francijā Napoleona laikā jaunā kriminālkodeksa 114.pants paredzēja, ka dienesta personu nevar saukt pie atbildības par to, ko tā izdarījusi uz priekšniecības rīkojumu, lai arī tas būtu smags noziegums. Mūsu dienests, protams, spēkā ir pilnīgi pretējs princips, ka par savu darbību jāatbild katram.

2) Dienesta persona, kas ir pienēmusi kukuli, ir sodāma, kaut arī kukulošana nebūtu notikusi nolūkā pamudināt izdarīt pretlikumīgu darbību (piem., dots kukulis, lai pasteidzinātu tādu darbu, kas jau pēc likuma ir jāpadara). Še valsts darbinieks kriminālās atbildības ziņā ir nostādīts ļaunākā stāvoklī par privātpersonām.

Procesuālajā ziņā valsts darbinieki senāk bija nostādīti privileģētā stāvoklī, salīdzinot ar to, kā pie atbildības sauca privātās personas. Tā, piem., Francijas revolūcijas t.s. astotā gada konstitūcijā 78.p. nosacīja, ka valsts darbiniekus var saukt pie atbildības ne citādi, kā vienīgi ar valsts padomes piekrišanu. Tā bija t.s. administratīvā garantija, kas akta personas procesuālā ziņā lielā mērā sargāja, un kas līdzinās mūsdienu parlamenta locekļu immunitātei. Šis administratīvās garantijas noteikums Francijā bija spēkā nevien astotā gada satversmē, bet arī vēl Napoleona laikos, un formāli to atcēla tikai trešās republikas sākumā ap 1875.g. Līdzīgs noteikums pastāvēja arī Krievijā līdz pat 1917.g. revolūcijai, kur ierēdņi varēja nodot tiesai vienīgi vai nu uz viņa priekšniecības ierosinājumu vai ar priekšniecības piekrišanu.

Latvijā tāda adm. garantija nekad nav pastāvējusi. Atbildīga ir ikviens persona, neizslēdzot arī Valsts Prezidentu. Noteikumi par dienesta noziedzīgajiem nodarījumiem atrodami mūsu kriminālprocesa likumu trešās grāmatas pirmajā sadaļā.

1028.p. "Kriminālvajāšanu par Valsts Prezidenta, likumdevējas iestādes, ministru, viņu biedru, valsts kontroliera, kā arī ārkārtēju sūtņu un pilnvarotu ministru noziedzīgiem nodarījumiem uzsāk Senāta virsprokurors".

1029.p.: "Kriminālvajāšanu par civīlresoru darbinieku dienesta noziedzīgiem izdarījumiem, kuri pieder pie pirmās un otrās šķiras ierēdņiem, izņemot 1028.un 1031.pantā minētos darbiniekus, uzsāk Tiesu palātas prokurors".

1030.p.: "Kriminālvajāšanu par visu citu civīlresoru darbinieku, izņemot 1031.pantā minētos tiesu resora darbiniekus, kā arī par pašvaldības iestāžu un valsts autonomo uzņēmumu darbinieku dienesta noziedzīgiem nodarījumiem, uzsāk tās apgabaltiesas prokurors, kurai lieta piekrīt".

1031.p.: "Kriminālvajāšanu par dienesta noziedzīgiem nodarījumiem, kurus izdarījuši senātori, Senāta virsprokurētāras amatpersonas, Senāta virssekretāri, Tiesu palātas priekšsēdētāji un viņu biedri, apgabaltiesas locekļi un prokurētāras amatpersonas, izmeklēšanas tiesneši, miertiesneši, zemes grāmatu nodāju priekšnieki, Rīgas-Valmieras zemes grāmatu nodāles priekšnieka palīgs, vecākais notārs un viņa palīgi - uzsāk Senāta apvienotā sapulce".

Acīmredzot, ja varētu runāt par kādu privilēģiju, tad tas būtu iespējams, varbūt, vienīgi attiecībā uz tiesnešiem minētā 1031.p. noteikumu nozīmē. Citas atšķirības akta personu atbildībā, salīdzinot ar privātajām personām, nav konstatējamas.

VALSTS DIENESTS LATVIJĀ PĒC 1927.G. NOTEIKUMIEM PAR CIVĪL-DIENESTU.

1927.g. izdotie valsts civīldienesta noteikumi visumā pārņemti 1932.g. valsts civīldienesta noteikumā, tikai ar citu pantu sakārtojumu un nelielām satura pārmaiņām. Tāpēc iepriekšējo valsts dienesta darbinieku tiesiskā stāvokļa apskatu, kas izdarīts, atsaucoties uz attiecīgajiem civīldien.nol. pantiem, visumā var attiecināt arī uz valsts dienesta stāvokli Latvijā pēc 1927.g. noteikumiem. Atsevišķās ievērojamākās pārmaiņas, piem., priekšniecības tiesībās atlaist darbinieku

(skat. jaut. par dienesta stāv. izbeigšanos), tāpat ar jauno disciplinārsodu likumu ievestais sodu pārkārtojums attiecīgās vietās jau minēti.

Vispār valsts civīliestāžu darbinieki Latvijā ir ierēdņi un kalpotāji, kas ieskaitīti valsts civīldienestā. Par tādiem formāli neskaita: a) autonomo valsts uzņēmumu darbiniekus; b) ārvalstniekus diplomātiskās un konsulārās pārstāvībās; c) dienas strādniekus un amatniekus; d) laukstrādniekus valsts lauksaimniecības uzņēmumos; e) personas, kas nodarbinētas tikai daļai, izņemot mācības spēkus; f) pārejoša rakstura darbu izpildītājus; g) iestāžu blakus uzņēmumu operatīvo personālu; h) pasta un telefona palīgnodaļu pārzinātājus. Civīliestāžu darbinieki dalāmi: a) pastāvīgos jeb štata un b) papildu jeb ārštata. Līdz iestāžu štatu noteikšanai likumdošanas ceļā (ministriju satveramēs) par štatu amatiem bija uzskatāmi tie, kas par tādiem paredzēti paskaidrojumā pie valsts budžeta. Papildu darbinieki ir tie, kas: a) iecelti ārštata amatos; b) ieņem štata amatu kā vietas izpildītāji vai ar brīvu līgumu.

VALSTS DIENESTS VĀCIJĀ, FRANCIJĀ UN ANGLIJĀ.

V ā c i j ā. Visu 19.g.s. bija plaši izplatīts uzskats, ka P r ū s i j ā valsts dienests ir nostādīts priekšzīmīgi un ka valsts darbinieki še ir labi sagatavoti savam uzdevumam. Šāds ieskaits arī nebija nepamatots. Prūsijā jau no seniem laikiem muižniecība piedalījās valsts pārvaldes darbā, bet pēc 18.g.s. lielām cīņām samērā agri (19.g.s. sākumā) valsts dienestā sāka pieļaut arī no citām aprindām pietiekoši sagatavotus un spējīgus darbiniekus. Tādējādi no vienas puses muižniecība centās parākt valsts dienesta nostādīšanu uz iespējami tiesiskiem pamatiem, jo tā, iestādāmās valsts dienestā, negribēja neko zaudēt no savām privilēģijām (lai darbinieki būtu samērā neatkarīgi, lai viņiem piešķirtu pietiekošu kompetenci u.t.t.). No otras puses, turīgā pilsonība rūpējās par to, lai darbinieki dabūtu pietiekošu atalgojumu. A u g s t ā k ā s i z g l ī t ī b a s prasība bija noteikums, kas palīdzēja samērā jau agri nostādīt valsts dienestu pienācīgā augstumā. Protams, ka augstākās izglītības iegūšana no valsts darbiniekiem prasīja diezgan daudz materiālo līdzekļu, tāpēc arī to varēja sev atļauties tikai turīgāko aprindu ļaudis. Ar konstituc. iekārtas nostiprināšanos (to ievēda 1851.g.) zuda muižniecības lielās privilēģijas. Galvenais bija labas zināšanas un spējas. Augstāko juridisko izglītību ieguva universitāšu juridiskajās fakultātēs. Pēc universitātes formālās nobeigšanas ieguva doktora grādu, bet ar šo zinātnisko grādu vien vēl nepietika, lai varētu iestāties valsts dienestā. Vācijā doktora grāds ir vienīgais zinātniskais grāds, un to iegūt nav grūtāk, bet varbūt pat vieglāk kā pie mums kandidāta grādu. Mūsu valstī kandidāta grāds dod visas tiesības uz valsts dienestu, sagatavošanos advokāta praksai u.t.t., turpretim Vācijā doktora grāds pats par sevi nedod vēl nekādas tiesības valsts dienestā, tas nozīmē vienīgi to, ka universitātē beigušais var tālāk zinātniski strādāt. Lai iestātos valsts dienestā, ir jānoliek pie oficiālas eksaminētāju komisijas pirmais vālists eksāmens - t. s. r e f e r e n d ā r a eksāmens, kas prasa no eksaminētāja galvenā kārtā teorētiskas zināšanas. Pēc šī eksāmena nolikšanas var iestāties valsts dienestā kā r e f e r e n d ā r s. Kā referendāram darbiniekam jānostādā 4 gadi bez atlīdzības, pie kam pirmajos 2 gados nav vēl šķirts dienests tiesu iestādēs no dienesta admin. iestādēs. Pēc šo 4 gadu referendāra bezalgas darba, ir jānoliek otrs vālists eksāmens - t. s. a s e s o r a e k s ā m e n s, kas satur vairāk praktiskas zināšanas un pēc būtības ir vieglāks par pirmo. Pēc šī eksāmena nolikšanas, darbinieks dabū neatļotu a s e s o r a amatu, un no esesoriem tad izrauga kandidātas vakantajiem amatiem tiesu un administratīvajās iestādēs.

F r a n c i j ā valsts darbinieku stāvoklis visumā nav tik labs kā Vācijā. Tas izskaidrojams ar to, ka Francijas privilēģētās kārtas muižniecība, gandrīz līdz jaunākiem laikiem ieskatīje par nepieciešamu "strādāt ar spalvu" (tā saprata civilo dienestu). Muižniecība "kalpoja tēvijai ar zobenu". Tāpat arī turīgā pilsonība visumā valsts dienestam nepiešķīta vērību, bet tikai dažām valsts

dienesta nozarēm, sevišķi dienestam maģistrātūrā, kur senāk bija galv. kārtā darīšana ar t.s. pūrkamiem amatiem. Šāda amatu pārķšana notika pilnīgi uz tiesiskiem pamatiem, fiskālu nolūku dēļ. Citi amati bija galv. kārtā sīkpilsonības rokās. Tikai trešās republikas laikā sāka prasīt augstāko izglītību arī administratīvajā dienestā. Tādēļ vēl tagad Francija atrodas itkā pārejas stāvoklī ar tendenci no darbiniekiem vairāk prasīt un par to arī viņiem labāk maksāt. Sakarā ar to, tur ir tādi pat lozungi kā pie gūme: darbā ražīguma paaelšana un darbinieku skaita samazināšana. Šī g.s. sākumā, nesapalot, valsts darbinieku skaits bija Vācijā ap 300.000, bet Francijā pāri par 600.000. Tagad gan skaitļi jau būs ievērojami grozījušies. Šādu valsts darbinieku skaita samēru abās valstīs arī daži izskaidro ar vācu adzin. darbinieku caurmērā lielāku izglītību, labāku sagatavojumu un piemērotību darbam.

Anglijā valsts darbinieku skaits līdz pat visjaunākajiem laikiem, liekas, ir bijis vismazākais. Līdz pat 19.g.s. otrajai pusel valsts dienests atradās pilnīgi ipatnā stāvoklī, kur istie atalgotie amati bija vienīgi nedaudzajās centrālās iestādēs, turpretim visu vietējo iestāžu darbu veica t.s. mīertiesneši, kas nekādu atalgojumu nesapēma un istā nozīmē valsts dienestā nestrādās, jo nebija padoti nekādai priekšniecībai. Ja vietējām amatpersonām bija darba daudz un šī darba veikšanai bija nepieciešams kāds palīga personāls, tad vajadzīgos darbiniekus tīri privātā kārtā pieaicināja kā t.s. praivet-klarkus ("praivet klark"). Šo praivet-klarku atalgojums bija ļoti zems un stāvoklis nepodrošināts.

Otra īpatnība bija tā, ka valsts darbinieks sev uzticēto darbu varēja pilnīgi uzticēt tālāk savam vietniekam.

Tikai 19.g.s. otrajā pusē valsts dienesta stāvokli Anglijā noorganizē uz moderniem pamatiem. Nepastāv vairs nekādi praivet-klarki, bet vācus darbiniekus var iedalīt vairākās grupās:

1) T.s. public officers, kas ir augstākas amatpersonas: ministri, to biedri, valstssekretāri u.c. augstākie ierēdņi, kas stāv resoru priekšgalā. Tie ieņem amatus vai nu uz parlamenta lēmuma vai karaļa izdota iecelšanas akta pamata. Viņi nav saistīti ar kaut kādu stažu, bet viņu iecelšana ir parlamentā vai karaļa uzticības jautājums. Protams, ka skaita ziņā šādu personu arī Anglijā nevar būt daudz.

2) Civil servants - augstākie iestāžu tehniskie darbinieki, piem., direktori, vicedirektori, nodaļu vadītāji. Šos amatus iegūst jau zināmā noteiktā dienesta gaitas kārtībā un no šo amatu izpildītājiem prasa augstāko izglītību un solidu stažu.

3) Clarks - tehniskie darbinieki vārda šaurākā nozīmē, kuriem nav savas amata varas. Tie savukārt iedalāmi 3 nogrūpējumos:

a) zemākie klārki, no kuriem neprasa plašu izglītību, bet kuriem, stājoties vairs dienestā, jānoliek tikai kāds eksāmens;

b) vidējie klārki, no kuriem prasa parasti vidējo - kolledžas izglītību;

c) pirmās šķiras klārki - ierēdņi ar augstāko izglītību.

Bez tam atsevišķi minami ierēdņi ("klārki"), kas nestrādā vispārējo darbu iestādēs, bet stāv augstāko darbinieku personīgā rīcībā, piem., ministru privātsēkretāri u.c. No tiem atkal speciālu stažu neprasa, tie ir personīgas uzticības darbinieki.

LIKUMS PAR VALSTS CIVILISTĀŽU UN PAŠVALDĪBU DARBINIEKU ATLAISĀNU IZNĒMUMA STĀVOKĻA LAIKĀ.

"1) Iznēmuma stāvokļa laikā resora vadītājam ir tiesība bez iemesla paskaizdrošanas un bez iepriecējas uzticēšanas atlaist no dienesta valsts civilistāžu un autonomo uzņēmumu darbiniekus, kurius viņš atzīst par nepiemērotiem dienestam. Atļiecībā uz pašvaldību darbiniekiem šāda tiesība ir iekšlietu ministram.

Piezīme: Šis likums neattiecas uz tiesnešiem.

2) Darbiniekus, kurus iecēlis amatā Ministru kabinets, var atlaist tikai Ministru kabinets.

3) Atlaistiem darbiniekiem piešķir nokalpotā laikā neizlietātu kārtējo atvaļinājumu, bet ne vairāk kā vienu mēnesi.

4) Uz šī likuma pamata atlaizāmam darbiniekam izmaksājama alga par vienu mēnesi uz priekšu. Šis likums stājas spēkā izsludināšanas dienā".

Šis likumu izdevis Ministru kabinets 1934.g. 8.jūnijā, un tas augšmašētājā redakcijā izsludināts 8.VI.1934.g. "Vald.Vēstneša" 126.nrā.

IV. ADMINISTRĀTĪVĀ DARBĪBA.

§ 24.

ADMINISTRĀTĪVO ORGANU DISKRECIONĀRĀ VARA.

Diskrecionāra vara ir publiskās administratīvās varas organu tiesība rīkoties brīvi likuma robežās. Tiesiskā valstī diskrecionāra vara tomēr nenozīmē patvaļīgu vai nemotivētu rīcību pēc subjektīva ieskata, bet likuma robežās ieturēta objektīvu rīcību, motivētu ar valsts vai vispārības interesēm. Diskrecionārās varas akti parasti nav pārsūdzami administratīvā tiesā; tomēr dažās valstīs (Francijā, Latvijā) tādu pārsūdzību pielaiž, ja sūdzētājs grib pierādīt, ka vara lietota pretīgi tam mērķim, kuŗa dēļ likums šo varu ir piešķīris.

ADMINISTRĀTĪVIE AKTI.

Personas darbība sastāda adm.ties. ievērojamu daļu. Publisko iestāžu darbā mēs sastopam gan arī tīri tehniska rakstura darbu, bet mūs kā jūristus interesē tikai tas darbs, kas izpaužas jūridiskos aktos un ko dara amata personas, kuŗām ir sava vara.

Kāda ir atšķirība starp adm. darbību un adm. aktu?

Akts pēc savas etimoloģiskās dabas apzīmē darbību. Nepastāv kāda vienota un absolūta akta definīcija, bet gan ļoti dažādi akta jēdzieni, sākot ar visplašāko (katra darbība) un beidzot ar visšaurāko (tikai zināma norobežota, īpašā veidā izpausta darbības daļa).

Akts plašākā nozīmē vispār apzīmē darbību, un vienīgā atšķirība varētu būt tā, ka tā nav ilgstoša un noteikta darbība, bet ietver sevī tikai vienu darbības veidu. Mēs pieturēsimies pie akta šaurākā apzīmējuma un sapratīsim ar jūridisku aktu to jūridisko darbību, kas izpaužas noteiktās formās.

Jūridiskos aktus aplūkosim drusku tuvāk. Jau mūsu kursa sākumā atzīmējām 3 lielas valststiesību aktu kategorijas: lēģislātīvos aktus, kas raksturīgi likumdošanas organiem, jūrisdiktīvos aktus un administratīvos aktus. Ja tuvāk apskatāmies, tad redzam, ka līdzīgu iedalījumu atrodam arī administratīvos aktos pašos.

Par admin. aktiem no formālas puses zināmus aktus atzīsim tāpēc, ka tie nāk no adm. iestādēm vai adm. amatpersonām. Palūkojoties uz šiem formāli adm. aktiem, redzam lielu to daudzumu, jo valstī vismazāk ir likumdošanas aktu, jūrisdiktīvo aktu ir jau daudz vairāk, bet adm. aktu skaits nesalīdzināmi pārsniedz pirmo divu veidu aktu skaitu (Skat. § 4., 17.lp.p.). Lai varētu šo adm. aktu lielo daudzumu kaut cik pārskatīt, ir nepieciešama zināma klasifikācija. Parastākais adm. aktu iedalījums izšķir

- 1) normatīvos administratīvos aktus;
- 2) jūrisdiktīvos administratīvos aktus;
- 3) administratīvos aktus šaurākā nozīmē (adm.rīkojumus)

I. **NORMATĪVIE ADMINISTRĀTĪVIE AKTI** ir akti, kas satur sevī normas un tāpēc savā saturā atgādina likumus (t.i. aktus, kas neattiecas uz konkrētiem gadījumiem, bet uz vispārējām pazīmēm apzīmētu personu grupu). Šie normatīvie adm.akti ir tie dažādie saistošie noteikumi, reglamenti, instrukcijas, ko izdod dažādas adm. iestādes (parasti augstākās). Norobežot admin. organus, kam ir un kam nav tiesības izdot normatīvos aktus, nav iespējams. Adm. aktus ar normatīvu raksturu izdod vai nu uz vispārējas vai speciālas delegācijas pamata.

Administratīvo noteikumu iedalījums
pēc satura var būt dažāds. Mēdz izšķirt

- 1) izpildu noteikumus
- un 2) regulējošos noteikumus

Pirmos, t.i. izpildu noteikumus izdod galvenā kārtā uz speciālas delegācijas pamata (piem., attiecīgā likumā ir paredzēts, ka "Instrukciju šī likuma izvešanai dzīvē izdos tāds un tāds ministrs"). Šo aktu īpatnība ir tā, ka to nolūks nav neko patstāvīgi noregulēt, bet tikai sīkāk izveidot jau izdota likuma vispārējos noteikumus.

Regulējošo noteikumu nolūks, turpretim, nav pieslieties kādam jau izdotam likumam. Tie ir patstāvīgi regulējoši akti, kas pēc savas būtības stāv blakus likumiem un no pēdējiem atšķiras vienīgi formālā ziņā. Šai grupā ietilpst a) ministru kabineta "pārvaldes kārtībā" izdotie noteikumi, b) atsevišķu ministru attiecīgā resora darbības novadā izdotie regulējošie noteikumi un c) apgūstāko pašvaldības organu, piem., mūsu agrāko pils. domju, pagastu padomju izdotie noteikumi ar šādu regulētāju raksturu. Ja kādā valstī arī valsts galvai ir tiesība izdot normatīvus aktus, tad arī tie pieskaitāmi valdības noteikumiem. Mūsu Valsts Prezidentam gan ir tiesība izšķirt atsevišķus konkrētus gadījumus, izdodot adm.aktus vārda šaurākā nozīmē (rikojumi, iecelšanas), bet normatīvus adm.aktus viņš izdot nevar. Pretēji tam, Francijas republikas prezidentam, tāpat kā Anglijas karalim, ir tiesība izdot normatīvus regulējošus aktus koloniju pārvaldes jautājumos. Plašas tiesības šai ziņā ir arī Somijas valsts prezidentam, kas var izdot normatīvus aktus attiecībā uz valsts domēņu pārvaldīšanu, publisko iestāžu dibināšanu un viņu darbības kārtību.

Ja nu regulējošie normatīvie adm.akti pēc būtības izpilda likuma uzdevumu, tad dabīgi paceļas jautājums, ar ko tas izskaidrojams, ka vienu daļu normatīvo aktu parasti izdod likumdevēja iestāde kā likumus, bet citus - administratīvie organi noteikumu veidā?

Šis jautājums, kā arī jautājums par šo normatīvo aktu savstarpējo atšķirību pēc būtības, nav vēl pilnīgi noskaidrots. Ir mēģināts aizrādīt uz to, ka šādā darba sadalījumā starp likumdevējiem un pārvaldes organiem esot itkā ievērots regulējamo jautājumu svarīgums. Proti, svarīgākie valsts dzīves jautājumi esot atstāti likumdevējas iestādes izlemšanai, lai tā šo jautājumu izšķirējus lēmumus ietērptu formālos likumos, turpretim valsts un pašvaldību administratīvajiem organiem esot deleģēta tiesība noregulēt mazāk svarīgās attiecības ar administratīvo noteikumu palīdzību. Šāds ieskaits tomēr nav atzīstams par pilnīgi pamatotu. Prakse rāda, ka likumdevējs orgāns nodarbojas arī ar daudzu mazsvarīgu likumprojektu apspriešanu, nereti loģislātūras beigās tos pieņemot sīkizmaiņas kārtībā. No otras puses, bieži redzam, ka daudzus ļoti svarīgus jautājumus izšķir administratīvi organi, izdodot attiecīgus noteikumus. Piemēram, jautājums par tirgošanos ar pārtikas produktiem nebūt nav atzīstams par tik mazsvarīgu, lai to nenoregulētu likumdevējs ar formālu likumu, un tomēr praksē dažkārt šai jautājumā attiecīgus normatīvus aktus izdod administratīvi organi (piem., pilsētas pašvaldības organi). Pēc prof. Dišlera domām, uz uzstādīto jautājumu pareizāk ir meklēt atbildi vienkārši lietderībā. Likumdevējs orgāns nav spējīgs viens pats visu lielo likumdošanas darbu veikt. Tāpēc viņš parasti aprobežojas ar to, ka izdod tikai tādus vispārēja rakstura normatīvus aktus, kas izšķir attiecīgu jautājumu visumā un attiecas uz visiem valsts iedzīvotājiem vai vismaz uz to lielāko daļu, bet pārējos aktus uztic izdot adm. organiem pārvaldes kārtībā. Otrkārt adm. organi daudzos gadījumos ktus izdod labākus, nekā tas būtu iespējams likumdevējai iestādei. Ja pēdējā pārzina valsts likumdošanas politiku visumā, tad valsts pārvaldes iestādes, dienu dienā savā darbībā pieskardamās praktiskās dzīves attiecībām, spēj labāk saprast reālās dzīves vajadzības. Piemēram, kādas pilsētas pašvaldības iestāde vietējos apstākļus un vietējo iedzīvotāju vajadzības pārzina daudz pilnīgāk nekā valsts centrālais likumdevējs orgāns. Nekad tomēr nedrīkstam aizmirst, ka sava jūrīdiskā spēka ziņā likums ir visaugstākais regulētājs akts valstī, un arī visjaunākie regulējošie noteikumi nespēj atcelt pat visvecākos likumus, kamēr attiecībā uz likumiem pašiem pastāv prin-

cips - lex posterior derogat legem priorem (jaunākais likums atceļ iepriekšējo). Par adm.noteikumu statusu, atšķirībā no likumiem, skat. arī iepriekš 7.un 8.lp.p.!

Vācu jūridiskajā literatūrā atrodam vēl normatīvo jūridisko aktu iedalījumu, kas izšķir

- 1) Rechtsverordnungen
- un 2) Verwaltungsverordnungen.

T.s. R e c h t s v e r o r d n u n g e n ir normatīvie akti, kas attiecas uz pilsoniem vispār, uz visiem iedzīvotājiem vai to lielāko daļu. No jūridiskās puses tikai šo noteikumu grupu uzskata par svarīgāko. Pretēji tam, t.s. V e r w a l t u n g s v e r o r d n u n g e n ir tie akti, kas izdoti vienīgi zināmu adm.iestāžu darbiniekiem. Tie ir atsevišķu iestāžu iekšējie reglamentu, kam ir spēks tikai pašās šajās iestādēs, kurām tie izdoti.

Normatīvo adm.aktu validitātes noteikumi.

Tāpat kā formālajiem likumiem ir zināmas pazīmes, pēc kurām varam spriest par to spēkā esamību jeb validitāti, tā arī adm.noteikumi ir atzīstami par derīgiem tikai pēc zināmu nosacījumu izpildīšanas. No šī viedokļa ir jāizšķir n e d e r i g u s aktus, tālāk a p s t r i d a m u s aktus un s p ē k ā e s o š u s, t.i. pilnīgi neapstrīdamus aktus.

Lai adm. noteikums būtu spēkā, ir nepieciešami, lai

1) aktu būtu izdevis k o m p e t e n t s organs, t.i. tāda iestāde vai amata persona, kam ir tiesība attiecīgus normatīvus aktus izdot.

2) adm. noteikumam jābūt izdotam zināmā f o r m ā, ja likums to prasa, piem., jābūt attiecīgo amatpersonu parakstiem.

3) administratīvajam noteikumam jābūt p u b l i c ē t a m. Publicēšana ir pieņemta par nepieciešamu nosacījumu tāpēc, ka noteikumu pildīšanu var prasīt vienīgi tad, ja ir zināms, kas ir jāpilda.

Ja aktu ir izdevis nekompetents organs, tad iespējami divi gadījumi: a) pašā aktā jau skaidri redzams, ka tas nāk no nekompetenta organa, piem., revolūcijas laikā, kā arī publikācijas kļūdas dēļ; b) pilsonim rodas šaubas par to, vai attiecīgais akts ir nācis no kompetentas iestādes. Tādā gadījumā pilsonim tomēr nav tiesības atteikties akta noteikumus pildīt, viņš var vienīgi griezties pie administratīvās tiesas. Pie mums pārsūdzēšana tiesas kārtībā ir pilnīgi atļauta, un administratīvo n o t e i k u m u pārsūdzēšanai nekādi termiņi nepastāv (turpretīn pārsūdzības par adm. organu r i k o j u m i e m var iesniegt tikai līdz zināmam termiņam). Senāta adm.dep. nepieņem sūdzības vienīgi par ministru kabineta t.s. pārvaldes kārtībā izdotiem noteikumiem. Dažās valstīs (Austrijā, Čehoslovākijā) var arī iesniegt sūdzības par parlamenta izdota likuma pretrunu ar konstitūciju. Ja t.s. satversmes tiesa atrod, ka likums visumā vai kādā savā daļā nesaskan ar konstitūciju, tad likumu vai attiecīgo viņa daļu atceļ. Amerikas Sav.Valstīs tiesas nevar tieši likumu atcelt, bet var viņu nepielietot savā praksē.

II. ADMINISTRATĪVIE JŪRIDIKTĪVIE AKTI administratīvo iestāžu normālā darbības gaitā ir vērojami samērā reti. Tikai to administratīvo t i e s u iestāžu akti, kuŗas dažās valstīs (Francijā, Vācijā) pēc savas novietojšanas iestāžu sistēmā ietilpst administratīvajā aparātā, ir pirmā un svarīgākā administratīvo jūridisko aktu kategorija, kas pēc būtības ir tiesas spriedumi, bet no formālā viedokļa - adm.akti, jo tie nāk no adm. iestādēm. Pretēji tam, tais valstīs, kur administratīvās tiesas ir noorganizētas patstāvīgi, kā istas, neatkarīgas tiesu iestādes (piem., Igaunijā un Latvijā), tur šo tiesu spriedumi nav adm. jūridiktīvi, bet gan īsti jūridiktīvi akti.

Citādi administratīvās iestādes var izdot administratīvi jūridiktīvos aktus vēl tikai divējēdos gadījumos. 1) Vairākās valstīs atrodam noteiktām adm.iestādēm (piem., policijai) tiesības uzlikt zemākos kriminālsodus. Arī pie mums sodus par satiksmes noteikumu, valsts valodas likuma u.tml. pārkāpšanu uzliiek administratīvās iestādes (policija). No šāda adm.iestāžu par likuma pārkāpšanu uzliktā kriminālsoda jāatšķir administratīvais sods vārda istā nozīmē, ko uzliiek par konkrēta akta pārkāpšanu (§ 25.). 2) Arī tādās

valstīs, kur administratīvās tiesas neietilpst administratīvajā aparātā, iespējami daži gadījumi, kad kādai administratīvai iestādei ir tiesība pieņemt un skatīt cauri sūdzības par kādas zemākas iestādes lēmumu, piemēram nodokļu komisijas. Arī šie parasti sastopami ar adm. jūrisdiktīviem aktiem.

Attiecībā uz administratīviem jūrisdiktīvajiem aktiem visumā jāmin tie paši validitātes noteikumi, kādus redzējām, runājot par administratīviem normatīviem aktiem. Arī šie aktam ir jābūt kompetenta iestādes un jābūt izdotam likumīgā formā. Atšķirība ir vienīgi tā, ka adm. jūrisdiktīvie akti nav jāpublicē, bet vienīgi jāpazīņo tām personām, uz kurām tie attiecas.

III. ADMINISTRATĪVIE RĪKOJUMI jeb administratīvie akti šaurākā nozīmē attiecas uz atsevišķiem, konkrētiem gadījumiem. Tāpēc zinātniskā valodā adm. rīkojums (Verfügung) jāšķir no adm. noteikuma (Verordnung). Adm. rīkojumi no tiesas spriedumiem, kas arī ir konkrēti akti, atšķiras ar to, ka tiesas spriedumā nevar parādīties nekāda brīva griba. Tiesas spriedums ir patiesībā tikai likuma piemērošana konkrētam gadījumam, kur nekāds lietderības viedoklis nevar parādīties. Drusku brīvības tiesnesim dod tiesība sodu nosacīti atlaist, bet pašā spriedumā tam jāturas pie likuma. Tīri teorētiski šis jautājums ir diezgan strīdīgs, un dažās valstīs pastāv stipra tendence tiesnesim dot lielāku brīvību (Sveice).

Administratīvie akti šaurākā nozīmē, kas noregulē atsevišķus konkrētus gadījumus, administratīvajai darbībai ir visraksturīgākie, un tie sastāda visplašāko tiesisko aktu kategoriju (skat. § 4. 17.lp. p.). Arī šos aktus mēdz savukārt iedalīt sīkākos nogrupējumos, pie kam parastākais dalījums ir

- 1) pozitīvos adm.aktos, kas pavēl kaut ko darīt,
- un 2) negatīvos adm.aktos, kas pavēl atturēties no kādas darbības.

Lai konkrēts adm.akts jeb rīkojums būtu spēkā, ir nepieciešami

- 1) lai to būtu izdevusi kompetenta iestāde;
- 2) lai tas būtu izdots likumīgā formā;
- 3) lai tā saturā nerunātu pretim likumiem un normatīvajiem aktiem, būtu faktiski un jūridiski iespējams un nebūtu pieļauta rupja kļūda. Ja rīkojuma saturā ir minēts kaut kas neiespējams, tad rīkojums nav spēkā jau no paša sākuma (piem., vidēji turīgām pilsonim piesūtīts uzaicinājums nomaksāt 1 milj. ls nodokli).

4) Akts jāpazīņo adresātam. Pazīņošanas veids tagad parasti nav stingri noteikts. Paraksta ņemšanu par pazīņojuma saņemšanu tagad parasti vairs neprasa, bet pietiek ar pazīņošanu pa pastu. Bez tam rīkojumam jābūt dotam ne tikai likumīgās kompetences robežās, bet arī saskaņā ar likuma mērķi. Piemēram, ja aprīņa priekšnieks var noliegt kādai personai kādā vietā uzturēties sabiedriskās drošības un kārtības interesēs, tad viņš to nevar darīt aiz citiem nolūkiem.

Ikviens kompetentas iestādes izdots administratīvs akts ir jāpilda (izņemot acīmredzamu kļūdu vai neiespējamību), jo par to pastāv t.s. legālitātes prezumpcija, t.i. pieņēmums par šī akta likumību. Ja par akta likumību pastāv šaubas, tad adresāts, neaizturot rīkojuma izpildi, var attiecīgo aktu pārsūdzēt. Rīkojums nav pildāms vienīgi tad, ja tai ir pieļauta rupja kļūda vai vispār ir acīmredzams, ka akts izdevusi nekompetenta iestāde (nelikumīgi rīkojumi).

Adm. rīkojumu formālais un materiālais spēks.

Administratīvo rīkojumu pārsūdzēšana parasti ir saistīta ar noteiktu termiņu (piem., 1 mēnesis nodokļu lietās), kuram noteikt pārsūdzība vairs nav iesniedzama. Tāpat kā ar tiesas sprieduma formālo spēku saprot to, ka pēc termiņa notecēšanas viņš vairs nav pārsūdzams, tā arī administratīvu rīkojumu apzīmē par formāli spēkā stājušos tad, kad to vairs nevar pārsūdzēt. Citiem vārdiem, adm. rīkojuma formālais spēks parādās tai apstākļi, ka pārsūdzības termiņam noteikt, tas kļūst formāli saistīgs tām personām, uz kurām tas attiecas.

Formāli spēkā nākušam tiesas spriedumam bez tam ir arī t.s. materiālais spēks, ar ko saprot sprieduma spēku pa-

Šai tiesai pretim. Proti, spēkā nākušu tiesas spriedumu nevien nevar vairs pārsūdzēt, bet arī tiesa pati to nevar vairs grozīt (izņemot tikai ļoti retus gadījumus, kad, atklājoties jauniem svarīgiem apstākļiem, lietu var pārlemt). Ja formālais spēks, kā mēs redzējām, administratīviem aktiem ir tāds pats kā tiesas spriedumiem, tad turpretim t.s. materiālā spēka ziņā starp tiesas spriedumiem un adm. aktiem pastāv liela atšķirība. Teorija turas pie principa, ka adm. aktiem materiāla spēka nav, t.i. administratīvs rīkojums diskrecionāras varas robežās n e s a i s t a pašu iestādi vai amata personu, kas šo rīkojumu devusi, tādā mērā kā tiesas spriedums saista pašu tiesu. Citiem vārdiem, spēkā stājušos administratīvus aktus arvienu vēl joprojām v a r g r o z ī t vai nu pašas to izdevējas amata personas, vai augstākas iestādes resp. amata personas. Tas izskaidrojams ar to, ka administratīvo aktu saturu nosaka nevien likums, bet lielā mērā arī l i e t d e r ī b a, un lietderības viedoklis, protams, var grozīties. Izņēmums no šī viedokļa ir n o d o k ļ u lietās, kur ir nepieciešami stingri ievērot likumību un kur tāpēc aktu materiālais spēks nav noliedzams.

Praksē bieži pielietot adm.aktu materiālā nesaistīguma principu tomēr nav ieteicams, jo tas nelabvēlīgi atsauktos uz adm. iestāžu prestižu un izdoto aktu bieža grozīšana nevēlamā virzienā ietekmētu tiesiskās iekārtas stabilitāti. Šī iemesla dēļ, praksē ir nodibinājusies kārtība, ka centrālās administratīvās iestādes pašas savus lēmumus negroza, bet lūdz to darīt Senāta adm. departamentu.

§ 25.

ADMINISTRATĪVIE SPAIDU LĪDZEKĻI. DIVI PRETĒJI (KONTINENTA VALŠŅU UN ANĻU) UZSKATI PAR ADMINISTRATĪVO SPAIDU PIELIETOSANU.

Pie jautājuma par administratīvo spaidu līdzekļiem nonākam sakarā ar adm. aktu izvešanu dzīvē. Ar admin. spaidu līdzekļiem še sapratīsim jūridiskus aktus, uz kuŗu pamata pielieto spaidus tehniskā nozīmē. Tie ir jūridiski p a l ģ a akti, kuŗiem pašiem par sevi nav patstāvīga rakstura, bet kuŗi saistīti ar kādu citu - pamata aktu, kas nav izpildīts. (Piemēram, dots rīkojums izklīst sapulcei. Ja tas nenotiek, dod otru rīkojumu par tehnisku spaidu pielietošanu). Visvairāk spaidu līdzekļi attiecas uz admin. rīkojumiem, kas ieguvuši formālo spēku un nav vairs pārsūdzami. Vispārējais princips ir tas, ka arī pārsūdzība neaptur lēmuma vai rīkojuma izpildīšanu, bet tad izpildīšanā netiek pielietoti nekādi varas līdzekļi. Ja sūdzību noraida, tad vajadzības gadījumā, protams, pielieto arī pēdējos.

Administratīvo spaidu līdzekļu pielietošanas p a m a t o j u m s ir tas, ka tos nepielietojot, adm. pamataaktiem nebūtu nozīmes, jo tie bieži paliktu neizpildīti. Citiem vārdiem: tai iestādei vai amatpersonai, kam ir tiesības dot rīkojumus, ir arī tiesības spert soļus šo doto rīkojumu izpildīšanai. Šāds ieskaits un prakse valda Europas kontinenta valstīs, turpretim A n ģ l ģ un visās citās anĻu sakšu tiesību zemēs (Austrālijā, Kanādā Am.Sav. V. u.c.) administratīvo spaidu līdzekļus vai nu ņemaz nepielieto, vai arī pielieto tikai ļoti ierobežotos apmēros. Šī prakses īpatnība atspoguļojas arī teorijā, kas admin. spaidu līdzekļu pielietošanu ieskata par nesavienojamu ar tiesiskas valsts pamatprincipiem. Vēsturiskā attīstībā patvarība un spaidu līdzekļi vispirms esot izskausti privāto tiesību laukā atsevišķu personu starpā. Ja privātpersonu starpā agrāk izcēlušās domstarpības, tad senāk notikusi spaidu pielietošana, kas novedusi pat pie kuŗiem veselu cilšu starpā, turpretim tagad domstarpību gadījumā jāgrīežas pie tiesas. Līdzīgā kārtā esot pienācis laiks arī valsts adm. iestādēm nepielietot spaidu līdzekļus, bet jautājumus nokārtot tiesas ceļā. Šis viedoklis kā pamatojumu aizrāda arī to, ka tais gadījumos, kad admin. aktus neizpilda labprātīgi, esot radusies domstarpība par šo aktu likumību. Un strīdi par likumību jāizšķir tiesai, jo tas ir tiesiskas valsts pamatprincips. Administratīvā iestāde pati jautājumu izšķirtu vienpusīgi, tādēļ spaidu līdzekļus te nevarot pielietot pirms tiesas sprieduma (tāpat kā sabiedrība nevarot uzskatīt kādu par vainīgu pirms tiesas sprieduma krimināllietā).

TIESAS PAVĒLES ANGLIJĀ.

Saskaņā ar angļu tiesību principu, Anglijā spaidu līdzekļus, ar nedaudziem izņēmumiem, var pielietot pret pilsoņiem vienīgi uz tiesas sprieduma pamata. Rodas jautājums, vai šāda kārtība nekavē adm. darbību, lietu parāk lēnas tālākvirzīšanas dēļ tiesu iestādēs? Par šī apstākļa novēršanu Anglijā ir arī domāts, likumos paredzot īpašu *s a i s i n ā t u k ā r t ī b u* lietu caurlūkošanā tiesu iestādēs, ko apzīmē ar vārdu *summary conviction*. Pirmā instance tad parasti apmierinājas ar adm. iestādes piesūtīto rakstisko paziņojumu par lietas apstākļiem vai arī pieprasa no adm. iestādes vēl papildu ziņas. Iepazīnies ar paziņojuma saturu, tiesnesis bez kāda tālāka tiesas procesa taiga spriedumu, ka tādām un tādām pilsoņiem tas un tas ir jāizpilda. Šim procesam ir paspējuši jau izveidoties īpaši sīkākā apzīmējumi. Ja no pilsoņa prasa pozitīvā veidā kaut ko izpildīt (piem., samaksāt nodokli), tad runā par t.s. *ex ec u t i o a d s o l v e n d u m*. Ja pilsonim kaut kas ir jādara, jātur labā kārtībā (piem., jātīra iela), tad parastais apzīmējums ir *ex ec u t i o a d f a c i e n d u m*. Un, baidot, ja kāds pilsonis dara kaut ko tādu, ko nedrīkst darīt (piem., kaut ko izlej vai izsviež nepienācīgā vietā), tad tas seko priekšraksts atturēties no šīs darbības jeb t.s. *ex ec u t i o a d o m i t t e n d u m*. Visos šajos gadījumos, neoturot formālu tiesas sēdi, vienpersonīgs tiesnesis, īsi un ātri iepazīnies ar lietu, dod *t i e s a s p a v ē l i*. Protams, pilsonis var tiesneša lēmumu pārsūdzēt, bet tas ir saistīts ar zināmiem izdevumiem, tāpēc mazsvarīgās lietās nepamatotas pārsūdzības notiek reti.

ADM. SPAIDU PIELIETOŠANA POLICEJISKĀ UN TIESISKĀ VALSTĪ EUROPAS KONTINENTĀ.

Ja kontinenta valstīs redzam administratīvas iestādes *p a š a s* pielietojam tiešos spaidu līdzekļus, tad tomēr mūsu dienās šie nevaram runāt par kādām patvarībām no administratīvo iestāžu puses, kā to apgalvo pretējā ieskata piekritēji. Šai ziņā ir ļoti liela izšķirība starp spaidu līdzekļu pielietošanu 17. un 18. g. s. policejiskā valstī un tagad.

Policejiskā valstī patvarības spaidu līdzekļu pielietošanā no valsts iestāžu puses bija ikdienišķa parādība. Piemēram, nodokļu ievākšana bija uzticēta t.s. nodokļu piedzinējiem, kam bija brīva rīcība tās nodokļu summas savākšanai, kādu tie atzina par vajadzīgu. Tāpēc iedzīvotāji, uzziņājot par nodokļu piedzinēju tuvošanos, centās apslēpt no savas mantas ko vien varēja un ar pārpalikumu pašī nereti meklēja patvērumu mežos, atstādami tukšus ciemos un sādžas.

Pretēji spaidu līdzekļu pielietošanas kārtībai policejiskā valstī, jau visu 19. g. s. soli pa solim nostiprinājās princips, ka administratīvās iestādes var gan spaidu līdzekļus pielietot, bet tikai *tes, kas l i k u m ā p a r e d z ē t i* un *tādā veidā*, kādā likums paredz. No sacītā ir skaidrs, ka šādos apstākļos ir nepietā runāt par patvarību. Še var domas dalīties vienīgi *l i e t e r i b a s* jautājumā, kam labāk uzticēt spaidu līdzekļu pielietošanu: tiesu vai administratīvajām iestādēm. Tāpēc arī vienu no apskatītajām sistēmām apzīmēt principā labāku par otru, acīmredzot nav nekāda objektīva pamata.

GADĪJUMI, KAD ANGLIJĀ VAR TIEŠI PIELIETOT ADM. SPAIDUS.

- 1) Muitas policijai ir tiesība izdarīt kratīšanas, ja tai ienākušas *t i c a m a s* ziņas (ko sniedz vismaz 2 uzticami pilsoņi), ka kaut kur tiek glabāta kontrabanda.
- 2) T.s. sprāgstošo vielu inspektori var izdarīt kratīšanas meklējot sprāgstamās vielas, bet atkal tikai uz *t i c a m u* ziņu pamata.
- 3) Policija var pārmeklēt kādas telpas, ja tai ienākušas *t i c a m a s* ziņas, ka tur ierīkota spēļu elle.
- 4) T.s. draugs likums - *Riot act* nosaka, ka policijai ir tiesības izkļūdināt nelegālas sapulces. Par nelegālu uzskata tādu sapulci, kas traucē kārtību (satiksmi) un nav pieteikta vai arī tādu, kas apdraud pilsoņu drošību. Sapulces, kas satiksni netraucē,

nav jāpieteic. Lai dumpīgu sapulci izklīdinātu, tad vispirms nolasa karaļa proklamāciju, t.i. uzaiicinājumu izklīst, bet ja pūlis neklausā, tad pielieto varu.

ADMINISTRĀTĪVIE SPAIDU LĪDZEKĻI KONTINENTA VALSTĪS.

1. Eksekutīvais sods parādās vispirms kā soda piedraudējums gadījumam, ja pilsonis neizpildīs pamata rīkojumu (piem., par nodokļu nesamaksāšanu laikā jūmaksā 2/3% par katru nokavēto mēnesi). Ja, neskatoties uz soda piedraudējumu, pamatprasības izpildīšana tomēr nenotiek, tad sods automātiski stājas spēkā, un bez pamatprasības notiek vēl soda piedraudējuma izpildīšana (soda nauda + izpildīšanas izdevumi).

Nav jāatgūst, ka t.s. eksekutīvo sodu neuzliek par normatīva, bet gan par konkrēta adm. akta pārkāpšanu. No šī viedokļa jāievēro viņa izšķirība no administratīvā kriminālsoda (skat. iepriekš § 24.!).

Eksekutīvais sods ir arī prospektīvs sods; dažos gadījumos, ja pamatprasību izpilda, šis sods var atkrist. Sai ziņā Hačeks (Hatschek) sniedz sekojošu piemēru: Bijis rīkojums kādam pilsonim līdz zināmam laikam nogalināt savu suni, lai novērstu trakumsērgas izplatīšanos. Sunis īpašnieks suni gan nošāvis, bet dažas stundas vēlāk par rīkojumā norādīto laiku. Rīkojuma devēja administratīvā iestāde viņam uzlikusi sodu, kuru tas pārsūdzēja adm. tiesā, aizrādot, ka viņam nav bijis iespējams rīkojumu laikā izpildīt ieroča trūkuma dēļ. Ievērojot to, ka rīkojums tomēr ticis izpildīts, adm. tiesa nostājusies suns īpašnieka pusē un sodu atcēlusi.

2. T.s. "Izpildīšana uz adresāta rēķina" pastāv tai apstākļi, ka to pienākumu, ko kādam pilsonim vajadzēja pildīt (piem., izlabot ielu), administratīvā iestāde, vienojoties par atlīdzību, izdod izpildīt kādai trešai personai un attiecīgos izdevumus piedzen no pienākuma nepildītāja. Še jau nav saskatāmi vairs spaidi pret personu, bet gan pret mantu. Ja kādā valstī iepriekš minētā veidā radušos izdevumus no pilsona var piedzīt vienīgi tiesas ceļā, tad tie vairs nav uzskatāmi par administratīviem spaidiem (Anglija, Am.Sav.V.).

3. Tiešie administratīvie spaidi ir visur tur, kur adm. iestāde ar tiešu rīcību iejaucas, spēļojot pret personu vai tās mantu. Piemēram, nelikumīgas sapulces izklīdināšana, vajadzības gadījumā ar ieroču palīdzību. Arī tad, ja pilsētā kāds nams nonācis tādā stāvoklī, ka tas apdraud cilvēku dzīvību, policija var pieprasīt saimniekam nama izlabošanu. Ja namsaimnieks to izdarīt atsakās, policija var vai nu uzdot izlabot namu uz namsaimnieka lēses, vai arī uzaiicināt iedzīvotājus izvākties un, atteikšanās gadījumā, tos izlikt ar varu. Šai pēdējā gadījumā izlikšana no dzīvokļa nenotiek uz tiesas spriedama pamata, kā tas ir īres prāvās, bet gan še policija kā adm. iestāde pielieto tiešus administratīvus spaidus.

§ 26.

ADMINISTRĀTĪVĀS DARBĪBAS LIKUMĪBAS KONTROLE.

Jautājums par administratīvo aktu likumības kontroli no pašu pilsonu puses mūsu laikos mums liekas pats par sevi saprotams, un pati šī kontrole neapšaubāmi nepieciešama. Mūsu dienās pastāv dažādas sistēmas un dažādas domas par to, kā šo kontroli labāk organizēt. Pilnīgi citādu stāvokli un ierosinātus mēs redzam agrākajās policijiskās valstīs līdz 18.g.s. beigām. Toreiz visa administratīvā vara nāca no monarha vai viņa pilnvarotajiem darbiniekiem, un pastāvēja princips, ka nekāda administratīvās darbības pārbaudīšana no pavalstnieku puses nav atļaujama. Šādos apstākļos principā nevarēja padalīties jautājums par administratīvo justīciju, bet labākā gadījumā varēja runāt par adm. amatpersonu kriminālu atbildību par lielākajiem noziegumiem. Neskatoties uz to, tomēr nevar apgal-

vot, ka p r a k s ē nebūtu vispār pilnīgi nekāda kontrole pastāvējusi. Pavalstnieki s ū d z ī b a s priekšniecībai gan reti iesniedza, un ja tas tomēr izņēmuma gadījumos notika, tad sūdzētāji bija aristokrāti ar augstāku stāvokli un autoritāti, jo vienkāršajiem pilsoniem sūdzības ceļš bija pārāk riskants. Tomēr jau tais laikos sastopamies ar adm. darbības kontroli no p r i e k š n i e c ī b a s puses, lai gan tā nebija kārtēja un nenotika regulāri. Permanentus kontroles organus šai laikā neredzam, bet laiku pa laikam monarhs pats iecēla īpašas kontroles komisijas, kas apceļoja zināmu valsts novadu.

Apstākļi pamazām mainījās, ievēdot konstitucionālu valsts iekārtu. Sākumā satversmēs pozitīvā veidā administratīvā justīcija gan nekur nebija paredzēta, kas ietekmējams ar tā laika politisku pārliecību, ka konstitūcijas pieņemšana pati par sevi jau valsti nostādīs uz tiesiskiem pamatiem. Tikai pamazām nonāca pie atziņas, ka nepietiek ar liberālu likumu izdošanu vien, bet ir arī jā rūpējas par šo likumu izvešanu daļē, kas pa lielāku daļu notiek ar daudzu un dažādu adm. aktu palīdzību. Pamazām nobrieda atziņa, ka ir nepieciešama administratīvās darbības k o n t r o l e, kā no valsts augstāko organu, tā no pašu pilsoņu puses. Tādējādi nonāca pie e d m i n i s t r ā t ī v a s j u s t ī c i j a s jēdziena, un ar laiku nodibinājās pareizais ieskaits, ka adm. justīcija pieder pie tiesiskas valsts nepieciešamām sastāvdaļām, jo tā gādā par tiesiskas iekārtas uzturēšanu un garantē pilsoņu subjektīvās tiesības. Šāds uzskats izvirzījās pamazām 19.g.s. otrajā pusē, un no 70.-90. gadiem sevišķi Vācijas valstīs intensīvi attīstījās administratīvo tiesu darbība, kā arī parādījās plašāki teorētiski apcerējumi par adm. justīciju.

ADM. KONTROLE UZRAUDZĪBAS, IEBILDUMA UN PĀRSŪDZĪBAS KĀRTĪBĀ.

Administratīvā justīcija ir tikai viens no adm. aktu pārbaudīšanas veidiem. Runādami par adm. aktiem jau redzējām, ka šo aktu izdošanā lielā mērā parādās l i e t d e r ī b a s viedoklis. Tāpēc ir iespējams, ka pēc akta izdošanas attiecīgās adm. iestādes ieskaits par lietderību izspriestajā jautājumā mainās un ir nepieciešama jautājuma pārlemšana. Sakarā ar to, līdz pat šim laikam adm. aktu pārbaudīšana no l i e t d e r ī b a s viedokļa vienmēr vēl paliek vienīgi pašas administrācijas rokās, un cits kontroles aparāts šē vēl nav atrasts, izņemot t.s. Valsts Kontroli, kas speciāli valsts iestāžu naudas lietas pārbauda arī no lietderības viedokļa. Pašu adm. iestāžu izvesta darbības kontrole var būt ļoti plaša un daudzpusīga, un tā var parādīties vairākos veidos.

1) Lai kontrolētu sev padoto iestāžu un amata personu darbību, p r i e k š n i e c ī b a var rīkoties pati uz savu iniciatīvu, pieprasot attiecīgus pārskatus, aplēsumus u.t.t., kas tai vislielākā iespējamā, pastāvot hierarchiskai iekārtai administratīvajā laukā. Tādā gadījumā mēdz runāt par adm. darbības kontroli u z r a u d z ī b a s k ā r t ī b ā.

2) Tagadējās tiesiskajās valstīs ikviens pilsonis, kas kādu adm. aktu ieskaits par pretlikumīgu vai nelietderīgu, var griezties ar i e b i l d u m u pie tās pašas adm. iestādes vai amata personas, kas šo aktu ir izdevusi. Ja arī likumā nebūtu tieši noteikts, ka iestādēm un iesniegtajiem iebildumiem jāreaģē, tad tomēr katrā tiesiskā valstī noteikti pastāv vispārējs princips, ka ar ikvienu iebildumu ir jālepaizīstās, tas jāpārbauda un jānodod atbilde tā iesniegšanai.

3) Ikviens pilsonis, kas ir nemierā ar kādu adm. aktu, jo ir pārliecināts, ka šis akts ir pretlikumīgs un nav atzīstams no vispārējās lietderības viedokļa, var bez kāda riska iesniegt s ū d z ī b u augstākai adm. iestādei resp. priekšniecībai un lūgt attiecīgā akta likumību vai lietderību pārbaudīt.

Bez jau minētajiem adm. darbības kontroles veidiem pašas adm. iestādes varētu vēl minēt sūdzības iesniegšanu s p e c i ā l a i k o m i s i j a i. Šādas komisijas ieskaits par tiesām, tās pieder pie a d m i n i s t r ā t ī v ā m iestādēm un tām ir pilnīgi adm. iestāžu raksturs, bet viņas ir radītas ar speciālu nolūku -

raudzīties uz to, lai adm. darbība būtu likumīga un lietderīga. Šādas komisijas gan nav plaši izplatītas, bet sastopamas tikai nedaudzos resoros, piem., finanšu resorā - n o d o k ļ u k o m i s i j a (jo nodokļu lietās ir ieinteresētas ļoti plašas aprindas), tāpat m u i t ā s k o m i s i j a s u. c. Ar šādu komisiju nodibināšanu ir sperts pirmais solis uz adm. justīcijas pusi. Tās pamazām izveido zināmu darbības veidu, itkā savu "procesu", un še parasti tiek atzīti daudzi tiesu darbības principi. Ja pilsonis sūdzību iesniedza vispārējai administratīvai iestādei, tad pēdējā var šo sūdzību atstāt bez ievērības, var to ievērot un grozīt lēmumu sūdzētājam par labu, bet var arī to grozīt sūdzētājam par sliktu. Pretēji tam, komisija, kas nodibināta pie adm. iestādes ar speciālu adm. darbības kontroles uzdevumu, ir uzskatāma par nodibinātu pilsonu interesēs. Tāpēc šīs speciālās komisijas pilsoņa iesniegto sūdzību var gan atstāt bez ievērības, var arī strādīgo adm. aktu grozīt sūdzētājam par labu, bet nevar šo aktu grozīt sūdzētājam par sliktu, izņemot tikai gadījumus, kur likums acīmredzami prasa pretējo. Citiem vārdiem, šē nav iespējama t. s. r e f o r m a t i o i n p e i u s.

Pagājušā gadu sinteza otrajā pusē nonāca pie ieskats, ka adm. darbības pārbaudīšana no l i k u m ī b a s viedokļa būtu uzticama patstāvīgai, neatkarīgai iestādei, kas neietilpst adm. iestādes sastāvā. Tādējādi radās adm. aktu likumības pārbaudīšanas veids t. s. a d m i n i s t r ā t ī v ā s j u s t i c i j a s kārtībā, kur adm. aktus pārbauda tiesas darbības procesa veidā. Administratīvajā justīcijā parasti mēdza izšķirt

- a) angļu sistēmu
- b) kontinenta valšņu sistēmu.

Izšķirība starp abām šīm sistēmām ir ļoti skaidra un vienkārša. Anglijā adm. darbību no jūrādišķās puses pārbauda v i s p a r ē j ā s t i e s a s. Citiem vārdiem, Anglijā gan pastāv administratīva justīcija (saprōt ar to adm. darbības kontroli no likumības viedokļa vispār tiesas ceļā), bet Anglijā nav speciālu administratīvo tiesu. Ja daži vecākie angļu jūristi herunā par adm. j u s t i c i j u Anglijā, tad tas pēc būtības ir ne visai pareizi un iaskaidrojams ar to, ka angļu tiesiska kontrole arī adm. lietās ir tik parasta un pati par sevi jau saprotama, ka viņi nemaz nejut nepieciešamību lietot adm. justīcijas terminu.

Istaurībā adm. justīcijas institūts, gan ne tādā nosaukumā, bet pēc būtības Anglijā ir attīstījies jau pāra simtu gadus iepriekš (17.g.s.) netālu no Ēiropas kontinenta vaistis.

ADMINISTRATĪVĀS DARBĪBAS KONTROLE NO VISPĀRĒJĀM TIESĀM ANGLIJĀ UN AM.SAV.VALSTĪS.

Administratīvā justīcija ar savu noteiktu likumdošanu ir jauns institūts, bet šī institūta saknes meklējamaz vēl tajos laikos, kad justīcija nebija no administrācijas atdalīta. Pija vispār atzīts princips, ka valdnieks (monarha) ir augstākais tiesnesis visās lietās. Tautai esot jācieš tikai tādā, ka pie karaļa faktiski ir grūti piekļūt. Tāda arī bija jūrādišķā konstrukcija, kad par administratīvo justīciju gan neviens nevarēja, bet faktiski tomēr karalis administratīvo darbību pārbaudīja, un pārsūdzības idejā un iespējamība pastāvēja. Anglijā karalis sūdzības parasti nodāva kancelera izspriešanai un tē iedās pasaulm t. s. k a n c i e r a t i e s a (Court of Chancery). Šī tiesa pastāvēja līdz 19.g.s. 70-tam gadam, kad tika izvesta tiesu reforma.

16.g.s. Anglijā nodibinājās t. s. Z v a i g ž ņ u p a l ā t a. Karaļa slepenā padome nodibināja nelielu komisiju (no 6 vai 7 locekļiem). Šī komisija sapulcējās telpās, kuras griesti bija iekrāsoti zvaigznēm, no kā arī cēlies pats palātas nosaukums "Star Chamber". Tiesī šai palātē tauta cerēja atrast taisnību, un tikai vēlāk - Stuartu laikā - Zvaigžņu palāta izvērtās par karaļa varas ieneci. 1616.gadā Jākabs I atcēla no amata augstāko tiesnesi Kuk'u un viņa vietā ievēla daudz padzīvīgāko Bekonu. Tautas naidis pret Zvaigžņu palātu pieauga un revolūcijas laikā tā tika pilnīgi iznīcināta. Otra tiesa bija t. s. Augstākā Komisija, kas sprieda speciāli reliģiskos jautājumos. Arī tā revolūcijas laikā tika iznīcināta.

Ir interesants tiesību vēstures jautājums, vai t.s. Zvaigžņu palāta Anglijā nebūtu savā laikā jau uzskatāma par patstāvīgas administratīvas tiesas pirmsākumu, un vai tā nebūtu ar laiku izveidojusies par īstu speciālu adm. tiesu, ja tā revolūcijas laikā nebūtu iznīcināta, bet būtu turpinājusi pastāvēt. Restaurācijas laikā, kas sekoja revolūcijai, gan atzina, ka Zvaigžņu palāta Anglijas iekārtai savā laikā ir sniegusi pozitīvus pakalpojumus, tomēr to neatjaunoja, un adm. darbības kontrolei nācās meklēt citus ceļus, pieļaujot šim uzdevumam jau pastāvošās tiesu iestādes. Miertiesneši kā tiesneši bija jau pieraduši pie kārtības, ka augstākā instance pārbauda zemākās darbību, un to pašu sāka pielietot adm. darbībā, jo visa administrācija Anglijā tai laikā atradās gandrīz vienīgi miertiesnešu rokās, kas bija vienīgie aktīvie adm. organi ar ļoti plašu kompetenci. Tāpēc šē arī vispirumā kārtā bija jāstopas ar adm. aktu pārbaudīšanu. Ejot Anglijas tiesu iekārtai parasto ceļu un pieļaujot miertiesnešu kā administrātoru stāvokli viņu tiesnešu stāvoklim, nodibinājās kārtība, ka arī sūdzības par viņu admin. darbību iesniedza miertiesnešu sapulcēm, kas apsprieda parastās tiesu lietas. Tādējādi nodibinājās Anglijai īpatnējā sistēma, kurā nepastāv sevišķas adm. tiesas, bet kur adm. darbības kontrole uzticēta visp. tiesām.

Pēc Zvaigžņu palātas likvidēšanas, kā administratīvās darbības kontroles līdzekļi palika reskriptu procesa veidā t.s. writs of certiorari, of mandamus u.c., kas karaļa vārdā deva iespēju sūdzēties augstākā instancē. Pamatojuma bija tā, ka miertiesneši savu darbības uzdevumu ir saņēmuši no karaļa, un tāpēc karalis ar savu pavēli (writ - izrunā "rait") var jau uzsāktu lietu atņemt miertiesnesim un nodot pārbaudīt caur saviem justiciarijiem karaļa paša tiesā. Writ of certiorari tādā kārtā bija tiesisks līdzeklis nelikumīgu lēmumu aizkavēšanai, turpretim writ of mandamus bija jūrādsisks uzdevums (mandats), lai zemākās tiesu iestādes piespiestu izpildīt karaļa likumus un noteikumus. Vēlākā laikā jāmān vēl writ of habeas corpus ad subiciendum, kas ir tiesas pavēle apcietinājuma vietas priekšniekam vai vispār personai, kas kādu citu personu tur apcietinājumā, nogādāt nekavējoties vai noteiktā laikā šo apcietināto personu tiesas priekšā, lai pārbaudītu apcietināšanas pamata likumību.

ADMINISTRATĪVĀS JUSTICIJAS JĒDZIENS UN ADM.TIESU PAMATA PRINCIPI.

Ar administratīvo justīciju saprotam administratīvās darbības pārbaudīšanu no likumības viedokļa.

Vācu administratīvistu, ņemot vērā Vācijas adm. justīcijas īpatnību, kur - tāpat kā Francijā - administratīvās tiesas ietilpst administratīvo iestāžu sistēmā, neapmierinājas ar iepriekšminēto plašo adm. justīcijas definīciju un uzsver, ka ar administratīvo justīciju jāsaprot administratīvās darbības pārbaudīšana no likumības viedokļa sevišķās iestādēs, kas gan ir administratīvās iestādes, bet kas tomēr savā īpatnējā tiesāi līdzīgajā iekārtā piemēro tiesas pamatprincipus, un kuru spriedumiem ir tiesas spriedumu spēks.

Nerunājot nemaz par Anglijas adm. justīciju, ārpus šīs definīcijas paliek arī Latvija un Igaunija, kur adm. tiesas nav administratīvās, bet gan īstu tiesu iestādes.

Šis vācu administratīvistu sniegtais adm. justīcijas apzīmējums piegriež vērību 1) tīri formālajai pusei (uzsverot, ka tās formāli ir adm. iestādes) un 2) materiālajai pusei (uzsverot, ka tās darbojas līdzīgi tiesām). Pēc prof. Dišlera domām, šē nav tik svarīga formālā puse, cik pati lietas būtība. Ir svarīgi tas, lai šīs adm. tiesu iestādes būtu neatkarīgas, ar labi sagatavotiem darbiniekiem, kas varētu darboties tāpat kā tiesneši. Paliekot pie adm. justīcijas būtības, nav svarīgi kādās iestādēs šo uzdevumu veic, kaut tikai viņš būtu veikts labi. Diemžēl, adm. tie-

su piesaistīšana adm. aparātam vienmēr negarantē pilnīgu neatkarību, jo adm. iestādes ir padotas zināmai hierarchijai. Ar justīciju taču saprot tiesas darbību, kas ir pilnīgi patstāvīga un neatkarīga, bet kamēr adm. tiesas paliek administratīvo iestāžu sistēmā, tikmēr absolūta neatkarība nav domājama. Tas ir trūkums, kas piemīt Francijas un Vācijas adm. tiesām, bet kas ir laimīgi novērsts Latvijā un Igaunijā.

Pašas i n s t a n č u sistēmas adm. tiesu iekārtā dažādās valstīs ir dažādas: Austrijā ir tikai 1 adm. tiesu instance, Francijā - 2 instances, tāpat vairākās Vācijas valstīs, bet Prūsijā un Bavarijā adm. tiesu sistēma izveidota 3 instancēs. Latvijā instanču skaits adm. tiesās ir dažāds (3-1), atkarībā no izspriežamo lietu rakstura (skat. § 28.!).

§ 27.

ADM. JUSTICIJA EUROPAS KONTINENTA VALSTĪS.

Europas kontinentā sastopamies ar adm. tiesām vispirms Francijā, kur tās izveidojušās pilnīgi patstāvīgi un neatkarīgi no Anglijas vai citiem paraugiem. Tāpat kā Anglijas apstākļos izveidojās viņas īpatnējā adm. tiesu sistēma, tā arī Francijas īpatnējos apstākļos auga un veidojās viņas adm. justīcija, kas vēlāk noderēja par paraugu daudzām citām kontinenta valstīm.

ADMINISTRATĪVĀS TIESAS FRANCIJĀ.

Administratīvās justīcijas saknes Francijā meklējamas jau lielās revolūcijas laikā 18.g.s. beigās. Kā tas vispār revolūciju apstākļos parasti notiek, sabiedriskā doma vērsās vispirms pret administratīvajām iestādēm, ieskatot tās par vecā režīma galvenajām balstītājām un valsts dzīves trūkumu radītājām. Tāpēc arī revolūcija Francijā vispirms likvidēja vecās adm. iestādes, to vietā liekot jaunu adm. iestāžu sistēmu, jaunus nosaukumus un jaunus darbiniekus. Pā kā tiesas bija palikušas tās pašas vecās, tad tām adm. iestāžu darbības kontroli neuzticēja, un vairākkārt ar stingriem noteikumiem aizliedza vispārējām tiesām iejaukties administrācijas darbībā. Tādējādi šais īpatnējos apstākļos attīstījās ideja, ka a d m i n i s t r ā t ī v ā s darbības kontrole no vispārējās tiesu puses nav pielaižama.

Drīz šim uzskatam, ko bija diktējuši revolūcijas apstākļi, atrada arī teorētisku pamatojumu pašu franču nacionālajā Monteskjē konstrukcijā par valsts varas dalīšanu. Skīet, ka šī Monteskjē doma bija tā, kas arī turpmāk pēc revolūcijas uzturēja šo principu. Tomēr ne tikai teorija, bet arī daži tīri praktiskas dabas apstākļi palīdzēja uzturēt šo uzskatu. Viens no tādiem apstākļiem bija tas, ka administratīvais aparāts bija labi noorganizēts un ierēdņos bija attīstījies zināms kastas gars, parādījās zināma noslēgtība. - Otrs tāds praktiskas dabas motīvs bija tas, ka, ja Francijā uzdošot vispārējām tiesām kontrolēt administrācijas darbību, tās nespēšot šo darbu veikt. Franči esot pēc sava rakstura sangvinistiska tauta, kas mīlot savas tiesības aizstāvēt un strīdēties. Tas pārāk apkraušot vispārējās tiesas ar darbu. Angļi esot mierīgāka tauta un arī tiesas process tur esot dārgs.

Tādējādi princips, ka vispārējās tiesas nedrīkst pieņemt sūdzības par adm. iestāžu darbību, palika spēkā nevien pēc revolūcijas Napoleona laikā, bet pastāv līdz pat mūsu dienām. 19.g.s. sākumā Francijā nodibina speciālas a d m i n i s t r ā t ī v ā s tiesas, kuru uzdevums ir spriest par likumību adm. lietās. Jau 19.g.s. otrajā pusē Francija ir savu adm. justīciju ar speciālajām adm. tiesām pilnīgi izveidojusi un var jau noderēt šai ziņā par paraugu citām Eiropas valstīm.

Administratīvās tiesas Francijā pastāv 2 instancēs. Pirmās instances adm. tiesa līdz 1927.g. bija p r e f e k t ū r a s p a d o m e s, bet 1927.g. to vietā ir radītas t. s. s t a r p d e p a r t a m e n t u p a d o m e s, kopīgas vairākiem departamentiem, kuras sastāv no 5 locekļiem. Ar šo 1927.g. reformu ir adm. tiesu iekārta uzlabojusies. Agrākās prefektūras padomes pirmkārt ņēma da-

lību tieši administratīvajā darbā kā padomdevējas prefekta, otrkārt, tām bija kontroles tiesības un tikai treškārt tās bija arī administratīvās tiesības pirmā instance. Kad pref. padome darbojās kā adm. tiesa, tad prefekts gan nevarēja būt tās priekšsēdētājs un šādu vadību uzticēja kādam no padomes locekļiem, tomēr tas vien vēl nebūt nenovērsa padomes locekļu faktisko padotību prefektam. Tā bija tikai fiktīva patstāvība. Tagad šai ziņā stāvoklis ir uzlabojies, jo starpdepartamentu padome nevienam atsevišķam prefektam nav padota. Tomēr arī tagad paliek netieša atkarība no adm. varas, jo arī starpdep. padomes locekļi ir adm. dienesta amatpersonas, kas pakļautas vispārējai adm. hierarhijai.

Otra instance ir viena visā valstī - t.s. valsts padomes administratīvās justīcijas sekcija. Tomēr arī še neredzam pilnīgu neatkarību. Valsts padomes locekļus iecel amatā ar valsts prezidenta dekretu uz ministru kabineta priekšlikumu. Faktiski ir iespējama arī valstspadomnieku atcelšana, jo formāli valsts padomes sastāvu katru gadu revīdē. Lai gan šīs iestādes autoritāte ir tik liela, ka te nav domājama nekāda izrēķināšanās, mainot personālo sastāvu, tomēr formāli arī še neredzam tādu neatkarību, kāda mēdz būt tiesnešiem.

Savā galvenā būtībā šie institūti bija izveidojušies jau 1870-os gados. Kompetence sākumā bija ļoti šaura. Prefektu padomei vai valsts padomes admin. tiesu sekcijai varēja iesniegt sūdzības tikai nedaudzās lietās (nodokļu lietās, klausu lietās). Tām tika uzticētas arī strīdus lietas starp privātpersonām. Tomēr ar laiku atzina, ka tās lietas, kur valsts uzstājas privāto tiesību laukā, piekrīt vispārējām civiltiesām. Tāpēc šīs lietas izņēma no administratīvo tiesu kompetences, bet to vietā nāca citas.

Interesanti atzīmēt, ka arī valsts padomes admin. tiesu sekcijas lēmuma agrāk nebija galīgs spriedums, bet tam vajadzēja valsts galvas apstiprinājuma. Tikai 1872.g. izdeva likumu, pēc kura valsts padomes admin. justīcijas sekcijā pieņem galīgus lēmumus. Sūdzību varēja tikai tad iesniegt, ja attiecīgā amatpersona pārkāpusi savu likumīgo kompetenci (exces de pouvoir princips). Praksē celā paplašinājās kompetence un arī exces de pouvoir princips. Parādēja vairākus nekompences gadījumus. Ievēda arī jaunu principu - detournement de pouvoir (novēršanās no likumīgā mērķa).

PRŪSIJAS ADMINISTRATĪVĀS TIESAS.

Vācijā 19.g.s. pirmajā pusē administratīvās justīcijas ziņā notiek itkā svārstīšanās starp Anglijas un Francijas paraugu. Piemēram, Anhaltē, Brēmenē, Lībekē un dažās citās valstīnēs atzina angļu principu. Likās, ka angļu princips pilaīgi uzvarēs, jo 1849.g. izdotajā Frankfurtes konstitūcijā atsevišķs pants noteica, ka Vācijas valstīs atsevišķas administratīvās tiesas nepastāv, bet sūdzības par adm. iestāžu darbību iesniedzamas vispārējās tiesās. Šo konstitūciju tomēr neizveda dzīvē, un vēlākajos gadu desmitos pamazām notika piegriešanās franču sistēmai. 60.gados, pretēji minētajam Frankfurtes konstitūcijas noteikumam, sāk noorganizēt administratīvās tiesas: Bādenē 1863.g., Bavārijā 1875.g., Prūsijā 1878.g. u.t.t. Pamatprincipi visur bija tie paši. Mazākajās Vācijas valstīnēs bija tikai viena instance, lielākās - 3, Austrijā bija tikai viena centrālā administratīvā tiesa.

Prūsijā administratīvās tiesas noorganizēja ar Rudolfa Gneista aktīvu piedalīšanos. Īpatnējs te ir tas, ka līdzās ieceltiem ierēdņiem darbojās arī sabiedrības pārstāvji, pašvaldību ievēlēti locekļi. Pirmās instances admin. tiesa ir a priņķa komiteja (Kreisausschuss), kas sastāv no 6 ievēlētiem locekļiem, bet priekšsēdētājs ir a priņķa augstākais administrators - landrats. Tas atrodas valsts dienestā un ir atkarīgs no savas priekšniecības. Bez viņa piekrišanas kollēģijas lēmums nav izvedams, un lieta tiek nodota nākošai instancei. Otrā instance ir ieceltna komiteja (Bezirksausschuss). Arī tai ir 6 locekļi. 4 no tiem ievēl provinces valde, bet 2 pārējie ir iecelti. Viens no viņiem ir ierēdnis ar diezgan lielu administratīvu, otrs - ar lielu magistrātūras atāžu. Kā priekšsēdētājs

te var piedalīties iecirkņa priekšsēdētājs (Regierungspraesident). Ja viņš aizņemts, tad to atvieto viens no ieceltiem locekļiem (Verwaltungsgerichtsdirektor). Priekšsēdētājam ir tikpat liela vara kā visai kolēģijai kopā. - Vislabāk nostādīta Prūsijā ir trešā instance - t.s. Obergerverwaltungsgericht. Tā ir ista tiesa, jo tiesneši ir tikpat nestoņāmi kā augstākās civīlās un kriminālās tiesas locekļi. Puse no locekļiem ir ar augstu administratīvu, bet puse ar augstu māģistrātūras stāvu.

Visumā adm. tiesu darbība Prūsijā ir samērā labi nostādīta, un ilgajā šo tiesu darbības laikā adm. process ir paguvis izveidoties par istu tiesas procesu.

ITALIJĀ administratīvās tiesas visumā atgādina Francijas sistēmu. Pirmās instances admin. tiesa ir t.s. p r o v i n c e s d ž u n t a j e b provinces padome. Provinces džuntas sastāvs darināts pēc Prūsijas 2. instances admin. tiesas (Bezirksausschuss) parauga - proti, 4 locekļi ievēlēti un 2 iecelti, no kuriem viens ir priekšsēdētājs. Otra instance ir valsts padomes administratīvās justīcijas sekcija.

ADMINISTRATĪVO TIESU KOMPETENCES NOTEIKŠANA.

Administratīvo tiesu kompetences noteikšanā sastopamas 2 sistēmas:

1) adm. tiesu kompetenci var noteikt ar t.s. ģenerālklauzulu, kā tas ir, piem., Austrijā. Generālklauzula adm. tiesu kompetenci nosaka vispārējā formulā. Austrijā, piem., pilsonis visos gadījumos, kad viņa ties. aizskar kāda administratīva iestāde, var iesniegt sūdzību administratīvai tiesai, un viņam nav "jālauza galva" par to, vai lieta piekrīt adm. tiesas kompetencei vai nē.

2) T.s. enumerācijas jeb uzskaitīšana sistēma adm. tiesu kompetences noteikšanā pastāv Francijā un dažās Vācijas valstīs. Še likums uzskaita visas tās lietas, kurās sūdzību par adm. aktiem var iesniegt adm. tiesā.

Kas zīmējas uz procesu, tad visur atzīst, ka tam vajaga vadīties no tiem pašiem pamatprincipiem kā vispārējās tiesās (partu sacensība, atklātības princips, liecinieki u.t.t.). Admin. tiesa atceltā akta vietā nevar dot jaunu savu aktu, bet tikai vajadzības gadījumā attiecīgai amatpersonai vai iestādei likt izdot jaunu aktu saskaņā ar likuma prasībām. Tikai dažās Vācijas iestādēs likums atļauj, ka admin. tiesa atceltā rīkojuma vietā pati izdod jaunu rīkojumu.

DISKRECIONĀRĀS VARAS UN LIETDERĪBAS JAUTĀJUMI ADMINISTRATĪVAJĀ JUSTICIJĀ.

Diskrecionārās varas akti parasti nav pārsūdzami administratīvā tiesā; tomēr dažās valstīs, piem., Francijā, Latvijā u.c. tādu pārsūdzību pielaiž, ja sūdzētājs grib pierādīt, ka vara lietota protēji tam mērķim, kura dēļ likums šo varu piešķīris (doc. P. Mucenīks).

Franču sistēmas aizstāvji aizrāda uz to, ka tiesneši būdami paši administrātori labāk pazīstot administratīvo darbību un sūdzības protot labāk novērtēt. Uz to jāatbild, ka tiesnesim nemaz nav jāpārbauda admin. darbības lietderība, bet tikai likumība, un tādēļ viņam šī darbība pēc tās satura nav nemaz jāpazīst.

Jāatzīmē, ka tomēr dažās Vakarēropas valstīs dažos likumā paredzētos gadījumos admin. tiesām ir atļauts pārbaudīt arī lietderības pusi. Piemēram Prūsijā atļauts pārbaudīt policijas rīkojumu lietderību. Bavarijā admin. tiesām piekrīt izšķirt strīdus jautājumus ekspropriācijas t.i. spaīdu atsavināšanas lietās. Bet tie ir tikai izņēmuma gadījumi.

§ 28.

ADMINISTRĀTĪVĀS TIESAS LATVIJĀ.

Mūsu valstī administratīvās tiesas, tāpat kā Igaunijā, ir īstas tiesu iestādes un neietilpst administratīvo iestāžu organizācijā. Šai ziņā apzīmējums "administratīvās" nedrīkst maldināt. Latvijā administratīvās tiesas nodibinātas ar 1921. g. 4. marta likumu, kura teksts zemāk ir citēts bez izlaidumiem pilnā veidā. (Likuma teksts dod atbildi uz visiem attiecīgajiem jautājumiem eksāmenu programmā).

Mūsu civilo un kriminālo tiesu iekārtā ir paredzētas divējādas patstāvīgas instanču sistēmas, proti I. mazsvarīgākām lietām 1) mīertiesā, 2) apgabaltiesā, 3) Senāts un II. svarīgākām lietām: 1) apgabaltiesā, 2) Tiesu palāta, 3) Senāts. Katrējās instance Senāts ir abām instanču sistēmām kopēja.

Mūsu administratīvo tiesu sistēmā, turpretim, nav tās izturētas instanču kārtības. Administratīvās tiesas Latvijā ir neorganizētas trijās instancēs tikai vienai lietu daļai. Proti, tām lietām, kuras attiecas uz pagastu pašvaldības iestādēm un amatpersonām un kuras iesākas mīertiesā, paredzēta instanču kārtība ir

- 1) mīertiesā;
- 2) apgabaltiesā administratīvā nodaļa;
- 3) Senāta administratīvais departaments.

Turpretim pārējām lietām visu šo 3 instanču nav. Piemēram sūdzībām par pilsētas un apriņķa pašvaldības iestādēm un amata personām un sūdzībām par valsts pašvaldības iestādēm un ierēdņiem, kuru pārziņas rajons ir apriņķis vai pilsēta, ir tikai 2 instance:

- 1) Apgabaltiesā adm. nodaļa
- un 2) Senāta adm. departaments.

Un, beidzot, sūdzībām par ministriem, kā arī par centrālām un apgabala iestādēm un viņu priekšniekiem ir paredzēta tikai 1 instance: Senāta adm. departaments.

Mūsu juridiskajā literatūrā ir jau aizrādīts, ka tas ir skaitāms bīdāms mērķis par organizācijas trūkumu, ka svarīgākajām lietām ir tikai 2 vai pat 1 instance. Tāpēc ir ierosināts nopietns priekšlikums arī administratīvajās tiesās izveidot divējādas sistēmas ar 3 instancēm, kā tas jau pastāv civilajās un kriminālajās tiesās.

Lietas nonāk mūsu adm. tiesā pavisam trejādā ceļā:

1) protesta ceļā adm. tiesā nonāk tikai šaura lietu grupa, kas ierobežotas kā subjekta, tā objekta ziņā: subjekti, t. i. protestu iesniedzēji, šē ir tikai tie valsts organi, kas pārzina pašvaldības lietas, bet objektu ziņā protesti var attiekties tikai uz pašvaldības (un ne valsts) iestāžu un amata personu lēmumiem, rīkojumiem, rīcību un nolaidību. Lēmumi ir tie akti, kas pieņemti pēc apspriešanas kādā kolleģiālā iestādē (pagastā padomē, pilsētas valdē). Par rīkojumiem parasti saucam tos aktus, kas nāk no vienpersonīgiem orgāniem. Rīcība jau ir plašs apzīmējums. Patiesībā tā nozīmē to pašu, ko darbība visumā, bet likumdevējs te būs domājis ko citu. Te domāta tā darbība, kas neizpaužas tieši tādos formālos aktos, kādi ir lēmumi un rīkojumi, bet kur tomēr kāda nelikumība saskatāma. Nolaidība parādās savu likumīgo pienākumu neizpildīšanā. (Vilcināšana arī ir savu likumīgo pienākumu nepildīšana, bet var būt arī vēl citāda nolaidība).

2) Sūdzības kārtībā administratīvajā tiesā lietu nonāk nesalīdzināmi vairāk, jo šē ir plaša kā subjektu, tā objektu grupa. Subjektu ziņā sūdzības var iesniegt valsts un pašvaldību organi, visas fiziskas un juridiskas personas, kuru intereses ir tieši aizskartas. Kas aizmējas uz amatpersonu interesēm, tad te nav jāsaprot viņu privātās intereses, bet valsts intereses, kuras šīm amatpersonām uzdots aizstāvēt.

Tālāk paceļas jautājums, kas var noderēt par sūdzības iesniegšanas objektīvo pamatu. Ar subjektīvo pamatu vien nepietiek, jo tad jau katrs nodokļu maksātājs varētu prasīt lai atceļ uzlikto nodokli tādēļ, ka tas, bez šaubām, aizskar viņa subjek-

tīvās intereses. Sūdzības iesniegšanai objektīvie pamati ir vairāki:

a) Likuma vai rīkojuma pārkāpums. Protams, te domāti likumi un administratīvie noteikumi. Šo pamatu varētu sadalīt arī tālāk a) kompetences pārkāpšana, b) pretruna ar likumu, kas attiecas uz kompetenci vai akta saturu vai arī tikai uz akta formu. Likumam te līdzās nostādīti obligātoriskie noteikumi, kuriem likums atzīst tādu pat spēku kā likumam.

b) Pilnvarojuma pielietošana pārkāpjot mērķi, kuram tas dots. Tādi gadījumi reti atgādās, jo tas var notikt tikai apzinīgi pārkāpjot likuma garu. Piem., dažiem augstākajiem adm. orgāniem parasti ir tiesības ierobežot atsevišķu personu dzīvošanas brīvību - uz kādu laiku viņas izraidīt sabiedriskās kārtības un drošības labā. Francijā bijuši gadījumi, kad tirgotājam izdodas panākt, ka viņa konkurentu tāds kārtā bez iemesla izraida. Protams, ka par to draud bargs sods.

c) Izvaiņšanās no darbības, kuru likums uzliek par pienākumu.

d) Vilcināšana. Tā patiesība ir tikai viens piemērs no pienākuma neizpildīšanas.

3) Bez jau minētajiem, ir vēl trešais ceļš, kādā nonāk lietas gan tikai Senāta adm. departamentā, proti, t. s. uzraudzības kārtībā. Senāta adm. dep. dažkārt formālu lēmumu dēļ ir noraidījis vienu vai otru lietu, kas tam iesniegta pārsūdzības kārtībā, bet tūlīt pēc tam skatījis cauri to pašu lietu uzraudzības kārtībā. Šāds lietu nonākšanas veids adm. tiesā mūsu likumā nav paredzēts, bet Senāta adm. departaments to praksē atzīst, uz agrākās Krievijas Senāta iekārtas likuma dežu pantu pamata. Pēc prof. Dišlera domām, šāda agrākās Krievijas Senāta iekārtas likuma attiecināšana uz Latvijas apstākļiem formāli jūridiski gan nav pamatojama, jo mūsu Senāta adm. dep. kā administratīva tiesa ir būtiski pilnīgi jauna Senāta nodaļa, kam agrākajā Krievijas Senāta iekārtas likumā nekā līdzīga neatrodam. Tāpēc - saka prof. Dišlers - varētu drīzāk atzīt par spēkā esošiem dažus pantus no agrākā Krievijas Senāta iekārtas likuma attiecībā uz civilo un kriminālo departamentu, bet nekādā ziņā - uz administratīvo departamentu. Mūsu Senāts šai jautājumā tomēr ir atzinis par pareizāku pretēju viedokli. Protams, prof. Dišlers necel iebildumus pret šo kārtību pēc būtības, jo - kā viņš pats uzsver - tiesiskā valstī kontroles nekad nevar būt par daudz. Lai tomēr neradītu šaubas jautājuma formālā puse, tad mūsu likumā par admin. tiesām būtu izdarāms attiecīgs papildinājums.

LIKUMS PAR ADMINISTRATĪVĀM TIESĀM.

I. nodaļa.

Administratīvo tiesu iekārta.

1. Tiesas vara administratīvās lietās pieder: miertiesnešiem, apgabala tiesām un senātam.

2. Miertiesnešu un apgabala tiesu pārziņas iecirkņi un apgabali administratīvās tiesu lietās ir tie paši, kuņi viņiem noteikti civil- un krimināllietās.

II. nodaļa.

Tiesāšanas kārtība.

A. Piekritība.

3. Administratīvo tiesu izspriešanai piekrīt: a) pašvaldības lietas pārzinošu valdības orgānu protēsti pret pašvaldības iestāžu un viņu amata personu lēmumiem, rīkojumiem, rīcību un nolaidību; b) valdības iestāžu un ierādņu sūdzības par a punktā minēto pašvaldību iestāžu un amata personu lēmumiem, rīkojumiem, rīcību un nolaidību; c) pašvaldību domju vai padomju un privātu fizisku un juridisku personu sūdzības par a punktā minēto pašvaldības iestāžu vai amata personu, kā arī ministru un valsts pārvaldības iestāžu un ierādņu lēmumiem, rīkojumiem, rīcību un nolaidību; d) lietas, kuras likumos sevišķi piešķirtas administratīvo tiesu pārziņai.

4. Protesti un sūdzības piekrīt administratīvo tiesu izspriešanai tiktāl, ciktāl viņiem ir par pamatu: a) likuma vai obligatoriska rīkojuma pārkāpums; b) pilnvarojuma izlietošana pārkāpjot mērķi, kuram tas dots; c) izvairīšanās no darbības, kuru likums vai obligatorisks rīkojums uzliek par pienākumu; d) lietas vilcināšana.

Lēmumu un rīkojumu lietderīgumu administratīvās tiesās nepārbauda.

5. Sūdzības, kas paredzētas 3.panta b un c punktā, var celt, ja ar lēmumu, rīkojumu, rīcību, vai nolaidību ir tieši aizskartas sūdzētāja intereses vai tiesības.

6. Sūdzības un protestus par pagasta un miesta pašvaldības iestādēm un amata personām izspriež miertiesneši. Sūdzības un protestus par pilsētas un apriņķa pašvaldības iestādēm un amata personām, kā arī sūdzības par valsts pārvaldības iestādēm un ierēdņiem, kuru pārziņas rajons ir apriņķis vai pilsēta, izspriež apgabala tiesa. Sūdzības par ministriem, kā arī par centrālām un apgabala iestādēm un viņu priekšniekiem izspriež senāta administratīvais departaments.

7. Piekrītība s t r i d u s starp tā paša apgabala tiesas miertiesnešiem izšķir vietējā apgabala tiesa, bet starp dažādu apgabala tiesu rajonu miertiesnešiem, - tā apgabala tiesa, kuras rajonā lieta vispirms uzsākta. Strīdu starp apgabala tiesām izšķir senāta administratīvais departaments.

8. Administratīvās iestādes un amata personas, ja tās ieskata, ka lieta, kuru pieņēmuši caurskatīšanai miertiesnesis vai apgabala tiesa, piekrīt viņiem, paziņo to tiesnesim vai apgabala tiesai. Strīdu starp miertiesnesi un administratīvo iestādi vai personu izšķir apgabala tiesa. Strīdu starp administratīvo iestādi vai personu un apgabala tiesu izšķir senāta administratīvais departaments.

B. P i l n v a r n i e k i.

9. Attiecībā uz prāvnieku pilnvarniekiem ir spēkā tiesu iekārtas un civilprocesa likumu nosacījumi.

C. P r o t e s t i u n s ū d z ī b a s.

10. Protestus un sūdzības iesniedz likumos noteiktā laikā, bet, ja tāds nav paredzēts, - m ē n e š a laikā, skaitot no lēmuma vai rīkojuma pasludināšanas dienas vai, ja tas nebija pasludināms, no tās dienas, kad lēmums, rīkojums, rīcība vai nolaidība ir tikuši zināmi protesta vai sūdzības cēlējam. Termins protesta celšanai pret pašvaldību domju vai padomju lēmumiem skaitāms no tā laika, kad lēmuma noraksts piesūtīts attiecīgā pašvaldības lietas pārzinošam valdības organam. Protestu un sūdzību iesniegšana par lietas vilcināšanu nav ar termiņu aprobežota.

11. Sūdzība iesniedzama tieši attiecīgajai tiesai. Tādā pat kārtā iesniedzams protests pret lietas vilcināšanu un izvairīšanos no likumīgu pienākumu izpildīšanas.

Pārējie protesti iesniedzami caur to iestādi vai personu, pret kuru viņi celti; šī iestāde vai persona nodod protestu attiecīgajai tiesai divu nedēļu laikā, vajadzības gadījumā, ar savu paskaidrojumu. Protesta un viņa pielikumu noraksti, kuri iesniedzami līdz ar protestu, paliek tānī iestādē vai tai personai, pret kuru protests celts. Ja norakstu vai protestā minēto pielikumu nebūtu, tad uz to jāaizrāda pavadrakstā.

12. Sūdzības iesniedzamas rakstiski.

13. Sūdzība jāraksta uz attiecīgas tiesas vārdu, atzīmējot: a) sūdzētāja vārdu un uzvārdu; b) sūdzētāja dzīves vietu; c) iestādi vai amata personu, pret kuru sūdzību ceļ; d) apstākļus un aprādījumus, uz kuriem sūdzību pamato, e) sūdzētāja prasības un lietās par naudas summas izsniegšanu vai piedzišanu - summas lielumu. Sūdzētājam vai viņa pilnvarniekam sūdzība jāparaksta.

14. Sūdzību var iesniegt personīgi vai ar pilnvarnieku, vai iesūtot to pa pastu. Pilnvarojumu sūdzības iesniegšanai var atzīmēt pašā sūdzībā.

15. Pie sūdzības jāpieliek to: a) oriģināldokumenti, uz kuriem sūdzētājs pamato savu prasību, vai noraksti, vai izvilkumi no tiem; b) pilnvara, ja sūdzību ceļ pilnvarnieks; c) pārsūdzētais lēmums vai rīkojums, ja tas ietērpts rakstiskā formā, vai tā noraksts;

d) divi sūdzības un visi pielikumu noraksti. Ja sūdzība celta par ministri vai ministriju, jāpieliek tikai viens noraksts.

16. Iesniedzot dokumentus, jāpiemērojas sekošiem noteikumiem: a) sūdzībā vai sevišķā sarakstā jāatzīmē, kādus dokumentus un pielikumus iesniedz; b) oriģināldokumentu vietā sūdzētājam tiesība iesniegt norakstus, kuri apliecināti noteiktā kārtībā vai no paša sūdzētāja; c) plašu dokumentu, kā: veikalu grāmatu, reģistru un t.l. vietā var iesniegt to viņu daļu izvilkmus, uz kuriem pamatojas sūdzētāja tiesība; d) ja sūdzētājs kādu šķēršļu dēļ nespētu iesniegt ne oriģināldokumentus, ne viņu norakstus, tad viņam jānorāda sūdzībā dokumentu saturs kodols un šķēršļi, kuru dēļ nav iespējams dokumentus iesniegt.

17. Sūdzību nepieņem, atzīmējot uz tās nepieņemšanas iemeslu: a) ja nav ievēroti 13.panta a, b, c un e punktu noteikumi vai sūdzība nav parakstīta; b) ja pilnvarnieka iesniegtai sūdzībai trūkst akta, kas apliecina pilnvarojumu.

18. Rīkojumu par sūdzības nepieņemšanu sūdzētājs var pārsūdzēt divu nedēļu laikā, skaitot no dienas, kad minētais rīkojums ir paziņots.

19. Sūdzību atstāj bez tālākvirzīšanas: a) ja pie sūdzības neatrodas tānī minētie pielikumi; b) ja nav iesniegti 16.p. b punktā minētie noraksti; c) ja nav atzīmēta sūdzētāja dzīves vieta; d) ja nav ievēroti stempelnodokļa noteikumi.

20. Iepriekšējā pantā, a, b un d punktos atzīmētos gadījumos sūdzētājam dod septiņu dienu ilgu laiku trūkstošo pielikumu, norakstu vai stempelnodokļa piegādāšanai. Pēc notecējušā termiņa sūdzības rakstu sūta sūdzētājam atpakaļ un lietu var uzsākt no jauna tikai iesniedzot jaunu sūdzības rakstu. Ja sūdzētājs savu dzīves vietu nav atzīmējis, tad par viņa sūdzības nepieņemšanu izliek ziņojumu tiesas telpās vienu mēnesi ilgi, pēc kam sūdzība skaitās par atpakaļ iesniegtu.

21. Protesti iesniedzami, piemērojoties šī likuma 11. un 13.pantam, 15.panta a un c punktiem un 16.pantam. Līdz ar protestu jāiesniedz tā un visu pielikumu noraksts vienā eksemplārā.

22. Tiesa protestu nepieņem gadījumos, kuri atzīmēti 17.panta a punktā. Protestu atstāj bez tālākvirzīšanas 20.pantā noteiktā kārtībā sekošos gadījumos: a) ja pie protesta neatrodas tānī atzīmētie pielikumi; b) ja nav iesniegti protesta un citu pielikto dokumentu noraksti.

23. Protesti vai sūdzība neaptur apstrīdāmā lēmuma, rīkojuma vai rīcības izpildīšanu, bet tiesa var nolemt to apturēt.

Tiesa var atļaut izpildīt lēmumu, rīkojumu vai rīcību, kas apturēti no administratīvās varas.

D. L i e t a s v i r z ī š a n a l ī d z c a u r s k a t ī š a n a i t i e s a s s ē d ē.

24. Ja līdz ar protestu ir ienācis 11.pantā paredzētais paskaidrojums, tad miertiesnesis vai attiecīgas tiesas priekšsēdētājs dod rīkojumu, lai minētā paskaidrojuma un tā pielikuma norakstus piesūta, līdz ar pavēli, tai iestādei vai ierēdnim, kuri protestu cēlušī.

25. Ja ienācis protests pret lietas virzīšanu vai izvairīšanos no likumīga pienākuma izpildīšanas, kā arī ja ienākusi sūdzība, miertiesnesis vai tiesas priekšsēdētājs dod rīkojumu, lai protesta vai sūdzības un visu pielikumu norakstus nosūta, līdz ar pavēsti, tai iestādei vai personai, pret kuru protests vai sūdzība celta.

26. Protesta vai sūdzības lietās par pašvaldību domju vai padomju lēmumiem iepriekšējā (25.) pantā minētos norakstus piesūta šo iestāžu valdēm.

27. Ienākušās sūdzības un viņas pielikumu, kā arī visu citu sūdzības lietās ienākušo rakstu norakstu otrie eksemplāri piesūtāmi attiecīgai ministrijai. Ministrijas priekšstāvim katrā brīdī pa lietas tiesāšanas laiku tiesība piedalīties lietā ar visām prāvnieku tiesībām.

28. Lietām, kurās rakstisks paskaidrojums nav vajadzīgs (30.p.), miertiesnesis vai tiesas priekšsēdētājs noliek sēdes dienu, uz kuru izsūta lietas dalībniekus. Šī diena noteicama ar tādu aprēķinu, lai no pavēstes saņemšanas dienas līdz sēdes dienai paietu ne mazāk kā septiņas dienas un ne vairāk kā mēnesis.

29. Lietām, kurās prasa neatliekamu iepriekšēju sēdes dienu var nolikt arī agrāk, nekā tas noteikts iepriekšējā (28.) pantā, ja tā iestāde vai persona, pret kuru celts protests vai sūdzība, atrodas vai dzīvo ne tālāk par 25 verstīm no tiesas iestādes.

30. Ja pēc lietas apstākļiem izrādās par vajadzīgu, miertiesnesis vai tiesas priekšsēdētājs var iestādei vai personai, pret kuru celts protests vai sūdzība, likt priekšā iesniegt rakstisku paskaidrojumu, par ko, aizrādot uz paskaidrojamiem vai pierādāmiem apstākļiem, paziņo ar pavēsti. Paskaidrojuma iesniegšanai jābūt termiņš no divām nedēļām līdz vienam mēnesim.

31. Kad rakstiskais paskaidrojums ienācis vai viņa iesniegšanai dots termiņš (30.p.) noteicējis, miertiesnesis vai tiesas priekšsēdētājs noliek sēdi lietas caurskatīšanai, piemērojoties 28.panta noteikumiem. Par sēdes dienu paziņo lietas dalībniekiem, piesūtot sūdzētājam ienākušā paskaidrojuma un viņa pielikumu norakstus.

32. Ja lietā, kurā nav pieprasīts rakstisks paskaidrojums, tēds līdz sēdes dienai ienāktu, tad tiesa var pēc sava ieskata lietu izspriest vai viņas caurskatīšanu atlikt. Pēdējā gadījumā, noliekot sēdi no jauna, jāievēro 31.panta noteikumi.

33. Tiesas pavēstes un citi sūtījumi, kā arī pretējās puses iesniegumi jāpiesūta sūdzētājam pēc viņa norādītās dzīves vietas.

E. L i e t a s c a u r s k a t ī š a n a t i e s a s s ē d ē.

34. Lietas referēšana un mutiska sacīkste notiek atklātā tiesas sēdē.

35. Ja lietas satura dēļ viņas caurskatīšana atklātā sēdē varētu radīt piedauzību sabiedriskai kārtībai, reliģijai vai tikumībai, tad tiesa var nolemt turēt sēdi pie slēgtām durvīm. Rīkojums par to jāpaspaludina atklāti.

36. Lietas dalībnieku neierašanās tiesas sēdē neaptur lietas caurskatīšanu, bet, ja sūdzētāja mutiskie paskaidrojumi izrādītos pēc lietas apstākļiem par vajadzīgiem, tiesa var prasīt, lai ierastos sūdzētājs vai viņa pilnvarnieks, aizrādot apstākļus, kuru dēļ paskaidrojumi vajadzīgi. Ja sūdzētājs vai viņa pilnvarnieks šo aicinājumu neievēro, tiesa var izbeigt lietas tiesāšanu, izņemot gadījumu, ja pretējā puse lūgtu lietu izspriest.

37. Neatkarīgi no lietas dalībnieku aizrādījumiem, tiesai atļauts: spert soļus lietas apstākļu noskaidrošanai; savākt attiecīgus pierādījumus; pieprasīt no tiesas, valdības, privātām sabiedriskām iestādēm un trešām personām vajadzīgo dokumentu un ziņu iesniegšanu; nopratināt lieciniekus, kaut arī lietas dalībnieki uz tiem nebūtu atsaukušies; pieprasīt lietpratēju atzinumu; nolikt apskatīšanu uz vietas; paziņot lietas dalībniekiem, kādi pierādījumi viņiem vēl jāpienes, izsniedzot viņiem vajadzības gadījumā attiecīgu apļiecību.

38. Tiesai atļauts pārbaudīt uz vispārēja pamata pierādījumus, neaprobežojoties ar tiem pierādījumiem, par kuriem celts strīds.

39. Lietas izspriešana uz lietas dalībnieku zvēresta pamata nav pielaižama.

40. Lietas dalībnieku atzišanās nesaista tiesu.

F. T i e s a s s p r i e d u m s.

41. Tiesa spriež pēc savas iekšējās pārlicības, kura dibināta uz likuma un uz visiem lietas apstākļiem, pie kam lieta nav aprobežota ar lietas dalībnieku aizrādījumiem un tiem faktiskiem apstākļiem, uz kuriem dalībnieki atsaukušies. Tiesas spriedumu atļauts attiecināt arī uz lietām, kurās dalībnieki nav atzīmējuši savā prasībā, ciktāl minētās lietas nedalīti saistītas ar pieteiktām prasībām.

42. Tiesa var nolemt: a) atstāt protestu vai sūdzību bez ievērības; b) atcelt apstrīdēto vai pārsūdzēto lēmumu, rīkojumu vai rīcību, rakstot priekšā, vajadzības gadījumā, atceltā akta vietā izdot jaunu lēmumu vai rīkojumu, vai izdarīt citu rīcību, saskaņā ar šim gadījumam dotiem norādījumiem; c) rakstīt priekšā administratīvai iestādei vai amata personai izpildīt noteiktu rīcību, ja tā viņai no likuma vai ar valdības rīkojumu priekšā rakstīta, vai vāja-

dzīga, lai atjaunotu likumīgu kārtību vai sūdzētāja tiesības;
d) rakstīt priekšā administratīvai iestādei vai amata personai at-
turētās no noteiktas rīcības.

43. Protesta vai sūdzības lietas caurskatīšana nav apturama
gadījumos, ja rodas jautājums par protestā vai sūdzībā minētās rī-
cības noziedzīga nodarījuma pazīmi, vai ja uzsākta kriminālā vajā-
šana par amata pārkāpumu.

44. Protesta vai sūdzības caurskatīšana tiesā nekavē apstrīdē-
tā vai pārsūdzētā lēmuma, rīkojuma vai rīcības atcelšanu, vai pār-
grozīšanu ne no tās iestādes vai personas, par kuru sūdzēts, ne no
varas, kurai tās padotas.

45. Ja tiesa atrod, ka lēmums, rīkojums vai rīcība, pret kuru
iesniegts protests vai sūdzība, atcelts vai pārgrozīts tiktāl, ka
atkrīt iesniegtā protesta vai sūdzības pamats, tad viņa lietu iz-
beidz.

46. Tiesas spriedumu pasludina privātām personām, piemērojo-
ties kārtībai, kāda noteikta spriedumu pasludināšanai civilprocesa
likumos. Valdības un pašvaldības iestādēm un personām spriedumu pa-
sludina, piesūtot viņām sprieduma norakstu.

G. T i e s a s p a v ē l e.

47. Ja miertiesnesis vai attiecīgas tiesas priekšsēdētāja no
iesniegtās sūdzības parliecinās, ka prasība pietiekosī dibināta,
tad viņš var apmierināt prasību ar motivētu pavēli, bez lietas tā-
lākas tiesāšanas.

48. T i e s a s p a v ē l e s n e v a r d o t: a) lietās
par centrālo un apgabala valsts pārvaldības iestāžu un viņu priekš-
nieku lēmumiem; b) lietās par pašvaldību domju vai padomju lēmumiem;
c) lietās par vēlēšanu sarakstu sastādīšanu un vēlēšanām.

49. Pavēlē jānorāda: a) kad tā sastādīta; b) sūdzētāja vārds
un uzvārds, kā arī tās iestādes vai personas nosaukums, pret kuru
sūdzība iesniegta; c) sūdzības priekšmets; d) iemesli, kamdēļ sū-
dzība ievērota, aizrādot uz attiecīgiem likuma pantiem; e) pavēles
rezolūtīvā daļa.

50. Bez iepriekšējā (49.) pantā minētiem apstākļiem, pavēlē
jāpaskaidro, ka lietas dalībniekiem un valdības priekšstāvjiem ir
tādas divu nedēļu laikā, skaitot no pavēles paziņošanas dienas,
prasīt lietas caurskatīšanu tiesas sēdē.

51. Pavēle jāpiesūta tai iestādei vai personai, pret kuras rī-
cību ienākuse sūdzība, un pavēles noraksts - attiecīgai ministrijai.

52. Ja 50.pantā paredzētā divu nedēļu laikā lietas dalībnieki
vai valdības priekšstāvis nav prasījuši lietas caurskatīšanu tiesas
sēdē, tad pavēle iegūst tiesas sprieduma spēku, no kuras dienas jā-
skaita termiņš tāda sprieduma pārsūdzēšanai.

III.nodaļa.

S p r i e d u m u p ā r s ū d z ē š a n a s k ā r t ī b a.

53. Pārsūdzība par miertiesneša spriedumu iesniedzama caur mier-
tiesnesi, kurš lietu izspriedis, apgabala tiesai m ē n e s a l a i k ā,
skaitot no sprieduma pasludināšanas dienas.

54. Pārsūdzība par apgabala tiesas spriedumu iesniedzama caur
šo tiesu senāta administratīvam departamentam m ē n e s a l a i k ā,
skaitot no sprieduma pasludināšanas dienas.

55. Senāta administratīvajā departamenta spriedumi nav pārsūdzami.

56. Lietās, kuras iesāktas apgabala tiesā, var iesniegt pārsū-
dzības pēc lietas būtības, bet lietās, kuras izspriestas apgabala
tiesā, kā otrā instancē, pārsūdzības pielaižamas tikai: a) ja tie-
šais likuma jēdziens redzami pārkāpts vai nepareizi iztulkots;
b) ja pārkāpti tik svarīgi tiesāšanas kārtības noteikumi, ka to ne-
ievērošanas dēļ nav iespējams piešķirt tiesas lēmumam tiesas sprie-
duma spēku; c) ja pārkāptas piekrišanas vai varas robežas, kuras
dotas administratīvai tiesai.

Civilprocesa likumu 190.p. paredzētā drošības nauda nav iemak-
sājama.

57. Līgumi par tiesas sprieduma jaunu caurskatīšanu pielaižami
administratīvajās lietās, ja nāk galamā jauni lietas apstākļi vai ja
dokumenti, uz kuriem dibināts spriedums, izrādās par viltotiem.

58. Lūgumus par sprieduma jaunu caurskatīšanu var iesniegt četru mēnešu laikā. Šis laiks skaitās: gadījumā, ja nācis gaismā jauns apstāklis, - no tās dienas, kad tas sūdzētājam ticis zināms, un viltojuma gadījumā - no tās dienas, kad nācis spēkā krimināltiesas spriedums par dokumenta viltojuma atzīšanu.

59. Pārsūdzību, kā arī lūgumu par sprieduma jaunu caurskatīšanu dod vai sūta atpakaļ: a) ja tie iesniegti pēc noteikto termiņu noteikšanas; b) ja sūdzību un lūgumu par sprieduma jaunu caurskatīšanu iesniegušās personas, kuŗas nav pilnvarotas viņu iesniegšanai.

60. Pārsūdzību, kā arī lūgumu par sprieduma jaunu caurskatīšanu atstāj bez tālākvirzīšanas, ja pie tiem nav pielikti viņu noraksti pienācīgā skaitā.

61. Pārsūdzību, kā arī lūgumu par sprieduma jaunu caurskatīšanu iesniedzot, dodot un sūtot atpakaļ vai atstājot bez tālākvirzīšanas, jāievēro bez iepriekšējiem 57. un 58.p.p. šī likuma 13.p. un 14. līdz 22.p.p.

62. Saņemot pārsūdzību, mīertiesnesis vai attiecīgas tiesas priekšsēdētājs nosūta tās norakstu pretējai pusei, kuŗa divu nedēļu laikā no noraksta saņemšanas dienas var iesniegt paskaidrojumu tieši attiecīgai augstākai tiesai.

63. Paskaidrojumus pieņem arī pēc iepriekšējā (62.) pantā noteiktā termiņa, līdz lietas caurskatīšanai noteiktai sēdes dienai, bet tādā gadījumā pretējai pusei tiesība lūgt, lai sēdi atliek.

64. Pieņemtās pārsūdzības tiesa nosūta attiecīgai augstākai tiesai ne vēlāk kā divu nedēļu laikā, skaitot no tās dienas, kad saņemti pavēstu dublikāti par pārsūdzības norakstu izsniegšanu lietas dalībniekiem.

65. Lūgumu par sprieduma jaunu caurskatīšanu izšķir tā tiesa, kas spriedumu taisījuse, ievērojot 62.-63.p.p. noteikumus. Kad lūgums ievērots, tiesa stājas pie lietas jaunas caurskatīšanas uz vispārējiem pamatiem.

IV. nodaļa.

T i e s a s i z d e v u m i.

66. Par tiesas izdevumiem ir spēkā attiecīgie civilprocesa likumu noteikumi, bet ar izņēmumiem un pārgrozījumiem, kuŗi norādīti sekojošos pantos.

67. Tiesas nodoklis nav nemams.

68. Valdības un pašvaldības iestādes un amata personas atsvabīnātas no stempel-, kancelejas un lokšņu nodokļa, bet nes uz vispārēja pamata tiesāšanas izdevumus.

69. Kad pierādījumu pārbaudīšana nolemta, ieskatot tiesai pašai tās vajadzību, tad attiecīgie izdevumi nemani uz valsts rēķinu. Citos gadījumos tie jāmaksā tam, kuŗš lūdzis izdarīt pārbaudīšanu.

70. Lietas vešanas izdevumus prāvniekam neatlīdzina.

V. nodaļa.

S p r i e d u m u i z p i l d i š a n a.

71. Spriedums stājies likumīgā spēkā: a) ja to ir taisījis mīertiesnesis vai apgabala tiesa, kā pirmā instance, un par to nav iesniegta noteiktā laikā pārsūdzība; b) ja to ir taisījis apgabala tiesa, kā otra instance; c) ja to ir taisījis senāts.

72. Spriedums izpildāms, tiklīdz tas stājies likumīgā spēkā. Sprieduma iepriekšēja izpildīšana nav pieļaujama. Apturēt tāda sprieduma izpildīšanu, par kuŗa atceļšanu iesniegts lūgums senātam, var tikai uz senāta rīkojumu.

73. Spriedumu paziņo izpildīšanai iestādei vai personai, pret kuŗu bija celts protests vai sūdzība. Par to jāpaziņo arī attiecīgai ministrijai.

74. Ja tiesa atduŗas uz nepilnībām, attiecībā uz tiesāšanas kārtību, tad viņai jāpiemērojas, sakarā ar šo likumu, civilprocesa likuma noteikumiem.

V. A D M. D A R B Ī B A S A T S E V I Š K Ā S

N O Z A R E S .

§ 29.

Administratīvo tiesību speciālajā daļā aplūko dažas adm.darbības speciālas nodalās. Mūsu uzdevums tomēr nav se iepazīties ar admin.darbību no t e c h n i s k ā s puses. Mūs interesē vienīgi j u r i d i s k ā puse un arī tā ne višos sīkumos, iepazīstoties ar visu konkrēto materiālu, bet piegriežoties galvenā kārtā juridiskiem noteikumiem ar principiālu saturu.

Kā mēs zinām, adm. darbība ir sadalīta pēc reālā principa p a r e s o r i e m , pie kam tie viena veida īpatnējie jautājumi, kas attiecas uz kādu atsevišķu resoru, ir gāvenā kārtā tehniskas daļas. Piem., pedagogijas darbs, kas ir īpatnējs izglītības ministrijai jeb izglītības resoram, ir tehniska rakstura. To pasu redzam, piem., finanču resorā, kur arī ir gan šava vispārēja darbība, bet vajadzīgas ir arī savas speciālas zināšanas, speciāla tehnika, un tāpēc atbildīgajos amatos tiek aicināti tikai ļaudis ar speciālu izglītību un attiecīgu stažu, Gluži tāpat tas ir satiksmes, zemkopības u.c. resoros. Dalīšanas pamats vienmēr te ir saistīts ar t e c h n i s k o p u s i , kas ir savukārt ļoti pļass un svarīgs lauks, ko mēs adm.ties.zinātnes kursī se nevaram apskatīt. Pēdējā laikā sarīko kursus pašvaldības darbiniekiem, kas ir domāti ļaisni sīs vienas nozares tehniskā darba aplūkošanai. Pēc prof. Dislera domām, būtu ieteicams nodibināt šim nolūkam īpašu mācības iestādi, kas studijas tehniskā rakstura darbam sniegtu ilgākā laikā un pamatīgāk.

Juristam šai atsevišķu resoru speciālajā darba nav ne maz vai arī ir ļoti maz kas darāms. Nav mūsu uzdevums iepazīties ar šo resoru tehnisko darbu, lai gan pļasākajos adm.ties.mācību grāmatās sastopam apskatītu adm.darbības planu arī pa resoriem. Mums tas tomēr jauna nekā nō juridiskās pušes nedotu, un maz mēs gūtu arī no tehniskās pušes. Bez tam, atsevišķo resoru darbību apskata arī citas attiecīgās disciplīnas, piem., kriminālprocesa un civilā procesa disciplīna iepazīstina ar tiesu iestāžu darbību. Līdēģā veidā būtu vēlams arī administratīvā procesa kurss, kas aplūkotu adm.tiesu darbību. Finanču resora darbību aplūko finanču zinātne, sociālā likumdošana aplūko lielu daļu no tautas labklājības ministrijas darbības u.t.t. Mums atliek vēl iekšlietu resora darbība, kurā ir ļoti pļasa un kur sastopamies ar samērā jauniem principiem. Tie ir jautājumi, kas saistīti ar pilsona ties. statusu valstī, ar t.s. pilsonu brīvībām u.c. Tos mēs apskatīsim turpmākajos §§.

Admin. darbības tehniskā puše aplūko jautājumus, kas ir saistīti ar administratīvo darbību, par cik viņa izpaužas d a z ā d o s t e c h n i s k o s u n m a t e r i ā l o s a k t o s , kā šo darbību labāk noorganizēt no tīri tehniskās pušes. Te ietilpst tādas lietas, kā d a r b a r a c i o n a l i z ē s a n a , darbības ierobežošana, personāla sasaurināšana u.t.t. Tīri tehniskā ceļā vajadzētu noskaidrot, kā ar iespējami mazāk līdzekļiem sasniegt labākos rezultātus.

Agrāk bijusi pazīstama pat atsevišķa disciplīna, kurā tā vai citādi ir bijusi sakarā ar jurid. fakultātes darbību, t.s. k a m e r a l i s t i k a . Tāda zinātne ir pat kādreiz pasnieģta Terbatas universitatē kā arī dažās Vakarēģropas universitatēs, bet viņa nav nostiprināģusēs, jo tā nav gluži piemēģota jurid. fakultātei. Dažās Vāģijas universitatēs pastāv atsevišķs nodāģjums vai pat fakultāte - (Minchenē) "valsts zinātņu fakultāte" (Staatswissenschaftliche Fakultät). Te ietilpst netikai juridiskas disciplģnas vien, bet visas, kas attieģas uz valsts darbību. Te var ierādģt vietu arī tādām disciplģnām, kāda ir kameranistika.

VALSTS ADM. POLģICEJISKĀS DARBģBAS NEģIECģŠAMģBA.

Valstsdarbģbas sākumā to, ko mēs tagad saprotam kā administratģvo darbģbu, apzģģmēja kā p o lģ i c e j i s k o darbģbu, - res po.

liticae. Pretstats tam bij garīgā darbība - res ecclesiasticae. Res politicae ar laiku sāk nogrupēties sīkākos nodalījumos. Pirmais lielais nodalījums bij starp a d m i n i s t r ā c i j u un j u s t i c i j u. Vācu literatūrā ilgu laiku skiroja Justizsachen un Polizeisachen. Šī administratīvā darbība sarākā nozīmē (Polizei - sachen) savukārt bij divējāda: d r o š ī b a s p o l i c i j a (Sicherheitspolizei) un l a b k l ā j ī b a s p o l i c i j a (Wohlfahrtspolizei). Drošības policijas jēdziens stāv diezgan tuvu tam, ko mēs tagad saucam par policiju, bet labklājības policija bij tā, kuras darbība tagad sadalījusies daudzas admin. darbības nozarēs (iekšlietas, ārlietas, zemkopība, tieslietas u.t.t.).

Varam teikt, ka vismazāk paplašinājusies drošības policijas darbība, jo uzdevumi palikusi tie paši - uzturēt kārtību un drošību valstī, tikai organizācija nācis dažs kas jauns. Turpretim agrāk t.s. labklājības policijas darbība vēl arvien uzrāda tendenci augt un paplašināties. Rodas arvien jauni uzdevumi, ko privātas organizācijas nespēj veikt. Te ietilpst gan saimnieciskas gan kultūras dabas darbība.

Administratīvi-polīcejiskā (agrākā drošības policijas) darbība tiek pat apzīmēta kā n e g a t ī v a darbība. Negatīva nevis tādēļ, ka tā būtu kaitīga, bet tādēļ ka tā pozitīvi neko nerada.

P o z i t ī v u darbību strādā daudzie resori, kas attīstījušies no labklājības policijas. Šī darbība izaugusi par a d m i n i s t r ā t ī v i - k u l t u r ā l o darbību.

Tomēr arī bez drošības policijas darbības nevar iztikt, jo vēl ir pietiekami daudz ļaundaru, kas traucē kārtību un drošību. Starp citu, arī prof. Mačeks polīcejisko darbību apzīmē par svaiggu funkciju, kas, tāpat kā vispār tiesiskā iekārta, ir nepieciešama. Angļu pazīstamais rakstnieks Williams Morris savā utopiskā romānā "News from nowhere" apraksta tādu skaistu iekārta, kur nekādi spaidi vairs nepastāv un policija nemaz vairs nav vajadzīga. Bet protams, ka tam ir tikai fantazijas nozīme.

Jāatzīmē, ka agrāk policija visumā bij patstāvīgāka nekā tagad. Vinas darbība nebija noteikta ar likumu. Bij jāievēro tikai lietderības viedoklis, bet tas, kā zināms, ir ļoti nenoteikts.

Tagad policijas mums ir vairākas. Vispirms vispārējā vai ā r ē j ā policija. Tās tiešais uzdevums ir kārtības un drošības uzturēšana. K r i m i n ā l p o l i c i j a s uzdevums ir cīnīties tiesī ar noziedzniekiem. Vispār atzīts princips ir tāds, ka visas policijas viena otrai palīdz. Kriminālpolicijas viena nodaļa ir p o l i t i s k ā p ā r v a l d e. Tāda pastāv arī pie mums. Tās uzdevums ir cīnīties ar politiskiem noziedzniekiem. Varētu domāt, ka politiskā policija ir tikai tur, kur tautas lielais vairums ir pret pastāvoso režīmu (agrākā Krievija y.tml.), tomēr tas tā nav.

Bez šīs iestādes kārtības un drošības policijas kārtības un drošības uzturēšanas ideja pastāv arī pie citiem resoriem. Tiek atzīts par derīgu organizēt speciālu dzelzceļu policiju, tāpat muižtas policiju. Dažas polīcejiskas funkcijas tiek uzticētas arī mežsargiem. Beidzot tiek pieminēta iestāžu policija. Visās publiskās iestādēs priekšniekiem piekrist zināma polīcejiska vara -- viņiem jāgādā par kārtību un drošību iestādē. Universitātē policijas funkcijas izpilda rektors. Lai gan parasti šī vara uz āru neizpaužas, viņa tomēr pastāv.

Tās pašas kārtības un drošības uzturēšanas labā jāgādā par to, lai plašas tautas masas nenonāktu jucekļīgā stāvoklī, lai viņu dzīvošanas un parvietošanas brīvība būtu nodrošināta. Visās valstīs pastāv likumi par t.s. civilstāvokļa akta reģistrāciju, tikami par pašiem u.t.t. Šo darbību izved daļē administratīvi orgāni. Valsts administratīvai varai padoti kā pilsoni tā arī ārzemnieki. Kas sī - mējas uz u z ņ e m s a n u p a v a l s t n i e c ī b ā, tad p a r a s t i tas tiek izdarīts ar administratīvu aktu, ko izdod augstākais administratīvais orgāns - ministru kabinets, bet tikai izpēšana g a d ī j u m s ar likumdošanas aktu. Vispār tiek atzīts princips, ka bez kāda dibināta iemesla nevar personu neņemt pavalstniecībā, bet juridiski tas atkarējas pilnīgi no valsts pašas. Latvijas teritorijā ārzemniekam jābūt nodzīvojušam vismaz 5 gadus. Tikai izpēšana veidā likums atļauj pavalstniecību pieskirt ātrāk (ja personai kā-

di sevišķi nopelni). Ja pavalstniecībā uzņem ar speciālu likumdošanas aktu, tad protams, var ar siem 5 gadiem nerēķināties. 1927. gada papildinājums paredz, ka Latvijas pavalstniecībā nevar uzņemt personas, kas sodītas par kriminālnoziedzumiem. Nepilngadīgie seko vecāku pavalstniecībai, tāpat sieva seko vīra pavalstniecībai. Latvijas pilsoņi, kas apprecēdamās ar ārzemnieku ir zaudējuši Latvijas pavalstniecību, pēc vīra nāves vai laulības šķiršanas var tikt uzņemta atpakaļ pavalstniecībā atvieglinātā kārtībā.

CIVILSTĀVOKĻA AKTU REGISTRĒŠANA.

Visi, kas piedzimst kā Latvijas pilsoņi, jāregistrē noteiktās iestādēs. Ar to tiek likumā paredzētā kārtībā konstatēti daži svarīgi juridiski fakti, kuriem ir liela nozīme vispār pilsoņu tiesiskās attiecībās. Tāpat jāregistrē visi miršanas gadījumi. Īreskārt nāk vēl laulības registrēšana, kam arī ļoti liela nozīme tagadējā tiesiskā dzīvē. Tas tādēļ, ka ģimene uz likumīgi noslēgtas laulības pamata ir visas sabiedrības un arī visas valsts pamats. No ģimenes attiecībām rodas dažādas tiesības un pienākumi. Ģimenes locekļiem ir tiesība uz pabalstu slimības gadījumos, sievai tiesība uz pensiju pēc vīra nāves u. t. t. Vispār valdošais ieskaits ir tāds, ka jāreķinās tikai ar likumīgu laulību un likumīgu ģimeni. Tikai jaunākā laikā pastāv arī tendence, atzīt faktiski laulību, tādējādi uzlabojot faktiskas ģimenes stāvokli.

Civilstāvokļa aktu registrēšana ir jaunākā laika parādība. Pārsus sākumus varētu meklēt 16. g. s. Toreiz laicīgās iestādēs tam nekādu vērtību nepiegrīza, bet gan tikai katolu baznīcā.

Atzīmes izdarīja tikai par ievērojamāko draudzes locekļu dzimšanas un miršanas gadījumiem.

Tikai 16. g. s. vidū Tridentes koncils, kura uzdevums bij nostiprināt katolu baznīcas stāvokli pret protestantisko reformāciju, nolēma, ka šādas atzīmes taisāmas par visiem draudzes locekļiem. Tādā veidā gribēja draudzes locekļus stiprāk piesaistīt pie katolu baznīcas. Drīz arī laicīgās valdības sāka ievērot, ka tas ir labs pasākums. Kad pacēlās jautājums par kādas personas īsto vecumu, tad tikai vajadzēja paskatīties baznīcas grāmatās. Tomēr šī darbība palika garīdzniecības rokās. Laicīgām iestādēm šo faktu registrēšanu pirmoreiz nodeva pēc francu revolūcijas. No Francijas tas izplatījās uz citām valstīm. Arī tīri katoliskās zemēs (Itālijā, Spānijā) 19. g. s. otrā pusē tiek ieviesta civ. stāvokļa aktu registrēšana no laicīgām iestādēm. Vienīgi Zviedrijā līdz pēdējam laikam tas atstāts garīdzniecībai, jo garīdzniecība tur ir pietiekoši izglītota, tā ka nav jāsaucas par to, ka uzdevumu labi veiks. Parasti to uzdod pašvaldību iestādēm. Šajā ziņā pastāv 2 galvenās sistēmas:

F r a n c i j ā civilstāvokļa aktu reg. uzdots pašvaldību izpildu orgāniem tiesī (t. i. mēram). Protams, ka lielākas komūnās mērs to nedara personīgi, bet viņa uzdevumā speciālas amatpersonas, tomēr atbildību nes mērs pats.

V ā c i j ā pastāv tāda sistēma, ka ir organizētas atsevišķas iestādes (Standesamt), kurās darbojas speciāli ierēdņi - Standesbeamte. Arī pie mums pastāv tādas atsevišķas dzimtsarakstu nodaļas.

D z i m t s a r a k s t u n o d a ļ a s darbojas uz Satversmes Sapulces 1921. g. likuma pamata. Šī pirmā likuma noteikums bij tāds, ka katrs jaunpiedzimis pilsonis jāregistrē 14 dienu laikā pēc viņa dzimšanas dzimtsarakstu nodaļā, un tikai pēc tam varēja griezties arī pie garīdznieka. Tāpat pirms laulībām bij jāregistrējas dzimtsarakstu nodaļā. Tā pārbauda, vai nav kādi šķērslī laulības noslēgšanai. Tikai sauros izņēmuma gadījumos bij tiesība laulāties pirms registrēšanas dzimtsarakstu nodaļā, (kad līgavainim jādodas kara laukā vai ja kāds no laulājamiem ir grūti slims). Bet pret to nošāvē mūsu katolu garīdzniecība, un beidzot 1928. g. likumu vairs nevarēja grozīt. Lietā nokārtota tādējādi, ka pilsonis tagad var griezties pie sava garīdznieka vien, bet tam savukārt uzlikts par pienākumu sniegt vajadzīgās ziņas dzimtsarakstu nodaļai. Bet pilsonis

var arī griezties vienīgi dzimtsarakstu nodaļā. No pilsoņu puses tādēļ dzimtsarakstu nodaļas ir pilnīgi fakultatīvas. Ar to radies tāds mazliet nelogisks paralelisms. No valsts viedokļa tomēr dzimtsarakstu nodaļas ir obligatoriskas, jo tā ir tā vieta, kur beidzot visi dati saplūst kopā. Viņas izdotie dokumenti (t.s. metriskie dokumenti) ir pilntiesīgi, neapsaubāmi (protams tikai tiktāl, par cik tie nav viltoti vai ieviesušas kādas klūdas).

Jāatzīmē, ka ne visu konfesiju garīdzniekiem ir tiesība, tā sakot, "laulāt ārpus dzimtsarakstu nodaļas".

Likumā ir uzskaitītas tikai kādas 10 - protestantiskā, katoļu, pareizticīgo, Možus ticīgo, dažas lielākās sektes u.c. Kā zināms, pastāv arī dažādas mazākas sektes, par kurām nav nekādas garantijas, ka to garīdznieki ir kaut cik izglītoji, lai spētu tādu uzdevumu veikt. Tādēļ tiem tādās lietās jāgriežas tieši dzimtsarakstu nodaļās.

Likums paredz, ka ir iespējams vairākus pašvaldību rajonus apvienot vienā dzimtsarakstu nodaļas rajonā, bet to var izdarīt tikai ar iekšlietu un tieslietu ministru piekrišanu. Nodaļas priekšnieku un viņa biedri ieceļ attiecīgās pašvaldības izpildu orgāns un apstiprina miertiesnesis. Citus darbiniekus pieņem patstāvīgi vietējā pašvaldība. Par nodaļu darbību tuvāka uzraudzība pieder miertiesnesim. Lielākās pilsētas, kur ir vairāki miertiesnesi, uzraudzība piekrīt tam miertiesnesim, kam to uzlikusi vietējās apgabaltiesas pilnsapulce. Augstākā uzraudzība pieder iekšlietu un tieslietu ministram kopā. Tie apstiprina arī taksu par atlīdzības nemšanu zināmos gadījumos (par apliecības izsniegšanu, par laulājamo registrēšanu u.c.)

Registri ir 3: 1) dzimušo, 2) mirušo un 3) laulājamo.

Pienākums paziņot par bērna piedzimšanu gulstas vispirms uz bērna tēvu, tālāk uz bērna saņēmēju vai ārstu, kas bijis klāt, tālāk uz dzīvokļa saimnieku un beidzot uz bērna māti, kad tā atguvusi veselību. Jāpazīno mutes vārdiem. Tikai, ja bērns piedzimis kādā iestādē - slimnīcā, cietumā, patversmē - tad priekšniecība var paziņot rakstiski.

Zinas par mirušo jāsniedz dzīvokļa saimniekam vai radniekam 3 dienu laikā. Ja atrod kādu izliktu bērnu vai nezināmas personas līķi, tad vajadzīgās zinas sniedz policija.

Treškārt, tiek vests arī registers par tiem, kas grib stāties likumīgā laulībā.

NOMEŠANĀS UN PĀRVIETOŠANĀS BRĪVĪBA.

§ 30.

Brīvi izraudzīt savu dzīves vietu - tā ir katra pilsoņa neapsaubāma tiesība. Ārzemniekam šī tiesība netiek atzīta juridiskā nozīmē, bet gan vispār tiek atzīts princips, ka bez iemesla nevar liegt izraudzīties sev dzīves vietu arī ārzemniekam. Tas tomēr ir tikai jaunāko laiku ieguvums. Vēl Viduslaikos ārzemniekus uzskatīja par ienaidniekiem. Agrāk tikai dažās zemēs un daži valdnieki atzina, ka no ārzemniekiem var daudz ko mantot - tie pārnesa lielas rūpniecības un citas kultūras zināšanas. Tāds princips jau no seniem laikiem tiek atzīts Anglijā, kas sava laika no Holandes emigrantiem guva lielus labumus. Arī Fridrihs Lielais sekmēja ārzemnieku ieceļošanu. Citur tomēr pa lielākai daļai ārzemniekus uzskatīja par nēvēlamiem.

Tagad parasti iekšlietu ministram ir tiesība izraidīt ārzemniekus, ja tie valstij nēvēlami - ja tie politiskā vai kriminalā ziņā darbojas noziedzīgi.

Pilsoņus tā izraidīt nevar, kaut arī tie valstij kaitīgi. Plašā publikā lielā mērā tiek parprasts Kerenskaja likums, pēc kura itkā iekšlietu un kara ministri pēc vienošanās varot izraidīt nēvēlamos pilsoņus. Tā tas nav. Šī Krievijas pagaidu valdības 1917.gada 2.augustā likuma saturs apmēram šāds:

1.pants. Iekšlietu un kara ministriem vienojoties dota tiesī-

ba pieņemt lēmumus par tādū personu apcietināšanu, kuras ar savu darbību apdraud valsts iekšējo vai ārējo drošību vai arī apdraud revolūcijas iekarotu brīvību. (t.i. personas, kas gribētu atgriezt veco režimu.)

2.pants. Šī panta noteikums tiek parasti pārprasts. Tas nosaka, ka šiem pašiem ministriem ir tiesība attiecīgai personai likt priekšā noteiktā laika atstāt valsts robežas, jo pretējā gadījumā tā tiks arestēta un turēta apcietinājumā nenoteiktu laiku. Šis pants patiesībā dots attiecīgo personu interesēs, - tās var izvēlēties vai nu apcietināšanu vai arī izbrauksanu uz ārzem. Nekāda izraidīšana te nav. Tiesas te neiejaucas.

Kas zīmējas uz nomēšanas un pārvietosanas brīvību, tad tagad tiek atzīts, ka pilsonim ir valsts robežās tiesība izvēlēties sev dzīves vietu un pārvietoties. Agrāk tas tā nebija. Dzimtsbūšanas laikā laudis bija formāli saistīts pie zemes. Krievijā zīdijiem līdz pat jaucakam laikam - līdz 1917.gada revolūcijai - bija norobežota dzīves vieta, t.s. čerta osedlostji (Rietumu guberņas - Minskas, Vitebskas, Polijas, Kurzemes gub.). Pārvietosanas un nomēšanas brīvība bija tikai zīdijiem ar augstāko izglītību un specialistiem. Pilsonus varēja iesaistīt vienkārsi uz admin. iestāžu lēmumu pamata un prakse bija tāda, ka iekšlietu ministrs noteica, uz kādām guberņām nākosos 3 gadus izsūtīti politiski neuzticami pilsoņi. Tagadējās valstīs tas iespējams tikai ar tiesas lēmumu. Pārvietosanas brīvība var tikt ierobežota tikai kā drošības līdzeklis - piemēram, pirms tiesas sprieduma, lai persona neizvejrītos no tiesas. Var prasīt parakstu par dzīves vietas nemainīšanu vai kādu drošības naudu vai arī apcietināt.

PAŠU UN LEGITIMĀCIJAS SISTĒMA.

Agrāk nekādas pases vispār netika prasītas. Tās sāk ieviest tikai francu revolūcijas laikā, kad daudzi pilsoņi nāca no provinces uz Parīzi un citi otrādi; notiek dzīva emigrācija. Sākumā domāja, ka pases ir tikai pārejas laikmeta institūts līdz tam laikam, kāmer iedzīvotāju kustība nomierināsies. Tomēr pases palika arī vēlāk un tās sāk ieviest citās valstīs.

19.g.s. dažas valstis sāk pases atkal atņemt, jo domāja, ka pietiek ar kādu brīvāku legitimācijas sistēmu, - ja pilsonis tikai var uzrādīt kādu dokumentu, kur redzams viņa vārds (laulības apliecība, izglītības apliecība u.t.t.). Pasu sistēma turpretim prasa, lai legitimācijas dokuments būtu tikai viens - pase. Mazāk izglīotam ierēdnim esot grūtāk noteikt, vai uzrādītais dokuments ir pietiekoss vai nē. Tomēr jādoma, ka ilgāki turpinoties normalam stāvoklim pases atkal atmetīs.

Ārzemju pases, protams, būs vajadzīgas vienmēr.

PIEZĪME: par citiem programmā minētajiem jautājumiem lekcijas nav lasītas.

PERSONAS BRĪVĪBA.

§ 31.

Saprotams, ka personas brīvība (personas neaizskaramība) netiek domāta kā absolūta brīvība. Ja brīvība būtu absolūta, tad to varētu izlietot arī ļaunprātīgi. Likumības sargāšanas nolūkā arī tagad personas brīvība tiek ierobežota, bet pavisam citādi nekā agrākajās nēbrīvās valstīs. Turciz privātpersonas, sevišķi zemāko kārtu laudis, bija padotas valsts organu patvarībai. Tagad pat satversmē ierakstīts, ka likuma priekšā visi ir vienlīdzīgi. Tiesas jau agrāk tika uzskatītas par tādām, kas darbojas tikai saskaņā ar likumu, bet to nevarēja teikt par administratīvām iestādēm. Tagad turpretim, kā tiesas tā arī administratīvas iestādes var ierobežot personas brīvību tikai tad, ja likums to atrod par iespējamu.

Vienā otrā valstī jau kaut kas no šiem principiem atzīts arī agrāk. Vispirma kārtā tā ir Anglijā.

A N G L I J A.

Juristiem labi pazīstams akts no 13.g. simteņa - Lielais brīvību rullis no 1215.gada (Magna charta libertatum). Tur 39. pantā atrodam diezgan modernā veidā formulētu personas brīvību atzīstoso principu. 39.panta saturs sekoss (pēc latīņu teksta): Neviens brīvs pilsonis nevar tikt arestēts, nedz viņa manta konfiscēta, nedz viņš no zemes izraidīts, nedz nodots tiesai, nedz citādi kā viņa brīvība un tiesības ierobežotas, kā tikai uz šīs zemes likuma un likumīgas tiesas lēmuma pamata.- "Neviens brīvs pilsonis", (Nullus liber homo) - to daži gangi-bēja saprast tā, ka te domāta tikai privileģētā kārta, bet lielākā daļa pētnieku tomēr atzīst, ka te domāti visi brīvie cilvēki, izņemot vergus. Šis Lielais brīvību rullis iegūts cīņas ceļā, - to saistādīja pēc vienošanās starp karali un vasaliem. Cīņas piedalījās arī pilsētu brīvie iedzīvotāji. Tikai nav jādoma, ka tas uzreiz tika izvests dzīvē viscauri. Vispirms tikai attiecībā uz feodāliem muizniekiem, kas bij pietiekosi spēcīgi, lai pret karali uzstātos. Pats Brīvību rullis no vēlākiem karaļiem apapstiprināts ne mazāk kā 37 reizes, jo to vienmēr prasīja parlaments. 17.g. simtenis atkal bij cīņu gadussimtenis. Tomēr vecās brīvības netika aizmirstas. 17.g.s. atkal redzam vairākus aktus, kas ietver sevī personas brīvības atzīšanu no karaļa puses. 1628.gadā Kārlis I deva savu piekrisanu aktam, kas saucās Petition of Rights (Tiesību petīcija). Tajā paredzēts, ka nedrīkst pastāvēt nekādas atsevišķas tiesas, kas apdraudētu personu brīvību. Te jāatzīmē kāds institūts, ar kuru Tiesību petīcija tika bieži apieta. Tā ir t.s. karaļa personīgā pavēle (The special command of the King); Karaļi dod savu personīgo pavēli arestēt kādu personu. Šo pavēli nereti izdeva pret redzamākām personām, no aristokratijas vidus. Bieži tās nosēdēja cietumā ilgus gadus un pat īsti nezināja, kādēļ tās apcietinātas. Francijā tādas pavēles lietoja vēl daudz lielākos apmēros, (17, un 18, g, s.). Tās sauca vienkārši "Lettre de cachet", jo karaļi ar savu parakstu tās veselām pacīnām izdeva iekšlietu ministram. Karaļi deva balnkas ar parakstu, bet personu vārdus ierakstīja policijas organi. Anglijā gan pret zemāko organu patvarībām vēl varēja atrast taisnību, jo tiesas bij labi nostādītas, bet pret karaļa pavēli neko nevarēja darīt.

Karļa II laikā 1679.gadā tiek izdots t.s. Habeas corpus akts. Šī likuma oficiālais nosaukums ir citāds, bet viņu tā apzīmē, jo tas sākas ar vārdiem "Habeas corpus....". Šis 1679. gada likums personas brīvībā kā tādā principā neko jaunu neieveda, bet tikai skaidrāk noteikca, kādus tiesiskos līdzekļus pilsonis var pielietot, ja viņa personīgā brīvība tiek nelikumīgā vai apšaubamā kārtā aizskārta. Kādi nu bij šie līdzekļi? - Katram Anglijas pilsonim kūrš arestēts, ir tiesība pieprasīt, lai viņam izdod viņa aresta pavēles kopiju. Kopija jāizdod 6 stundu laikā. Ja cietuma prieknieks vai pārzinis atsakas kopiju izdot, tad viņam par to draud jūtams sods: pirmo reiz 100 m.st. naudas sods, bet otro reizi 200 m.st. naudas sods un atlaisana no amata. Kopiju var pieprasīt netikai pats apcietinātais, bet viņa interesēs kūrš katrs pilsonis vai ārzemnieks, kas atrodas uz Anglijas teritorijas. Kopiju tālāk var nosūtīt tiesas iestādei un lūgt, lai pārbauda aresta likumību. Tiesnesim tas jā dara bez vilcīnāšanas. Tiesnesis izdod pavēli, atvest apcietināto tiesas priekšā (2 vai 3 dienu laikā). Vispar Anglijā tiesas darbojas sesijās, bet šinīs lietās tās darbojās pastāvīgi. Kad nu apcietinātais ir tiesas priekšā tad tiesnesis pārbauda viņa aresta formālo likumību. Pro-tāms, ka tas neizmeklē lietu pēc būtības. Tiesnesis var 1) atzīt, ka arests ir likumīgs un atstat aresta pavēli spēkā; 2) likt apcietināto atsvabīnāt, ja aresta pavēli izdevusi nekompetenta iestāde vai ja apvainojosie dati nav pietiekosi ticami un 3) tiesne-sis atrod, ka apvainojums gan pamatots, bet ka var iztikt ar kādu vieglāku drošības līdzekli, - divu uzticamu pilsoņu galvojumu.

Nevar atsvabīnāt ar sadu tiesnesa pavēli tādās personas, kas apvainotas smagākos politiskos un kriminalnoziegumos, ko angļi apzīmē par treason (smags politisks noziegums; high treason

- sevišķi smags politisks noziegums) un felony (smags kriminalno - ziegums). Protams, ka arī šīs personas var atsvaņināt no aresta, ja viņas nav likumīgi arestētas, bet arestu apmainīt ar atsvaņināšanu pret galvojumu nevar. Tomēr Habeas corpus akts neizmirst arī šīs personas: viņu lietām jātiek skatītām cauri pēc būtības tuvākā tiesas sesijā. Ja tuvākā sesijā viņu pēc būtības netiktu skatīta cauri, tad arī šīm personām ir tiesība prasīt atsvaņināšanu pret galvojumu. Ja arī pēc tam nāksmā sesijā lietu neskata cauri, tad arī galvojums vairs nav vajadzīgs.

1679. gada likuma vēlāks papildinājums noteica, ka Habeas corpus pavēli (izsaukšanu pie tiesnesa) var prasīt netikai tad, ja pilsonis apvainots kādā noziedzīgā nodarījumā, bet visos gadījumos, kad viņa personīgā brīvība tiek aizskarta (ja tas pret viņa gribu ievietots kādā psihiatriskā slimnīcā vai citādi tiek turēts ieslodzījumā.)

Kas zīmējas uz šī akta izvešanu dzīvē, tad jāaizrāda, ka to pielieto ļoti reti (Visā valstī 30 - 40 reiz gadā). Tas liecina par to, ka nelikumīgi aresti Anglijā gandrīz nenak priekšā.

FRANCIJĀ .

Francijā personas brīvība vecajā režīmā nebija nemaz nodrošināta. Ļoti plašos apmēros tur pielietoja jau minētās "lettre de cachet". Revolūcijas sākumā tika pasludinātas dažādas brīvības - arī personas brīvība - bet revolūcijas apstākļos to izvest dzīvē nebija iespējams. Pat daudzi revolūcijas darbinieki paši tika giljotinēti, jo dažādie novirzieni apkarojās savā starpā. Par nebrīvību liecināja arī vēlāk diezgan izplatīti institūti kā, piemēram, prigorskripcija saraksti. Tajos ievēda visas par saubi - gām uzskatītas personas un ar tām izrēķinājās īsi un ātri. Tas, kurus negiljotinēja, izraidīja no Francijas vai vismaz uz provinci. Revolūcijas apstākļos tas ir diezgan saprotami. Bet arī Napoleona un restaurācijas laikā personas brīvība netiek nodrošināta. Pēc jūlija revolūcijas stāvoklis nedaudz uzlabojās, bet pēc tam atkal pasliktinājās. Napoleona III laikā trim ministriem (iekšlietu, tieslietu un kara) bija ļoti plašas tiesības spert soļus pret personas brīvību. Tie iecēla komisijas, kas pārbaudīja neuzticamos pilsonus. Tādus tad parasti izsūtīja uz kolonijām. Ja redzam, ka Vakarēiropas valstīs šī ziņā nemaz nebija tālu priekšā Krievijai.

Tikai pēc Trešās republiķas nodibināšanās vecie ierobežojumi tiek atcelti un tagad jau vairāk kā 60 gadus pilsonu brīvība tiek garantēta uz moderniem pamatiem. Arestus var izdarīt tikai uz tiesas organu lēmuma vai rīkojuma pamata. Tiek pielaisti arī aresti uz policijas organu rīkojumiem, bet ļoti reti. Parasti katram jaunam iekšlietu ministram tiek atgādināts, šo tiesību izlietot pēc iespējas reti.

L A T V I J Ā .

Arī pie mums pastāv vispārējais princips, ka normālos valsts dzīves apstākļos pilsoni arestē vai viņu dzīvokļa brīvību aizskart var vienīgi uz tiesas iestāžu lēmuma pamata.

Dot rīkojumu par dzīvokļa kratīšanu un personas arestēšanu var tiesas iestāde, kara tiesa, izmeklēšanas tiesnesis, prokurators un citi personas. Apsūdzinājums kā augstākais drošības līdzeklis pielietojams tikai pret tām personām, kas apvainotas noziegumos, par kuriem soda ir saistīts ar tiesību zaudēšanu (pārdošanās nams, spaida darbi). Mazāk svarīgos noziegumos apvainotas personas var arestēt tikai tadā gadījumā, ja persona ir bez noteiktas dzīves vietas vai nodarbošanās vai arī personību nav iespējams noskaidrot.

Noteikums par kratīšanu atrodam mūsu kriminālprocesa likumos, kurā 403.p. nosaka: "Kratīšanas un lietu izpēšanas mēģes un citas dzīvokļa palpas izdara tikai tadā gadījumā, kad ir dibinātas aizdomas, ka šajās vietās apslēpti: apslēptais, vai nozie -

dzīga nodarījuma priekšmats, vai lietiski pierādījumi, kuŗi vajadzīgi lietās noskaidrošanai."

404.p. "Kratīšanas un lietu izņemšanas izdara pieaicinātu liecinieku un mājas vai telpu saimnieka klātbūtnē, bet kad viņa nav mājas, tad klāt esot viņa sievai, ja viņš precējies, vai arī kāda vecāka mājinieka klātbūtnē".

405.p. : "Pie kratīšanas vai lietu izņemšanas var būt klāt visi lietās dalībnieki, bet nepieņemamās personas neviena dzīvoklī nav pielaižamas bez viņa saimnieka piekrišanas."

408.p.:"Kratīšanu un lietu izņemšanu izdara dienas laikā, bet ja vajadzīgs, to var izdarīt arī nakts laikā, tomēr ne citādi, kā protokolā paskaidrojot iemeslus, kuŗu dēļ izmeklēšanas tiesnesis ķeris pie šā ārkārtējā soļa."

409.p.: "Tiklab pieaicinātiem lieciniekiem, kā arī kratamā nama vai telpu saimniekam jādara zināms, kādā lietā un ar kādu nolūku izdara kratīšanu."

411.p.: "Izmeklēšanas tiesnesim ir tiesība attaisīt to, kas aizsūtīts, ja saimnieks to nodara labprātīgi, bet viņam katrā ziņā jāseargē no apskatāmo telpu vērtīgas bojāšanas."

412.p.: "Aizdomās stāvošas personas papīru kratīšana jāizdara ar lielāko piesardzību, neizpaužot tādus apstākļus, kuŗi neattiecas uz izmeklēšanu, jāņem un jāpievieno aktīvi tikai vajadzīgie papīri, kuŗi tad uzrādāmi pieaicinātiem lieciniekiem un citām pie kratīšanas klātesošām personām."

Saskaņā ar 1924.g. likumu par centrālo kriminālpolitiju, ir iespējama dažos gadījumos kratīšana arī uz admin. iestādes - kriminālpolicijas pavēli. Šis likums nosaka, ka izdarot kratīšanu, noteikti jānorāda 1) kas isti un kad taisījis lēmumu, 2) apcietinātās personas nodarbošanās, vārds, tēva vārds un uzvārds, 3) noziedzīgais nodarījums, par kuŗu apcietinātais stāv aizdomās un 4) apcietināšanas pamats. Lēmuma beigās jābūt personas parakstam, kas to taisījis. Lēmums par apcietināšanu uzrādāms apcietinātam ne vēlāk kā 24 stundu laikā. Šis lēmuma noraksts nosūtāms uz apcietinātā atrašanās (ieslodzīšanas) vietu. Tālāk 1924.gada 25.apriļa likuma 8.p. paredz, ka daži ierēdņi policijas orgānos ir tiesība tāpat kā tiesu orgāniem dot rīkojumu par personas arestu un dzīvokļa pārmeklēšanu. Tie ir kriminālpolicijas politiskās pārvaldes priekšnieks, viņa palīgs un rajonu priekšnieki. (Arējās policijas orgāni var personas arestēt tikai pie pašas nozieguma pastāvēšanas). Orders par apcietināšanu un kratīšanu jāizdoš rakstiskā veidā un to var uzdot ierēdņiem, ne zemākiem kā vecākiem uzraugiem. Kratīšana jāizdara ne mazāk kā 2 liecinieku klātbūtnē.

9.p.nosaka, ka kratīšanu un arestu var zināmos gadījumos izdarīt arī bez tāda apcietināšanas ordera: 1) ja noziedznieks notverts pašā nozieguma vietā; 2) ja aculiecinieki noteikti uzrāda, ka tajā dzīvoklī iebēga noziedznieks un tur slēpjas; 3) ja atrod nozieguma ieročus un 4) ja pastāv dibinātas aizdomas, ka vilcināšanās gadījumā noziedznieks varētu aizbēgt vai izdzēst pēdas.

10.pants: Par kratīšanu vai arestu 48 stundu laikā jāziņo Tiesu Palātas prokuroram un iekšlietu ministriem. Tāpat, ja policija uzsākusi izziņu pret kādu personu, tad 48 stundu laikā par to jāziņo attiecīgās Apgabaltiesas prokuroram.

11.p.: Ja persona arestēta, tad politiskā policija var viņu 5 dienas paturēt savā rīcībā, lai savāktu vajadzīgos materiālus. Pēc tam to vai nu atsvabina vai arī nodod prokuratūras rīcībā. Ja tas vajadzīgs, tad politiskā policija minētās 5 dienas var pagarināt līdz 2 nedēļām, bet tikai ar prokuratūras un iekšlietu ministra piekrišanu.

Bij. Krievijas pagaidu valdības izdots 1917.g. 2. augusta likums jeb t.s. "Kerenskā likums" paredz, ka kara un iekšlietu ministri, savā starpā vienojoties var likt 1) apcietināt uz nenoteiktu laiku personas, kas ar savu darbību apdraud valsts ērējo vai iekšējo drošību un 2) var likt priekšā

Šīm personām izvēlēties vai nu palikt apcietinājumā, vai izbraukt ārpus valsts robežām. (Skat. arī § 30 !).

§§ 32 . 33.

BIEDROŠANĀS UN SAPULČU BRĪVĪBA.

Varam runāt par šīm abām brīvībām kopēji, jo tām daudz kas kopējs viņu pielietošanē: uz abu šo brīvību pamata vairāki individuāli apvienojas vai nu uz īsāku vai ilgāku laiku kāda noteikta mērķa sasniegšanai. Pēc angļu teorijas ieskata individuālā (personas) brīvībā ietilpst arī jēdziens par to, ka individuam ir tiesības apvienoties ar citiem. Tādējādi biedrošanās un sapulču brīvības ir tikai personas brīvības papildinājums.

Piedrības individu sapulcējas galvenām kārtām kultūrelu un politisku mērķu sasniegšanai. Šādas biedrības stāv zem administratīvo tiesību kontroles. Bet pastāv arī vēl dažādas citas organizācijas, kuru mērķis ir peļņa. Tās ir dažādas ekonomiska rakstura organizācijas (kooperatīvi, akciju sabiedrības). Tās padotības civillikumiem. Piedrības mērķis ir ilgstošs.

Arī sapulcēs ir organizēts individu apvienojums, bet ne ilgstošs. Parasti sapulces ilgst tikai dažas stundas, lai gan ir arī tēdas, kas ilgst vairākas dienas (kongresi, konferences). Sapulces tiek noturētas kāda konkrēta mērķa sasniegšanai - lekcijas noklausīšanai, kāda ziņojuma noklausīšanai u.t.t. Sapulces vienīgā organizācija ir tā, ka viņai ir savs noteikts vadītājs. Sapulci vada vai nu tā persona, kas sapulci pieņēmusi, vai arī cita, no pašas sapulces izvēlēta persona. Var arī ievēlēt prezidiju, kas sastāv no vairākām personām. Prezidiju parasti ievēl kongresiem un konferencēm, kur vajadzīga ilgstošāka vadība.

Pēc Francijas likumiem sapulcei vajadzīgs prezidijs no 3 personām, bet pēc Vācijas likuma sapulcei vajadzīgs tikai viens vadītājs. Arī pie mums obligatorisks ir tikai viens vadītājs. Saprātams, ka personas, kas sapulcē piedalās, apņemas padoties sapulces vadībai. Parasti likums noliedz apbruņotiem pilsoņiem piedalīties sapulcēs (izņemot tos, kuriem ieroču nēsāšana atļauta pēc viņu amata, - militārpersonas, policijas ierēdņi). Beļģijas 1831.gada satversmē pat ierakstīts, ka Beļģijas pilsoņiem ir tiesība mierīgi un neapbruņotiem sērikt sapulcēs un piedalīties tajās.

Biedrības no sapulcēm atšķiras ar to, ka pirmajām ir ilgstošs mērķis un tādēļ vairāk izveidota jūrīdīska organizācija. Protams, ka kaut ko arī biedrības var sasniegt jau tuvākā laikā, bet visumā darbība ir ilgstoša - kādas atsevišķas sporta nozares veicināšana, kādas mūzikas nozares veicināšana u.t.t. Jāpiezīmē, ka arī biedrību mūža ziņā var būt ļoti liela dažādība. Ir biedrības, kas pastāv 100 un vairāk gadus, bet ir tēdas, kas drīz vien "nomirst dabīgā nāvē" līdzekļu trūkuma, biedru pasivitātes vai citu iemeslu dēļ. Ņemot vērā biedrības ilgstošo raksturu mums kļūst saprotams, ka tādai organizācijai vajadzīgi savi statūti, savs noteikta stingra juridiska organizācija.

Visur biedrībām tiek atzītas juridiskas personas tiesības, t.i. tās var uzstāties kā tiesību subjekts. Šī juridiskā persona var stāties juridiskās attiecībās ar t.s. trešām personām un arī ar saviem pašiem biedriem. Pēdējā ļoti skaidri redzam kooperatīvos, akciju sabiedrības.

Statūti ir biedrības iekšējais likums. Protams, ka statūti nedrīkst runāt pretim likumiem.

KLUBI.

Itkā vidū starp sapulcēm un biedrībām mēdz atzīmēt t.s. klubus. Pirmie klubi pazīstami lielās franču revolūcijas laikā. Tie bij politiskas organizācijas, bet tagad pazīstam vēl daudz citus klubu veidus - mākslinieku klubus, dažādus sabiedriska rakstura klubus. Īsta klubu zeme ir Anglija. Nereti tie ir humoristiska rakstura, - vecpuišu klubi, plikgalvju klubi u.t.t. Te

kādas personas, kam ir kaut kas kopējs, kādas kopējas intereses, sanāc kopā tā vai citādi pavadīt laiku. Notiek bieža sapulcēšana. Tādēļ klubi pēc savas **d a r b i h a s** atgādina sapulces. Tomēr klubiem ir ilgstošs raksturs un tādēļ save noteikta juridiska organizācija, savi statūti. Tādēļ pēc savas **o r g a n i z a c i j e s** klubi stāv tuvu biedrībām.

SAPULČU UN BIEDROŠANĀS BRĪVĪBAS ATTĪSTĪRA.

Lai gan sapulces un biedrošanās sevišķi attīstījušās jaunākos laikos, arī cirmā senātnē notikušas sapulces dažādos nolūkos. Ateni pilsoņi sapulcējās uz tirgus laukuma un pārsprieda sabiedriskās lietas vai pārrunāja kādus mākslas jautājumus. Tāpat Romas tauta mīlēja sapulcēties uz Foruma. Romā pastāvēja daudzas saimnieciskas un arī bezpeļņas organizācijas. Sākumā viņas bij pilnīgi brīvas. Tikai vēlāk sāk ievērot, ka dažas biedrības attīsta nevēlamu darbību un sāk viņām rakstīt priekšā likuma noteikumus.

Vidus-laikos uz laukiem sabiedriskā dzīve bij maz attīstīta, bet pilsētās tā turpināja attīstīties. Biedrošanās notika galvenām kārtēm pēc arodziem, pēc nodarbošanās. Pazīstamas pat ubagu un prostitūto organizācijas. It sevišķi plauka dažādās amatnieku un tirgotāju organizācijas - cechi, cunftes, brālības. Galvenais nolūks bij sniegt palīdzību saviem biedriem un izkopt arodnieciskās intereses.

Vishēdīgākais laiks organizācijām bija jauno laiku sākums, pāreja uz tagadējiem moderniem laikiem. 17. un 18.g.s. bij ļoti nelabvēlīgs absolutiskās valsts laikmets. Valdības pašas apzinājās, ka nehalstas uz tautas gribu un tādēļ haidījās no katras brīvības. Tādu stāvokli redzam Krievijā līdz pat konstitūcijas ieviešanai 1906.gadā. 1906.g. konstitūcijā bij ierakstīta sapulču un biedrošanās brīvība, bet tomēr katrreiz vajadzēja izprasīt atļauju. Protams, ka politiski neuzticamām personām (t.s. neblagonadzoņņije) atļaujas nedeļa. Biedrības arī savas pastāvēšanas laikā bij nodotas pastāvīgā policijas uzraudzībā; vajadzēja iesniegt ziņojumus par biedrības darbību. Tīri administratīvā kārtē varēja biedrību slēgt tā pati policijas iestāde, kas bij devusi atļauju biedrību nodibināt.

Šajā ziņā tagad pie mums valda pavisam cits princips - brīvības princips. Protams, ka tā nav absolūta brīvība. Nevar sapulcēties kurā katrē laikā un vietē. Nevar sapulcēties uz satiksmes ceļiem, jo tas sabiedriskās kārtības labā nav pieļaujams. Tāpat sapulce netiek atļauta, ja tās nolūki ir noziedzīgi. Brīvība jāsaprāt kā likuma robežās pastāvoša, - ar likumu neregulēta brīvība.

Likuma noteikumi tagad parasti ir tādi, ka sapulci vajaga **p a z i n o t** (nevis izprasīt atļauju) kādai publiskai iestādei. Sapulci vajag būt arī savai vadībai. Dalībniekiem jāpadodas vadītāja rīkojumiem. Ja sapulce paliek nekārtīga, tad to slēdz vai nu sapulces vadītājs vai policija.

Klasiska sapulču zeme ir Anglija. Mūsu nosaukums "mitiņš" arī cēlies no angļu "meeting", kas nozīmē "sanāksne, satikšanās". Pie mums zem mitiņa saprot politiska rakstura sapulci. Anglijā sapulces ir ļoti brīvas un tādās viņas bij jau 18.g. simtenī. Tikai 18.g.s. beigās un 19.g.s. sākumā zem franču revolūcijas iespaida tika ieviesti kādi sapulču un biedrošanās ierobežojumi. Vēlāk - 19.g.s. otrā pusē - tiek izdoti noteikumi par sapulcēm, bet nevis ar nolūku tās ierobežot. Šo noteikumu nolūks bij tikai sapulces noorganizēt un nodrošināt viņu netraucētu noturēšanu. Sapulces varēja noturēt arī bez kādas iepriekšējas pieteikšanas un

policijas pienākums bij nepieļaut sapulces traucēšanu. Ja tuvumā notika vienā laikā divas sapulces un tās viena otru traucēja, tad policija drīkstēja slēgt tikai to sapulci, kas bij traucētāja. Likuma ierobežojumi pastāv tikai priekš t.s. **n e l i k u m i g ā m s a p u l c ē m** vai **d u m p i g ā m s a p u l c ē m**, kur tiek attīstīta nelikumīga darbība. Tādas sapulces tiek izkliidinātas.

F r a n c i j ā sapulču brīvība iestājās t.s. III republikas laikā. Vēl Napoleona III laikā sapulču un biedrošanās brīvības nebija. Pēc III republikas nodibināšanās sapulces bij jāpiesaka 24

stundas iepriekš, uzrādot sapulces vadītāju. Par vēlēšanu sapulcēm nemaz nevajaga paziņot. Policijas pārstāvis varēja būt sapulcē klāt, bet iejaukties nedrīkstēja. Tikai ja sapulces vadītājs nespēj kārtību uzturēt, var iejaukties arī policija. Šī pieteikšanas kārtība pastāvēja līdz 1907. gadam. 1907. gadā likumu pārveidoja tādejādi, ka nav vairs vajadzīga nekāda pieteiksana. Tas notika galvenā kārtā religiska rakstura sapulču pretošanās dēļ. Pēc 1881. g. likuma arī tās bij jāpieteic 24 stundas iepriekš, bet neskatoties uz sodiem to neievēroja. Cīņas izbeidzās ar to, ka 1907. g. pieteikšanas sistēmu pilnīgi atcēla.

Līdzīgu stāvokli atrodam arī Vācijā no 80-iem gadiem. Sapulces gan ir jāpieteic, bet te ir ļoti daudz izņēmumu. Proti, nav jāpieteic tīri ekonomiska rakstura sapulces, tāpat priekšvēlēšanu sapulces un beidzot visas tās sapulces, par kuru laiku un vietu ir atklātībā izziņots. Tē vadījās no t. ieskata, ka ja jau sapulce izziņota avīzēs vai afisās, tad to zinās arī policija. Pārējās sapulces ir tikai jāpieteic, bet atļauja nekāda nav vajadzīga.

Latvijā 1923. gada likums uzbūvēts uz tiem pašiem principiem. Pie mums sapulces iedala slēgtās un atklātās. Par slēgtām sauc tādas sapulces, kurās var piedalīties tikai noteikts personu kontingents, t. i. kādas biedrības biedri, vai kādi valdes locekļi u. t. t. Tādas sapulces var sanākt bez pieteikšanas. - Pieteiksana ir vajadzīga atklātām sapulcēm. Par tādām ieskata visas tās sapulces, kurās var piedalīties visas personas, kas to vēlas, - vienalga, vai sapulce notiek telpās vai zem klajas debess. Ja arī sapulces sarīkotāji noteikusi kādu ieejas maksu, tad tas tomēr nepadara sapulci par nebrīvu. Pieteiksana vajadzīga 24 stundas pirms sapulces sākuma, un proti tām sapulcēm, kuras notiek attiecīgā policijas priekšnieka pastāvīgā dzīves vietā. Ja sapulce notiek ārpus policijas priekšnieka pastāvīgās dzīves vietas, tad jāpieteic 3 dienas pirms sapulces. Te var rasties strīdi par to, kas jāsaprot zem tās pastāvīgās dzīves vietas. Pilsētās šo izskirt vieglāk, jo par prefekta pastāvīgo dzīves vietu jāuzskata visā pilsēta. Bet jautājums ir neskaidrāks attiecībā uz lauku apgabaliem. Vai par policijas priekšnieka dzīves vietu jāuzskata tikai kāds muižas centrs, kurā viņš dzīvo, vai plašāks apgabals? Tas nav skaidrs, bet tomēr te nekādas grūtības līdz šim nav bijušas.

Likums nosaka, ka jāpaziņo kad un kur sapulce notiks. Jāpaziņo arī kas uzņemas atbildību par sapulces darbību, paredzamā dienas kārtība un kādā valodā notiks sapulce.

Tas policijas priekšnieks kuram iesniegts paziņojums par sapulces noturēšanu, nevar sapulci aizliegt. Viņam jāizdod apliecība, ka sapulce pieteikta, lai vajadzības gadījumā sapulces rīkotāji to var uzrādīt. Aizliegt sapulci var iekšlietu ministrs ne vēlāk kā 24 stundas pirms sapulces noturēšanas. Protams, ka viņa rīcību var pārsūdzēt administratīvā tiesā.

Tas pats sakāms arī par gājieniem. Gājieni jāpiesaka policijā un jāvienojas ar policiju par gājiena maršrutu. Arī Anglijā tas ir tāpat. Nav jālūdz atļauja, bet tikai jāvienojas par maršrutu. Gājieni jāpieteic 3 dienas iepriekš.

Kas zīmejas uz kongresiem un konferencēm, tad tādi, kas paredzēti organizāciju statūtos, vienkārši jāpieteic, bet tādām kongresiem un konferencēm, kas statutos nav paredzēti, jāizprasa atļauja 7 dienas iepriekš.

Nekādas atļaujas nav vajadzīgas religiska rakstura sapulcēm un bērniem vai kāzu procesijām un gājieniem. Tāpat nav vajadzīgas nedz pieteikšanas nedz atļaujas tādām sapulcēm, ko sasauc amatpersonas vai iestādes (piemēram, kāds rajona instruktors sasauc zemkopju sapulci).

Ar zemnieku noturamām sapulcēm vajadzīga iekšlietu ministra atļauja.

Fats biedrosanās brīvības princips ierakstīts daudzās satversmēs, bet tuavākā noregulēšana atstāta speciālam likumam.

Tādēļ īsumā apskatīsim mūsu 1923. gada

likumu par biedrībām, savienībām un politiskām organizācijām.

Kā citur, tā arī pie mums biedrībām, savienībām un politiskām organizācijām, kas kā tādas grib uzstāties uz ārieni, vajag r e g i s t r ē t i e s. Agrāk pastāvēja vispārējs princips, ka vajadzīga atļauja, bet tagad pietiek ar pieteikšanu, ar registrēšanu.

Protams, ka pilsoņi var apvienoties arī bez kādas registrēšanas, jo kamēr tie nedarīs kaut ko nelikumīgu, neviens viņu darbībai nekādas šķērslus neliks. F r a n c i j a s 1881. g. likumā pat parādētas neregistrētas biedrības. Biedrības Francijā iedala 1) registrētās, 2) neregistrētās, 3) par sabiedriski derīgām atzītās un 4) reliģiska rakstura organizācijas. Protams, ka n e r e g i s t r ē t ā s biedrības nevar uzstāties uz ārieni kā juridiska persona. Tāda biedrība ir tīri privāta rakstura. Likuma priekšā tāda biedrība nepastāv. Par sabiedriski derīgām atzītās ir tādas biedrības, kas var saņemt dāvinājumus un novēlījumus. Vienkārši registrētas organizācijas tādus dāvinājumus saņemt nevar. Reliģiska rakstura organizācijas darbojas zem sevišķiem noteikumiem. Tās noliktas zem stingrākas uzraudzības. Tām biežāki jāiesniedz dažādi ziņojumi par savu darbību, lai tās varētu kontrolēt.

Pie mums izskir b i e d r ī b a s, s a v i e n ī b a s un p o l ī t i s k a s o r g a n i z a c i j a s. Biedrības un savienības tiek registrētas Apgabaltiesas administratīvā nodaļā, turpretim politiskās organizācijas Iekšlietu ministrijā t. s. preses un biedrību nodaļā. Visumā noteikumi šiem veidiem ir vienādi.

Mūsu likums nosaka, ka b i e d r ī b a ir tāda organizācija, kur apvienotas f i z i s k a s personas, turpretim s a v i e n ī b a ir tāda, kur apvienotas j u r i d i s k a s personas, t. i. vairākas biedrības, - biedrību apvienība.

Dzīvē nāk priekšā arī tādas organizācijas, kur apvienotas kā fiziskas tā arī juridiskas personas. (Piemēram, kādas kulturelas organizācijas). Pēc mūsu likuma tādas skaitas par s a v i e n ī b ā m.

Likums nosaka, ka fiziskas personas var būt par biedrību biedriem tikai no 18 gadu vecuma, tikai jaunatnes un sporta biedrībās - no 16 g. vecuma. Par locekļiem valdes organos var ievēlēt tikai pilngadīgas personas. Likums nosaka arī, ka aktīvā kara dienestā stāvošas personas nevar būt par biedriem tādas vispārējā rakstura biedrībās. Ārzemnieku dibinātām biedrībām, savienībām un politiskām organizācijām vajadzīga iekšlietu ministra atļauja (tāpat kā ārzemnieku sasaucāmām sapulcēm).

REGISTRĒŠANAS KĀRTĪBA.

Biedrībām un savienībām jāiesniedz Apgabaltiesas administratīvā nodaļā savi statuti 3 eksemplāros, kas parakstīti ne mazāk kā no 5 dibinātājiem. Parakstiem jābūt notariēli apstiprinātiem. Politiskām organizācijām tāpat jāiesniedz statuti 3 eksemplāros un bez tam partijas programma. Likums nosaka, kas statutos jāievēd. Galvenie noteikumi ir sekošie: biedrības nosaukums, atrašanās vieta, valdes sēdeklis, darbības rajons, biedrības mērķis, biedrības valdes organi un viņu ievēlēšanas kārtība, biedru iestāšanās kārtība, biedru tiesības un pienākumi, no kā sastādas finansielle līdzekļi un biedrības likvidēšanas kārtība. Ja tie statutos nebūs atrodami, tad tos peregistrēs. Statuti jāregistrē vai jānoraida v i e n ā m ē n e s ā laikā. Politiskās organizācijas jāregistrē vai jānoraida 2 n e d e ļ u laikā. Ja biedrība registrēta, tad to izsludina "Valdības Vēstnesī" un vienu statutu eksemplāru ar atzīmi nosūta biedrībai. Ja mēnesa laikā nav ziņots par statutu noraidīšanu, tad biedrība var uzsākt darbību. Ja statutus noraida, tad šo lēmumu vienā mēnesā laikā var pārsūdzēt Senāta administratīvā departamentā, kurš savukārt viena mēnesa laikā lietu skata cauri.

Pret Apgabaltiesas lēmumu, registrēt biedrību, prokurors var celt iebildumus 3 dienu laikā. Tad lieta nonāk Senāta administratīvā departamentā.

Biedrība var tikt slēgta tikai uz tiesas lēmuma pamata. Dažreiz (Francijā) tikai izņēmuma veidā tiek pielaists, ka biedrību slēdz administratīvā kārtībā (Ja izrādās, ka biedrības sēdeklis parcelts uz ārzemēm vai biedrībā vispār noteicošais vārds pieder ārzemniekiem).

I e r o s i n ā t jautājumu par biedrības slēgšanu var arī iekšlietu ministrs, bet s l ē g t biedrību var tikai tiesa.

likums par preses noziedzīgiem nodarījumiem - t.s. "Libel act's" - bij ļoti nenoteikts pēc sava saturā. Pasi rakstītāji un drukātāji nebija droši par to, vai tas, ko viņi raksta pat vislabākā pārlicēcīša, nav kāds "libel" veids, - vai tie nebija karalis vai kāda cita persona apvainota. Šis lietas gan tika nodotas zvērināto tiesām, bet zvērinātiem bija tikai uzdevums konstatēt, vai grāmata satur tādas un tādas izteicienus saturošus rakstus. Ja tas fakts tika konstatēts, tad sodu piesprieda krona tiesnesis. Tikai 18.g.s. beigās un 19.g.s. sākumā stāvēklis uzlabojās tādejādi, ka zvērinātie dabūja tiesības arī lemt par to, vai apsūdzētais vainīgs vai nē.

18.g.s. vidū presē tika uzlikti smagi nodokļi - t.s. zīmoga nodoklis - kas dārzeiz parsniedza paša izdevuma maksu. Protams, ka tādos apstākļos periodiskai presē bija grūti izplatīties. Šo nodokli atceļ tikai 19.g.s. pirma pusē un tikai no 19.g.s. vidus angļu prese ir pilnīgi brīva.

Arī Franckijā līdz 19.g.s. 70-iem gadiem preses noteikumi bija diezgan bargi. Tika ņemtas drošības naudas. Pastāv arī iepriekšēja cenzūra. No iepriekšējās cenzūras atsvabināti tikai izdevumi, kas parsniedza 20 drukas loknes. Bez tam no 19.g.s. 20-iem gadiem tiek ieviests likuma speciāls preses noziedzīgs nodarījums, kas tika pārņemts arī Krievijā, - t.s. *délit de tendance* (tendences noziegums). Neesaz nebija vajadzīgs atsevišķa numara uzrādīt kaut ko nelikumīgu, bet pietika ar to, ka pa ilgāku laiku varēja uzrādīt zināmu *tendence*, zināmu opozīciju valdībai. Par šādu nevēlamu tendenci, kaut arī tieši noziedzīga nodarījuma nav, varēja uzlikt naudas sodu, apturēt laikrakstu uz kādu laiku vai arī pavisam slēgt.

Latvijas 1924.g. preses likums.

Mūsu 1924. gada likums dibināts uz preses brīvības pamata. Nav vajadzīga atļauja grāmatas drukāšanai.

Tikai uz katra eksemplāra vajag būt atzīmētai tipografijai, kur grāmata nodrukāta. Grāmatām, kas nolemtas atklātai tirdzniecībai, vajag uzrādīt arī izdevniecību.

Lai būtu zināma kontroles iespēja, tad pa 2 eksemplāriem jāiesūta administrācijai - Rīgā Iekšlietu ministrijai, provincē un uz laukiem vietējam policijas prieksniekam. Viens eks. paliek turpat, bet otru nosūta Apgabaltiesas prokuroram. Ierosināt sauksanu pie atbildības var kā prokurors tā arī policija. Prokurors var taisīt arī lēmumu par aresta uzlikšanu grāmatai. Vēl jāiesūta daži eksemplāri bibliotēkām: 6 eks. Valsts bibliotēkai un pa vienam eksemplāram Universitātes un Pilsētas bibliotēkām.

Kas zīmējas uz *periodisko presi*, tad tie noteikumi ir drusku stingrāki. Par periodisku izdevumu likums atzīst tādu, kas iznāk ne retāk kā 4 reizes gadā. Periodiskam izdevumam jābūt savam izdevējam un redaktoram. Viņa iznākšanā jāpieņem Iekšlietu ministrija. Jāpazīno periodiskā izdevuma nosaukums, viņa raksturs, kādā valodā tas tiks izdots un viņa programma. Izdevējam jābūt ne mazāk kā 25.g. vecam Latvijā pilsonim. Izdevējs var būt arī šveidēta persona. Šiem pašiem noteikumiem jāatbilst arī redaktoram. Ārzemnieks var būt par redaktoru tikai ar Iekšlietu ministrijas atļauju. Administrācija var likt šķēršļus tikai tad, ja pieteikšana nebija iesniegta visas šīs ziņas, kas bija vajadzīgas vai arī, ja vēlāk izrādās, ka ziņas bijušas nepareizas. Ja formālā pusē pareiza, tad Iekšlietu ministrijai 2 nedēļu laikā jāizdod paziņojums, ka nav šķēršļu tāda un tāda izdevuma iznākšanai. Apturēt laikrakstu var tikai uz tiesas lēmuma pamata. Uz katra drukātā eksemplāra jābūt atbildīgi redaktora un izdevēja vārdam. Vispirma kārtā pie atbildības sauc atbildīgo redaktoru. Ja noziedzīgais nodarījums ir publiska rakstura, tad sauc pie atbildības prokurāturu, bet ja privāta rakstura, - tad ieinteresētā privātpersona. Iepriekšēja cenzūra pastāv tikai tiem drukas izdevumiem, kas tiek ievesti no ārzemēm. Likums paredz, ka arī šī zinā nepastāv iepriekšēja cenzūra tiem izdevumiem, kas adresēti Saeimai, Latvijas Universitātei vai citiem zinātniekiem institūtiem un pa vienam eksemplāram laikrakstu redakcijām.

KORESPONDENCES BRĪVĪBA.

Vārda brīvības viena daļa ir rakstīta vārda brīvība, kas atrodama vēstulēs, korespondencē. Vispārējais princips ir tāds, ka korespondences kontrole netiek pielaista. Vienīgi nolūkā cīnīties ar noziedzībām, izņēmuma gadījumos pielaizama arī korespondences kontrole. Arī te pastāv tas pats princips, ka dot rīkojumus par kādas korespondences aizturešanu var tikai tiesu organi un tie paši policijas organi, kas var dot rīkojumus par kratīšanu un arestu. Korespondences brīvība tagad parasti tiek ierakstīta satversmēs.

I z n ě m u m a s t ā v o k l a l a i k ā noteikumi par presi ir stingrāki, sevišķi kara stāvokļa laikā. Tad drukraksta izdošana var notikt vienīgi ar iekšlietu ministrijas atļauju. Tāpat iekšlietu ministrs vai viņa pilnvarotās personas presēi var uzlikt sodus par negatīvu, pretvalstisku, apvainojošu vai musināšu rakstu ievietosanu. Kara stāvokļa laikā var ieviest arī iekšējā cenzūru, kā tas bija nesen atpakaļ mūsu valstī kara stāvokļa laikā. Tagad preses cenzūra jau ir atcelta un domājams, ka izbeidzoties kara stāvoklim, arī preses lietu noregulēšana ieies normālas sliekšņos.

§ 35.

I Z Ņ Ē M U M A S T Ā V O K Ļ I.

Tie brīvību principi, par kuriem mums bija runa, ir domāti normāliem apstākļiem. Bet atgadās tādi apstākļi, kurus ieskata par ārkārtējiem. Galvenie tādi ārkārtējie apstākļi ir kara laiks un revolūcija šis laiks. Visās valstīs atzīst tadā vai citādā veidā, ka šādos ārkārtējos apstākļos dažādās brīvības ir ierobežojamas.

Ja valsti apdraud ārējais ienaidnieks vai iekšēji nemieri, tad izsludina izņēmuma stāvokli, un sakarā ar to, civīlā vai militārā administrācija iegūst izņēmuma pilnvaras. Izņēmuma stāvokļa nozīme ir tā, ka tā laikā valsts pārvaldes organi bauda plašākas tiesības, arī attiecībā pret indivīda brīvībām. Visas indivīda brīvības tad ir vai nu aprobežotas, vai arī pavisam atceltas. Tas darīts valsts interesēs, kārtības uzturēšanai, drošības un miera sargāšanai. Izņēmuma stāvokļa politiskais pamatojums meklējams *raison d'état* doktrīnā. Valsts labklājība ir augstāka par indivīda brīvību: ārkārtējos apstākļos pēdējā jāierobežo valsts drošības un eksistences labā.

Dažādo pilsonisko brīvību ierobežošana tika atzīta pat senos laikos, piemēram Romas republikā. Tur diktatūras laikā kartējie organi zaudēja savu nozīmi un visa vara pārgāja diktatorā rokās. (Tā laikā diktatūra nav jāsaprot ar tagadējam diktatūram. Tagad ar diktatūru mēs saprotam noteiktu valsts iekārtas veidu.)

Tādi izņēmuma stāvokļi pazīstāmi arī jaunākā laikā. Noteiktam organam ir tiesība proklamēt izņēmuma stāvokli. Izņēmuma stāvokļa ieviešanā ir pazīstamas 2 sistēmas:

- 1) izņēmuma stāvoklis ir jāievieš likumos sīki paredzētā;
- 2) izņēmuma stāvoklis nav ieviešams pāreidzētā, bet to pielaiz tikai principā.

A n g l i j ā paredzētas abas šīs sistēmas, proti, Anglijā pazīst 2 izņēmuma stāvokļa veidus:

- 1) Anglijā pašā un Skotijā izņēmuma stāvoklis pazīstāms tikai kā *Habeas Corpus Act* 7. pants atcelšana, kas var notikt ar parlamenta lēmumu uz noteiktu laiku. Šis minētā kta pants nosaka, ka pilsonis, kas ir arestēts, var pieprasīt aresta pavēles kopiju un to sauc tiesas priekšā noskaidrot aresta likumību.

Habeas Corpus Suspension Act noteic, ka personas, ko apvaino valsts nodevībā, var turēt apcietinājumā, nenododot tiesai, visu laiku, kamēr Habeas Corpus akts nav spēkā. Šādu Habeas Corpus akta spēka apturējumu var izdarīt vienīgi parlaments ar likumu. Arī tas pilsoņu tiesību izlietošanu tikai aptur. Tāpēc, ja izņēmuma stāvokļa laikā amatpersona ir aizskarusi kāda pilsoņa brīvības, tad cietusais var vēlāk vainīgo amatpersonu sūdzēt. Ēdējo var glābt no notiesāšanas tikai parlamenta izdots īpašs apzēlosanas Act of Indemnity. Act of Indemnity, ta tad ir parlamenta izdots amnestijas akts, ar ko izņēmuma stāvokļa beigās atsvabina no atbildības amatpersonas, kas pa izņēmuma stāvokļa laiku, izpildīdamas savus amata pienākumus, labā nolūkā aizkarušas privatpersonu tiesības.

2) Irijā kara stāvokli ievēda katreiz tādā veidā, kādā to atrada par vajadzīgu. Tas ir t.s. martial law - uz cōmmōn law pamata valdības tiesība izlietot visus līdzekļus, lai nodibinātu kārtību kara vai bruņotas sacelšanās gadījumos. Irijā šāds martial law praktizēts vēl 20.g.s. un vispār agrākos laikos ļoti bieži, jo īru tauta pret Anglijas valdību bija vienmēr opozīcijā. Tagad gan Irijas lielākā daļa (ap 4/5) ir brīvvalsts, ko vairs saista ar Angliju, tikai pa formālas saites, tomēr Ziemeļīrija (apm. 1/5 no visas salas) atrodas agrākajā stāvoklī un uz šo apgabalu tad arī vēl tagad attiecas minētie noteikumi.

Ar 1920.g. likumu (Emergency Powers Act). Anglijas ministru kabinets karaļa vārdā var ievest valstī tāda paša veida izņēmuma stāvokli, kādu pazīst kontinenta valstīs.

Eiropas kontinenta valstīs smagākais izņēmuma stāvoklis ir t.s. kara stāvoklis, kas tiek ieviests tikai kara vai draudosa kara vai revolūcijas kustības laikā.

Kara stāvoklis ir izņēmuma stāvokļa veids, kas valdības pilnvaru plāsumā ziņā stāv aiz aplenkšanas stāvokļa. Latvijā tiesiskās attiecības kara stāvokļa gadījumos nokārtotas Noteikumos par kara stāvokli (Lik.krāj.1919.g., 49.), kurus izdeva Tautas Padome 1919.g.

Normālos apstākļos militārā vara ir pakļauta civīlai, turpretī kara stāvoklī militārā vara nevien kļūst patstāvīga, bet tai ziņāmā mērā ir pakļautas civilpārvaldes iestādes. Šādos gadījumos kara iestādēm piekrīt galvenā rīcība valsts kārtības un iekšējās drošības uzturēšanā. Tās var aizliegt atstat dzīves vietu valsts aizsardzībai derīgām personām, ievietot koncentrācijas nometnēs vai izraidīt valsts kārtībai un apsardzībai kaitīgas personas ut.t. Kara iestādēm ir tiesība dot rīkojumus vietējām valsts vai pašvaldības iestādēm.

Apgabalos, kur izsludināts kara stāvoklis, darbojas kara tiesas, kas tiesā arī civiliedzīvotājus par valsts iekārtas grausanu, nodevību, slepkavību un citiem smagiem noziegumiem; kara tiesa parasti soda ar nāvi. Kara stāvokļa gadījumā likums arī paplašina civilpārvaldes iestāžu pilnvaras. Ministru kabinets atsevišķu valsts rajonu pārvaldīšanai var iecelt valdības pilnvarniekus. Iekšlietu ministram tiesība: 1. ierobežot vietējo iestāžu darbību, atstādinot no amata kā ieceltos tā vēlētos valsts un pašvaldību darbiniekus, noliedzot pašvaldības iestāžu sēdes vai noņemot no dienas kārtības atsevišķus jautājumus; 2. ierobežot pilsoņu tiesības, atceļot preses, sapulču un biedrošanās brīvību, sekvestrējot kustamu un nekustamu mantu, slēdzot tirdzniecības un rūpniecības iestādes, izņemot no tiesu kompetences un sodot administratīvā kārtībā par noziegumiem, par kuriem draud sods līdz Ls 3000 vai 6 mēnešiem cietuma. Aprīņu prieknieki un prefekti var dot rīkojumus par kratīšanām jebkurā laikā un telpā, ja ir aizdomas par noziedzīgu rīcību, kā arī apcietināt līdz 2 nedēļām valsts noziegumos aizdomas turamas personas. Ar iekšlietu ministra vai valdības pilnvarnieka rakstveida rīkojumu apcietinājumu var pagarināt līdz 6 nedēļām. Tā kara stāvokļa gadījumā Latvijas militārās un civilās valdības iestādes iegūst plāsumā izņēmuma pilnvaras. Šai ziņā mūsu kara stāvoklis daudz neatšķiras no citu valstu aplenkšanas stāvokļa, piem., Francijas. Dažas valstis (piem., Beļģijā un Holandē) kara stāvoklis pastāv daudz mīkstākā veidā; militārās

iestādes gan iegūst izņēmuma pilnvaras, bet likums tām uzliek par pienākumu neviņņ uzklaust, bet arī ieverot vietējo valsts un pašvaldības iestāžu domas par izdodamiem rīkojumiem pārvaldes jautājumos.

Paredzēts vēl otrs izņēmuma stāvokļa veids - pastiprinātā apsardzība. Šajā izņēmuma stāvoklī tikai civilo pārvaldes iestāžu pilnvaras tiek paplašinātas. Iekšlietu ministrs var uzlikt sodus līdz 500 latu apmēram un par daziem noziedzīgiem nodarījumiem lietas var tikt iztiesātas kara tiesās, bet jau saurākos apmēros nekā pie kara stāvokļa.

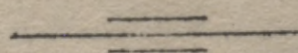
1934.g. 19.maija pārgrozījumi noteikumos par kara stāvokli.

Ministru kabineta 1934.g. 19.maijā izdotie pārgrozījumi noteikumos par kara stāvokli skatī šo noteikumu 14., 15. un 16. pantus. Pārgrozītajā veidā noteikumu

14.pants paredz, ka kara stāvoklī izsludinātos apgabalos ar kara un iekšlietu ministru lēmumu var nodot iztiesāšanai pēc kara laika likumiem lietas par sekojošiem noziedzīgiem nodarījumiem un to mēģinājumiem, kas paredzēti attiecīgajos Sodu likuma pantos: 1) par šurpi (Sodu lik. 69.-71.p.), 2) par noziedzīgiem nodarījumiem pret Valsts Prezidentu (72.-74.), 3) par vēlēšanu vai tautas nobalsošanas tiesību traucēšanu ar satiksmes pārtraukšanu (78.), sodāmiem draudiem, vardarbību u.t.t. (81. un 85.p.), 4) par valsts nodevību (87.-98. un 102.p.), 5) par noziedzīgiem nodarījumiem pret valsts mieru (105., 106., 108., 110.-112., 114.), 6) par noziedzīgiem nodarījumiem valsts, valsts autonomo uzņēmumu un pašvaldības dienestā (127.p. trešā daļa), 7) par nepaklausību un necienības izrādīšanu likumīgai varai (169., 171.-174.), 8) par pretdarbību tiesai (199.p.), 9) par karaklausības noteikumu pārkāpšanu (206., 209.-213., 216.), 10) par sabiedriskās drošības aizsardzības noteikumu pārkāpšanu (247., 249., 252.p.), 11) par slēpšvārību (429., 430.p.), 12) par vispārējā vai valdības lietošanā esošu tālgrafu, tāl telefonu, radioiekārtu, ūdensceļu, tiltu, dzelzceļu un vispār svešas mantas bojāšanu (527.-533.p.), 13) par laupīšanu (550.-552.p.).

15.pants. Par iepriekšējā pantā norādītiem noziedzīgiem nodarījumiem un smagu noziegumu vai noziegumu mēģinājumiem likumā paredzēto sodu kara tiesa var paaugstināt, uzliekot kā augstāko sodu nāves sodu pēc kara sodu likumu pirmās sadaļas noteikumiem.

16.pants. Kara stāvoklim pastāvot, 14.panta noteikumus var piemērot arī noziedzīgiem nodarījumiem, kas izdarīti pirms kara stāvokļa izsludināšanas.

P A P I L D I N Ā J U M I.

MINISTRIJU IEKĀRTAS VISPĀRĒJIE NOTEIKUMI (§ 20.)

(1928. G. 12. PAPRĪĻA LIKUMS).

1. M i n i s t r i j u v a r a u n s a s t ā v s.

1. Ministrijām pieder izpildu vara likumos norādītās robežās.
2. Katras ministrijas priekšgalā stāv ministrs, kurš ir savas ministrijas savstarpējais atbildīgais vadītājs.
3. Atsevišķas ministrijās, kuru leģislācija tas paredzēts, pa-
stāv ministru biedri.
4. Katra ministrija sastāv no centrālās iestādes un ministri-
jas iekārtā nodarbinātām vietējām iestādēm.
5. Ministriji vietējo iestāžu uzturēšanu un darbības kārtību no-
saka attiecīgās ministrijas iekārta, ciktāl tas nav paredzēts se-
višķos likumos un noteikumos.
6. Ministrijas centrālās iestādes galvenās sastāvdaļas ir:
1) departamenti un 2) ministrijas sevīskas iestādes, ja tās pare-
dzētas attiecīgās ministrijas iekārta.
7. Departamentu vada direktors, kurš tieši padots ministram.
8. Departamentā var būt arī vice direktori.
9. Departamentu nodala nodaļās. Nodaļas priekšgalā stāv vadi-
tājs.
10. Sevišķas nosacījumus par ministriju un viņu iestāžu sastāvu,
uzdevumiem un darbības apjomu, kā arī izņēmumus no šiem vispārējiem
noteikumiem paredz atsevišķu ministriju iekārta.
11. Ministrijās, kā arī viņu galvenām sastāvdaļām un vietējām
iestādēm ir sevi zīmīgi pēc Ministru kabineta noteikta parauga.
12. Darbvedības kārtību ministrijām nosaka instrukcija, kuru
izdod Ministru kabinets.

2. M i n i s t r i j u a m a t p e r s o n u s a v s t a p ē-
j ā s a t t i e c i b ā s, v a r a s r o b e ž ā s
u n p i e n ā k u m i.

13. Ministram pieder: 1) lemšanas tiesība visās ministrijas dar-
bībā ietilpstošās lietās, izņemot lietas, kuru izlemšana ar likumu
noteikta ministrijas attiecīgo iestāžu vai amatpersonu kompetencē;
2) vadības un pārraudzības tiesības attiecībā uz viņu ministrijas
iestādēm un amatpersonu darbību.
14. Ministru biedrs (3.p.) pārzina ministrijas atsevišķas no-
zares vai lietas un rīkojas šajos gadījumos ministra vietā, saska-
ņā ar ministra norādījumiem. Polītisko atbildību par sava biedra
rīcību, kurš nav Ministru kabineta loceklis, nes ministrs.
15. Departamenta direktori, saskaņā ar atsevišķo ministriju
iekārtās paredzētiem uzdevumiem, ir vietēji attiecīgo departamentu
atbildīgie vadītāji likumu, noteikumu un ministru rīkojumu robežās.
16. Departamentu vice direktori ir departamentu direktoru ta-
vākie palīgi. Uz ministra apstiprinātu departamenta direktora
priekšlikumu vice direktoram var uzlikt pārkāpt departamenta atse-
višķas nozares vai lietas; šādos gadījumos viņi, uzlikto pienākumu
robežās, rīkojas kā departamentu direktori.
17. Nodaļu vadītāji, uz tiem pašiem pamatiem kā departamentu
direktori, pārzina savu nodaļu saskaņā ar savu tiešo priekšnieku
norādījumiem.
18. Darbveži, sekretāri un citi darbinieki izpilda savus pie-
ņākumus saskaņā ar attiecīgiem noteikumiem un savas tiešās priekš-
niecības norādījumiem.
19. Ministra sekretārs ir tieši padots ministram.
20. Ministru biedru un citu augstāko amatpersonu vietas izpil-
dīšanas kārtību tajos gadījumos, kad tās atrodas atvaļinājumā vai
citu apstākļu dēļ nevar savu amatu izpildīt, nosaka ministrs, uz-
liekot viņu pienākumus citām attiecīgām amatpersonām pēc savas
izvēles.

21. Vietas izpildītāji tiesību, pienākumu un atbildības ziņā ir pielīdzināti tām amatpersonām, kuru vietas viņi izpilda, ciktāl attiecīgos likumos nav paredzēts citādi.

Vietas izpildītājiem jāatbilst no principiālu lietu izšķiršanas, bet neatliedzamos gadījumos jāceļ tās priekšā augstākai priekšniecībai.

22. Visām valsts pārvaldības iestāžu dienestpersonām bez ierunas jāizpilda savas priekšniecības rīkojumi un uzdevumi.

23. Ja priekšniecības rīkojums vai uzdevums ir acīmredzami noziedzīgs vai pretrunīgs, tad padotā dienestpersonas atļauj to neizpildīt un nekavējoties ziņo par to savai tiesībai, ja nav augstāki priekšniecībai.

24. Gadījumos, kad priekšniecības rīkojums vai uzdevums padotai dienestpersonai ir acīmredzami pretrunīgs, viņai par to, neakturot izpildīšanu, jāziņo nekavējoties iepriekšējā pantā norādītā kārtībā.

25. Ja rīkojums vai uzdevums dots mutiski, tad iepriekšējos (23. un 24.) pantos paredzētos gadījumos padotai dienestpersonai ir tiesība prasīt rīkojumu vai uzdevumu rakstiski.

26. Izejotiem rakstiem jābūt ar attiecīgo amatpersonu parakstiem.

Padoto amatpersonu paraksti uzskatāmi par līdzparakstiem.

Rakstu, kā arī dokumentu un speciālu aktu parakstīšanas kārtību, ciktāl tā nav paredzēta attiecīgos likumos vai noteikumos, nosaka instrukcija (12.p.).

27. Parakstītājs un līdzparakstītāji nes vienādu atbildību par raksta slēdziena likumību, bet par rakstā sniegto datu, ziņu un vispār faktisko apstākļu pareizību atbild vienīgi līdzparakstītāji. Par raksta saturu pēc lietišķības līdzparakstītāji neatbild.

28. Ja priekšniecība liek priekšā padotai amatpersonai līdzparakstīt rakstu, kura saturs ir acīmredzami pretrunīgs, vai dibināts uz nepareiziem datiem, ziņām un faktiskiem apstākļiem, tad padotai amatpersonai ir tiesība atteikties no līdzparakstīšanas, ziņojot par to augstākai priekšniecībai. Ja turpretim padotai amatpersonai šāds ziņā rodas kāds šķaubas, tad viņai jāceļ uz to priekšniecības vēstībi. Ja priekšniecība tādā gadījumā tomēr neievēro, tad padotā amatpersonai jāņem vērā atbildību uz sevi, var taisīt attiecīgu atzīmi uz rakstu, neizpildot, pie kam šāda atzīme jāparaksta priekšniecībai, bet ja priekšniecība atturējas to darīt, tad padotā amatpersonai jāziņo par to augstākai priekšniecībai.

LIKUMS PAR APRINĀU PAŠVALDĪBU LIKVIDĒŠANU (§ 21.).

1. Aprināņu pašvaldības likvidējamas; likvidācijas kārtību nosaka sevišķs likums.

2. Vēlētie aprināņu valžu un revīziju komisiju locekļi un ieceltie valžu priekšsēdētāji atceļti no amatiem, un viņu vietā iekšlietu ministrs iecel aprināņu valžu pašvaldību veidošanai, uz kuriem pāriet visas aprināņu valžu kompetences un uzdevumi. Vēlākiem var iecelt palīgus. Vēlāmais vai viņa palīgs saņem algu no valsts budžeta līdzekļiem.

3. Aprināņu valžu vēlētie dažādu komisiju un skolu valžu locekļi atceļti; atcelto komisiju locekļu vietā iekšlietu ministrs var iecelt jaunus locekļus, ņemot līdz aprināņu pašvaldību likvidēšanai atalgojumu no pašvaldību līdzekļiem, kur līdz šim aprināņu valdes tāda izveikāja.

4. Atceltām aprināņu pašvaldību amatpersonām izmaksā algu par vienu mēnesi uz priekšu, skaitot no datu nodošanas dienas, pie kam viņām piešķir neapmierotā kārtējo atvaļinājumu, bet ne vairāk kā vienu mēnesi.

5. Instrukciju šā likuma izvešanai dzīvā izdod iekšlietu ministrs.

(Likums izdots 1934.g. 17.jūlijā).

LATVIJAS LAUKU PAŠVALDĪBU SAVIENĪBA.

Latvijas lauku pašv. savienība ir izveidojusies no aprīņu pašvaldību pārstāvniecībās, ko 1924.g. 14.martā nolēma dibināt iekšlietu ministrijas sasauktā apr. pašv. darbinieku konference, kas arī pieņēma noteikumus par pāretāvniecības darbību. Formāli apstiprinātu statūtu tai nebija. Kad 1927.g. izdeva likumu par apr. pašvaldību, pārstāvniecības izveidoja Latvijas aprīņu pašv. savienībā. Šī savienība apvienoja visus 19 aprīņus, un to pārvaldīja pilna sapulce, valde un revīzijas komisija. Likumības ziņā savienību kontrolēja iekšlietu ministrija. Latvijas aprīņu pašvaldību savienība centās galvenā kārtā idejiski veicināt lauku pašvaldību darbību, aizstāvēt to vajadzības un intereses pārvaldes un likumdevēja iestādē.

1934.g. 16.janvārī Ministru kabinets satversmes 81.p. kārtībā pieņēma Latvijas lauku pašvaldību savienības statūtus. Savienība apvieno aprīņu un pagastu pašvaldības, kuru valdes vai padomes nolēmušas iestāties savienībā, Savienības pārvaldes organi ir pilna sapulce, padome, valde un revīzijas komisija. Kārtējās pilnās sapulces bija paredzētas pa 4 g. reizi, 3 mēnešu laikā pēc lauku pašv. pārvēlēšanām. Sapulces uzdevumi: ievēlēt padomi, valdi un revīzijas komisiju, pieņemt savienības darbības plānu, dot instrukcijas padomei un izšķirt strīdus pārvaldes organu starpā, ierosināt statūtu grozīšanu un savienības likvidāciju. Savienības izdevumus sedz aprīņi samērā ar iedzīvotāju skaitu un iepriekšējā gada budžetu. Pagastu pašvaldības piedalās netieši savienības līdzekļu sagādāšanā, izdarīdamas iemaksas apr. kasē.

Ar 1934.g. 17.jūlija likumiem (skat. iepriekš!) paredzēta aprīņu pašvaldības likvidācija un pārveidota pagastu pašvaldības iekārta. Sakarā ar to, savienības valde iesniegusi iekšlietu ministrijai statūtu grozījumu projektu. Savienība paredzēta vienīgi kā pagastu publiski tiesiska apvienība, kurā pagasti piedalītos uz likuma pamata. Pārvaldes organi sastādītos vienīgi no pagastu pārstāvjiem.

LATVIJAS PILSĒTU PAŠVALDĪBU SAVIENĪBA (§ 21.).

Latvijas pilsētu pašvaldību savienība ar mērķi aizstāvēt pilsētu intereses, attīstīt pašdarbību, nodibināt un sakmēr kopīgus saimnieciskus pasākumus, pareizi un lietderīgi izveidot pilsētu pašvaldības darbu nodibināta 1926.g. 31.okt. kā Latvijas pilsētu un miestu savienība. Jau pirmajā pastāvēšanas gadā savienībā iestājās visas Latvijas pilsētas un miestu. Kad 1928.g. likvidēja miestu pašvaldības, savienība pārvērtās tikai pilsētu savienībā. Savienībai ir 4 pārvaldes organi: kongress, padome, valde un revīzijas komisija. Kongress sastāv no pilsētu domju uz 1 g. vēlētiem pārstāvjiem. Kārtējo kongresu sasauc Rīgā ikgadus ne vēlāk kā maijā. Padomi ar 15 locekļiem ievēl kongress uz 1 g. aizklātās un proporcionālās vēlēšanās. Padome no sava vidus izvēl priekšsēdētāju, divus viņa biedrus un sekretāru. Savienības padome uzlūkojama par lēmēju organu, kam piekrist apspriest savienības svarīgākos jautājumus, sekmēt tās mērķus un vispār pārzināt tās uzņēmumus, pasākumus un mantu. Valdi ar 7 locekļiem ievēl kongress uz 1 g. Tā ir savienības izpildu organs; tā pārzina savienības tekošās lietas, uztur biroju, reprezentē savienību, seko likumdošanai un valdības rīcībai pilsētu pašvaldību jautājumos, pārvalda savienības uzņēmumus, pasākumus un mantu, gādā par kongresa un padomes lēmumu izpildīšanu, sagatavo materiālus kongresam un padomes sēdēm. Revīzijas komisiju ar 3 locekļiem ievēl kongress uz 1 g. Saskaņā ar kongresa apstiprinātu instrukciju tā pārrauga savienības darbību. Latvijas pils. sav. izdod savu mēnešrakstu, gada grāmatu, rokas grāmatas u.t.t. Savienības ienākumi sastādās no biedru naudām.

LATVIJAS NACIONĀLĀ BIBLIOTĒKA

0309057150

